

Sväzok I.

Sobrané Diela
Svetozára Hurbana
Vajanského

Purchased for the
LIBRARY of the
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

61-A f
63-A 1663J

1/2

130

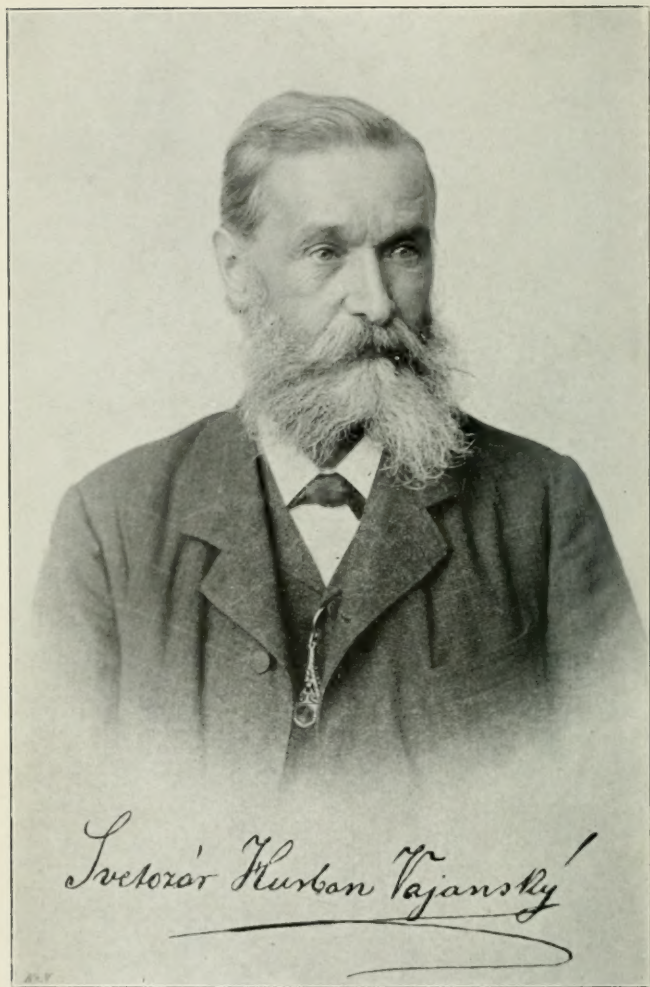
85. 1-9

650/6

116.
248.

Vajanský

I.

Lektor Hurban Vajanský

Sobrané Diela
Svetozára Hurbana
Vajanského.

Sväzok I.

Kandidát, Mier duše, V jasku,
Babie leto, Na Bašnárovom kopci,
Podrost, Tri kabanosky.

J. Hlavinka

Nákladom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho
spolku v Turčianskom Sv. Martine. 1907.

PG
5438
H8
1909
SV.1

Tlačil Kníhtlačiarsky účast. spolok v Turč. Sv. Martine.

Slovenskému obecenstvu!

Podujali sme vydať *Sobrané Diela Svetozára Hurbana Vajanského*, podnik v našej literatúre pomerne veľký, no dôverujeme živému záujmu slovenského obecenstva, že sa nám vydarí. Mnohé práce autora, na ujmu slovenskej národnej veci, ležia zahrabané v nedostupných časopisoch, chceme ich urobiť prístupnými kruhom širokým. Pokolenia slovenské, ktoré po nás prídu, musely by nás odsúdiť, keby sme nevynášali na svetlo také duchovné poklady svoje, ako sú literárne diela Svetozára Hurbana Vajanského.

Každoročne, až do všemožného vyčerpania materiálu, vydáme 4—5 kníh asi v rozmere tohto prvého sväzku. Každý sväzok bude tvoriť zakončený celok, a bude sa i jednotlivo predávať. Za každými 2—3 sväzkami prósy bude nasledovať 1 sväzok prác veršovaných. Po vyčerpaní diel estetického obsahu završíme zbierku prácami literárno-historickými, cestopisnými a aforistickými. Do zbierky nevojde veľký román »Kotlín«, ktorý je ešte na literárnom trhu.

Prosíme slovenské obecenstvo, aby neopustilo nás pri tomto veľkom literárnom podniku.

**Kníhtlačiarsky účasťinársky spolok
v Turčianskom Sv. Martine**

Od autora.

Knihtlačiarsky účastinársky spolok v Turčianskom Sv. Martine primal ma kriesiť hmlisté postavy, ktoré niekdy oko moje vídavallo. Ochota jeho bola taká veľká, že premoĥla chúllostivosť moju a ja oddal som sa do pilnej revisie a svedomitého opravovania svojich diel.

Večerí sa silne — no, možno, milosťou Hospodina, ktorá sprevádzala až dosiaľ kroky moje, dokončím sladko-bôľnu prácu pred nastúpením noci.

Vytisnutým z celého verejného života, neostalo nám už temer ničoho, okrem jazyka a chrámu literatúry. Chrám slovenskej literatúry prichodí mi ako grécka svätyňa, skrytá v lesnatej doline na skale osamelej, oddialená od ruchu miest a nepokojného pulsovania života obchodného, politického a vojenského. Do neho utiahla sa idea slovenská pod ägidu Musy. Našou svätou povinnosťou je nedať upadnúť v rummy vznešenému útočišću našeho, od vrahov ohroženého života. Najvyššou túžbou duše mojej je zaujať aspoň v propyläách chrámu miesto skromného služobníka.

Nemôžem žalovať sa na slovenské čítajúce obecnstvo. Už fakt, že moje vydania minuly sa do poslednej byľky, ale nado všetko milý, sympatický ozon v dušiach slovenských, a už i slavianskych, núka ma iba vrelo poďakovať sa a sláviť dobrotu, shovievavosť a vnímavosť roďákov svojich, ako i uznanie ďalších a duchovne svobodných bratov slavianskych.

Ako prijme slovenské obecnstvo neveľkú, pod jednu strechu shromaždenú žeň môjho života? Nebol bych úprimný, kebych honosil sa, spoliehajúc na doterajšiu priazeň, že mi je to už teraz ľahostajné — nie, vyznávam, že obkľučujú ma pochybnosti, svierajú obavy. A nado všetko jedna hlboká a stiesňajúca starosť oblieta starnúcu hlavu: či diela moje, do ktorých vložil som celú dušu, bôle a radosti celého, dosť dlhého života, dobrým duchom zavejú do našej slovenskej literatúry, či pozdvihnú, obodria a oplodnia ju k väčším, dokonalejším, jednotným dielam, ktoré by pomáhaly slovenskému národu povzniesť sa k vyššiemu, duchovne svobodnému a samostatnému, slávnemu životu?

Ako centrálné slnko stál mi pred očima tento vysoký cieľ, keď pred štyrmi decenniami chytil som sa do literárnej práce. U mňa nebolo »l'art pour l'art«, ale umenie, po ktorom túžil som, malo byť kamienkom, malo byť iskiekou v duchovnej potrebe môjho slovenského národa. Poznajúc obmedzenosť vlastných síl, chcel som byť

kamienkom, ktorého pohyb môže zapríčiniť lavinu, iskrou, ktorá môže roznieť plameň. Beda kamienku, jestli ostane mŕtvý v zabudnutej stráni; beda iskierke, jestli biedne zhasne.

Pri súbornom vydaní diel odstúpili sme od chronologického poriadku, hľadiac na dennú potrebu, na to, že chceme prinášať v prvých sväzkoch diela zrelšie, príťažlivejšie, populárnejšie, aby sme nenarazili na úskalie ľahostajnosti. Literárny historik, jestli uzná za hodné zaoberať sa dielami, najde pri každej práci datum, kedy povstala.

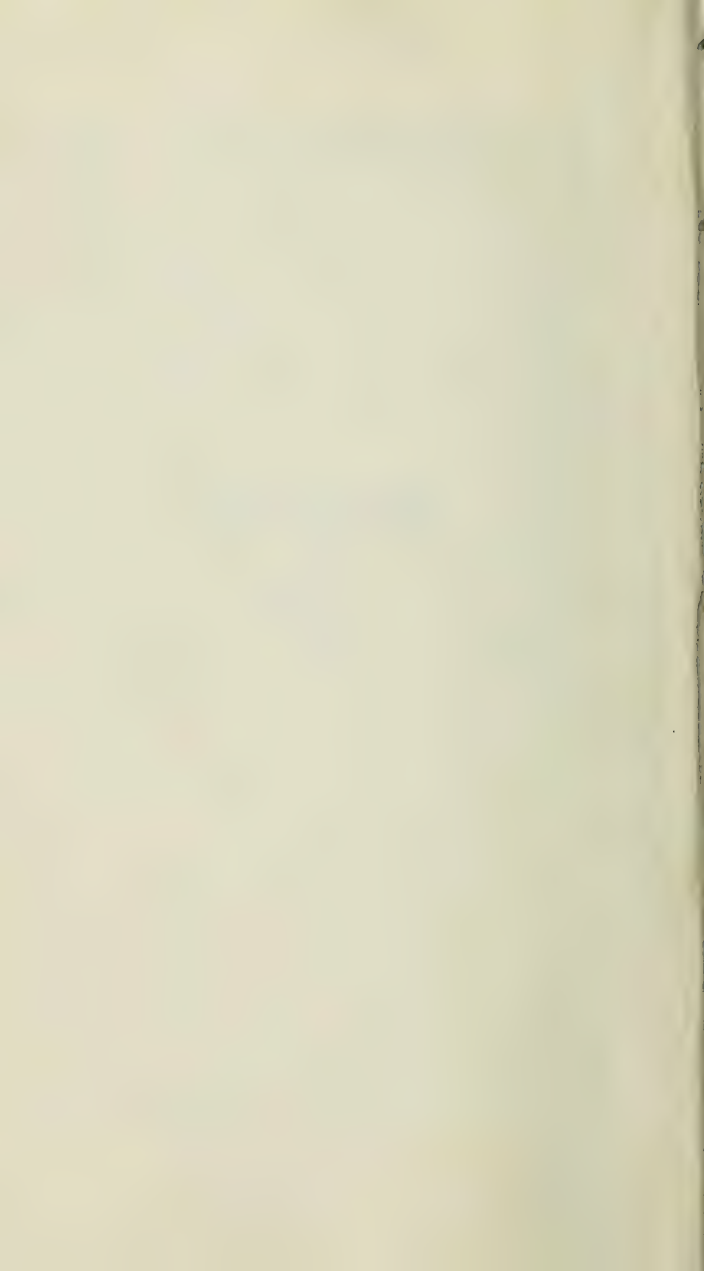
Vydáme najprv dva sväzky prósy, tretí sväzok budú tvoriť básne »Tatry a more«, ktoré už cele vyšly z kníhkupeckého obchodu.

V Turčianskom Sv. Martine, na počiatku septembra 1907.

Kandidát.

Novella.

(1881.)

I.

»Rovno z Nemecka, hovorím ti,« tvrdil pán Andrej Žula svojej skeptickej panej, ktorá sedela v pohodlnom foteli. »Je učený, tichý a dobrosrdečný. Takého pozná ho dekan ...«

»Otázka je, či vie krotiť divochov! Tvoj Janko je stonoha a tvrdohlavec, práve mi žalovali, že vybil Židovi oblok.«

»Inu, chlapec! Pozri však na svoju milú dcérku, tá má už osemnásť rokov, a keď i nebije Židom obloky, stvára divé kúsky pod tvojim najvyšším patronstvom.«

»Tvoja krv, Andrej, tvoja krv!«

Žula pristúpil k obloku, ktorý bol zarosený silným dažďom. Zalomil ruky.

»Pozri, pozri! Milka čliape sa tým hrozným blatom z poľa! Či to kedy svet videl, a tys' ju pustila! Ó, slabé materské srdce!«

»Kto môže vedieť, kedy bude pršať! Šla na lúky k hrabačkám; nevinná zábava. Zastihol ju, nebožiatko, dážď; Julka, čaj pre slečnu, nech je hodne vreivý,« zavolala pani na slúžku.

Dvere sa strmo otvorily a vbehla de-
vuška, zmoknutá až do poslednej nitky. Jej
slamený klobúk zožlknul a svesil partu smutno
nadol. Jasno-farebné šatočky stemnely, s vrko-
čov kvapkala voda, pekné botinky byly rozmo-
čené a zablatené.

Otec hromžil. Milka odpovedala prostoduš-
ným lichotením, a keď to nepomáhalo, hodila
sa otcovi na hrdlo.

»Ideš preč, ideš preč,« bránil sa otec s komi-
ckou horlivosťou, »samá voda, ako vodná panna,
brr!« a utieral s brady vlhkosť a s kabáta
kvapky dažďové, ktoré ta prešly následkom
objímania.

»Nič nestojí váš kalendár, apa, i Ďuro je
hlupák! Oba prorokovali peknú chvíľu.«

»A ty si pochábeľ! Hop! čo to, čujem náš
voz, i brána vŕzga! Jankov inštruktor prichádza!
Skrý sa, ty mokrá slepica!«

»Obrazenie, apa! Ale ti odpúšťam! Teda in-
štruktor, toho musím vidieť.«

»Ale, Milka, v takých šatách!« Sotva toto
preriekla dobrá matka, už bola Milka von z izby
a očakávala na preddomí, čo za človeka sostúpi
z ich staromódneho kočiara.

Sostúpil Jaroš Sokol, kandidát professúry.
Študoval na dvoch nemeckých univerzitách, a,
ako známo, už jedna postačí, aby nášho šuhaja,
rezkého a sviežeho, obrátila na vážnu hranatosť.
Slovák má voskovú vlastnosť, rád prijíma vtlaky

cudzích foriem. Jaroš bol už na našom gymnásiume tichý, pilný a do seba zarytý knihožrút, ako ho menovali jeho ľahší páni kamaráti. Z Nemecka priniesol dlhý kaput, s ním niečo zdĺženú tvár, nemotorné pohyby a istú mladú vážnosť, ktorá tak protiví sa slavianskemu bytu. Študoval obširne, hlboko — jeho filologia bola mu svetom — a tak pri návrate do málo klasickej domoviny svojej očakával pri všetkej svojej skromnosti, že mu filologické katedry prijdú až na hranice v ústrety. Katedry vystaly, a nechcejúc zavádzať u otca súkennika, prijal inštruktorské miesto u pána Žulu, majetného obchodníka a gazdu.

Jaroša prijali veľmi vlúdne, až na Milku, ktorá, vidiac jeho bledú, niečo vychudlú tvár, dlhý nemecký kaput po päty, bielu šatku na hrdle, shrbenú postavu, dala sa do hlasitého smiechu a bežala hore úzkymi schodmi do svojej chyžky, zanechávajúc na schodoch mokré stopy.

»Aké to motovidlo vynašiel náš apa!« myslala Milka, rýchlo sa preobliekajúc v svojej izbe. »Ale predsa má pekné, svieže pery. Snáď je veľmi múdry. Veď uvidíme.«

Prvé dni, ktoré prežil Jaroš v Žulovskom dome, boli dosť trápne. Nehotovosť, nedokonalosť našich pomerov bije veľmi živo do očí človeku, dlhší čas bavivšiemu sa za hranicou. Nadto svobodný duch mladého učenca nerád

znášal tlak podriadeného postavenia. V tajnosti považoval každého úda rodiny za svojho pána a tak spolu i za prirodzeného nepriateľa. Najviac však protivila sa mu Milka, pravý to opak sentimentálnych farárskych dcér Nemecka, ktoré ku káve požívajú Beethovenove sonaty a večer plačú nad osudom Ofelie. Jedna z nich trochu ako by uviazla bola v mysli Jarošovej. Jej bledisté pery vedely tak umne rozberať Iphigeniu na Tauride a spievať s citom »Und flieh' mit mir und sei mein Weib.« Pár hodín presedel s ňou v záhradnej búde nad knihou . . . nezapomenuteľné chvíle — prašnatou cestou hrčaly vozy a ozýval sa brutálny krik hrubých nemeckých vozárov To nehatilo mladých ľudí blúzniť po krajoch vysokej poesie. Na šťastie zostali oba pri poesii. Každý tak lacno neobíde.

Ale s týmto slovenským šalúnom nedalo sa o Goethovi hovoriť, a predsa musel uznať mladý učenec, že v peknej hlávke devinej je mnoho bujarého vtipu, mnoho živosti. V Milke len tak vrel život. Včasne ráno ozýval sa jasný spevný hlások z hornej chyžky a miešal sa do spevu vtáctva, pejúceho v stromoch záhrady. Jaroš sa zobudil, oprel hlavu na ruku a počúval tie čisté, jaré tóny. Neboly ony také tiahle, splývajúce druh s druhom, ako v onej nemeckej romanci, ale páchly silou a čerstvotou. Akýsi nový cit vzbudil sa mu v útrobe, i počal sa lepšie cítiť. Obliekol sa rýchlo a vyšiel do záhrady. Letné

ráno osvežovalo jeho dušu. Kvety na vkusných hriadkach skvely sa perlami rannej rosy. Prešiel kvetnú záhradu a ponoril sa v húšťavu. Bohatá príroda dýchala čerstvým životom.

Na zpiatočnej ceste stretol Milku. Mala v rukách kupku a malé hrabličky.

»Pomôžte mi, pane kandidát,« zavolala na Jaroša, ktorý sa začervenal a chcel jej rýchlo vyhnuť. Ale neočakávane oslovený zdvihol klo-búk a stál v nedorozumení.

»Tam potok, tu krhlica — veď to jasné!«

Kandidát nechcel rozumieť. Stiahol obočie, zamrmal niekoľko nesrozumiteľných slov a bežal nahrbený smerom k domu. Dlhé šosy kabáta lietaly s boka na bok, ako krýdla netopierove. Milka ho sprevádzala zvonným smiechom. Mala z jeho komického úteku srdečnú radosť. Sokol zato cítil v sebe horkosť nevidanú. Dlho chodil po svojej izbe, pľaste vo vačkoch, a robil úkladné plány pomsty. Jeho postava počala sa nevdojak rovnať, i krok jeho nebol už taký nemecký, klátivý.

»Aké to nehodné zachádzanie s človekom! Ach, veď som len inštruktorom,« doložil horko a máchnul rukou, »za peniaze, za jej peniaze najatým! Vidím, vidím tu prázdnu pýchu fileny! Avšak počkaj!« A potom sadol k stoliku a čítal pilno »Antigonu.« Jeho pomsta pozostávala v tom, že za celý týždeň neukázal sa v záhrade, pri stole mlčal, a len časom hodil zlostný

pohľad na jasnú, otvorenú tvár svojej nepriateľky. Pravda, že pohľad rýchly, lebo sa obyčajne stretol s jej veľkými, významnými očami, plnými akejsi potuteľnosti a nevysloviteľnej veselosti.

Janko Žula našiel v Sokolovi prísneho učiteľa a zmenil sa k svojmu prospechu pod jeho umnou rukou. Starý pán sám rád počúval plynnú reč Jarošovu, i pani prestala pliesť punčochu, oprela naňho zvedave oči, keď niečo rozprával. Pravda, stávalo sa to iba v neprítomnosti Milky.

Nad riečkou, tečúcou čez záhradu, vypínal sa malý úhľadný mostík. Čez operadlo naklonená, hľadela za pekného rána Milka do vody na hru drobných rybiek. Rybky rojily sa vo veľkom množstve kol otrusín, ktoré im hádzala. Niektorá šibla na bok a ukázala biele bruško, ako by iskra bola zkrsla vo vode.

»Pane Sokol,« ozval sa z domu hlas Žulov. Blízka besiedka zašuchotala a z nej vybehol Jaroš, ponáhľajúc sa za hlasom domového pána. Milka vbehla do besiedky. Na stole našla papier, popísaný — veršami. Srdce jej zaplesalo nádejou na žart . . . ale sotva stačila prečítať pár riadkov, keď tu už dobehol Jaroš, celkom bledý a rozjarený.

»Ach, ach, veľactený pán kandidát básni,« prehovorila smiešno-vážnym tónom; »ale veľa pretiera. Samé počiatky :

Z ducha temnej noci ku svitaniu!

Oj, to je čosi ťažkého; celkom jako s kathedry.
Zas iný počiatok:

Keď prichnu prvých citov lадné kvety . . .

A potom haky baky, kružok, križ a litera K. Ej, ej, snáď Kornelia, Karolina, Kleopatra, Kunikunda! Najskôr Kunikunda — to pravé nemecké meno, úžasne romantické, hu!«

»Slečna!« polo prosebne, polo hnevno pretrhol ju nešťastný filolog. Jemu bolo tesno, bôľno. Stál tak neohrabane, dreveno, len poputovať. Ale Milka začala neúprosne čítať:

Na tvojich ústach svieži pel je višne . . .

To už je trochu ľahšie. Višne sú i v našom sprostom kraji, chudobnom na Kunikundy. Závidím tým višňovým ústam! Asi iste pyšno stiahnu sa pri takej nežnej chvále! Načo ste i to pretreli? Vy ste ukrutní samokritik! Ja zachovám tento pekný, nemilosrdno pretretý veršik pre vďačné potomstvo, naučím sa ho napamäť.« I počala rýchlo po sebe:

»Na tvojich ústach svieži pel je višne,
Na tvojich ústach —«

Kandidát zamrmľal čosi nesrozumiteľného, otvoril oči široko, červenal sa a nevedel, čo má počať s rukami a nohami: zavadzaly mu. Bol strašne zmorený. Jeho čierne oko svietilo hnevom a akýmsi strachom. Sama Milka začala sa nedobre cítiť.

»Vy sa hneváte, pane Sokol,« jemnejším hlasom prehovorila Milka a oddala mu koncept.

»Máte príčinu. Dobre, to bol posledný žart, ktorý som si dovolila.« A tu preskočila zas do svojej komiky: »Od tejto poetickej chvíle budem s vami hovoriť s tvárou prísneho profesora. Dobré ráno, vysokoučený pane! Odpustite mi ešte tentokrát! Nikdy viac!« A s tým obrátila sa filologovi chrbtom a tichým krokom odišla. Stúpajúc na verandu, urobila rukou rozpustilý posunok a zavolala:

»Na твоjich ústach svieži pel je višne!«

Kandidát filologie sadol na lavičku besiedky, jeho prse dmuly sa búrne, ako by bol pol míle galopom bežal. Kúsali si do pery, že skoro krvácala. Hnev, opravdový hnev búril sa v jeho hrudi, premiešaný hanbou a bôľom. Aký smiešny bol, aký malý a hlúpy, on učenec a hlboký badateľ klassických vied, pred touto prostopašnou dedinčiankou! Čo chce, čo búri šuhaja, ktorý jej vyhába! Čo jej urobil, aby ho prenasledovala svojimi detinskými šialenosťami? Či svedčí sa odrastlému dievčafu takým spôsobom zachádzať s cudzím človekom? Veru nie! Ona sa nepekne chová! »Čobych sa mal hanbiť pred devou, zabúdajúcou svoj stav a nežnosť, ktorá má byť hlavnou vlastnosťou jej pohlavia! Moja povinnosť je oznámiť takéto scény rodičom. Áno, tak urobím. Ale bola krásna, šelma, keď tak smiešno-vážne deklamovala moje veršované blúzniny! Moje kassirované slová v takých zvonných ústach! Čože to má za oči, jako hviezdy, hlboké, jasné, elektrické. A ústočka, naozaj

višňový pel. Avšak nemôžem ďalej znášať tyranstvo rozpustnice. Alebo mi pomôžu jej rodičia, alebo sa rozlúčim s týmto divým domom, kde sa tak groteskno mieša filištinská jednoduchosť s originálnym šalúnstvom!« Jaroš hľadel nemo pred seba. Upokojil sa trochu a chladnejšia rozvaha zvíťazila.

»Žalovať, ja žalovať na dievča? A preto žalovať, že mňa bije! Ej, to by bolo predsa moc! Radšej ujdem. Áno, ujdem z tohoto domu.« A zas sa zamyslel. »Nuž, ale či to nevychádza na jedno, utekať pred ňou alebo na ňu žalovať? V každom prípade som ja slabúch, a čo je najsmutnejšie — smiešny hlupák!«

Nevedel si rady. Chovanie dievčaťa páľilo ho na duši, obrážalo jeho pýchu. Uzavrel, že sa obrní prísnosťou, veľkými myšlienkami o ženskej dôstojnosti, a pri najbližšej príležitosti povie Milke takú kázeň, akej nepočula ešte nikdy. Už popredku videl, ako sa červenie, ako klopi oči (až potom bude kázať smelo, až ho jej oči nebudú mýliť), videl, ako zničená morálkou a vysokou ethickou pravdou, zalká deva a hojné slzy zablysnú sa na jej hodvabných, dlhých mihalniciach (že má Milka »hodvabné, dlhé mihalnice«, uspel spozorovať); tak pomstí seba a spolu vyplní vychovateľskú povinnosť, nielen na rozpustilom Jankovi, ale i na jeho peknej sestre. »Čo to bolo? Že vraj peknej! Veď som sotva pozrel do jej tváři, pre tie špatné, špatné oči.«

Kázeň bola hotová; dispozícia súmerná, dôvody umné, pathos veľkolepé — miestami až dramatické. Chybela príležitosť; nevedel ju hľadať náš hranatý kandidát. Konečne osmelil sa raz po obede, pristúpil nesmelo k Milke a trasúcim sa hlasom riekol:

»Rád by som s vami prehovoril pár slov.«

»Nech sa páči — hoci celú reč.«

»Ale tu — nemožno — lebo — rád bych sám —«

»Ah, teda chcete odo mňa rendezvous, kaľavný bohatier?« rozosmiala sa Milka. »Vy jazdíte galopom! Ó, hoci štyri! Ráďte rozkazať, akého kalibru má byť, mám všakové na sklade: hádam pri mesiačku pod lipami, či v čiernej noci na záhumní, či pri bleskoch a hromoch divej búrky neďaleko hučiaceho vodopádu, alebo v hodine duchov na cintoríne — hu! Alebo chcete po povraznom rebríku hore k môjmu oblôčku? Nedôverujem vášmu lazičstvu! Odkvicnete!«

»Zas si spáchal hlúposť, Jaroslave,« pomyslel si náš Jaroš a skonfundoval sa dokonale. Milka pokračovala :

»Ale, ako vy môžete na romantické dobrodružstvá myslieť s takým nákrčníkom!« A v tom chytila jeden koniec bielej mašle a potiahla ho, až sa mašlička rozpadla, »a s vestou krivo za-

pätou. Hore vám gombička zbýva a dolu chýbä! Taký nahrbený! Nože sa vystrite! Hlavu hore!»

Jaroslav poslúchol nevdojak a narovnal sa. »Hej, ako mizne z vás Nemeč! A teraz ruku voľno — veď vám visí ako drevená! Načo to časté prestupovanie s nohy na nohu! Bože môj! veď nie ste olovený vták.« Milka dokonale muštrovala mladého kandidáta. Konečne doložila:

»Nuž, teda o šiestej večerom v záhradnej búdke — som tam každodenne, možno ma tam najst' bez všetkých romantických ťažkostí. Ne- treba vám ani povrazných rebríkov, ani dýky! Do videnia, pane kandidát!« Milka usmiala sa naňho srdečne dobrodušne, že i on akosi okriak.

Šiel do svojej izby a stal si pred zrkadlo. Počal kritisovať sa a prišiel k tomu, že veru prostopašné dievča má v istom ohľade pravdu. Počal si viazať čierny šlips na hrdlo, prinesený ešte z Nemecka. Prechádzal sa izbou rovno, pružným krokom. Dlhý kabát mu zavadzal, vysoký, tvrdý golierik košele ho tlačil.

»Ale, veď som *ja* dostal lekcii,« rozosmial sa konečne srdito a chytil sa do študiumu. Čítal piatu rapsódiu Iliady, ako Diomedes rani Afroditu. Ach, on veru nenie Diomedom.

O chvíľu prišiel Janko, lekcia sa počala. Dnes mu bol chlapec zvlášte milý. Jeho vlásky boly také hebké, také gaštanové, ako vlásky jeho sestry. Ruka profesora nežno dotýkala sa kučerevej hlavy živého chlapca.

O šiestej večer našiel Milku v besiedke; šila pilno, skoro zimničným chvatom.

»Tu ste!« zavolala veselým zvonným hlasom. »Jestli máte nejakú tajnosť, teda von s ňou, lebo čo chvíľa príde otec s mojím snúbencom a potom bude po rendezvous-i!«

Teraz bol Jarosiav dokonále pripravený a odhodlaný k svojej mravokárnej reči. Avšak slová „s mojím snúbencom“ zmiatly ho zase. On bol prichystaný na všetky jej žarty, posmechy, kritiky a šialenosti, všetko to nebolo by ho vynieslo z koľaje, ale na „môjho snúbenca“ nebol prichystaný. Veru nebol Diomedom!

»Nuž?« pýtalo sa dievča, nakloniac hlávku až k stolu, uprelo svoje významné veľké oči na kandidáta.

»Nič zvláštneho, milostivá slečna, nič zvláštneho! Som obrazený, vlastne cítim sa byť — vlastne —«

»Naopak, môj milý filosof! Urazená som ja! Ja som hľadala vašu spoločnosť. V tejto dedinskej púšti milé nám je slovo umného človeka! Volala som vás na pomoc polievaf kvety, starala sa o vás, aby z Nemca stal sa človek — a vy ste sa chovali nemotorne, odstrkave, urážlive! Ja som oceniť vedela vaše plody, ba ešte i vami pretreté úryvky vašich básnických výlevov — a vy, nevďačníku, skrývate sa po celých týždňoch, trčíte v knihách, bežíte predo mnou, ako pred nákazou!«

»Prečo som práve ja jediným predmetom vašich žartov a posmechov? Nedávno, keď tu bola veľká, hlučná spoločnosť, chovali ste sa tak dôstojne a vážne proti Karlovi Sochorovskému, ktorý vám silno dvoril. Na ňom nebolo nič smiešneho — to seriózneho človek. Ja jediný zasluším byť predmetom posmechu?«

Slová tieto povedal Jaroslav elegickým tónom. Hlas jeho bol opravdový, plný citu a bóľu. Hnevu v tom hlase nebolo. Divno, kdeže zmiznul?

»A vy sa staviate na jeden stupeň s Karлом Sochorovským?« preriekla deťva prísny hlasom a položila belunkú malú rúčku nad obočie, ako sa hladieva do diaľky, keď sinko svieti. Mierny tieň ruky padal na jej živú, ihrvivú tvár a na jej oči, ktoré zhĺbly tieňom.

»Rozumel som, či nerozumel som tejto otázke?« podumal Jaroslav a asnád' prvý raz pozrel smelo do očí Milkiných, potom sklonil hlavu a počal paličkou hrabať v bielunkom piesku.

»Ah!« rieklo dievča, fúknuc do náprstka, »kreslite do piesku K?«

»Nekreslim nič. Som smutný a urazený.«

Milka nedočula posledné slová. Hovoril ich Jaroš tichým, hlbokým hlasom.

»Jakéže máte plány pre život?« spýtala sa odrazu vážnym tónom. »Čítala som v románoch, že ľudia vášho veku a vašich talentov (pri tomto slove sadol ľahunký úsmev na utešené

pery devy, ale zmizol ako blesk) majú obširne, dokonále vypracované obrazy svojej budúcnosti.«

Tak ešte nehovorila Milka s ním. Jej hlas nemal ironického, ostrého tónu.

»Moja budúcnosť je jednoduchá! Takej ste nenašli v románoch. Keď budem mať šťastie veľké a najdem protektora, budem učiť v najbližších desiatich rokoch prvoklasníkov deklinovať latinské slová. Bez šťastia a protektora budem snád' až do smrti predmetom posmechov — tu lebo tam — všetko jedno!«

»A takto ste nikdy nemysleli na slávu, na vehlas, na vďačnosť národa, na boj za idey, ako to vaši mladí páni fantasujú, zakiaľ nie sú ešte v teplom kúte pri kúsku chleba?«

»Ach, boly i také časy!« riekol živo a vrelo Jaroš, vzpriamil sa na lavici a hodil smelo hlavou; »dúhovito, jarko svietil pred očima život a jeho budúce zvraty boly iba stanicami pri behu triumfálnom. Nebolo tieňov a tmy, a jestli časom i prešlo šero čez jasné pole túžob a nádejí, stalo sa to len, aby jasná, ohnivá sláva markantnejšie sa javila. Čarovný kráľ delil nás študentov mladíkov od obyčajného sveta, od nízkych ľudí a ich nízkych pochopov. My sme rástli len v čistom rojčení za veľkosť, za krásu, za dobro! Veľká úloha nás čakala. Avšak čím mohutnejšie sa ona vežila pred nami, tým väčšiu silu cítili sme v žilách, tým hrdinskejšiu energiu v dušiach. Nebolo v spoločnosti našej

zradcu, nebolo sebca! A koľko ich predsa vyrástlo! Koľkých zhltoľ vír života! A čo sa stalo z nás, verne zostavších v službe myšlienky? Či nestali sme sa zradcami krásy a dobra nevdojak, mimovoľne? Mrzutú tvár robí na nás svet, my škaredíme sa naň navzájom. Plápoly zhasly, ohne vytuchly!»

»Kto by vám veril!« riekla s ľahkým vzdychom Milka; »veď ešte teraz blčí posvätný plápol vo vašich očiach, veď prúdi sa ešte oheň vašimi slovami! A to vás práve vyzdvihuje z radu našich ľudí, napriek dlhým šosom a nemotorným poklonám.«

Jaroslava nezmýšľily posledné narážky. Bol v prúde.

»A medzi rojčením za veci vyššie, veľké, do myšlienkového dramatu činov budúcich zavznela časom túžobná elegia osobného šťastia. Kto môže byť šťastný? Či ten, ktorý žije povrchne, bez cieľa, bez určenia?! Také šťastie rovná sa drepeniu skaly. My ľudia máme v dušiach a srdciach svojich jemné orgány, ktorými pocítiť vieme šťastie; my sme spôsobilí k vysokým pôžitkom, k slastiam kolossálnym, práve tak, ako i osteň bôfu najcitelnejšie, najžravejšie cítime. Blesk oka, vanutie voňavého dychu, krása hôrneho kraja, hĺbokosť zimného, bezslnného neba, vlnenie sa citov v hrudi ženskej, silu naruživosti a energie mužskej, všetko, všetko pochopiť, jakoby znovu precítiť sme boli v stave!

Ach, a to všetko, všetko zbledlo. I veľkosť, i činy, i . . . šťastie.«

Milka otvorila oči zadivená. Jako rozhovoril sa tento mlčanlivý človek. Ona ani nešípala, jak mnoho samorostlých myšlienok skrýva sa v hlave skromného inštruktora. Divné city začaly jej hrať okolo srdca. Jej doterajšie chovanie sa predstavilo sa jej v podivnom svetle. Veď ona dosiaľ sama nevedela, s kým sa zahráva.

Slnko sklonilo sa už za husté stromovie záhrady a tieň košatých gaštanov liezly už po stene domu na strechu. Zahlaholil silný mužský hlas.

»To sú oni,« riekla Milka a vyšla z besiedky. O chvíľku prišiel jej otec s kapitánom od pechoty, ruka v ruke. Bol to vysoký, mohutný muž, asi štyridsaťročný. Milka podala mu veselo ruku, on ju potriasol bez ceremonie, po priateľsky.

»Pán kandidát Jaroslav Sokol,« predstavoval Žula svojho inštruktora. »Kapitán Vysocký,« doplnil predstavenie sám hosť, ukloniac sa ľahko a salutujúc.

»Snúbenec!« pomyslel si Jaroš a bežný pohľad hodil na Milku a vojaka.

»Čo tak riečko chodíš, ty pyšný Eduarde?« riekla Milka, dôverne pristúpiac ku kapitánovi.

On vyhovoril sa na službu. Prišla i pani Žulová, kapitán bežal jej v ústrety. Počal sa živý rozhovor o rodinných veciach, o známych

a pokrevných. Jaroš necítil sa byť na mieste; vzdialil sa.

»Čo to máš za filozofa?« opýtal sa Vysocký domového pána, keď už bol Jaroš odišiel; »tomu hľadí svetový bôh z očí.«

Spoločnosť sa sobrala, kapitán podal Milke rameno, Žula si viedol svoju ženu. Jaroslav hľadel potajomne zo svojho obloka na mladší, statný párik. Milka opierala sa dôverne na rameno Vysockého a štebotala s ním dôležito a ohnivo.

»Zwanziger,« zamrmlal zlostne Jaroslav a hodil sa na diván. Oči uprel na poval. Tam boli namaľované guirlandy zo zimзелenu, vinúce sa okolo žltej rovnej žrdi.

Za chvíľu ozval sa v prízemí jasný spev Milkin. Nieкто sprevádzal ju na pianu. Zimзелен počal sa krútiť okolo žltej žrdi, s prava na ľavo, jasno-modré zvonky húpaly sa vždy rýchlejšie a rýchlejšie. Jaroslav zavrel oči. Keď ich otvoril, panovala v izbe tma. Chlad večera tisol sa otvoreným oblokom a ovieval jeho horúce čelo. Bolo nazaj horúce.

III.

Prešlo niekoľko dní, nudno, jednotvárno. Sokol sotva vychádzal z izby, nechodil ani do stolovej, ale dal si nosiť jedlo k sebe.

Sokratesovo heslo: »poznaj seba samého,« nosil na srdci, a hoci nepoznal sa celkom,

predsa častejšie hútal o sebe. Málo kto myslí sám o sebe prísne, keď len nie z márnivosti. *Na seba myslieť a o sebe rozmýšľať* je dvoje. Čím viac rozmýšľal Jaroslav o sebe, tým si bol nejasnejší — tým menej rozumel tomu lebo onomu citu, žiaľu a túžbe.

Celý svet počal kaboniť sa pred okom jeho duše. Hľadal obľahčenie vo vede, všíbil sa do poesií starých a rozjaril sa na chvíľky. Keď ho prekvapila novo odkrytá krása v básni Homerovej, vstal so stolca, zavrel knihu a zahľadel sa oblokom do záhrady, ktorej úzadie porostlé bolo divými gaštanmi a lipami. Nad vrcholcami hustolistých stromov pnuly sa ďaleké vrchy. Lahunké, páperné obláčky letely nebom, na ich ätherické úzadie maľovala obrazotvornosť jeho jasné, plastické postavy gréckej poesie.

Lahko je zostať samotným. Utiahni sa do seba a obmedz sa na svoju chyženku — pár dní sa po tebe dozvedieť budú, a zase pár dní, i prestanú sa dozvedieť — staneš sa skoro nepotrebným a tvoja neprítomnosť prirodzenou. Čo chce mať platnosť u ľudí, musí byť na očiach.

Andrej Žula s paňou tiež skoro prestali klásť otázky Jarošovi, prečo sa ich stráni. Také otázky môžu byť i pre tázaného obťažné. Starý pán síce časom zaklopal na jeho dvere, posadil sa k nemu na diván a pohovoril si s ním. Bol to dobrý, umný človek, ktorému tiekol život tak, ako si to len sám žiadal. Jeho pani bola

ženská starej dobrej školy, robila luxus iba v bielizni a duchnách, zavárala celé leto ovocie, sušila huby, slivky, sbierala perie zo samých bielych husí. Čefade držala mnoho, nerada sadala na železnicu »pre slabosť nervov«, ačkoľvek pri ničom inšom necítila, že má »nervy«. Bola pobožná a akurátna a milovala svoju Milku nadovšetko.

»Tys' môj holúbok krásny,« hovorievala k nej hlasom mäkkým a slzy jej hraly v očiach; »ty mi neuletiš, neuletiš! Boh mňa požehnal, on pomiloval hriešnu a dal mi všetko, po čom túži duša. Polož si hlávku na moje lono! Tak!« Milka počala sa netrpelivo hnieždiť. »Nuž, choď len, choď, dieťa moje. Tam pred oblokom zostaň — ja časom pozrem za tebou.«

»Aha! už náš syseľ vyliezol z diery,« zavolala veselo Milka, keď videla oblokom kandidáta rýchlym krokom kráčať cez kvetnú záhradu do stromovej.

»Tys' ho musela obraziť; inej príčiny nemá tak úfahovať sa.«

»Naopak! My sme sa celkom smierili pri poslednom rozhovore; ba pomysli si, mamička, počal ti tak plynne, smelo rozprávať o svojich túžbach a žiaľoch, že som sa skoro poplakala!«

»Alebo si ho vysmiala, jako ujca kapitána, keď počal rozprávať o svojich vojenských činoch.«

»Nie, nie, to je druhý človek. Kandidát je samá pravda, on tuším neriekol by lživého slova

za svet. Ale ujko rád zohýba, keď príde reč na hrdinstvá. Jako mu mám veriť, keď v novinách stálo o samom utekaní! Zaslúžil posmech. Sokolovi som len riekla, že je kapitán môj snúbenec! Trochu sa zadivil, ale konečne uveril. Mamička, ale sú to smiešni tí učení ľudia!»

»Smiešno, ba hriešno je tak lhať, Milka! Tým si obrazila jeho, brata môjho urobila smiešnym pred cudzím človekom a seba si tiež nepostavila do krásneho svetla.«

»Tak mi to prišlo na um! Veď sa dá všetko napraviť. Pri najbližšej príležitosti poviem, že je kapitán môj pradedo, snáď i tomu uverí tá nemecká filozofia! Škoda šuhajov, ktorí sa tak veľmi učia!»

Pri najbližšej príležitosti spomenula pani Žulová pred Sokolom kapitána. Ani nespozorovala, že sa mu oči zajasaly, keď dozvedel sa, že je to vlastný ujec Milkin. Potom sa zarmútil a presedel celý večer nemo. Mrzelo ho, že musel junnú, pružnú postavu Milky spojiť s — nepravdou. Prijdúc do svojej chyžky, zavrel za sebou dvere, zaprel obloky a počal pružno, veselo chodiť izbou. Hvizdal si veselú pieseň (filosof a hvízdať!!), deklamoval nahlas, ba počal v takte jambov poskakovať! Na stene visel obraz v paruke, nejaký dedo domáceho pána. Oči podobizne boly živé a hľadely na človeka priamo, či už hľadel od boku alebo rovno. Jaroš hodil na ňu okom a začervenal sa. Ako

by sa bol zahanbil, keby ho naozajstné živé ľudské oči boly videly pri takomto nefilosofickom hopkaní! Na posteli ležal nový oblek. Už pred niekoľkými dňami priniesol ho krajčír z mesta, ale až teraz smyslel si Jaroš obliecť ho. Obliekol. Sotva poznal sa v ľahkom svetlom letnom obleku. Celé telo mu akosi zľahčelo, ako by ho bol niekto nafúkol vodíkom, len leteť a leteť vzduchom ako balón. Svet sa mu zaligotal v menistých farbách skvostnej záhrady, osvetlenej žiarnym slnkom.

Pred večerom zatúžil prejsť sa. Zadnými dvermi záhrady švihol do dediny. Sediaci ho úctive pozdravovali. V poli stála utešená vysoká raž. Úzky chodník vinul sa pomedzím. Ta sa obrátil. Kvitnúce klásky vypínaly sa mu miestami nad hlavu. Medzi štíhlymi stebľami červenal sa kúkoľ, belasela chrpa. Po niektorom stebľe vinul sa divý slačik s modrými zvonkami. »Poďte žať!« kričala prepelička. Lastovičky lietaly vysoko, ako čierne body na belasom úzadí, znak stálej vraj pohody. Jaroslav cítil sa ako v báji, podivné myšlienky mal: keby bol taký malý, ako Liliputáni, akou prahorou bola by preňho táto raž! Veselá, jasná, žltá hora bez konca a kraja.

Z fantázie vytrhol ho chlapčenský krik. A známy krik. Bol to Janko, bežiaci mu oproti.

»Milka tiež ide,« vyzradil Janko.

Skutočne zazrel kandidát belasú stuhu klo-

búčka, vlajúcu ražou. Zatým vynorila sa Milka z ražných kláskov a stála zadiveno pred Jaroslavom. Krátke šatočky nestačily zakryť malé nôžky v žltých, úzkych črievičkách, tvár i hrdlo len tak svietilo zdravou farbou, rýchlym chodom zvýšenou.

»Kto z nás sa obráti?« prihovorila sa k nemu milo. »Vyhnúť nemožno bez škody.«

»Dľa ľúbosti, slečna; avšak vy máte viac práva odo mňa žiadať zpiatočnú cestu, lebo vy ste urazili väčší kus tejto ražovej úžiny.«

Jaroslav sa obrátil a bol tomu rád, lebo mohol takto odvrátiť tvár, do ktorej sa mocne tisla krv. Malé milé nôžky ho skonfundovaly. Ony prekrásne odrážaly sa od chodníka, od mastného černozeemia role. Nikdy som za zlé nemal ženskej, keď si zakladala niečo na nôžke. Zaslúži taká nežná paprčka horúcich farieb Puškina.

Janko bežal popredku. Jaroslavovi bolo ťažko kráčať pred devuškou. Vždy obával sa, že ohýbané klasy šľahajú devu do tvári. Zastal, vtisol sa do obilia a chcel ju pustiť popredku. I Milka zastala a uprela naňho pohľad.

Milkina svieža tvár, celá ladná postava bola krásna na úzadí steblovej húštiny. Jej veľké, významné oči plály ako letný deň. K západu kloniace sa slnko maľovalo jasné pruhy po nežných rozpálených lícach. Nevýslovná slasť vlietla razom do srdca mladého muža. Sotva mohol

utlumiť v sebe výkrik radosti a šťastia. Celá jeho učenosť, všetky filosofické systémy tavily sa, ako ľahký sniežok na slnku. Všetky bledolice dcéry pastorov uletely ako príšerné šémy z mysle šuhaja. Tak ako ticho beží pred hlučkom, ako tieň pred svetlom, ako sen pred skutočným životom.

Veľká šedá kobyľka rozpiala krýdelká, šibla dlhými zadnými nôžkami a sadla na bielu zásterku Milkinu. Chlapec šuchotal ražou, klásky nad jeho hlavou potriasaly sa. Už sa hodne ďaleko potriasaly. Mladí ľudia stáli tak hodnú chvíľku. Dobré že neboli Nemci, bola by sa strhla sentimentálna scéna.

Milka pozrela strmo na Jaroslava a pružným krokom pošla napred. Za ňou šiel nemo on, pokrútil časom hlavou, shybol sa a trhal chrpy. Pred dedinou oddal Milke kytku chríp.

»To vraj nemecké kvietko, asnáď u vás budí milé upomienky. A či zase idete pokračovať v pústovníckom živote? Nesľúbili ste mi čítať? Čo vás tak zastrašilo?«

»Prísnosť života! Počiatkom školského roku mám ísť za suppleta na r-ské gymnásium; treba príprava.«

»A vy ste nám ani nezjavili túto radostnú zprávu? Avšak do Nemecka ste už pisali?« Pýtala sa dusným hlasom a pozrela skúmave na šuhaja.

»Písal,« odpovedal nevinne. Dopisoval si

s kruhom študentov, s ktorými chodieval do »kneipy«.

Milka zamíkla. Nemo šli až k domu. »Višňové ústa,« šepala tíško.

Sotva prišla deva do svojej chyže, vyrútily sa jej slzy z očí. Kytku s chrpami hodila na posteľ, sadla k obloku a položila hlávku na šijací stolík. Izbuškou šumelo ťažké dýchanie. Milka pocítila prvý raz v živote smútok a žravý bôľ. Nezvyknutá k takýmto citom, dala sa im premôcť celkovite.

»A čo vlastne plačem,« preriekla nahlas a zasmiala sa nervósnym smiechom. Šla pred zrkadlo. »Naozaj slzy, opravdové slzy!« Vyňala ručníček a utrela si oči. Nevedela, čo sa s ňou stalo. Dupla nôžkou, hodila bujnou hlávkou a rozosmiala sa znova. Nebol to ale rozpustilý, životom a veselím kypiaci smiech. Smiech so slzami! Ty vyvieraf môžeš len z hlbín nežnej ženskej duše, keď ona sobiera sa na krýdelká k nepoznanému letu. Keď mizne sen detinstva, ako rosa s mäkkej trávy, keď povstávajú v mladých útrobach roje horúcich citov a bôľna túžba striasa srdcom po prvý raz. Jará, zdravá príroda, mier života nerád ustupuje búrke. Ale búra je mocná, neuprosná. Mier bojuje s úsmevom, so smiechom núteným a hlasným, ale túžba porosí ho dažďom srdca — slzami, mier odletí a nepokoj rozprestrie panstvo v útrobach mladej bytnosti.

IV.

»A teraz sa ani pred tebou nehanbím, starý pane v bielej paruke,« riekol nahlas Jaroslav, stanúc si pred živookú podobizňu, visiacu nad jeho posteľou, »ja milujem tvoju pravnučku, neskonale, večne! Či sa nestiahnu hnevom tvoje husté obrvy a z očí nezablýska ti strela horenia? Hnevaj sa, ako sa ti páči! Ja milujem i teba, nepoznane síce, ale synovsky. Zdáš sa mi byť známy. Tuším radosť zrkadlí sa z tvojej vráskavej tvári! Vedz, deduško, vedz ty jediný, ja milujem tvoje dieťa! Pokyň hlavou, zdvihni tú oprsteňovanú ruku; tú druhú s palicou nechaj na pokoji!«

V izbe bolo dusno mladému srdcu. Ono chcelo von, v širý svet, v bohatú prírodu. Tu volali k čaju.

Ako má pozrieť na devu, ktorá dnes zajasala sa pred ním v čarovnom kráži ženského ideálu?

So strachom vstúpil Jaroslav v rodinný kruh.

Pili čaj pred domom v záhrade. Bol tam i Vysocký. Celkom ináč zjavil sa teraz vojak očiam Jaroslavovým. On usiloval sa sblížiť sa mu, trpelivo počúval jeho rozprávky o koňoch, poľovke a prisviedčal, že terajší systém pensiový je tvrdý a nespravedlivý. Uznal všetky vojakove prednosti; uveril jeho činom, odpustil mu »*casan-tigerstvo*« a všetky ztratené bitky, bol hotový uveriť mu, že vlastne on vydobyl Kars a Plevno,

a vôbec uznať ho za summu všetkých vojenských ctností, len preto, že mal zásluhu byť len skutočným ujcom Milky.

Milka bola tichá a málomluvná. Nalievala čaj, núkala cukrom. Jaroslav bál sa na ňu pozrieť. »Keď na ňu čo len bľusknem, musím zarevať ako tur,« myslel si a usmieval sa.

Priniesli lampy; ich svetlo vábne ihralo na betúniach, obrúbených resedou.

Jaroslav bol veselý, shovorčivý, dvoril domovej panej, ba zapálil si cigaretu, čo už dávno nestalo sa.

Všetci sa divili ružovej vôli tichého človeka, len Milka nedivila sa. *Supplentstvo — a K!* Keby len aspoň vedela, čo po K. nasleduje. Či to ozaj nejaká Kunikunda z pieskového Brandenburgu?

Nočné motýľky obletovaly mliečne gule lampa, dotknúc sa rozpaleného skla, padaly na biely obrus.

Kapitán sa pobral. Od Jaroslava sa srdečne odobral, invitujúc ho k sebe do mesta. »Wir wollen ein wenig lumpen!« Predviedli mu koňa, on vyšvihol sa na chrbát vranka a o chvíľu letel hradskou k mestu.

»Apuško, pán kandidát nás zanedlho opustí,« prehovorila Milka, »dnes mi to riekol na prechádzke.«

Jaroslav sa zapýril. Nesmelo a skromno rozpovedal starému pánovi svoj plán. Žula sa srdečne tešil.

»A tak sa vám predsa dostane Janko pod ruku, nádejný pán professor! Páska nášho priateľstva zato nepraskne. Mnoho šťastia! Tak treba. Vaša cesta vedie mimo takého sadlého mlieka, ako som ja! Len napred!«

Rodičia pobrali sa do domu. Lampy odniesli, nastalo príjemné šero. Milka oprela sa o zábradlie záhrady a hľadela na motýľa sosáka, ktorý svojím dlhým cicadlom mlsil med z kalicha betúnie, vznášajúc sa šedými krýdlami v po-
vetrí. Kvet sa triasol akoby strachom pred nočným zlodejom; trepot motýľových krídel bolo počuť, ako brnenie vrtielky, prudko roztočenej.

Jaroslav bol dnes smelý. On pristúpil bližej, sám seba obdivujúc pre ľahkosť a zručnosť. Ruky mu nezavadzaly, nohy neboly nepotrebné.

Čez blízky oblok hľadela pani Žulová do záhrady. Ona nerada premeškala chvíľu, v ktorej mohla vidieť svoju dcéru, i tak často odbehujúcu za radostnými zábavami bujne mladosti.

»Nie je ti chladno?« spýtala sa dcéry.

»Nie, mamička, veľmi je príjemno.« Avšak sotva to riekla, už letel pestrý shawl z obloka a padol neďaleko nôh Milkiných. Jaroslav skočil ako mladý kocúrik po koristi a oddal ju Milke. Aký víťaný to titul sblížiť sa ešte tesnejšie k deťom.

»Ďakujem vám, že ste ma osvobodili od neprijemného objasňovania s otcom,« hovoril Jaroslav nesmele, klopiac oči a len chvíľkami pokuknúc na dievča, ktoré zavinulo svoje holé,

biele ramienka do hebkého shawlu, nie pre chlad, ale len preto, že shawl bol tu. »Som farbavý a nerád chápem sa iniciatívy.«

Milka hľadela úporne do hustej resedy.

»I pri takých radostných objasneniach?«

»Bál som sa nemilej výčitky. Chlapec sotva naučil sa učiť, privykol k učiteľovi — a už má prísť zas do iných rúk. A tak váhal som celých štrnásť dní. Vám sveril som sa. Je to ľahšie. Pred vami ťažko skrývať niečo. A tak ste preborili ľad; možno, že k môjmu šťastiu! Ono je také blízke —«

»Kto vás mohol držať — cesta voľná, svobodná! Vy ste si pánom svojho osudu, keď zapáči sa vám, odletíte, kto riadi vaše krídla? Cesta voľná, svobodná.«

»Svobodná!« opätoval.

»Svet široký,« doložila hlasom niečo zvlne-
ným, nezvonným, rovno akoby z prs vystupu-
júcim.

Nastala prestávka. Milka opierala sa vždy v tej samej posítúre o zábradlie. Shawl mala stiahnutý až po briadku. Časom striasla sa, ako by jej mrázik bežal telom.

A naozaj vialo od nej mrazom. Šuhajova veselost nad rýchlo rozvitou láskou mizla ako to denné svetlo. Rozvaha počala brať vrch nad citom. Už teraz prišlo mu na um, že k šťastiu v láske, čo akej hlbokkej, iskrennej a ideálnej, nie je dosť jednostranné cítenie. Ale posiaľ

vie iba podobizňa deduškova nad posteľou, čo sa v ňom zrazu zmenilo. V rýchlom vzraste nového mohutného citu zabudol mladý filosof na najväčšiu podmienku, oprávniť mohúcu plesanie a radostné poryvy preplneného, bohatého srdca. I mizla dobrá vôľa, mizla veselá myseľ... ruky počaly mu byť nepohodlné a s nohami sotva vedel čo počať. Starý, nereformovaný kandidát ožil v ňom napriek peknému novému rúchu.

»Svet široký,« tupým hlasom opakoval slová Milkine, »nudný a smutný. Svet je studený a odporný.«

»Či aj vtedy, keď nám jasá v duši ideál, keď nám kynie v ňom krása! Keď ružové nádeje zkrsnú, keď bliži sa skoré splnenie dlho prechovávaných túžob?«

»Vtedy, myslím, že nie.«

»Nuž prijmite moje blahoželanie k tomuto zábavnému, veselému a príjemnému svetu.«

Srdce zatriaslo sa v šuhajovi. On priblížil sa tesno k Miluške.

»Vy želáte mi, od srdca želáte dosiahnuť ideálu, krásy, vy želáte mi, aby splnily sa nádeje, ktoré som sotva opovážil sa chovať? Nádeje len ako hviezdy na nebi blažily dušu moju, ale nevolaly na ramená moje: roztvorte sa — nás možno dosiahnuť.«

Šuhajov hlas stal sa neobyčajne mäkkým a melodickým — rovno ako bys' počúval zvuk ďalekých zvonov.

Milka kúsila si bielym zúbkom do pery, ktorá sa zafarbila rosičkou krvi. Horká je tuším tá kvapôčka čistej devičej krvi! »Ako zmenil sa,« blyсло deve hlávkou, »ako skrásnel pri myšlienke na svoju ľúbosť.«

»Nemám príčiny vám zle želať,« pokračovala nahlas. »Vaša duša je čistá, mäkká, blahorodná. Vy zaslúžite blaženosti v úplnej miere. Vaša veda — vaše výhlady . . . nič, nič vám nestojí v ceste — a tá je hladká, pohodlná a — nedlhá. Nie každý má takú pred sebou; sú ľudia, ktorých blaho naozaj tak ďaleko dlie, ako hviezdy — a možno, že i nad nimi. Vy potrebujete len rukou siahnúť,« s tým siahla cez zábradlie a odtrhla plnú betúniu, »i kvet vo vašich rukách.«

Sladký mráz bežal celým telom šuhaja. On priblížil sa tesno k deve, takže pri nevoľnom pohybe dotýkol sa mäkký shawl jeho pleca. Ona sa potichu, malinko, nespozorovane uhla.

»Rád bych veriť, a nemôžem, nemôžem! Uistite ma ešte raz, opätujte, slečna, slová zlatej potechy, nevýslovného šťastia. Som nezručný, neohebný; reč moja neposlúcha šumeniu citov! Som neznosný, prikrý a zamosúrený, ale vďačným viem byť do hrobu — za hrob. Uistite ma ešte raz, utvrdte ma vo viere, v sladkej viere, ktorá je taká veľká, dobrá, že nemá miesta v tomto úzkom srdci. Neunesiem farchy tohoto šťastia! Ono prichádza tak razom, tak neočakávané, tak nezaslúžene. Jako veriť?«

Teľko ohňa deva nečakala nikdy pod dlhým kandidátskym kaputom. Každý plamienok pálił jej dušu.

»Prečo by ste neverili? Aké príčiny máte pochybovať? Miesto vaše je zabezpečené. Zprvu musíte sa uskrovnit s menším platom — a o ostatné malá starosť. (Jaroslav vzdychol ťažko, jeho zařivil devin suchý tón.) Snáď máte príčinu pochybovať? To konečne vy lepšie viete, nežli ja.«

»Nemám pochybovať?« pýtal sa mladý muž rozjatrene; jeho líca blčaly, tepna sluchov bila, ako by sa dobíjala von.

»Pochybovanie obráža najmä verné túžiace srdce ženské. Vy snáď ani zďaleka nešípate, ako sa to srdce v tichosti sužuje, ako trepotá obavami a túžbami (hlas devy bol citlivý, opravdový). Jedna pochybnosť môže raniť ho smrteľne. Dôvera, otvorená dôvera je vlastnosťou čistých, vyššie bijúcich srdc. Treba sa žertvovať cele, treba veriť. Otvorené, vreľé oddanie sa čistým citom svedčí mužovi a bohatierovi duchovnému! Jaké šťastie zkvitá potom pre ženskú — aké šťastie!«

»Bože mój, Bože mój!« zalkal Jaroslav skoro prihlasne, hlava sa mu krúžila, srdce bilo hlasne o boky. I schytil ruku devy — shawl jej spadol s jedného pleca — schytil celé beloskvúce rameno a vtlačil naň horúci bozk.

Milka sa trhla, ako by ústa šuhaja boly žhavým železom. Odrhla sa prudko s prenikavým, krátkym výkrikom.

»Tak ďaleko nejde moja sympatia s tou vašou nebeskou láskou, pane kandidát, či, pardon — pane supplant! Moje detinské, otvorené chovanie posmelilo vás k tomuto kúsku, alebo premenili ste miesto v svojej fantásii?« Plná betúnia vypadla z ruky devy, ona ju pristúpila nôžkou.

»Milka, ozval sa oblokom matkin hlas, »už čas do izby. Čujem lipy, vetrik fúka.«

A naozaj, čerstvým vetrom rozšumely sa košaté koruny stromov. Na nebi zjavily sa, akoby pričarované, tmavošedé, dažďové oblaky. Milka šla pružným krokom hore trimi schôdkami, vedúcimi do siene. Shawl neuspela zdvihnúť na ľavé rameno, ktoré lislo sa v šere. Pri dverách ohliadla sa. Jaroslav stál u zábradlia nepohnute, ako by bol jeho jedným stípom. Dvojkrýdlové dvere zacvendžaly za devuškou. Už na schodoch, vedúcich k jej útulnej izbuške, cítila slabosť, pravou rukou chytila sa operadiel. Pri svetle chodbovej visiacej lampy spozorovala načervenasť fliačik na ramene.

Starena, bývalá kojná, čakala ju v izbe.

»Choď spať, Kata,« riekla Mila rýchlo, »nepotrebujem ničoho.« Kata pozrela zvedave na tvár veliteľky.

»Ale si mi bledé, holubiatko moje. Očká vpadlé — ah, tuším plakal môj sladký život! Čože ti chýbi? Budeš lipové thé?«

»Nechcem,« zavolala silno, panovito Milka a dupla nôžkou. To si ešte nikdy nedovolila proti Kate. Mala ju rada, ako mlsné deti starú mamku, mávajúcu plné kapsy cukrovíniiek.

Sotva vyšla Kata, kľakla Milka k odostlatej belunkej postieľke a o chvíľku znelo izbou křčovité ťažké stenanie. Suchý, bezslzný plač, nárek bez slov, kto nepocítil muky tvoje, nepozná najhlbšej hĺbky duševného bófu. Veľké, slobodné srdce cíti viac bófu, než soscchnuté v nízkosti. Preto hlupákovi ešte nikdy srdce bófom nepuklo, a mnoho krásnych silných duchov podľahlo veľkej spôsobnosti cítenia.

Milkin cholerický ráz neznal jemných prechodov z jedného citu ku druhému. Prevraty v jej duši boly odryvisté, náhle, energické. Ako lúč slnková do hlbín čistej studnice, tak padla v jej srdce ohnivá láska a osvietila ho, rozbúrila a rozpálila až do najhlbších hlbín. Oblak hodil sa pred jasavú tvár slnka, i stemnela kryštálová studnica. V srdci devinom tma a zúfanie.

Jaroslav stál dlho u zábradlia. Oblaky hustly a černely, vzťahajúci sa vetor vzal ich na svoje perute. Zďaleka vzplály časom hlesky.

Mladý muž bol zničený. Pád zo slnkovej výšiny blaha do temnej priepasti zahanbenia,

opovrhnutia a hanby bol taký ramenitý, rýchly, že ohromil jeho dušu, ohlušil hlavu. Vnútornosť jeho nebola schopná pocítiť bôľ, tak ako vojak, ženúci sa útokom, necíti gule, ktorá práve pre-razila jeho hrud'. Až teplé rinutie krvi a rastúca mdloba upozorní ho na ťažkú ranu. Bolesť nastanú neskôr.

Keď zpaľoval sa, bolo prvým jeho cítením hnev. Celá jeho bytnosť zatriasla sa týmto jedným mohutným citom.

»Koketka,« zašeptaly křčovite sovrené ústa. Jeho mužskosť zkusila práve smrteľné obrazenie. Videl sa byť myškou v ostrých pazúrkoch lichotivej, perfidnej mačky, bezvládnou hračkou vyrátanej jastrivosti. Celé jej chovanie bolo mu jasné, všetko záhadné rozlúštené. Cítil teraz celú nízkosť úlohy a postavenia svojho vtedy, keď sa jej ešte ľúbilo žartovať a bláznivé kúsky tropiť s mužom, majúcim oprávnené nároky na vážne zachádzanie. Čo neopovážil sa ani priateľ ani vrah, závistník ani ctiteľ, dovolilo si bez-
trestne zmazlené dievča. Avšak prečin jej korunovaný bol až dnes, až keď smyslela si zahrať sa so svätými citmi ľudského srdca. Ako mohlo sa stať, že popredku neprezrel lesť, klam a vypočítavosť? Aká zaslepenosť vyžaduje sa hľadať hĺbku v melkej barine! »Bože, Bože!« zalkal Jaroslav úpenlivo a strhol klobúk s horúcej hlavy. Ťažké veľké krupaje dažďa bily mu na hlavu a horúce čelo. Blyso. V blesku uzrel na

zemi betúniu, na ktorú šliapla malunká nôžka Milkina, ale ktorá jednako mala celé rebrá. Oj, nôžka, malá, úzka sŕnia nôžka!

Vzal betúniu. Nie zo slabosti, nie! Chcel ju rozšliapať svojou nohou — tak ako spomienku na devu. Zabudol. Betúnia zostala mu v ruke.

Isté bolo len jedno: zajtrajší deň bude posledný, čo pod touto strechou prežije. Dlhو blúdil pod gaštanmi, hoci dážď suchotal v hustých korunách; pňami lialy sa potôčky na pieskový chodník. Blesky osvecovaly na okamženia okolie. Prechody z jarkého svetla do uhlisťej tmy dobre účinkovali na rozladenú dušu filologa. Búrka pretiahla sa po ďalekých horách. Jaroš bol už celý premoknutý, zuby mu sekaly chladom. Sobral sa domov. Idúc čez mostík rieky, nevdojak šibol okom po oblôčku Milkinom. Bolo osvetlené. Na čipkastom čalúne bola silhueta — tuším malej voňavej hlávky s rozpustenými vrkočmi.

V.

Huk mora v búri je hnevny; srdité vlny metajú sa o nábrežné skaly a sipia zlostne. Hodinou po búrke prestane hnevny hukot, no celé more je rozjatrené, pohnuté a vibruje náruživé. Príčinou i zlostného hukotu, i pobúrkového pohnutia je — vetor, púhy ľahký vzduch! Aké ťažké požaduje obeť!

Tma obkľučovala Jaroslava, ktorý sa vo svojej izbe hodil na diván a ležal ako mŕtvy. Ruky mal skrižované na prsiach a jedine ťažké, nepravidelné dýchanie svedčilo o živote. Časom zriedkavo osvetľovala sa chyžka ďalekými, dlhými bleskami zomierajúcej búrky. V blesku dlhšie trvajúcim videl, ako na povale otáča sa zimozeleň so zvonkami okolo žltej žrde, ale teraz naopak, z ľava na pravo.

Hnev prechádzal — no pohnutie trvalo. Celá duša mladého muža vibrovala a zatriasala sa vo svojich najtajnejších hĺbinách. Privyklý ku skromnej zdržanlivosti, ku zapieraniu samého seba, prvý raz siahol po životnej slasti, i hodený bol nazpät' do ríše, na bráne ktorej stojí napísané: »odriekni sa a trp.« Na ústach páľilo ho ešte dotknutie sa devinho ramienka a sladko-trápny pal bežal celou jeho bytnosťou — len rozumu nedotkol sa mlunný prúd, on volal: odriekni sa a trp!

Hnev prechádzal. V čom je ona vlastne vinná? Či ho kedý posmelila čo len ľahkým posunkom tak smelo s ňou postúpiť? Dlho o tom premýšľal a nemohol najst' nič podobného. Ani len pohľadom, ani kynutím hlávky, ani jediným mžikom hodvábnej mihalnice nedala podnetu; ani zdanlivé posmelenie nebolo možno pozorovať. Jej prívetivosť rozdelená bola rovnakou mierou na všetkých, ktorí ju okružovali — ona sa smiala zvonným chutným smiechom nad kapitánom,

ujcom Vysockým, nad farbavým sluhom Ďurom i farbavým kandidátom. Ona vedela zachytiť sa na slabosti iných, spravila z nich čiperné karrikatúry, žartovala, nezlostne, dobrosrdečne, sama však bola neprístupná, ohradená krážom čistého dievčenského taktu. Ona mohla byť smelá, až ku krajnosti smelá — no na samej samučičkej hranici dovoleného a ženského zostala stáť pevno, určito, nepohybná. Nikdy jej malá, uzunká nôžka neprekročila tejto hranice! Jak dobročinný bol jej vliv naňho! On počal vžívať sa do skutočného života, bez nehož nestoja nič veterné zámky theorie. »Jedným pohľadom do knihy a dvoma do života,« privolávala mu tak dojemne. Jeho nemeckou výchovou a vedou pokrivená príroda počala sa vystierať a narovnávať pod očima obdarenej, umnej devušky. To všetko požadovalo by vďačnosť. A čo vykonal on? Pri prvom priamom objavení jej súcitu, keď počala prvý raz vraveť subjektívne, keď ukázala celú dobrotu svojho srdca, vrhol sa k nej ako zver! Shawl padol s okrúhleho pliecka, a on uchvátil ruku, uchvátil nahé ramienko drzo, silno; on hriešnou perou dotknul sa tela devy, toho čistého, nežného, bieleho tela. Či sa tak stretajú vysoko naladené duše? Či nemá muž ducha iného spôsobu dať voľný priechod citom svojim prekypujúcim? Možno, že nerozumel slovam umného dievčaťa; možno však, že ony boli prvými kľčkami rodiacej sa náklonnosti. On

z útleho citu, neprišlého ešte k povedomiu, sotrel pel, jemný prášok motýľového krýdelka. Tak rýchlo nedobývajú sa také srdcia, aké bilo v nádrach Milky. Neobrazil on hmotárstvom, zverstvom svojím devu, ktorú miloval -- ktorú miluje? Či to dôstojné slavianskeho človeka, aťy zle a nezručne napodobnil západnícke vyzdvihovanie tela do nezdravých romantických bleskotov, ktoré zatrblicu sa minutno a — hynú! Styk duší, vliatie sa dvoch duchovných svetov v jedno koryto, má ísť iným žlebom.

Čím jasnejšie spomínal si, čo stalo sa, tým jasnejšou, nevinnejšou maľovala sa mu postava devy. Lútosť zožierala ho, veľká, hlboká, temer taká veľká a hlboká, ako jeho láska, ktorá zosilňovala sa s každým okamihom, prežitým pod Žulovou strechou. No so vzrastom ľubosti otvárala sa širšie a širšie bezodná priepasť medzi ním a devou. Priepasť šírila sa v rýchlom postupe — ešte videl belunkú jej odev viať vetrom, ešte rumenilo sa jej líce — líce sa tratilo — šata sa zmenšovala — hmla a prázdnota... Už brieždilo sa, keď padol Jaroš do mrtvého sna.

Andrej Žula úprimne ľutoval rýchle, nečakané rozhodnutie sa Sokolovo. Jeho pani utrela si slzu a potriasla srdečne rukou kandidáta. —

»A ja tohoto desertéra koňmo vypevadiím,« pretrhol smutnú scénu lúčenia kapitán Vysocký, »aby sa nejako nevrátil.« Nemohol vystáť sentimentálne tváre a najmä ženské slzy. »Aký je

bledý náš filosof,« dodal so smiechom, »siete banuje za tvojimi šunkovými fľačkami, sestra! Takých delikátnych nenajde v celej Europe, ani len v svojom zvelebovanom Rusku!«

Nik si nepovšimnul reči kapitána. Ďurko zodvihol Jaroslavov kufor a vychádzal z izby. »Dnes nebude pršať,« prorokoval, celý červený oš tarchy.

»Iste zmokneme,« zamumlal kapitán.

»Čo len má mladý pán v kufore, jestli nie olovo, teda iste pár skái z kapustného suda.«

»Knihy, knihy, ty blázonko,« dudlal kapitán pod fúz; »či nevieš, že je múdrosť ťažšia, nežli olovo?«

Brána vrzla, staromódny koč hýbal sa z dvora. Kapitán dal koňovi ostrohy, že sa pružne, koketne spínal a tancoval po dlažbe dvora. Na širokých poduškách koča sedel sám Jaroslav Sokol. Ťažoba zafahla mu na prse. Sám, nepoznaný, cudzí, s trepotným, bojazlivým srdcom vťahnul pred nedávnom do tohoto domu: sám, nepoznaný, ba zaznaný, zahanbený, s ohlušeným citom ťahá dnes von. A predsa tu necháva najvyššie, najdrahšie, necháva bez slova žiaľu, bez hlasitého náreku. Ani len rozlučného pohľadu, stisnutia ruky nenie mu dopriano. »Kde Milka?« pýtal sa pán Andrej, keď mu Jaroš podával ruku. Jaroslav vďačne pozrel na Žulu, nádej v ňom zkrsla, že snáď ju uvidí ešte raz, nádej i strach.

On tešil i bál sa lúčenia; nemal príčiny: Milky nebolo v dome.

Kone bežaly, veselo potriasajúc hrivami. Vysocký držal sa v rovnej čiare s kočiárom a jednostajne rozprával. Jaroslav sa hneval na »zwanzigera«, lebo pri takých osudne smutných, rozorvaných pocitoch ťažko počúva sa prázdna reč. Srdce mladého muža svíjalo sa, ono páliho v prsiach. Každým krokom, ktorým vzdäloval sa od Žulovského domu, rástol v ňom bôľ rozlúčenia. Už myslel, že zavolá na Ďura, aby obrátil, ach, aspoň postál — —

»Sprepadená šimľa,« zakričal kapitán, »zadnou nohou kosí tá devla — postoj, Ďuro! Nevidíš, že si zastúpila ťahák?« —

*

Do Žulovského domu vtiahla tupá tichosť. Andrej chodil po izbe s rukami na chrbte složenými, fajčil tuho a mykal hlavou, čo len vtedy robil, keď bol rozčuleny. To sa málo kedy stávalo. Chybela jednoduchému človeku umná tvár mladého kandidáta. Jeho pani žalovala sa na migrénu a utiahla sa do spalne.

Za hodinu po odchode dvoch mužov vrátila sa Milka so starou Katou domov z návštevy nezdravého domkára.

»Apuško, Závorovi pomohol môj liek, už zjedol s chuťou zaprávané, čo mu Kata doniesla.«

»Prečo si teda tak plakala u jeho postele, holubička moja ?« spýtala sa Kata, »myslela som, že ti srdiečko pukne.«

»Ona si niekedy i od radosti zafňuká,« pohodil mäkko otec a zašnupal si z peknej zlatej tabaterky. Milka pozrela na otca s výrazom nedorozumenia. Jej tvár bola bledá, oči svietily tichým, hlbokým žiaľom.

Mier duše.

Novella.

1881.

I.

Bolo júnové ráno. Po úzkom chodníku kráčala mladá ženská vo vkusnom obleku, ktorý napriek svojej strojnosti na nedbalky upomínal; naše dámy aspoň, počítajúce sa k »dobrým« stavom, neukazujú sa takto v spoločnosti. Nuž veď ona nemusela báť sa, že stretne kritické oko. Slnko práve čo len vyšlo; na východe zafahly šedé oblaky a neprepúšťaly slnečných bleskov. Na ďateline visely šedé kvapôčky rosy, akoby stuhlé sviežosťou rána. Ich farba bola tá samá, ako farba oblakov na východe. S pravej strany chodníčka stála raž, zelená ešte, nedávno len vyklasená. Dva škrovánky trepotaly krýdelkami vo výške. Ponad hlavou včasnej pútničky šibol divý holub svojím priamym, tuhým letom. Za chvíľku nasledoval druhý. Iste párik.

Chodníček medzi rofami ústil do lúky. Malinké topánočky nedovolily dáme ďalej — sotva pokročila do trávy, hneď pocítila vlhkosť rosy. Preto zastala a obrátila sa k roliam. Aká krása zjavila sa jej očiam! Na pravo tiahlo sa vysoké

ponome — ľahká hmľa ľežala na bokoch hor-
ských veľkanov a ľiezla po ich bedrách do výše.
Biele steny dedinských domkov odrážali sa od
zeleného poľa. Úsaky pruh poľnej cesty vtekali
do doliny. Na ľavo neprehľadná diaľ. So zvý-
šeného stanoviska, na ktorom zastala, mohla
dobře pozorovať, ako sa rovina tratí bez stopy
v diaľke. Pred ňou ľežala dedinka s pekným
prízemným domom — až prípekným pomerne
ku svojim susedom. Veľké oblúčky obrastené boli
dvým viničom, ktorý ľahal sa až na strechu.
V záhrade svietili na tyčkách sklenené guľe,
biele, červené a belase. Bol to dom panský,
ktorý pred chvíľkou zanechala.

Eugenia Malinská bývala tam u svojho strýca,
Jána Hrabovca, ktorý ju priľúli po hrozných
zkúškach životných. Ešte v ňlom veku vydali
ju za Malinského, ktorý vedel svoje zhubné ná-
ruživosti ukrotiť len na čas, keď sa o jej ruku
uchádzal. Krátkozrakí rodičia dali sa omámiť
skvelému menu: Eugenia obohnaná bola takmer
od bank a vedená k oltáru. Skoro po svadbe
ukázal Eduard Malinský svoju opravdovú prí-
rodu. Prvá, svežia mládosť spolu s celým ma-
jetkom Eugenie stala sa obeťou človeka neohod-
ného. Po trojročných mukách oslobodil biednu
stvoru sám jej tyran . . . stroviac ostatky že-
ninino ľmanía, stratil sa . . . Už na druhý rok
ľije Eugenia u strýca (rodičia jej pomreli nanho)
a ešte neprekročila 22. rok života, na ktorý pre-

stala robiť nároky. Prvé časy po odchode Eduardovom zmocnila sa jej akási mŕtva resignácia. V tichej melancholii chodila po priestrannom dome strýcovom, vysluhovala ochotne každého, ale zväčša stránila sa spoločnosti. Bola zabitá a unížená. Jej ženská pýcha bola pokorená, šťastie zničené, postavenie spoločenské neisté, neurčité... Avšak čas letel, hľásila sa mladost' k svojmu právu. Hrozné prežitie okamženia ob-
táčaly sa do hmly... vnútorná životná sila kriesila sa z temného zamretia. Eugenia počala dýchať.

Ján Hrabovec patril k dedinským politika-sterom, ktorý pre samé stoličné intrigy zabudol sa oženiť, zabudol múdre riadiť svoj nemalý majetok, ale nezabudol nikdy kandidovať pri najmenej príležitosti na najrozmanitejšie úrady a hodnosti, keď sa uprázdnilo. Jeho sestra, Karola, riadila domácnosť pomocou starého Fridricha Kremeňa, ďalekého príbuzného, ktorý pocestoval bol v mladosti Nemecko a zavádzal do hospodárstva novoty, stojace mnoho peňazí, ale o užitočnosti ich bol iba sám presvedčený. Tak dal dopraviť sejací stroj, dobrý do rovín a do mäkkej pôdy, avšak nesúci na naše vršky, ktorý sa pri prvej sejbe tak dokonale porúchal, že ho nevedeli vyliečiť zámočníci na desať štvoročných míľ v okruhu. Dlhو stál pod kôlňou, až sa nad jeho zubami a okutím smilovali cigáni, ... nakuli klincov a predávali Fridrichovi

tucet za groš! Pani Karola zato bola príkladnou hospodyňou . . . ona bola i najbohatšia v celej Hrabovcovskej familii. Jej otcovský podiel bol nenarušený a zrástol ešte testamentom nebohého manžela, ktorý ju odumrel pred pätnásti rokmi. Vo veľkej škrini, po matke zdedenej, chránila svoje papiere a vedela ich obrániť od všetkých nápadov bratových. »Veď nevezmem nič do hrobu,« hovorievala, »ale zakiaľ žijem, chcem byť paňou.« Jej panstvo pozostávalo iba v povedomí, že niečo má — užiť nevedela svojich dôchodkov, ale prikladala ich ku kapitálom.

Eugenia Malinská dlho kochala sa sviežosťou rána. Šedé oblaky vyzdvihly sa do výše a slnko zasvietilo jarko. Rosa na ďateline ziskrila sa, každá kvapôčka premenila sa razom na diamant. I škovránky počaly veselšie švitoriť: osvietily ich slnečné žiare, ako tú rosu. Hmly roztavily sa a celý kraj prijal jarejšie rysy. Tvár Eugenie bola svieža, ako to ráno. Nežný rumenec sadol jej na líce, veľké, snom občerstvené oči žiarily veselo. Iba kolo úst sídlil ľahký tieň prestátých bôľov. Mladá pani žiarila vyvinutou krásou, pri ktorej ľahko zabudnúť na peľ prvých, panenských liet. Akási neha dýchala z jej osobnosti: bolo znať, že ačpráve prešla školu života, že to bola škola živelných pohrôm, zovnútorých nerestí, ktoré dotkly sa síce bôľne citu, ale nevládaly roztrhať dušu a hodiť do zožierajúcej biedy. Nešťastie, ktoré sme si sami

zapríčinili, žerie viac útroby naše, než nerest, ktorá k nám pristúpila náhodou alebo vinou iných. Manželstvo jej bolo nešťastné. Ona podala Eduardovi ruku, sotva že prekročila pätnásť rok a vtrhnutá bola z detinského sveta v drsnatú, nepeknú skutočnosť. Nežila, ale vegetovala. Vývin jej bol akosi pretrhnutý, zastavený . . . Možno, len na čas. Ako nešla za Eduarda z lásky, tak si ho ani vážiť nemohla. Celej hĺbky takéhoto nešťastia ani nepochopovala, pokým on zúril proti nej a sebe. Avšak živý cit povinnosti pútal ju k nemu. Marné boli všetky námahy rodičov pretrhnúť nešťastné spojenie. V úzkostiach očakávala muža z bujného huľania, na kolenách prosila ho, aby premenil svoj život. Až konečne sám prerval všetky sväzky, cítila i ona na duši obľahčenie. Jasné svetlo svobody padlo jej v dušu, život počal k nej bližšie pristupovať, ale život okaličený, necelý, otrávený.

»Tak skoro vstáva milostpani!« ozval sa za ňou sonórny hlas. Eugenia sa trhla a pokročila dva kroky napred, neožrúc sa.

»Veď sa snáď neľakáte dobrého suseda,« pokračoval vysoký mladý muž, hodiac pušku čez rameno. »Ale dumy vaše ranné musely byť veľmi hlboké! Brodím lúkou, a krok môj nepatrí k ľahkým, vy ste však nič nepočuli. Dosaváď som myslel, že mladé dámy len pri mesiačku

upadávajú do sentimentality. Na vás, ako vidím, účinkuje i mladé, jasné slnko podumne! Spievať, zavýskať si svedčalo by za takého krásneho rána.« A mladý muž zavýskol si z plných prsú, až sa ozvaly neďaleké hory. Jeho vysoké čižmy boly zarosené. Na barnavej tvári žiaril úsmev. Mladá sila len tak kypela z jeho mohutnej postavy. I v posunkoch mal niečo prísno určitého, nezlomného. Keď hočil rukou, bol si presvedčený, že by bola zlomila každý odpor. I hlas jeho bol v prirodzenom svojom tečení silný a menil sa v hrmotný, keď vrazil s citom alebo v hneve. Sú to všetko vlastnosti, nezodpovedajúce povšednému ženskému vkusu, ktorý zväčša ľpi na povrchnosti. I sama Eugenia nebola milo dojatá neočakávaným stretnutím sa s Aristidom Sokolom, ktorý nadto stál vo večnej potfzke so starým Hrabovcom, rád sa posmieval ženským a málokedy nosil golierik. I výrazy jeho neboly vždy so zvláštnou jemnosťou volené, ba prihodilo sa, že časom i hurtovne zahrešil, nehľadiac na prítomnosť nervósných dám.

Aristidov novofoundlandec priblížil sa k Eugenie, vystrel predné dlapy a položil na ne svoju krásnu veľkú hlavu, ktorej srst' ligotala sa v lúčach ranného slnka. »Osman, Osman,« zavolał na psa pán, »nože neľakaj spanilú susedku! Dost', keď to urobil tvoj negalantný pán!«

Eugenia zohla sa a pohľadila svojou podlhovastou rukou hlavu Osmanovu. Bolo znať, že to robí v rozpakoch.

Aristid zasmial sa hlasným, srdečným smiechom, vystupujúcim voľnými vlnami z pŕs. Tak smeje sa iba zdravý človek, zdravý na tele i duši.

»Našiel si milosť, Osman! Nože primluv sa i za mňa!« Aristid pristúpil k Malinskej a schytiac jej rezko ruku, pozdvihol ju ku svojim ústam, len málo sa nakloniac.

»Kto by sa nazdal, že vás tu najde!« prehovorila konečne Eugenia; s jej líc zmizol už rumenec a vážna, tichá melancholia sadla na jasnú tvár. »Kamže tak včasne?«

»Pozerám pole a teším sa budúcej úrode! Hja, milosťpani, vy nepochopujete sedliackých radostí! My žijeme v svojich rastlinách a v svojich hoviadkach! Pardon, zas som obrazil nežné úško! Nuž ale tak je. Môj býček, ktorý mi zdarne rastie, je mi taký milý, ako vášmu strýcovi županova pochvala alebo vám vodový Marlittovský román. Avšak zato postrádame šťastie byť obľúbenými pred vašimi jasnými očami. Voľna je síce ľažká, avšak konečne len predsa býček zvíťazí.«

Eugenia cítila nevrlosť. Samota za krásneho rána hojivo vlivala na jej ešte celkom neupokojenú dušu. Harmonia prírody, jarý život zókol-vókol, odmeraný tlkot tepny vniesol ju do spokojného, ba skoro blahého pocitu. Ona ssala chladistý vzduch rozkošno, zabudla na bóle, vyhodila zo srdca všetky starosti. A v takomto

zriedkave šťastnom rozpoložení ducha pobúriť ju Aristid, ktorého pohľad jej bol priostrý. Z jeho očí svietil posmech a zle utajovaná výčitka. Čo ako smelo hľadela do očí strýca a tetušky, čo ako cítila svoju nevinnosť, v prítomnosti Aristida, jeho otvoreným, voľným chovaním sa cítila sa byť stiesnenou, nevoľnou, skoro vinnou. V jeho prítomnosti zkrslý pred dušou mladej ženy desné obrazy. Ukázala sa jej vychrlá postava Eduarda, jeho vpadlé oči, odryvisté, temné reči, jeho nepokojné, křčovité pohyby, jeho nízke smýšľanie . . . a všetky nevysloviteľné muky, ktoré pocíti jemnej povahy žena, pripútaná k boku zverského muža, zverskéko nie len v jednom ohľade. Ako to nemohol nepozorovať bystroumný Aristid? Jestli pozoroval, kdeže nabral dosť tvrdosti a záškodníctva tešiť sa na útrapách ženy, ktorej celú otvorenú historiú tak dobre poznal a iste i mnohé taje šípil.

»Už ma budú čakať k raňajkám,« riekla Eugenia rýchlo a podala mladému mužovi ruku.

»Smiem vás odprevadiť?« pýtal sa Aristid vážnejším už tónom. Snáď pozoroval tieň, ktorý zasmužil jej tvár.

»Veď je chodník taký úzky.«

»Dost' pre nás troch,« s úsmevom poznamenal Aristid a pobral sa za ňou. Krok Ženkin bol ako beh dlhých morských vlín: ona išla bez šumu, v okrúhlych línách. Junonská jej postava hladko vlnila sa, hlávka pohybovala sa k predku

labutím pohybom. Mnoho vyráža sa u ženských v chode. Aký rozdiel je medzi natrhým, nestálym chodom mladej jastreny a nepovedome jarým, prelestným cupkaním prirodzeného decka, ktorému mať príroda vdýchla nežnosť a sviežosť?

V záhrade pod veľkým orechom stál už bielo prikrytý stôl s raňajkami. Karola netrpelivo očakávala svojich. Mladá slúžka, Marka, v modrej sukienke so spustenými vrkočmi bežala prichodzím oproti. Ján Hrabovec vytrčil šedivú hlavu z obloka. Zlatá kvastľa jeho nočnej čiapky odvisla na ľavo. Zakašľal hrmotne a zmiznul v izbe. O chvilu prišiel Kremeň a sadol ku káve. Aristid sa s ním privítal, a natiahnuc sa, zavolať do obloka: »Pán sused ešte v perinách! Krapinová vám odpadla! Muzika len tak hučala celú noc na slávu Wernerovi.«

»Zprepadené Nemčisko!« zahrmel Hrabovec a vystrčil zas hlavu z obloka. Oči sa mu blýskaly, fúzy mal naježené, ba ešte i zlaté nite kvastle na čapici zdaly sa ježiť.

»Ženka, Ženka!« zavolala tetka Karola na Malinskú, ktorá išla sa preobliecť do svojej chyže. Keď prišla k spoločnosti, bola oblečená v čierne šaty, ktoré zdvihaly belosť jej tvári. I jej oči zdaly sa byť väčšie, jasnejšie. Silný vrkoč vinul sa jej okolo hlavy na spôsob diademu.

Hrabovec vylúpil sa konečne z diery. Sotva pozdravil Sokola a sadol do drevenej stoličky

s ramenami. Dlhú fajku, už napchatú a prichy-
stanú, oprel k sebe o stolicu.

»Veru tak,« tichým, nápadne tichým tlume-
ným hlasom obrátil sa Aristid k Hrabovcovi;
»všetky vaše námahy išly do vetra. Vince už
tiež krúti, Pitelesovi vypovedal Werner arendu,
tam vtáčik! Sedľač pije, až sa hory zelenajú!
Iljen Verna! počul som už i v Žľabinej. V Rázto-
kách veje Wernerova zástava na rychtárskom
dome, o vašom Kropáčim ani chýru.«

Sokol pokazil Hrabovcovi raňajky. Bol on
tuhý privrženec Kropáčiho pri snemovej voľbe —
prečo, nevedel sám, veď jeho protivník Werner
bol práve taký mameluk, ako Kropáči. Musíme
uznať blahorodnosť Hrabovcovu: pre nízke osobné
záujmy nevrhol sa do prúdu agitačného, ale ani
pre vysoké idey a skalopevné presvedčenie.
Jemu väzela kortešačka v krvi, ináč nemohol.
Čez celý čas bezvolebný bol lenivý, ospalý, ba
apatický. Keď sa už blížil volebný ruch, ožil a
osvežel, ako chytený kapor, ktorého nazpak do
vody hodia. Celá jeho postava vzpriamila sa, no-
zdry rozšírily sa, oči dostaly blesk. Užho bol:
kortešačka športom; a ako vieme, patrí medzi
drahšie športy, hoci iste nie medzi šlechtné.

Ani nestačil Hrabovec pokojne vykúriť svoju
dymku, už kázal priať. Ostatní sedeli ešte
v tieni orecha, keď on už vyšiel vyfintnený z izby.
Striebrm okutú palicu držal povedome v pra-
vej ruke, ľavou si krútil fúzy. S mladistvou silou

vysadol na bričku a zmiznul bez odbierky s očú svojich ľudí.

»Starý chlapec!« poznamenal Aristid dosť nezdvorile. »Naši ľudia prichádzajú mi ako chlapci, hrajúci sa na pandúrov a zbojnikov. Hračka, hračka je to všetko. Rád by som vedieť, aký je rozdiel medzi Wernerom a Kropáčim? Werner je tajný úžerník, a Kropáči je defraudant. Pravda, subtilný defraudant, ktorý kradne poctive, blahorodne. Biedne kreatúry! Zabudli ctnosti starých čias a naučili sa iba podlosti nových. Či sa vyplatí Hrabovcovi, ktorý je muž čestný, márať sa pre jedného z týchto oblažovateľov takzvanej vlasti? Keby radšej plel svoju repu a oral svoje role!«

»A prečo sa pán Sokol zaujíma za Ladislava Toryského?« ozval sa Fridrich Kremeň, namočiac kus cukru do vodového pohára. Oči jeho uprely sa tázave na Sokola, cukor podržal niečo viac ako mal, rozmočil sa, utrhol a padol na dno pohára. Drobné perličky vystupovali rýchlo hore vodou.

»Nezaujímam sa tak veľmi! Avšak prosím rozdiel robí medzi ľuďmi rázu Toryského a medzi hubáčmi rázu Kropáčovského. Toryský ide zastupovať ľud nie pätou, ale dušou. Toryský bojuje slovom a nie špiritusom, Toryský miluje ľud, o ktorého dôveru sa uchádza, vy však všetci, i s Hrabovcom, ľud opovrhujete, nenávidíte! Ja vyznám, že sám necitím s našim

chrapúnstvom veľkých sympatií. Mňa vycíňoval cudzí svet a cudzie pochopy doniesol som sem. Preto ani nežiadam, aby mňa ľud nosil na rukách a kričal mi iljen! Hanbil by som sa ako pes, keby som si mal kupovať takéto pokriky! Ja mu dávam jesť, ja učím ho o pár colov hlbšie orať, zaopatrim mu lepšie semeno (pravda, nie darmo) a s tým je basta! Toryského volajú panslávom! Eh bien! Nech si je hoci raráškom z horúceho pekla, ale je entusiastom za myšlienku. To si treba vážiť! Naša takzvaná intelligencia je hnusná sberba, nemajúca ani toľko oprávnenia jestvovať, ako hen tá kopriva, ktorá tak bujno ovíja veľkopanský plot! Čistili by ste radšej svoje dvory!«

Kremeň sa rozsrdil. »Zase professorujete, pán súsed, a to vám nesvedčí! Ja sa už tridsať rokov trápim! Ďaleká cesta vaša ešte, keď chcete prekonať, čo som prekonal ja!«

»Tridsať rokov robiť hlúposti, nestojí deravého groša!« silným hlasom zahrnel Sokol a vstal. Tvár jeho podbehla ľahkým rumencom. Bol veľkým nepriateľom prázdnych slov. Kremeň nevydržal jeho nápadu. Ochabol a stíchol. Karola pohla sa nepokojne na stolci, Eugenia, nemilo dotknutá hrmotným rozhovorom, oprela sa o operadlo stolca a hľadela úporne pod stôl. Už chcela brániť svojich pokrevných, ale nevládala — silná príroda Sokolova držala myšlienky

na úzde. Nevdojak cítili všetci mocný vliv tohoto podivného človeka.

»Medveď,« pomyslel si Kremeň.

»Ešte i panslávov opováži sa zastávať,« podumala Karola, pyšná na svoj zemiansky pôvod. Ženka cítila tesknotu, ba akúsi bázeň, ale určitá myšlienka nezkrsla v jej hlávke.

Aristid Sokol sobral sa. Strmým krokom šiel chodničkou k lúkam. Slnko bolo už hodne vysoko, blesky jeho vypily už rosu. Oblaky zmizly za obzorom a jasné nebo smialo sa vo svojej letnej sláve. Divé holuby vracaly sa od dediny. Sokol strhol pušku s pleca, namieril a v tom ozvala sa rana a za ňou brech novofoundlanca. Holúbok, máchajúc už len jedným krídelkom, padol do ďateľiny.

»Tyran,« zašeptala Ženka; »nemá smilovania nad úbohým tvorom! Načo mu smrť tohoto vtáčka?«

Kremeň šiel do dvora k sluhom. Marka hádzala husiam zelinu. Dvor Hrabovcov nebol v najlepšom stave. Polámané pluhy, vyštrbené brány ležaly križom-krážom pred hospodárskymi stavbami, veľmi solídne stavanými. Z nečistého chlieva vystrkovaly rypáky tri svine, neošarpané teľa behalo dvorom. Lenivý starý paholok sedel na práhu kravskej maštale a koval kosu na malej nákove, vbitej do špalka. Keď spozoroval Kremeňa, počal rýchlejšie tĺcť kladivkom, i cvengot bol živší a ráznejší. Kremeň pozrel

do koňskej stajne: z tmy zarehtalo naňho žrieba a strčilo hlavu medzi mreže dvier. So spokojnou tvárou vrátil sa Kremeň do záhrady a sadol do kresla. Panie byly už preč. Hlava starého ekonoma počala sa kloniť k predku. Zaspal.

»Marka,« zavolať tichým hlasom sedliak s kosou na ramene, oprúc sa o nevysoký parkan dvorový. Marka odhodila ľavou rukou vrkoč s prís a hádzala z opálky ďalej zelinu husiam, ktoré so štebotom strkaly hrdlá dohromady. Jedna húska sa nasrdila na druhú, ktorá jej uchytila zpred zobáka potravu, zagágala a chytila kmínku za vrch hrdla. Biele pierka rozletely sa dvorom.

»Marka,« opäťoval šuhaj, vysoký, driečny Pavel Ruža, slúžiaci u bohatého sedliaka Martina Kalinu.

Tu sa Marka ohliadla. »Čo chceš, Pavle? Choď po svých!«

»Príď na nedeľu k muzike, Marka; mne je už ľúto!«

»Nepatrím už medzi vás!« zaštebotala ľahko Marka; »obsluhujem pani veľkomožnú! S Pánom Bohom, Pavle, choď len k Zuze, ktorej si dal voňačku.«

»Ale, Marka, veď mi je Zuzka rodina! Nesrd sa! Prijdi!«

Marka neodpovedala, hodila husiam ostatnú hrst a zmizla v dome. Pavel Ruža hľadel smutno

za odchádzajúcou. Jej suknička strojne sa opálala a šumela okolo kordovánových čižmičiek. Odkedy odohnali chyžnú Nemku pre ztratené strieborné lyžice, prestala Marka bosu chodiť, obsluhovala obe panie dosť zručne. K ťažkej robote najatá bola iná. Iste ztadiaľ tá pýcha oproti dobrému Pavlovi.

II.

Aristid Sokol prišiel na obed domov dosť namrzený. Býval asi hodinu od Hrabovnika v dedine Kokavke. Dedina ležala v úzkom záreze, pretekanom bystrinou, ktorá svojimi kryštálovými vlnami ťahala jeho stupy, mlyn a malú síce, ale dobre sriadenú papiereň. Za zárezom prestieralo sa pole mierno zvlnené návršiami. Tu bola jeho orná pôda v jeden kus zcelkovaná. Keď si išiel dolu bystrinou, s oboch strán obrastlou olšim, zjavily sa ti lúky, ktoré teraz stály vo svojej najvyššej kráse. Zeleň ich bola syto-tuhá, až oku lahodila: človek cíti pri pohľade na krásnu lúku zosilnenie očných nervov. Sokol pestoval lúky so zvláštnou pozornosťou a pilnosťou, v čas suchoty ovlažoval ich kanálmi, ktoré dľa vlastného plánu založil. »Lúka je zvláštny dar,« hovorieval, »vďačná ako krava, pekná ako kôň a užitočná ako ovca.«

Na Kokavke stál starý dom, zmodernisovaný novým pánom. Dolná čiastka náležala čeladi,

na poschodí býval pán, »bližšie neba,« ako sa vyslovoval. Jeho pracovná izba podobala sa malému arsenálu. Po stenách visely pušky a pištole najrozličnejších tvarov, handžár križoval sa s tureckou krivulou, indiánsky luk s tulom susedil svorne s revolverom včerajšej konštrukcie. Ba i krátky osteň Eskimákov a tomahavky delavarské boli tam neďaleko budzogáňov, akými prebívajú si Negri vzájomne kučeravé hlavy. Krásne vyrobené kožušiny z divých zverov a dve veľké brká z kondora dopĺňovali sbierku.

Aristid mnoho zkusil v živote. Povrchný pozorovateľ nebol by uhádol, že tak mnoho búr prehrmelo nad hlavou veselého, jarého muža. A predsa zkusil viac, než ktokoľvek v kraji. Synovi bohatých rodičov pozvolené bolo žiť v meste universitskom na samostatnej nohe. Neobmedzená svoboda upevnila jeho ráz, vdýchla na dušu jeho peľ mužskej otvorenosti, naučila ho panovať nad inými i nad sebou. Raz len popustil sám sebe úzdu... a tu počal sa rad krutých zkušok, lebo keď pomýli sa silný, teda sa silno pomýli. Padol do tenat nemilosrdnej kokety... horúca fantázia mladosti a rujná krv ohlušila rozum i prosby dobrého otca. On schytil sa s ňou svetom, prestal študovať, zabudol na rodičovský dom a svoje povinnosti. Za pol roka otrezvel v dolnej Itálii, kde mu ušla zbožňovaná ženská, keď spozorovala, že sa o ňu zaujíma bohatý anglický cestovateľ. Domov sa vrátiť ako

zablúdený syn — nedovoľoval mu falošný stud. Šiel ďalej... Nerád rozprával o svojej desaťročnej púti. Do hluku istého južno-francúzskeho mesta došla mu zpráva o smrti otcovej. K boľu nad smrťou otcovou, ktorú iste jeho tuláctvo priskorilo, prišla až chorobná túžba po otčine. S výšin svojej túžby uzrel svoj vrškovatý kraj — zalomil kolesá a letel rovno domov — na mohyly svojho otca. Plač jeho nad sviežim hrobom bol srdečný, dušu očišťujúci. Gazdiná Kristína rozprávala mu, ako mu otec už dávno odpustil, ako v posledných hodinách modlil sa za jeho blaho. »Môj syn má v sebe zdravé zrno, on neztratí sa vo svete,« hovoril pred smrťou starý Sokol; »a keď si pohulá do vôle, príde na môj hrob. I mňa nosily túžby ďaleko a široko... konečne uznať som musel, že žiť, opravdove žiť možno iba tu, na tejto hrude otcovskej. I jeho čas príde.«

Aristid stenčený majetok očistil od dlhov šťastným predajom malej čiastky hôr, zariadil si vzorné hospodárstvo, použivúc múdre zkúsenosti pohnutého života svojho. Z jeho hospodárskych strojov nekul more lacné klince. Duševne zotavený, prirútením k otcovskej pôde uspokojený, ozdravený úprimným vyznaním svojich vín, neztratil nič z jasnoty a priehľadnosti svojho svobodného rázu. Len v jeho chovaní prerážal časom smelý, dobrodružný tón, ktorý sa tak podstatne líšil od tónu, panujúceho u »intelligencie« okresnej

Preto nepožíval veľa lásky na okolí, najmä u žien, ktoré chodily ako obrázky, vystrihnuté zo starého módného žurnálu, a priedsa strovilu polovičku dôchodkov svojich mužov na stužky, čipky a hodváby. Mužovia nedôverovali mu preto, že neplával večne v politike ako oni, a jestli i zabídal do politiky, teda kritisoval nebezpečne vládu, všetky politické a správne pomery a nadal samému županovi do chrapúňov. »Nič mu nenie sväté,« hovorili páni na županskej hostine po stoličnom výborovom shromaždení. A veru Aristidovi nebola ani len stoličná hostina svätou. »To je vaša hlavná robota,« riekol raz na podobnej hostine hneď po toaste županovom, keď škripely nože a vidličky po tanieroch. »Narádzam vynechať nepotrebný prídavok výborovej porady a síst sa prosto k Čiernemu Orlu.« Mnohí zase považovali ho za privrženca slovenskej strany, ktorá mala v stolici niekoľko ľudí. Jedným slovom mnohí ho nenávideli a niektorí sa ho i báli. »Vymreť musíte najprv, šlendriani a omáčkovi rytieri,« hovorieval často so smiechom, »jestli má ožiť tento vami prznený kraj! Niet človeka v celej stolici, čo by bol hoden deravý turák. Niekoľko akotak rozumných, ale nevládných našiel som medzi panslávmi. Ale aj to sú babráci! Na zdravej postati stoja, a nevedia vás znihilovať! Na miesto, aby vám vykrútili slabé väzy, lietajú po oblakoch a plazia sa po kriváňskych skalách!

Z toho tiež nič nevyjde. Až na česť a čistotu rúk, patria tiež do starého železa, rehtori akísi!» A tu odplul srdito.

»Máte hosta, milostpane,« oznamoval na prahu sluha vchádzajúcemu pánovi. Hosta našiel Aristid v chyži, zato však neveľký kufor ležal v sieni, pri ňom široká mappa a rebriček. »Prosili, či by si nesmeli svoje veci tu u nás složiť, lebo nedôverujú krčmárovi Židovi. Ale sami išli k nemu na obed.«

»Zavolaj ho sem, Janko; uvidíme, čo to za ťažného vtáka.«

Sokol složil pušku s pleca a povesil ju k dlhočiznému diaferdanu. Onedlho prišiel host.

»Ludovít Záhorec,« predstavil sa neznámy a vyhovárал svoju smelosť. Sokol uprel na prichádzieho strmý pohľad.

»Rád som, keď vidím dobrú tvár,« zahovoril veselo hostove výkrutky a, položiac mu ľavú ruku cez plece, viedol ho do izby.

Prichodzil mal naozaj dobrú tvár, jednu zo šťastných, ktoré na prvý pohľad budia sympatiu a dôveru. Nebola pravidelne pekná, ale svit živých očí zjasňoval ju akoby kúzlom. Mäkké črty splývaly v jasných liniach. Za pol hodiny boli dvaja mužovia v živom rozhovore. Záhorec podal stručne svoj životopis, a jeho slová znely základným tónom pravdy. Bol profesorom, lekári zabránili mu vyučovať pre slabosť prs. Šťastný bol natoľko, že mohol zákaz respektovať

Otec jeho zanechal mu veľký mlyn, ktorý toľko vymlel, že mladý učenec nebol nútený hltat školský prach. Nerád lúčil sa so svojim povoláním, ale po niektorom čase spriatelil sa s voľným životom. Počal oceňovať svoju nezávislosť, zimu trávil na juhu alebo v sídelnom meste a letom cestoval.

»Tam na ženevskom jazere prišlo mi do hlavy: nuž ale, človeče, ty blúdiš svetom, lámeš jazyk i nohy v mori cudzinstva, a svojho kraja nepoznáš. Nuž vzal som svoju mappu — pardon, zabudol som vám povedať, že som fušerom, nattrhlým fušerom v kresličstve, ba i paletou narábam z dlhej chvíle — a túlam sa po Hornom Uhorsku. Namiesto talianskeho hmyzu trápia ma tu v rodnom kraji židovské krčmy a ich zápach — nuž ale všade sa niečo najde. Pravdu vyznajúc, nikde som tak neokriak, ako tu. Tatry majú svoj zvláštny ráz, ony hovoria k nám živšie, bezprostrednejšie než Alpy. I tužka moja lepšie poslúcha tu. Okrem toho nestretnáš sa tu zakaždým krokom s cestujúcim kollegom.«

»Dovolíte — vaše kresby —«

»Nestoja za reč, sú nedokončené, púhe náčrtky.«

»Prosím, som nepovolaným priateľom umenia.«

Ľudovít doniesol svoju mappu. Pred očima umného Aristida otvorila sa drahocenná sbierka pôvodne kreslených, hlboko pocitných náčrtkov.

»Súľovské skaly!« zavolaľ udiveno; »ach, aká krásna, malebná skupenina skál!«

»Veď som za ňou liezol na skalinu, ako divá koza!«

Veľmi páčila sa Aristidovi partia u Štrbského Plesa. Badal, že má pred sebou ochotníka síce, avšak nevšedných darov. Zvláštne živo boly poňaté výjavy z ľudu. Tu spievajúci pasák nad Váhom, tam skupenia sedľakov, idúcich z trhu a dobre ochmelených. Aristid videl tvorenie a potešil sa nad svojim hosťom. Čez celý týždeň vodil ho po okolí, vliekol ho do dolín, na skaly, do hĺbín hory. Ľudovít pilno kreslil; keď mal jeho hosťiteľ prácu v poli, sedel doma, popravoval a doplňoval kresby. Časom, najviac nocou, sedel pri stole a písal . . . O tom však nevedel Aristid. Raz mal ísť ďaleko do hory, a preto vstal o tretej. V izbe Záhorcovej sa svietilo. »Ba či neonezdravel,« pomyslel si a rýchlo vyletel po drevených schodoch ku chyžke. Zaklepal. Nik mu neodvetil. Pomaly otvoril dvere. Hosť sedel pri stoliku a písal.

»Spať, spať, pane maliar,« zavolaľ veselo. Záhorec pozrel rýchlo na hodinky.

»Opravdu, už čas!«

»Druhi ľudia teraz vstávajú, keď páni umelci hŕbia sa ešte nad stolikom. Čože máte takého pilného?«

Ľudovít sa trochu pomiatol. »Ach, trápi ma časom myšlienka, a trápi tak dlho, počím ju nenapíšem!«

»Tedy i spisovateľ! Zase nové zvláštnosti u vás odkrývam. A to ste mi ani neriekli!«

»Nestojí za reč! Vrtochy, nič inšie.«

Medzi mužmi povstalo čez týždeň ozaj úprimné priateľstvo. Umné, niečo fantastické reči Záhorcove bavily Aristida, jeho vrelý cit rozprúdil i v ňom krv. A tak nič nebolo v tom nemiestneho, keď hosťiteľ pristúpil k hosťovi a, oprúc sa ľahko o jeho plece, hodil okom na papier. Skoro však obanoval. Cítil, že to nebolo milé Ľudovítovi.

»Ach! vy píšete po slovensky! Aká zriedkavosť od takého umného človeka! Mohol som to síce badať na spôsobe vášho vyjadrenia.«

»Časom — iba hračka,« riekol Ľudovít, ale celá mocná struja krvi hrkla mu do tvári! Tak ďaleko sme ešte, že umní ľudia, ktorí nechcú lebo nevedia byť martýrmi, začervenujú sa, keď ich prichytia pri slovenčine. Načo si robiť illúzie! Povinnosť básnikova je načrtať odblesk skutočnosti. Ona sa vám nebude páčiť, drahí čitateľa, ona vám bude odporná, ba snád' obrazí váš cit! Cupy-rupy, cupy-rupy! veselo tlčte na moju hlavu! Nech trpí ona tiež, keď srdce už tak mnoho pretrpelo. Azda dá mi Bôh milosť, že poukážem na chodník, po ktorom by kráčať mal náš spisovateľský podrost. Azda nemilosrdné slová moje a bezohľadné odhalenie rán našich bude blahonosným liekom. Keď na to myslím, preklínam slabosť svojho pera. V myslí

varí sa a vrie divým klokočom, v duši zrejú sarkasmy, pred okom tmolia sa mi postavy života nášho pekné i špatné! Ale ruka moja je slabá, ona hádže na papier namiesto mäsitých, skutočných postáv iba mdlé tiene. Nuž dobre, snáď príde duch, ktorý vyplní moje kontúry. Áno, Ľudovít hanbil sa, keď ho prichytil Aristid pri slovenčine, a predsa bola duša Ľudovítova čistá, ako prameň vo Vrátnej, a Aristid, muž nepredpojatý a otvorený. Kde vázi chyba? V nás. V našej podlosti, bezcharakternosti, možno, i nešťastí. Osud utlačených, nevoľných!

Táto epizóda odokryla pred skúmovým okom Sokola novú stránku u priateľa. Dlho rozmýšľal o tom v horách, kde jeho ľudia rúbali mohutné jedle. Neprišiel záhade na klb, no jeho záujem o priateľa vzrástol a prehĺbil sa.

Medzitým, čo dvaja mužovia žili v dobrej shode, kolovaly okolím pestré chýry o Sokolovom hosťovi. Tu povrávali, že to iste nejaký dobrodruh, ktorého poznal Sokol na cestách (a boh zná, ako poznal, dokladaly dobrosrdečné dámy); tam zas tvrdilo sa, že to Nemec, tu zas poznávali v ňom Angličana s dokonalým spleenom. Prečo sa Aristid nikde s nim neukáže? Sám ešte i do Hrabovcov prestal zachádzať. V tom niečo vázi. Najzlostnejší pustili chýr, že je to sväto-sväte ruský emissár, ktorý priniesol Torskému ruble a pri tej príležitosti vymeriava pre ruskú armádu karpatské priechody. Veď

ho hájny mestečka Skalnice videl kresliť v Úžia-
binách, kade r. 1849 prešla kozácka stotina a
ako krupobitie z čista-jasna vrhla sa na ma-
ďarskú guerillu, pelešiacu a drancujúcu slovenské
mestečko.

Chýry došly do malých, zato však veľmi čuj-
ných ušú pani slúžnej, a na tejto nie neoby-
čajnej ceste k úradnej vedomosti slúžneho. Pán
slúžny urobil vážnu tvár a vážna tvár slúžneho
dodala chýrom pravdepodobnosti! Boli by za-
viedli vyšetrovanie — keby nebolo toho »med-
veďa!« Sokol je dráč, duellant, hrdlozez, grobian!
Čert s ním vyjde!

A Ľudovít ticho kreslil, písal a básnil ďalej
pod pokroviteľským krýdlom priateľa. »Podme
raz už i medzi ľuďi,« riekol Aristid v nedeľu pri
čiernej káve. »Jestli vám milo, môžeme dnes
urobiť vychádzku. Poznáte okolných ľuďi najroz-
manitejších útvarov.« A tu nakreslil krátkymi slo-
vami bytie a žitie niektorých susedov. Ľudovít
nemal nič proti zájazdu do kraja.

Priatelia zavítali u Hrabovca. Starého nenašli
doma. Karola vstala od postilly, položila oku-
liare do knihy a zavrela okuté jej doštičky.
Šedé, zvedavé oko stareny blýskalo nedôverčive
na cudzinca. Ona si ho predstavovala strapa-
tého, mohutného, s veľkou rozcúchanou bradou
a krátkym tučným nosom. Javil sa ináč, hovoril
plynne nemecky a hľadel tak nevinne do sveta,
že sa starká osmelila bližšie potiahnuť svoj

stolec. Eugenia vnišla do izby svojím tichým krokom a sadla s nemou poklonou na stolec. Ľudovít bol prekvapený zjavom Ženky. Z reči priateľových utvoril si o nej celkom iný obraz. Prekvapil ho tichý mier na tvári dámy, preživšej také ťažké zkúšky, prekvapila jej krása, ač práve bol pripravený na neobyčajný zjav. Jej čistý, zvonný hlas okúzľil Ľudovíta, zaujaly ho umné zvraty reči a určité, ako by celkom ustálené náhľady o všetkom. Zdalo sa, že bola na každú odpoveď pripravená. Aristid šiel pozreť včely s Fridrichom a tetka zmizla z izby za svačinou. Ženka pustila sa s Ľudovítom do čulého rozhovoru. On hovoril o svojich cestách — najlepšie to thema medzi neznámymi ľuďmi. Hovoril živo, krásno, ako to ležalo v jeho umeleckej prírode. Ona zmienila sa bez ostýchavosti o chýroch, ktoré o ňom kolovaly, ba zasmiala sa srdečným, klokotavým smiechom nad jeho poznámkami o malichernostiach vidieckej spoločnosti. Eugenia sa veľmi riedko smiala. Karola až do susednej izby, kde šálky vyberala z kasne, začula hlasný, prsný smiech Ženky. »Chvala Bohu,« pošepľala si dobrá starenka, »ožíva to dobré dieťa.« Svačina prešla ticho, oživeno. Aristid nerobil svojich výpadov, šetriac hosťa, za čo dostalo sa mu vďačného pohľadu Karoly. Fridrich zvedavo vypytoval sa Ľuda o cudzine a cestách, zvlášte o Dražďanoch.

Keď priatelia odišli, nemohúc dočkať Hrabovca, opanovala obe stránky úpiná, vzájomná

spokojnosť. Karola tešila sa, že Záhorec nenie Rus — veď sa dozvedela z jeho reči, že pozná jeho strynu; Ženke páčil sa živý cit, s akým vedel hovoriť; Fridrich bol rád, že dupočul sa od neho o Dražd'anoch; Aristidovi bolo milé, že sa jeho priateľ dobre vžil do pomerov. Ľudovít si spokojne pohvizdoval na zpiatočnej ceste. Jemu stály pred dušou veľké, zvláštne krojené oči krásnej ženy. »Ako by sa daly vykresliť?« Prijdúc domov, pokúsil sa o to. Márne. Roztrhal náčrtok. »Keby mu chcela sedieť?!«

Iné návštevy neurobily na profesora zvláštneho dojmu. Našiel ľudí obyčajných, ponorených v denné a miestne malichernosti životné; niektorí boli smiešni, niektorí nebezpečne zaostalí, niektorí falošne pokročili a len málo ich bolo prostých. Všade hovorilo sa o voľbe, o úrode, o barónových koňoch alebo o šatách panej podsudcovej, ktorej veruže pomery nedovoľovaly luxusu. Tu našiel náruživého jarmočnika, tam ferblistov, ktorí sa pri každej hre povadili, potom pomerili a konečne popili; tam otca s tromi dcérami, oblečenými v kongruentné karirované šaty, odpovedajúcimi na všetky otázky »igen« lebo »nem,« bez rozdielu, v akej reči otázka postavená bola. Tu i tu našapil na pohostinného farára, na starnúcu pannu s mladuškými citmi, na mladých ľudí so starými črtami, na odroňov s ozrutnými rukami a s dešperátnou maďarskou

výslovnosťou. V Skalnici sa málo bavil, odohrnala ho nuda. V »panskom hostinci« našiel plno Židov, v kassíne puch lacného dohánu a bežné vtipy, na rynku baby, predávajúce oštiepky i švabachom tlačené litánie a snáre. Šviháci hrali v »kaviarni« na nesmierne veľkom billiarde s nízkym mantinellom, tak že im ožltlé gule behaly viac po zemi, než po zelenom súkne, ktoré ukazovalo plno veľkých dier, zle sošitých. Veľký flak od petroleja rozťahoval sa v prostriedku vo forme Asie: z prostrednej lampy nad stolom totiž čupla každú hodinu kvapka oleja. Dáka natierali miesto kriedou o vápno vyďubaného múru a hrešili po maďarsky.

Ludovít utiahol sa k Aristidovi. Nedele a sviatky trávil u Hrabovcov. I so starým pánom sa dobre skamarátil. Voľby totiž byly rozhodnuté, Kropáči prepadol a do duše starého korteša vtiahla zase nuda a lenivá spokojnosť, ktorá boia vytrhovaná iba kontami; byly to najviac krčmárske kontá. Hrabovec kontá posielal Kropáčimu a Kropáči pravidelne Hrabovcovi. Židia žalovali, korteš s kandidátom sa povadili a vec došla pomaly do svojej kofaje, tak že Hrabovec pokonal sa s veriteľmi, utrpíac zase škodu majetkovú.

Leto stálo na svojom vrcholi. Poľné roboty pohltily všetok čas Aristidovi. Záhorec zachádzal vždy častejšie do Hrabovníka. Eugenia bola mu hádkou, problemom vzácnym pre umelecké tvo-

renie. Pozoroval jej nenáhly návrat k životu, k pôžitku. Videl, že až teraz dosahuje svoj vývin, že dozrieva k úplnosti, že stáva sa ženou v najkrajšom smysle slova. Chvilami si pochleboval, že mnoho dopomohol uzdraviť jej dušu. Viedol s ňou dlhé rozhovory, uvádzal jej myseľ do hĺbín a vynášal do výšin. Jeho fantasia maľovala jej čarovné perspektívy života, ukazovala na pravé pôžitky. Na špeciálne pomery nedovolil si poznámky, hoci dal jej cítiť, že mu byly známe. Aristid dobiehal zriedka do Hrabovníka. A divno, čím viac blížil sa Ľudovít k Ženke, tým jasnejšie cítil akési vzdialovanie sa od priateľa.

»Vy máte úplné právo robiť na život nároky,« hovoril jedného dňa Záhorec k Eugenie, ticho kráčajúcej po jeho boku; »a preto neviem, prečože stránite sa sveta, večne nosíte smútočné šaty a hľadáte seriósnym, zasmušilým pohľadom na všetko. Ledva, že vás vylákali na dnešnú prechádzku! A predsa je pre vás príroda opravdovým lekárom. Tak málo pekných duší stretávame; škoda vašej pod šedým závojom smútku a samotryznenia.«

»Vy znáte osudy moje a divíte sa tomu? Vy ste schopní vylíčiť utrpenia ľudí — úryvok vášho románu, ktorý ste mi prečítali, mňa hlboko presvedčil o tom — a nechcete pochopiť stav zlomeného srdca ženského, postavenie stvorenia, ktoré nemá pod sebou pôdy?«

»Láska a ocenenie, ktoré sa vám dostáva so všetkých strán, je úrodná pôda k ďalšiemu kvetu. Ženská, ktorá vie tak dobre vlivať na svoj kruh, nemusí zúfať. Nešťastie ohromí nás na čas, ale zničí iba slabé duše. Vaša duša nenie slabá!«

»Som žena. Čo môže takého hrozného postihnúť vás mužov?« Eugenia zastala a hľadela skoro prísno na Ľudovíta. »Ztratíte majetok, máte možnosť ho nadobudnúť. I keď ho nenadobudnete, neprestali ste byť jednotkou vo svete; treba sa len starať o nully, zdvihujúce vašu hodnotu. Ztratíte drahú bytnosť — príde čas a rany zacelia! Akú ztratu nenie v stave zabudnúť muž? Ba i keď najhroznejšie príde na vás, keď utratíte meno, česť, ešte i vtedy je úľava možná: svet je široký, možno počať život znovu na drahej polguli, alebo za rovníkom. Vaša podstata ostáva nezmenená. Ináč je to u nás; také nešťastie, aké som ja mala, rozumí našu podstatu, my už nie sme to, čo pred nim, my sme v podstate ztratili právo jestvovať, a už iste nárok na šťastie. A okrem toho, veď sme ničím... ničím!...« Ženka sa zamyslela a sklopila oči na kamenný chodniček, vedúci k rozvaline starého zámku. Zo stavby ostaly len niektoré múry a kvadrami vykladaná studňa, zasypaná do poly skálím a drobizgami. To bol cieľ cesty. Za nimi štvrťhodinou tiahla dost hodná spoločnosť. I Aristid slúbil, že príde podvečer na hrad.

»I vám zostane možnosť nového života, len treba na ňu veriť! A konečne, v čom pozostáva neobjemná veľkosť vášho nešťastia? Prežili ste tri roky nezdareného manželstva. Bez viny prešli ste cez pokušenie. Sám nehodný muž, s ktorým vás sputnali, uvoľnil vás bez najmenšieho vášho pričinenia! Kde tu priepasť, ktorá by nedala sa mostom preložiť?«

»Daromné mosty, keď ste už na dne priepasti.«

»Chyťte sa pomocnej ruky, ktorá vás vyzdvihne.«

»Niet takej, a keby bola, nedosiahne. Hlboko som, veľmi hlboko.«

»A keď by chcel niekto sostúpiť až na dno a mocným ramenom podŕžať sladkú farchu až do svetla, na Boží, krásny svet?«

Eugenia pozrela významne, tázave na Ľudovíta. Tvár jeho bola zduchovnelá, oživená.

»Vy ste umelec, beriete veci so svojho stanoviska. Umelci radi blúdia pestrým sadom pôžitkov, a sami ssajúc sladkosti života, pripravujú iným blahé chvíle. Umelci žijú pre krajšie momenty ľudského života, my obyčajní ľudia musíme i horké znášať. Vy nechcete vidieť, že sú sväzky, ktoré sa nedajú pretrhnúť, sú povinnosti, ktoré si uložil sám človek a musí im slúžiť až do konca života, zvlášte, keď ich stvrdil sám Boh.«

»Vy ste milovali Eduarda!« zavolať skoro nastrašene Ľudovít a zostal stáť; tak teda ne-

pochopil ešte mladej ženy. S každým rozhovorom vynachádzal nové, neodkryté poklady jej duše.

»Milovala,« odpovedala sucho Ženka a pošla ďalej. Jej krásne prse vlnily sa chôdzou; snáď viac rozčulením, lebo až posaváď nebolo pozorovať na nej zadychčania.

»Nemožno, nemožno,« nevdojak preriekol umelec a ťažoba padla mu na dušu. »Veď ona prvý raz povedala nepravdu,« pomyslel si a zatajil v sebe dych. »Neráčte upadať v samoklam! Boli ste takmer dečkom, padli ste pod tortúru... sami s hrôzou myslíte na ubehlé časy! Kde tu mala miesto láska? Sami ste riekli onehda, že váš priechod z detinstva do žravých hôlov bol ramenity, náhly a nečakaný?!«

»Milovala som nešťastníka. Jeho bezodný bôľ, jeho bezvýchodné rútenie sa v priepasť som milovala. Sto ráz kliala som svoju slabú ruku, ktorá ho nemohla zastaviť. Načo láska šťastným ľuďom? Láska šťastných je zpolovice sebeckto, láska ku kráse je opájanie samého seba, je lichotenie sebe. Milujte špatnosť, milujte nehodného, aby ste ho zachránili pred pádom. Potom uznám, že viete pocítiť celú hĺbku božského slova »láska.« Nič romantického nebolo v srdci mojom; i ja robila som nároky na život i pôžitok, a keď ma minul, preklínala svoj osud, vadila som sa so svojim Hospodinom! On mne preukázal milosť a osvietil ma. Viete, že Eduard pozdvihol na mňa svoju ruku, že mňa su-

rovo, bôľne udel? Ach, to som nemala riecť. Vy tuho ťaháte zo mňa konfessie — hnevám sa na vás, nenie to šlechetné... Áno, pozdvihol ruku... v strašných bôľoch, v slzách, krvavých slzách bojovala vo mne zášť, pekelná zášť s láskou, onou vyššou láskou, akej nepochopí mužský um a nepocíti nikda mužské srdce. Už víťazila zášť. Vtedy rozložil sa predo mnou obraz života, osnovaného na základe zášti; hoj, zaplesalo srdce a počalo biť tak bujno, telo rozpálilo sa, každý nerv vo mne vibroval... divoká túžba pomsty ma zachvátila... pomsty, ktorá ma mala blažiť, túžba využiť svobodu a hodiť sa do strašného víru pôžitkov a neviazanosti! Veď on zlomil vieru!! I zľakla som sa! Nuž, či summa zrady a neresti má mať takéto následky? Či zkaza má byť matkou ešte hlbšieho úpadku? Zmeravela som. Horúce slzy kanuly na rameno moje, modré od šľahov korbáča! Slzy osvätily modrinu. Mizla zášť a zvíťazila láska. Obrnila som prse svoje trpelivosťou. Zúrenie krotila som lichotením, krivdy odmeňovala som dobrodením. Podpísala som všetko, čo odo mňa žiadal, hoci protivila sa tomu celá rodina, a keď upadol do nemoci, bola som mu milosrdnou sestrou. Nuž povedzte, či nemám právo povedať, že milovala som svojho manžela?»

Mráz prebehol telom Ľudovítovým. Slová krásnej ženy rinuly sa z jej prs traslavým, zdu-

seným tónom, ony opájaly jeho hlavu. V rozčúlení rozhovoru zdvojnásobnila sa krása Ženky. Jasně zraky dostaly hĺbku nezmernú, jej karminové pery stahovali sa v prisny výraz. Znak zabudnutého a znovu mocne vzkrieseného bôfu zaihral okolo sladkých úst.

»Samoklam, samoklam,« pomyslel si Záhorec, ťažko vydychujúc. »Ona nemámi mňa, ale mámi sa! Táto bohatosť ženských krás prázdna by mala byť samofúbosti? Toho ani v románoch nedočítaš sa. Nenie-li to koketeria?«

»Vy neveríte? To ma bolí! Ja som myslela, že je vám to všetko také jasné, ako toto letné nebo! Pomyslíte len, čo som? Pomenujte môj stav menom! Len pekne, bez frás, bez kvetov. Dievčensstvo venovala som manželovi, manželstvo rozdvojil on, ale nezrušil. Devou som byť prestala, neoplakávam ako vdova mŕtveho, nie som spojená s živým. Nosím jeho meno, keď som mu obetovala svoje, ale necitim slasti a strasti manželstva. Čo potrebujeme sňať sa po výrazoch a okrašľovať nešťastie? Či môžem počítat na úctu a vážnosť? Nie! Prosiť môžem o ne, ale žiadať ich nemám oprávnených nárokov. Na žene, odlúčenej od muža, leží tieň, čo by bola beľšia ako sneh — tieň neodplaši nijaký blesk priazne ani zdvorilosti. Almužnu prijímam, keď mi dáva svet uváženie a česť.«

»Vy prijimate povinnú úctu! Avšak keď chcete hovoriť bez kvetov, dovoľte i mne otázku

bez obalu. Či je tak nemožné sprostif vás spomínanej neistoty? Nieto dosť príčin, aby ste zákonne roztrhli svázok, ktorý je skutočne roztrvaný na večnosť? Načo askesa, ktorá mučí nielen vás, ale i vašich milých, a neprospeje nikomu. Či môže Boh chcieť daromné ziabnutie a hynutie života? Roztrhnite putá!«

»O to chlopotí sa strýc. Z mojej stránky darmo čakajú na nejaký krok. Čo mi pomôže amnestia zákona, čo mi pomôže omilostenie cirkvi, keď si nemôžem sama sebe dať uvoľnenie. Už som sa dokonále smierila so svojím osudom: fahať zkazený život svoj po Božej vôli do hrobu. Ztrata moja sa nikdy nenavrátí. Načo plakať, načo hádzať sa a metať v jaskyni bez východu? Kameň padol do hĺbokosti morskej. Zažblnkol napokon, ktože ho vynesie na biely svet?«

»Mohutná búrka ho vyhodí!« riekol Ľudovít; »náruživosť, pohnutie, zvírenie citov, zákonná daň životu, veď i ona je povinnosťou!«

Postáli na výklenku, zkadiaľ mali krásny výhľad. Hory zdaly sa byť vyššími. Azúrom svietily vysoké hole. Spoločnosť sa blížila. Starý Hrabovec vydychoval ako mech a hrešil na hlúpy návrh, teperif sa po skalách ako mulica. Tetuška Karola vzdychala a obdivovala výhľad. Fridrich vliekol celú garderobu šiat. Marka niesla koš, najľahší; sluhovia vliekli hlavnú čiastku potravy. Mladá slečinka, pokrevná Hrabovského,

sotva zanechavšia pensionát, opierala sa o rameno gavaliera s cvikerom, ktorý každú reč počíňal s »ja«. Volal sa Emil Mravec a mal mnoho podobného s týmto zverom, len nie ohľadom pilnosti, lebo bol pre lenivosť vyhodnený z gymnásia a darebáčil teraz u otca, kasnára, ktorý myslel, že má v ňom poklad. Hovoril mladý šuhaj nosom, ako sa tomu naučil medzi takzvanými firtliškami, špeciálnym to druhom uhorskej mestskej mládeže. Shromaždená spoločnosť vtiahla medzi rupy a rozložila sa v tieni starej steny so strelňami.

III.

Tetka Karola ustlala z kepeňov a ručníkov celý diván pre brata. »Opatrnosti nezbyva,« chlácholila ho, keď sa durdil; »či si už zabudol lamento a výskot v jaseň? Celé štyri týždne ani hnúť, a lekár nevychádzal z domu.«

»Ešte si pec mala vziať!« riekol Hrabovec a spúšťal sa na svoje miesto, podopierajúc sa na striebrom kutú palicu.

Ludovít Záhorec rozhladel sa po kraji. Mierno zvlínená rovina prestierala sa pred jeho očami, so všetkých strán obrubovaly ju vysoké vrchy. Miestami sožaté obilie nakopené bolo v mandľoch. Dedinky vyčnievaly ako zelené ostrovy z obilného mora.

»Výlet by bola pekná vec,« poznamenal Hrabovec, utierajúc si pot s čela, »keby človek

naozaj letieť vedel. Ale takto si horko zarobíš trochu toho sviežeho vzduchu!«

»Ja som usporadoval výlety v Prešporku,« ohlásil sa Mravec, prestupujúc s nohy na nohu, »grand výlety, pol mesta sa zúčastnilo! Šampaňské tieklo, celá vojenská banda hrala. Ja a gróf Lopresty riadili sme kadrillu; šesťdesiat párov tančilo.«

»Nože, nalejte, Milko, toho vína za pohárik,« pretrhol ho Hrabovec, »a potom tančíte s Loprestym trebárs menuett.«

»Herrliche Aussicht!« zasípela mutirujúcim hlasom »kišasonka« Ernestína a ovievala rozhorúčené mliekové líčka čiernym vejárom z ebenového dreva, »was für schöne Cirrus-Wolken steigen am Horizonte empor.«

»Dovoľte, milostpani,« riekol ticho Ľudovít, jednu z tých utešených šišíek, ktoré vidím na horizonte!« Tetka Karola usmiala sa prívetivo a počala deliť zákusky.

Chutilo všetkým náležite, čo i netieklo Mravcovo šampaňské. Starý pán bol dobrej vôle a počal rozprávať kortešské kúsiky.

»Prijdem vám do Ráztok. Tam bieda! Vyruťi sa mi oproti celý rákoš žien a detí: »Hrabovec, Hrabovec má tlstý bachorec!« vreští rota Koreh; »Kropáči báči sedí na pcháči, zjedol mačku na pekáči,« piští celý chór chlapčiskov. Hm, zle je, pomyslím si; ale už len nezreteruješ. Zatiahnem do hostínca. Už popredku po-

slal som ta kmotra Kabaňu; hltoš kaďejaký, nemá dna, mizne v ňom všetko, ako by si do riečice lial. »Čos' vykonal?« pýtam sa ho. Stál v šenkovni nad opitým človekom, sediacim na stolci. Hlava mu visela na bok, ústa bľabotaly nesrozumiteľné slová. »Budeš, či nebudeš?« volal na opitého Kabaňa, už tiež dobre potúžený.

»Čo robiš, stonoha kaďejaká, veď tu celá vzbura!«

»Ach, urodzený pane,« riekne Kabaňa opravdu smutným hlasom, »zle, zle sa mi vodí! Už desiaty liter lejem do tohoto chrapúna, a ešte ani raz nezavola!« »iljen Kropáči!«

Všetko sa rozosmialo.

»Ja som Toryského zbuktatoval v našom okrese,« pochvastal sa Mravec; »už veci zle stály, päť dedín odpadlo od nás. V poslednú noc soberiem sedem vozov, hybaj do toho kúta. Pohádzem chlapov na vozy...«

»Len jednou rukou ste ich hádzali?« opýtal sa nevinne Fridrich a chlipol si z pohára.

Mravec sa skonfundoval. Jeho tenká vychudlá postava a nervózne agitujúca rúčka ne-súhlasila s takou prácou. Nastala malá pauza.

Eudovit poodišiel bol od spoločnosti a rozložil svoj cestovný maliarsky rebriček. Marka stála pri ňom, rozopiaty dáždňik držiac nad papierom, na ktorý hádzala zručná ruka umelcova ľahké náčrty. Mravec sa pripiechlil k nemu.

»Ja som tiež kreslil znamenite,« riekol, zhybnúc sa nad mappu, »i tušom i kriedou. Je to krásne umenie, len mnoho trpelivosti treba. Tento vrch ste zle nakreslili — nenie taký strmý. A obloky na múre nie sú také veľké. Tá vežička je znamenite trafená — zimozel ste zabudli, zimozel, ráčte len pozreť, zimozel tiahne sa hore stenou.«

Ludovít neodpovedal, ale kreslil ďalej. Mysel jeho bola pobúrená, lietala ako lastovica pred búrkou. Lichotilo mu, že Ženka bola taká sdielna a dôverčivá k nemu, a predsa cítil tajný nelad v útrobach. Jej dôvera podobá sa zdvorilému skloneniu sa silného k slabšiemu, nenebezpečnému, ktorý i pri zlej vôli nemôže nadužiť sverenú tajnosť. On je viac príjemnou hrou, ručným zrkadielcom, v ktorom sa raz zhliadneme a potom zatvoríme klapňu a nestaráme sa viac oň. Jak celkom ináč chová sa Ženka k Aristidovi. Celá jej postava dostáva seriósnejší výzor, slova jej znejú plnšie . . . Ona by sotva vedela tak vyžalovať sa pred ním, sotva by tak svobodne otvorila pred ním srdce, avšak každé jeho slovo padlo by u nej viacej na váhu. On je v jej očiach mohutnou skalou, kdežto umelec rovná sa vetru, ktorý príjemno chladí líce, ale o ktorom nevieme, z kade prichádza a kam veje. A predsa Ženka zaujala mocne city jeho, celá duša jeho preplnená bola vôňou, ktorá okružovala jej ladné ziavenie. On usiloval sa celou

svojou tvorivou silou upevniť, schytiť jej obraz tuškou i perom, až konečne uznal, že márne namáha sa. Chýbal mu mier, ktorý je podmienkou umeleckého spracovania. V hneve nenačrtáš hnevlivca, tak ako netreba sa opiť, abys znázornil opilca. Darmo siahaš po kráse fantáziou svojou, keď tonieš v nej, darmo hľadáš výrazy opísať prelesť, keď vzdycháš zamotaný v jej siefach.

Spoločnosť kypela najlepším veselím, keď ukázala sa pekná hlava Osmana medzi krami. Aristid prijel za ním na vrancovi. Osman bežal rovno k Ženke, položil svoj pysk zdvorile na jej lono a opáľal kučeravým chvostom; potom vyskočil a vítal svojho pána. Mravec ho chcel pohladiť, aby dokázal svoju súcosť športovní, ale Osman pozrel na neho s boku a zavrčal jedovito. Mladý pán bol mu vari pripohyblivý. Aristid pohrozil psovi, ktorý spustil sa na brucho, očividno zahanbený. Neskorý výletník doháňal dobrou veselou vôľou zameškané chvíle, rozosmial všetkých, dusil Mravca, keď sa chvastal.

Ľudovít pozoroval svojim vnímavým okom každý pohyb Eugenie. Zdalo sa mu, že sa zjasnila jej tvár. S tichým žiaľom obdivoval statnú postavu mladého muža, voľnosť pohybov, istotu v každom hruti: »Na takého muža sladko je opret sa. Akási triumfálna bezpečnosť chodi s nim.« Oko umelca utkvelo na Eugenie. »Mnogo pri-

buzného je v týchto dvoch zjavoch,« pomyslel si s ustrnutím, »iste práve preto tak časté neshody medzi nimi. I teraz sa hádajú, avšak je to hádka plná vnútornej harmonie. Stavil by som sa, že niet podstatného rozdielu medzi nimi. Prečo neháda sa Eugenia nikdy s Mravcom, ktorého slová tak protivia sa jej tichej prírode? Ona je k nemu prívetivá a bráni ho, keď ho vysmieľujú. Zdá sa mi, že stojím u nej s Mravcom na jednom stupni.« Táto myšlienka zarmútila Ľudovita. Melancholickým pohľadom zahľadel sa na hory, ktoré pestrily sa rozličnými farbami v bleskoch k západu kloniaceho sa slnka.

»Čo taký zamyslený, pane professor?« riekol Aristid a položil mu na plece svoju ťažkú ruku.

»Uznávam márnosť našich snáh! Pozrite na farby tamtoho pohoria! Vo večnom menení naháňa jedna tinta druhú, tu chmára, tam jasná zeleň, tu zas modrý pruh! Večný pohyb, večné trasenie, a plátno naše je také nehybné, mrtvé... Preto snád tak málo platíme svetu, preto padáme do jednej kategórie s komediantmi a akrobatmi. Poďivaš sa, zatlieskaš a koniec! Kde tu celok, kde tu obširne znázornenie krásy? Tlčieš sa, biedny umelec, od paradoxa k paradoxu, vylievaš srdcovú krv — a neznázorniš ani lesku oka, ani tieňa letiaceho oblaka. Neďivím sa veru, že napriek všetkým námahám nikdy nedosiahne umelec vážnosti v ľudstve, akú máte vy ľudia diela, ľudia skutočnosti.«

»Kedy by bol umelec spokojný so svojim osudom? Dones mu hviezdy z mliečnej cesty, on ti ich odhodí, ako deravé lieskovce. Muž prosaického diela nemá toľko uznania, ako ľahký miláčok Gracii. Bieda je v tom, že umelci čia-hajú po nemiestnom uznani, chcú mať tam platnosť, kde to nemožno. Na ten neduh trpia všetci. Znamenity komik, miláčik obecenstva, namyslí si, že je veľkým politikom a počne písať články, ktoré pravda idú do koša. Hu! svet si neváži umelca! počuť potom žalobu. Je to tá stará nôta Torkvata a Antonia!« Ludovita obrážaly slová Aristidove. Cítil ich pravdu a tým väčší bol jeho bôľ.

Na zpiatočnej ceste prepustil Aristid svojho koňa staremu Hrahovcovi, ktorý dosť pevne sedel v sedle.

»Ani pensionovaný generál!« zavolał za Hrahovcom Sokol, keď arcikorteš počal niesť sa poľnou cestou.

»A my pôjdeme chodníkom; možno, že ho ešte predídeme.« Spoločnosť sa pohla. Aristid podal Eugenii rameno. Emil Mravec obškakoval okolo Ernestíny, odoberal jej šál i vejar, nasádzal neprestajne cviker na nos, triasol rukami, prestupoval ako by ho páčila pôda, strúhal vtupy a smial sa im sám veľmi chutne, hlasným, traslavým chechotom.

»Binzig,« sipela pensionistka a klonila hlavku privítavé na bok.

Záhorec šiel popredku s tetkou. Sokol zdížal krok.

»Divný to dnes deň,« pomyslela si s ľavným úžasom Eugenia. »Na ceste sem náhlil Záhorec a doniesol ma do tónu, ktorý úprimne želiem. Teraz hamuje Aristid a hľadá akosi vážne.«

»Čo súdite o Ľudovítovi?« pýtal sa Sokol Malinskej, keď ich už ostatní na kus odbehli. »Veď trávi u vás celé hodiny, mali ste teda dost času a príležitosti nazreť do jeho záčinku.« Na podobné výrazy už bola navykla Ženka pri Aristidovi, a preto sa mu nezadivila.

»Jestli vám na tom záleží, môžem vám smelo vyznať, že som vám vďačná za túto známosť. Obcovať s ním je príjemno, hladko. On netiesni človeka, nezavadzia nikdy. Chceš-li, on hovorí; hovorí s citom, kreslí obrazy a zas ich sotiera; fantasuje, posudzuje, ale nikdy neuráža. Chceš-li, on mlčí; tak umno mlčí, až pri ňom voľno. Myslím, že to pochádza ztadiaľ, že je skromný.«

»So skromným hlupákom neobcuje sa príjemno a *hladko!* Skromnosť je len vtedy ctnosťou, keď je spojená s duševnými prednosťami, so silou. Vám neimponuje skromnosť, ale sila.«

»A uňho mnoho vnútornej sily. Reč jeho plynie raz voľným, tichým prúdom, a vtedy vyzereá nezdravisto, skoro bys' ho ľutoval. Druhý raz rúti sa prúd jeho reči, ako horská bystrina; vtedy blýskajú sa oči jeho. tvár potiahne sa ľah-

kým rumencom, skoro bys' mu závidel spôsobnosť oduševnenia! Ach, mne sa tak ťažko oduševniť! Jakúsi šedú farbu dostáva život a svet.»

»Ľudovít vám ho ožiari ružovou farbou svojho ducha.«

»Na chvíľku. On zostúpi do hĺbin ľudského bytu -- človek musí nevdojak za nim. Tam otvárajú sa jaskyne, v nich fosforeskuje magické svetlo a odráža sa od drahokamov. Zaskyby sa mu vyleteť do výše: aké výhľady poskytuje nám! Nedohľadná diaľ leží pred žasnúcim zrakom, a predsa sa vyznáme v nej, na známych punktoch utkvie oko.«

»A nebojíte sa závratu?« Hlas Aristidov šiel z hĺbokosti jeho širokých prs, znel pridušeno, tak že patrné bolo, že je mladý muž rozčulený.

Malinská trhla nevdojak rúčkou, zavesenou v ramene Sokolovom. Aký to tón? Nikdy nepočula tak vravieť Aristida.

»Vy viete oceniť výborného muža. O tom som nepochyboval,« pokračoval Aristid obyčajným svojím zvučným hlasom; »my sediaci sme s rytiermi ducha vo veľmi zlom položení. U nás je všetko nudné a všedné. Namiesto do jaskýň s magickým svetlom, chodíme do koňskej stajne, a namiesto romantického letu nad oblaky uspokojí sa musíme s prácnym škriabaním sa na sennik. To by bola konečne ešte znesiteľná bieda. Avšak stáva sa, že i nám srdce zatre-

potá a počne vyskakovať, ako mladé baranča. Potom až nastane krísa. Siabaš po slovách — slová ti ujdú, chceš vyjadriť svoje myšlienky — a ony sa ti pomotajú do chomáča, nikam von! Medzitým, čo sa takto chlopotiš, metáš, príjde pekne operený vtačík — chňap — už je jeho zlatá muška!»

«Načo sú vám slová?» riekla niečo uspokojená Ženka, «vy ste vyvolili lepšiu časť, vy máte skutky. Na vás opiera sa slabý, vy sýtite hladných a ženiete sa do predku bujarou silou. Len pred hodinou závidel náš básnik dôležitosť a vážnosť dielnym ľuďom. Vy ste ho celkom dobre zavrátili. A teraz padáte do tej samej jamy, z ktorej ste ho tak zručne ťahali. Načo sú vám veterné zámky, keď staviate solidne z kvádrov? Načo vám sila v slovách, keď sa ona javí v diele?»

«Tak, tak! Ťahaj, kuvik, ťahaj veselo! Načo tebe naslaždenie, načo tebe bozk krásy, ťahaj a jedz — tu korytka ovsaj! Neha života patrí iným, silným v slove, krásnym duchom; keď sa ti zjavi obraz krásny a ty zahľadiš sa naň so svätou tužbou — prehlti si slinku, kuvik, a ťahaj ďalej, čerte, až ti okále vylezú. A predsa máme i my neraz veľkú chuť zastaviť sa na chvíľku a okusiť z toho zakazaného nektaru.»

«Kto má ľahší prístup k pôžitkom, nežli vy, ktorí pracujete na výdatnej pôde? Medzi vašou sejbou a vašou ťňou srok krátky. Povážte však sejbu «duchovných rytierov», ako

ich menujete, aká nevdačná je ona pre nich. Väčšina ich pije kalich naplnený stavou z bolesti, a nie nektar. Po smrti stavajú im síce pomníky, vy nie ste upriamení na vďačnosť budúciach pokolení a staviate si sami paloty.»

»Nech sovy húkajú v nich, nech salamandri vlečú čierno-žlté bruchá po ich mramorových dlážkach, keď nevtiahne do nich opravdová, vyššia slasť životná! Vy ma nerozumiete, Ženka, nerozumiete, lebo nechcete rozumieť!«

Purpurom sfarbili sa líca Malinskej. Sokol nazval ju prosto »Ženkou«! Stalo sa to teraz po prvý raz. Či azda zavdala ona podnet k takejto nebývanej dôvernosti, previnila sa niečim? Zopakovala rýchlo všetky svoje slová, ale nenašla v nich nič pochybného. Večer rozhostil sa krajom, okolité vrchy stratily svoje kontúry v šedej hmle večernej. Nad hlavami mladého páru zakrákala opozdená vrana, i preletel kľukatým, trhavým letom netopier. V machu svietily svatojanské mušky, keď cítily kroky, zahašaly svoje lampadky. Dvaja výletníci kráčali nemo, Aristid necítil na ramene rúčky Malinskej, ona prestala sa opierať. Pred domom Hrabovcovým čakala ich ostatná spoločnosť. Zastali. Sokol naklonil sa k Ženke a riekol tichým, hlbokým hlasom:

»Ohrzil som vás, milostpani? (na posledné dve slová dal dôraz) Odpustte...«

Mravec nechal mu dohovoriť.

»Čo, čo-čo, čo?« priletel zvedave k Sokolovi a dotýkal sa jeho prs. »Vy chcete ešte dnes domov? Ja mám tu znamenitý voz, zaveziem vás.«

»Ďakujem. Mám koňa.« A vskutku, jeho kôň už hrabal nohou na dvore a zarehtal, čujúc svojho pána. Ľudovíta zadržal starý pán na noc. Sokol vysadol na vranca a zmizol vo tme, ktorá medzi časom nastúpila. Dlho ešte bolo počuť štvormonošný dupot. Eugenia vyhovorila sa na ustatosť a jednostranný hlavybôľ a išla do svojej chyženky. Rozpustila svoje dlhé vrkoče a sadla k otvorenému obloku. Pred dušou jej zkrsla bledá tvár, zosinalé ústa, strhané oko — ach, tak páľčivo hľadelo . . . Večerný chlad ovial jej líca. Šedými oblakmi zastreté nebo dvíhalo sa ako opona ponad košaté gaštany.

Mravca nikto nezdížal . . . iba Ernestin kišasoň blyskla naňho túžobným očkom. Tetka Karola zaviedla ju do svojej chyže.

»Kiss di hende,« sladkavým hlasom zanôtil a zostal sám na chodbe, ktorú tvoril výklenok domu, ležiaci na štyroch vápnom obielených stípoch. V bráne stála Marka a hladela do ulice. Mravec šiel okolo nej.

»Ej, aká strojná jašterička,« zaliečal sa a letel jej rukou do sviežej, buclatej tvári.

»Mladý pán!« ozvala sa slúžka hlasno, až sa dvor ozval a psi zabrechaly, »takú im vysoším, že budú o rok pamätať!«

Emii Mravec zapapral pravou nohou ako kohút, ľavú nakrivil v podobe veľkého C a, zašomrúc nadávku medzi zuby, šibol okolo uhla nie ináč ako kmín, ktorého pri pokuse prichytili. Brech psov a zvonivý smiech Marky sprevádzal ho. O chvíľku prišiel Pavel Ruža a zastal u brány.

»Ešte sa hneváš, Marka?« spýtal sa tichým, kajúcim hlasom.

»Nie, Pavle, nehnevám,« a s tým podala mu kytku.

»Teda si nespýšnela, Marienka?«

»Ach, trochu hej. Či to škodí?«

»Dá-li Boh, na jaseň, Marka! Otec už stavia,« a chcel chytiť dievča za ruku.

»Marka, Marka,« ozval sa z obloka hlas Karoly. Marka udrela dlaňou po Pavlovej žilnatej ruke a zmizla ako blesk v chodbe.

Šťastný Pavel šiel domov a veselo si cestou hvízdal. »Budeže to za ženička, ako iskra,« hundral sám k sebe a smial sa celou tvárou. Mal pravdu. Bože môj, tak málo treba šťastným ľuďom, keď chcú byť prostí a prirodzení! Avšak spoločenskými pomermi prekrútených ľudí ženú strasti cez temné chodby labyrintu. Zrno pravdy v človeku obložené je spúšťou umele snovanej lži, a drieme ako semä vo Faraonovej hrobke. Jak pomotané sú naše cesty, a pravá je predsa taká priama; jasná si ty stopa k dobru, jasná, osvietená božou lampadou. My ale

blúdime neustále. Ako vystríhať sa mýlky, ako hájiť srdce pred rozpálením a krv pred zimničným rozprúdením? Nie, to nemožno. Tu mi hľodá v duši pochybnosť. Mier duše je iste želateľný, on dáva nám šťastie. My modlíme sa zaň, my túžime po ňom v slzách a pokání. Prečo? Preto, že jestvujú i náruživé poryvy a búrky v útrobach našich. On je ako oasa v púšti, ako ostrov uprostred nesmierneho mora. Letia dusivé piesky na krídlach horúceho vetra, vlnyorské špliechajú neustálou melodiou, a v tom ruchu milý nám je bod, na ktorom spočinie ustatá duša! Nepocíti tichej rozkoše duševného mieru, koho neunavily vlny a víchre náruživého rozčulenia.

IV.

Ludovít Záhorec nemohol spať. Už po treť raz zapálil sviecu a počal čítať. Pismeny behaly mu pred očami, vyskakovaly z linií, širily sa, až konečne slialy sa v chaos. Odložil knihu a zahľadel sa v poval. Poval zdvíhala sa, dostávala konkávne formy kupoly, počal sa krútiť... Zavrel oči — predstúpila pred neho milostná tvár Eugenie, ale tá tvár mala křčovite stiahnuté črty, oči boly vypúlené, zimničné, pera zsinalá. Zdvihol sa. »Či som v horúčke?« pýtal sa a položil ruku na čelo. Čelo bolo studené. Úzkosť išla naňho. Chcel volať... nevládal.

Vstal z postele, otvoril oblok. Svieži nočný vzduch zosilil jeho čuvy, len buchot srdca nemohol zastaviť. Ono bilo tak mocne, že sa nevdojak chytil za ľavý bok.

»Preč, preč z tohoto kraja,« šeptal, »tu niet pre teba zdravého vzduchu! Pokojné srdce tvoje počína biť, mier duševný prchá a trati sa navidomoči. Moje útroby horia strasťou, krv prúdi sa do hlavy. Preč, preč z tohoto kraja! Pôda páli ma pod nohama, ťahám do seba páľčivý vzduch. Myslel som, že dávno otrezvel um môj a srdce uspokojilo sa. Aký to samoklam! Čo zožiera ma, čo trápi ma? A či je to všetko len hra fantázie? Zkadiaľ môj nový bôľ?«

Už počalo svitať, keď Ľudovít zasnul mrtvým, ťažkým snom. Napriek tomu skoro precítnul a šiel do sadu. Tam našiel Fridricha, ktorého poprosil vyhovoriť ho pred domácimi, že sa vzdiaľuje bez odbierky. Šiel na Kokavku. Sokol ho privítal nemo, vzal za ruku a viedol do svojej chyže.

»Brat môj,« riekol po malej prestávke, medzi nami má byť jasno. Poviem vám otvorene: chodníky naše sa nebezpečno križujú. Načo klamať druh druhu? Nerád hrám sa na slepú babu. Čo myslíte urobiť?«

Ľudovít nerozumel celkom slovám svojho priateľa, ale šípil smysel jeho temných naražok.

»Nebolo by smiešne, keby dvaja mužovia, tak úzko spojivší sa, neprehovorili o tom, čo

ich trápi deň i noc? Nuž dobre, počnem ja vyznanie. Eugenia Malinská je predmetom mojich najvyšších túžob, vrchol nárokov, ktoré mám na život. Moje osudy majú s jejmi akúsi podobnosť. Oba boli sme zmietani búrnymi vlnami, nad oboma klenulo sa šedé nebo. Iste preto moja strasť! Verte mi, znám tlumiť v sebe bôľ, nezajaknem za každým úderom. Tu som však premožený, moje samozaprenie mizne, a ja, ktorý vedel som sa pasovať s tigrom, ktorý nezľakol sa troch ozbrojených brigantov, ktorý podržal chladnú krv v dáždi gúľ . . . trasiem sa pred nemilostivým pohľadom Eugenie. To moja sved', a vaša?»

Ludovít mlčal a hľadel s úžasom v obhorenú, tlumeným rozčulením oživenú tvár priateľa. Zas cítil sa mu byť blízkym . . . srdce pohoľ sa v ňom polo bôľne, polo radostne. Postava Eugenie počala sa zjasňovať pred dušou jeho v ideál, umelecký ideál, ktorý ospevujeme, ale neprifahujeme k sebe do svojej moci, tak ako obdivujeme v nemom zadumení sochu, ale nemsylíme si stisnúť jej ruku. Radostou, vyššou povedomou radostou zabúchalo v ňom srdce. »Si predsa umelec,« pomyslel si, »schopný nadchnúť sa, oduševniť čistým nesebeckým oduševnením! Bol si na mýlnej ceste. Ja a Eugenia!« Skoro sa mu chcelo zasmiať, radostným, šťastným smiechom, keby nebol cítil spolu i osteň bolesti a ľútosti.

»Pane Sokol, ako ďakovať vám za vaše čestné, otvorene postupovanie? Vy ste jedným ťmahom pretali hlboké nedorozumenie, ktorého nite mohli sa dlho vliecť a putnať nohy naše! Nie, chodníky naše nekrižujú sa, ale bežia paralelne. Malinská dojala svojou mocnou osobnosťou dušu moju, načo tajiť, ale celkom ináč, ako vašu. Vy milujete ako muž, milenec, ktorý chce stať sa manželom zbožňovanej ženskej. Ja obdivujem Eugeniu ako psychológ, umelec, básnik. Pre vás je ona predmetom silného želania, túžby dosiahnuť všetko, — mne je ona hviezdou, ktorú obdivujem a možno i skúmam zďaleka, ale ktorú nežiadam si sovrieť do náručia. U vás je láska, u mňa entuziasmus, u vás je reálna skutočnosť, u mňa hra fantázie, u vás je možnosť dosiahnuť a uspokojiť sa, u mňa púhe rozčulenie citov, ktoré vylejú sa v tvorbe a srdce sa hneď vylieči. Nie, naše chodníky nekrižujú sa.«

Tvár Ľudovíta blčala posvätným ohňom pravdy. Hlas jeho znel tak neobyčajno zvučno, plno a chvel sa vnútorným rozčulením.

»Je to veľkodušnosť a či samoklam?« pýtal sa v duchu Aristid sám seba. Ľudovít pozoroval jeho nedôveru a zasmútil nad ňou hlbokým, opravdovým smútkom, necítac sa byť obzrazeným. Mäkká duša jeho rozbolestila sa a srdce v ňom zaúpelo.

Priatelia rozišli sa — každý po svojej práci. Ľudovít dlho pisal . . . dokončieval poslednú ka-

pítolu svojho románu. Aristid šiel do papierne, obzrel stodoly a vyšiel do pola. Na poludnie po obede predložil básnik priateľovi rukopis svojho diela.

»Ajhľa, ja som už hotový . . . hľadte i vy po svojom vec ukončiť.« S tým odchádzal.

»Kam, Ľudovíte?«

»Do Hrabovníka,« riekol Záhorec a pozrel Sokolovi tak úprimne do tvári, že Aristid hodil spokojne rukou a dal sa čítať rukopis. Neodložil rukopisu, až keď prečítal nahlas posledné slová poslednej hlavy: » . . . Umelec dal sa na cesty . . . duša jeho očistená v ohni strasti, zjasnená bleiskom, ktorý padol do nej z oka vysokého, anjelskeho stvorenia, rozšírila perute svoje a vzniesla sa až v čistý, nadvozdušný äther, v ktorom veje duch Boží. Triumf jeho je nevy-sloviteľný! On prebolestil jednu ťažkú noc a do-siahol najvyššie, čo súdeno je dosiahnuť smrteľ-níkovi: „*duševný mier.*“

Sokol pohrúžil sa v hlbokú dumu. Ako vy-soko stála pred nim osobnosť poetova, ako jasno svietila jeho duša! Ani »veľkodušnosť,« ani »samoklam« nemal miesta v hrudi jeho. On patrí medzi ľudí, ktorí zostrojení sú z jemných látok, ktorých srdce odtrhlo sa od zeme a bije vyšším bitím. Aristid nemal pokoja doma. Pred večerom sadol do bričky a viezol sa do Hra-bovníka.

»Milostpani sú v záhrade,« štebotala Marka a doložila tichým hlasom, položiac prst na svoje svieže ústa: »a plačú, dlho už plačú. Bol tu pán Záhorec a dlho hovorili s nimi o samote... niečo veľmi smutného museli priniesť!«

V chodbe ozvaly sa kroky. Hrabovec vyšiel celý rozjarený.

»Vitajte, vitajte,« hovoril pospešno, »mám plné ruky práce! Uprázdnilo sa miesto sirotského, o týždeň je stoličný výbor. Moje výhlady sú veľmi skvelé... všetko myslí len na mňa. Vaš hlas, pán sused, azda tiež budem mať?«

»Rozumie sa samo sebou.«

»Priahaj, priahaj!« volal silným hlasom do dvora. O chvíľu už sedel na bričke, v ľavej ruke fajku, v pravej striebrom kutú palicu. Fajku zapálil si až tamvon, vykrútil ľavý fúz... »Pohni, Jankole a chumáče dymu kundolily sa za odchádzajúcim.

Aristid šiel rovno do sadu.

Eugenia sedela na lavičke pod košatou lipou, ktorú viedli umele do šírky, tak že konáre jej tvorily hustú strechu. Zamysleno hľadela pred seba, opretá o peň lipy. V ruke držala nerozpečatený list.

Aristid zostal stáť, dojatý krásou, ktorá ešte nikdy nežiarila v takej omamujúcej sile. Eugenia ho nespozorovala. So zadržaným dychom hľadel na bohaté krásy voľných údov. V samote sme

omnoho prirodzenejši, ako pred ľuďmi, tak ako i naša tvár je omnoho pokojnejšia, keď nehľadí do zrkadla. Eugenia žiarila, plála . . . z nej vialo prelestou, prednosti veľkej, krásnej duše boly v sladkom súzvuku s lepotou tela; všetko volalo u nej k životu, k vyššiemu pôžitku. Nie každý človek schopný je požiť sladkosti života, mnohým chýbajú orgány; zjemnený vkus a istá sila, ktorá vyžaduje sa ako znášať bôľ, tak i znášať neobsiahle rozkoše. Aristid stál nepohnuto, bál sa prerušiť jej pokoj, ktorý tak zdvihoval jej krásy a obkľučoval ju krážom nevýslovnej miloty. Láhúňko splyvaly mäkké letné šaty jej údami, zpod nich vidné boly skrížené nôžky v úzkych, gombikovaných botinkách. Nepohnute sedela, oči upreté nadol. Tieň dlhých mihalnic padal ostro na bledú tvár. No razom Ženka sa trhla zimnično, veľké slzy vyronily sa z jej očí a tiekly voľno lícami. Aristid vrátil sa niekoľko krokov. Nechcel, aby zvedela, že ju pozoroval; načo takéto prekvapenie? I sám bol priveľmi rozčuleny. Nijaká moc, nijaký hlas rozumu nebol by ho zdržal, on by ju bol schvátil v ramená, pozdvihol ako dieťa a sovrel mocne, neodolateľne. Srdce jeho bilo, cítil v sluchoch každý tlkot tepny. Zpružil sa, vydýchol niekoľko ráz hlbokým dychom a pošiel hrmotným krokom k lipe.

Malinská vstala a podala mu s tichým úsmevom ruku.

»Podávam vám teraz ruku nie vo svojom, ale v mene vášho priateľa.«

»Ako to, milosťpani?«

Ženka pódala mu list, Aristid ho rozpečatil.

Bol to krátky list.

»Aristide! Odchádzam. S Bohom! Nezabudni na svojho priateľa. Mój náhly odchod nenie ani vrtocha, ani násiedok nejakého bôľneho pocitu. Vašu lásku vyčerpal som do dna, odchádzam s bohatou dušou a hlavou plnou dum večných, neskonalých. Som silný, cítim, ako potrebný som pre svoj slovenský národ, ktorému posvätil som život. Nenie to márnosť, cítim v sebe zdroj, z ktorého napojím smädné duše. Vy ste očistili, vyvyšili, obohatili srdce moje! Boh vám to nahradí šťastím, ktorého ste hodní, lebo nežijete samým chlebom. Zriedkavý to máv v dnešných hmotarských časoch. Dovoľte mi jednu prosbu: nemýľte sa, Ženka a ty, vas spojil sam Boh, netrhajte tieto svazky. Eugenia plakala predo mnou, ona sa znovu zrodila v tých slzách! Drahocenne perly, z nich sviatí šťastie. Pravota jej blížila sa ku koncu. Hrabovec mi riekol, že očakáva tieto dni nelenie najvyššieho súdu, ktorý umožni vaše spojenie! Azda ma potom ovidi Kokavka! Zatiaľ s Bohom! S Bohom, druh mój a ty čistá slovenská duša, pred ktorou sa klaniam k čiernej zemi. Moje veri pošli do Prešpurka. Uplatili za hodné, ohstaraj vydanie mójho románu, doňho vliat som krv srdca

svojho. S Bohom, Aristid, poceluj bielu rúčku svojej nevesty! Tvoj Ľudovít.«

Sokol podal Ženke list. Ona ho prečítala, ruka jej klesla do lona. Tichý ston ozval sa z jej prs. Nastal boj v nej, boj zúfalý, potriasajúci základmi jej bytnosti.

Aristid stál pred ňou nemo. Cítil ľútosť, cítil šťastie, nádej i strach. Do sladkosti nádeje miešala sa muka neistoty. Večer blížil sa, už len v horách dlel blesk slnka. Tichý vetor šumel listím košatej lipy. Křdeľ všetečných vrabcov sletoval so sliviek na hriadky s čvirikom. Pestrý stehlík priletel ako blesk a sadol na suchý konár slivky. Krútil hlávkou, trepotal chvostom a zapískal.

Ženka pozdvihla oči. Pred ňou stál bujarý muž s výrazom úcty a lásky na tvári. »Život, život,« volalo to v jej hrudi. »Šťastie, šťastie,« šumelo jej dušou. Ono je také blízke — treba len ruku vystreť. Smäd za životom tak žarký a blízko zdroj, jej osud tak neistý, smutný, a tu možnosť premeniť ho na istý a blahý. Málokedy dopraje Boh človeku, aby sám rozhodnul nad svojím osudom: jej dal ho v ruku. Ale v úzadí duše akýsi bôľ! Akýsi divný hlas ozýva sa tam, nepoňatný, ale zvučný. Aký to hlas, aké šumenie a vrenie v najhlbšej hlbine: až tak usedá srdce a trasie sa, ako osikový listok. Aká to obava, aká samonedôvera? Čo donesieš tomuto mužovi, ktorý šlechtnosťou, ba snáď ľu-

tosťou hnutý, zdvíha k sebe rozladenú bytnosť, ktorá nevydá už nikdy čistého tónu? Otrávená tráviš, zničená ničíš, shodená do priepasti ťaháš za sebou. Nie.

»Ženka!« zavolať Aristid, »počujte hlas veľkej duše umelcovej! Nikdy bych nebol predstúpil takto pred vás, nehodný som vás! On by vedel pochopiť, oceniť vašu hodnotu! Ženka, osvobodte seba i mňa! Čo hati vás, čo múti peknú dušu vašu?«

Srdce Eugenie stiahlo sa kŕčovito. »Áno, pravdu hovorí! Ludovít,« počala nápadne ticho, »ja milujem vás, Aristid, milujem vás, teraz prišla som k tomu povedomiu. Ono zbudené bolo čistými slovami básnika, ktorý odišiel pred hodinou. On jasno rozvinul predomnou to, čo driemalo v záhyboch duše mojej. Samoklam mizol, životná sila hlásila sa konečne k právu! Chcem žiť, chcela bych žiť! Čo očakáva mňa, jestli poslúchnem hlas temnistý, volajúci *nie*?«

»Nepočúvajte na onen klamlivý hlas! Verte srdcu, verte mne, ktorý oddávam všetko do vašich milých rúk! Nie vzbúrená krv, nie pal strasti mladistvých, ale hlboké presvedčenie a rozhodnutie muža máte pred sebou. Odhodte už raz čierne rúcho a závoj smútku, vyjasnite čelo svoje, podajte ruku človeku, ktorý čestne mieni!« Aristid podával jej ruku, ktorá sa ľahúčko triasla. Ženka vstala. Oči jej sa zasiačily, úsmev, srdečný úsmev sadol jej na tvár.

Zas vyhĺkly jej z očí dva prúdy slz, prse sa dmuly, tie ladné, oblé prse, pretrpevšie toľko bólov a unížení. Pomaly dvíhalo sa jej krásne, plné rameno.

Šust krokov ozval sa. Vysoký muž v zanedbanom, veľmi ošumelom obleku blížil sa k lipu. V rozčulení nezbadal ho ani Aristid, ani Ženka, ktorej búrila telom i dušou slasť nového života. Neznámy muž zastal pred lipou. Tvár jeho bola žltkavo-bledá, oči horely svitom nočnej bludičky. Oči Ženky padly naňho. Podávaná ruka klesla.

»Eduard!« zavolala silným hlasom, podobným kriku topiaceho sa človeka, ktorého už-už pohltit majú vražobné vlny. Malinský stál a hľadel tupo pred seba.

»Poznáš ma ešte, poznáš?« preriekol siplým hlasom a počal kašľat. »Máš teda dobré srdce! Prosím o aimužnu! Toto iste môj následnik?« obrátil sa k Aristidovi, ktorý zbledol na smrť. Silný muž cítil, že ho nechcú nohy držať. Sadol na lavičku a hlava jeho klesla do dlani.

»Neprišiel som žiadať svoje práva, nie, Ženka! Neboj sa. Len ďalej, podaj mu ruku, podaj! Ja som ju odstrčil, odstrčil! Si v práve! Podaj mu ruku! Neboj sa, moja za ňou nikdy viac nesiabne!« Malinského schytil suchý kašeľ, na perách začervenala sa krv. Ženka priskočila k mužovi a priložila svoju bielunkú šatku na jeho pery. Hlasitý plač jej ozýval sa sadom.

»Ticho, Ženka! Píde tvoj strýc, ja sa ho bojím! Nevolaj strýca, Ženka, nevolaj ho, prosím ťa! Ani Karolu nevolaj! Len chvílenku ešte — hneď sa ztratím! Podaj mu ruku, podaj, Ženka!«

Eugenia zalkala srdcolomne.

»Podám, Eduarde, podám na rozlúčenie, muž môj, upokoj sa; Eduard, tys chorý, veľmi chorý.« Aristid nemo stisol Ženkinu ruku. Tvár jeho mala popolavú farbu, zdalo sa, že zostarnul. Ticho vyšiel zo sadu, sadnul na svoju ňričku a šlahol nemilosrdne do koní. Tie zopály sa vysoko, zalomily pyšné hrdlá a letely ako šarkany.

»Milostpani, milostpani,« bolo počuť mekotavý hlas od dvora. Emil Mravec blížil sa k manželom svojim trhavým krokom. V ruke krútil krátku paličku. Prepletal nohami, až sa jeho končita hlávka potriasala.

Ženka ovinula ľavým ramenom Eduardovu šiju, pravou rúčkou hladila tvár na smrť bledú a vychudlú. Mravec vypľasťil okále, pohrabal pravou nohou v štrku chodníka, naklonil tvár a zostal ako prímrazený stáť.

»Pfiu Teufel,« zašeptal, vidiac ošúchaného, strhaného muža u boku krásavice, kypiacej krásou a jasajúcej životným ohňom. Kontrast bol veľký, porážajúci. Ona stála ako kvetúca lipa pri suchej jabloni, ktorej posledná ratoliesťka odumiera. Suché konáre stoja nedvižno, necitfno, ich nepotrasie ohnivý vator — tučet

lístkov, už ožltlých, smutno trepotá vo vetre. A lipa medzitým vydáva sladkú vôňu a obživuje, silí a teší všetko zôkol-vôkol.

Mravcova tvár postupne hlúpla. Konečne rozovrel rty, zašomral nesrozumiteľné slová a bežal nazad. Kamienky chodníka skákaly ako žabky zpod jeho traslavých nôh, dupkajúcich a miesiacich štrk.

»Ach, frajln Ernestin!« riekol k pensionistke, ktorá držala v ruke knižku v zlatoreze a vyvracala interessantno oči nahor, iste rozčulená čítaním sladkostných výlevov erotických. »Gnä Frau celý Samaritán. V sade sedí s akýmsi otrhaným pobehajom a hladká ho po líci!«

»Impossibl,« vzdychla kišasonka a vystrčila topánočku zpod červených šiat. Karola vnišla do izby a začula posledné slová. Strýpla. Tušila niečo neobyčajného. Sobrala sa do záhrady.

Mravec použil vhodnej príležitosti.

»Frajln,« riekol sladkým, piskľavým tónom, »už dávno chcel som riecť vám svoju tajnosť — ja, ja, frajln, ach — ako mám vysloviť svoj cit . . . takto, toto . . .?!« Od veľkého citu spadol mu cviker s nosa a zahúpal sa na elastickej šnúrke.

Ernestína ukryla nôžku pod červené šaty a odvrátila tvár.

»Ach, si Witzbold! Čo to má znamenať?«

Witzbold nechcel robiť vtipy. Pristúpil bližšie, vzal kišasonku za chudú, vlhko-studenú ruku.

Ona počala rukou krútiť ako nebožiecom, on ju nepustil, ale pritiahol ku svojim prsiam. Na šemisetke mal veľký gombík v podobe podkopy, ktorá sa celá so všetkými siedmimi klincami odtlačila na kišasonkinej ruke, tak mocne tisol k prsiam drahú, studenú pačku. Kišasonka sa začervenala, vzdychla a obrátila oči rovno k zenitu. Tu bol priaznivý okamžik.

Mravec spustil sa na pravé koleno a oblapil ramenami tenký pas svojej krásky.

»Emil — to je strašné — wen der Onkel... die Tante...«

»Ja sa postavím celému svetu na odpor, len tvoje sladké «áno,» len tvoje nebeské «áno» daj mi počut. Ja — Emil Mravec vystrčil bradu dohora, rozťahal ramená a počal triasť rukami. Emilovi vypadla kniha so zlatorezom z ruky, udrela o svoj roh a postavila sa dolu pismom, ako pozlátená strecha.

Dvere sa otvorili a dnu vpálil Hrabovec. Trstenica striebrom okutá vypadla mu z ruky. V izbe bolo už šero síce, ale dosť svetla, aby mohol dokonale obdivovať nežnú skupeninu.

Nasledovala kľatha, ktorú neznesie tlač. Starý pán zohnul sa za trstenicou, chytil sedadla za golier a zdvihol palicu k driečnemu úderu. Ale Mravec, ktorý hotový bol postaviť sa celému svetu na odpor, hodil na zúrivého pána prosebný pohľad, ktorý odzbrojil ťažku ruku Hrabovcovu.

»Marš!« zareval starý pán ako tur, »jobra kaňarod!« Tu zohnul sa k zlatej strieške. »Liebesklänge«, čítal zo zlatých litier, »hrmen sto bohov prabohov, dám ja vám »Liebesklänge!« Mladý pán uspel otvoriť dvere. Ako blesk letely za ním »Liebesklänge.« Zlatá strieška oddelila sa od listov a klapla Emilovi na chrbát. Listy knihy frčaly ponad jeho plece až na dvor a padly do kaluže medzi kačice a husi, ktoré sa veľmi pošakaly, a trepotajúc krýdlami, vyronily sa z kaluže na breh. Hus stárka, cítiac sa na pevnine v dostatočnej bezpečnosti, potriasla chvostom a obrátila sa so sykotom k predmetu, čo taký veľký zmätok narobil medzi dvorskou hydinou.

Mravec zabudol zapaprať pravou nôžkou, ale nēzabudol nohy nakriviť. Oddýchol si na čerstvom povetří. Marka vybehla na krik z kuchyne a vystrčila hlavu z dvier.

»Dones mi klobúk, Marka,« riekol prosebným hlasom náš zamilovaný hrdina. Dnu sa nepopovážil, lebo z izby zavznieval hrom Hrabovcovho hlasu. Po rýchlej expedícii ohnivého galana počal totiž Hrabovec svoju kázeň k Ernestíne, ktorá bola s nimi v rodine a prišla »aufs Land« k nemu. Marka vbehla do chyže pre klobúk.

»Nech sa páči, mladý pán,« riekla, dusiac v sebe smiech. Emil Mravec vytrhol jej klobúk z ruky a odišiel bez krátkej paličky. Ľavé plece

ho páliho. On potriasal plecóm a nechutný úsmev sadol mu na tvár. Vychádzajúc z dediny, stretol Pavla Ružu.

»Mladý pán,« riekol šuhaj k švihákovi: »ešte raz nech pošklbnú Marku, čo u Hrabovcov slúži, a tak im namažem ohlávku chrbát, že budú volať troch felčiarov. V rukách Pavlových opáľala sa naozaj ohlávka. Mravec neriekol ani slova, zaškúľil na Pavla a zrýchľil krok. »To bol fatálny deň,« pomyslel si, keď prišiel do poľa, »nech čert berie všetkých dedinských grobianov. Ja idem do Pešti.«

V.

Karola zalomila ruky a zostala stáť pred lipou.

»Ten človek opováži sa predstúpiť pred oči tvoje, holúbok môj!« počala hlasom poloplačlivým a polosrditým. »Ten vagabund nehanbí sa položiť nohu svoju do tohoto domu! Eugenia, a s tvojím dovolením, s tvojím vedomím! Ženka, pre Kristove rany, vzdiaľ sa od neho! Von zo sadu, von z domu!« Hlas dobrej Karoly sa triasol. Rozsrdený Hrabovec, fučiac a hrešiac, šiel chodníkom. »Pomysli si, sestra,« kričal už zďaleka, »ten trasonohý, zbrklý fiffiriť, ten peštiansky spitzkopf, opovážil sa . . .«

»Viem, všetko viem,« riekla tetuška, »veď je tu, veď je tu!«

»Ba kýho beŕaha! nemá dost na »Liebesklänge«, stonoha kadejaká!?»

Eugenia vystúpila zpod lipovej strechy.

»On je môj muž, strýčko!« riekla ticho, ale určite.

Hrabovec vyvalil oči. »Vari sa dnes všetky ženské zbláznily!« pomyslel si. Ženka pokračovala: »a ja som jeho žena! Prosím vás, pristavte rozsobáš! Rozhodnutie moje nedá sa premeniť.« Medzi tým prišiel i strýc pred lipu. Až teraz pochopil Ženku. Tvár jeho začervenala sa, ruka počala sa triasť. Výstup medzi Malinským a Hrabovcom bol búrny. Medzi oboma stála Eugenia, tichá, ako by sa nič nebolo stalo. V hlbine peknej duše svojej cítila vyplnenú prázdnotu, ktorá ju tak trápila. Srdce zatrepotalo ešte raz, pred oko jej duše predstúpil Aristid, v úzadí ukázala sa šlechetná postava Ľudovíta: »posledný raz,« zašeptala a zavrela na chvíľku viečka.

»Teda tak, milostpani!« zareval zlostne strýc a jeho ústa sa nakrivily. »To je vďaka za to, že som vás privinul k svojmu srdcu, keď tam ten pán premrhal tretinu Hrabovcovského majetku! To je vďaka za to, že som vás osvobodil, skoro už celkom osvobodil od korheľa a márnokratníka, vytiahol vás z kaluže! Pekne, pekne, pani neter! A ty, Malinský, opovážiš sa vkročiť na moju pôdu, ktorá je obťažaná dlhom tebou urobeným! Ty prijdeš na oči žene, ktorej

zkazil si celý kvetúci mladý život! Fel az út, le az út!»

»Teda vyženiete si i neter,« riekla so studenou spokojnosťou Eugenia. Eduard hľadel tupo pred seba. Neprirodzená červenosť sfarbila jeho zbledenú tvár: on zdŕžal kašeľ. Nemoc je silnejšia, než vôľa človeka. Kašeľ vybúšil a Eduard odvrátil tvár . . . Karola pozrela útrpne na zahubeného človeka. Súcit počal sa budiť v jej útrobe.

Hrabovec bol neústupný. Obrátil sa chrbtom, dupol nohou a odišiel do svojej chyže.

»Čo s vami, deti?« bĕdovala dobrá Karola. Išla k bratovi. Ten sa osopil na ňu. »I ty pôjdeš z domu! Ani slova viac! Nechajte ma o samotě!«

Eduard chcel sa odobrať. »S Bohom, Ženka, i bez pravoty osvobodím ťa naskore! Neprijímam od teba viac obetí . . . tys' mi obetovala mnoho, mnoho . . . Čo po mne, polovičatej mrtvole? Ale svedomie nedalo mi pokoja, bál som sa, že zomrem bez tvojho odpustenia. Prosim ťa o to odpustenie, ako o almužnu, ako o skvelý dar. Dovoľ stisnúť tvoju rúčku.« Ženka podala mu obe ruky, on ich celoval. Chcel ísť.

»Ja pôjdem s tebou, Eduard! Ty sa iste zotaviš pod mojou opaterou.«

V biednej židovej chyži dedinského hostinca uložila Ženka muža svojho do postele. Celú noc kašľal strašne. Ona sedela pri posteli a neodvrátila oka od jeho tvári. K ránu zaspal nepo-

kojným snom. Eugenia položila hlavu na záhlavie postele a akýsi nepovedomý stav zmocnil sa jej. Nebol to sen. Keď zdvihla hlavu, uzrela Eduarda polosediaceho. Rozpálená tvár jeho bola úžasná, oko jeho zimnične svietilo.

»Čo ti je Edko?« spýtala sa.

»Kto si? Čo tu chceš? Daj mi ešte kalištek! Čo ma trápiš? Pálenku chcem!«

Ženka striasla sa.

»Nepoznáš ženu svoju? Ženka je pri tebe, uspokoj sa.«

Eduard pretrel si oči. »Ženka, naozaj Ženka! V tejto diere? Čo s tebou? I tys' biedna? Smädi ma, jazyk mi prahne!«

Eugenia podala mužovi vody. Eduard okúsil — striasol sa. Potom ľahol si a zaspal. Ráno prišiel lekár; Karola poslala preňho bez vedomia bratovho.

»Skoro bude koniec?« pýtal sa ticho a spokojno nezdravý lekára žida, so zlatými okuliarmi na krivom nose.

»Len sa šanovať, šanovať! Katarr, gnä Frau, pľúcny Spitzen-katarr.« Napísal recept a vzdialil sa. Fridrich čakal u voza.

»Nuž?« spýtal sa lekára.

»Tuberkulosa a —« pritom urobil znak pitia, »keď bude veľmi pýtať . . . nech mu dá kvaterku. Potom vždy menej.«

»Biedna Ženka!« vzdychol si Fridrich Kremeň a slza zasvietila v jeho šedom oku.

Karola ukázala tajne celú dobrotu svojho srdca. Keď sa Eduard ako-tak zotavil, opatrla manželov peniazmi a vypravila preč; s Hrabovcom nebol možný kompromiss. On nechcel ani čuť o Eduardovi, na ktorého pokánie neveril.

»Zakiaľ mohlo telo jeho slúžiť hýreniu, mužil ženu, nemajúcu páru na široko, zanechal ju, unižil, zhubil nádhernú, krásnu ženu, dobrú, vysokú ... Keď však hriechy obrátili front a ukázaly mu špatnú stranu svoju, lezie k nej, aby ju spravil svojou opatrovkyňou. I tu vidno ošklivé sebeckvo. Ona je fantastka, ona chce byť svätou. Aká hlúposť!« Starý pán odpful a zahrešil, až sa hory zelenaly. Každý človek má svoj zvláštny spôsob, keď ho schytia nevšedné city. Rozmrzený, ba opravdu smutný nad odchodom Ženky, predsa nezabudol na svoju kandidáciu. Ale jeho kortešacia bola celkom iná: vadil sa s každým.

Aristid Sokol urobil posledný pokus u Ženky pred jej odchodom. Ona prijala ho v krčme v prítomnosti Eduardovej, vyznala, že pravdu riekla pod lipou, avšak doložila tichým hlasom:

»Nie, ja nie som stvorená pre šťastie! Veď veľmi jasno ukázal sa mi prst boží pri prvom pokuse vymanenia sa z môjho kruhu. Nazal! zvolal jeho hlas, ja hlas počula som síce i predtým, ale nejasno. Temný bôh ležal mi na prsiach i uprostred jasotu môjho rozdráždeného srdca.

Vyplň povinnosť až do konca, vypi kalich svoj až do dna!»

Aristid nemohol slova prehovoriť. Jemu imponovala veľka, mravna sila Eugenie . . . veď preto ju miloval tak veľmi. Ona je ženou iného, ktorý prišiel nazad k nej, ziomený duchom, zničený telom, ale s kajúcim srdcom. Roztrhlina, ktorá zdala sa byť taká úzka medzi ním a Ženkou, že ju ľahko mohol vyplniť súdny výrok, rozvorila sa medzi nimi na široko, že o jej prekročení nemohlo byť reči. Jeho cit bol čestný, láska veľká, čista, od nejž záviselo šťastie života, — avšak čin Ženky bol bezúhonný, nevyhnutný. Kollisia medzi dvoma jednak šlechetnými citmi je strašná, koľko srdc pukne pod ťarchou takej dilemmy!

»Ženka, opusti mňa!« zavolať Eduard a zaplakal. Pokryl chudými rukami žltú tvár a klezol na diván. Celá ťarcha veľkej viny zaľahla mu na svedomi. Slová jeho zneli opravdove, vrúcne.

Aristid nemohol ďalej hľadeť na tento ťažký boj. Počal veriť, že v srdci Eduardovom predsa bol zdravý, šlechetný nerv, ktorý k jeho nešťastiu neskoro počal sa hlásiť. Avšak kto je k bezvýnimičnému odsúdeniu dost zlý? Kto hodí kameň na zablúdeného v povedomí svojej vlastnej čistoty?

Aristid sklonil sa k Ženke a dotkol sa ľahko ústami jej jasného čielka. Posvätný bozk lú-

čenia. Potom vybehol z izby a silným krokom šiel ku kokavke. »Ona je pravá,« šepnul, dojdúc domov a hodil sa na diván. Rozmýšľal, čo má pýtať za svoj kokavský majetok.

Z južného Tyrolska písala Ženka Ludovikovi.

Vyplšuc svoje osudy, dódala: -Už zacélely moje britké rany. Boží, ktorý hrýzol dušu moju, prestal, a keď i necitím »nasiaždenia,« ako vyslovujete sa vy, polo-Rus (ľudské klebety majú predsa voľačo pravdu), noci mám chvíle, kde hlasit počína sa srdce. . . istá tichá spokojnosť leží mi v duši. . . povedomie, že som vedome neobrazil zákon Boží a hlas svojho svedomia. To je *divotný mier*, ktorý vy tak vysoko ceníte. Ja poznávam celú jeho vyvyšujúcu silu. V ľavnom tonitô vozduchu vedie sa dosť dobre Eduardovi. Tetka povolila nám malú »panážu, pri skromnosti môžeme sa tu ešte pobaviť niekoľko čias. Eduard mlčí, ale v každom jeho pohľade je toľko vďaky, toľko lasky! Krvou nepluje, špirituosov ani neokúsi. Kašle síce, ale lekár hovorí, že jeho nemoc nenie smrteľná; pri dobrej opatere môže i dlhšie žiť. Verte, že opateru má náležitú. Oči jeho sú jasné, tvár dostala zdravšiu farbu. Teraz som presvedčená, že ma miluje. . . Strýc sa durdi a srdce jeho aksi rýchlo horkne. Nenie div, on nikdy hlbšie nenazrel do života ľudského. V človeku vidi iba votum. . . Román váš čítam už po desiaty raz! Vďaka vám za pôžitok; vy ste v stave rozuzlíť hádky a hlbšie problémy ži-

vota. Aký rozdiel medzi vašim románom a poviedkami, ktorými krmili nás povrchní maďarskí a nemeckí pisáľkovia! Krásy slovenčiny poznala som až teraz, a až teraz na cudzej pôde uznávam, že je ona predsa mojim materským jazykom. Boh daj rodinke mojej veľa takých mužov, čo nie frásami, ale duchaplným vzdelávaním literatúry vedia získať proselytov pre veľkú myšlienku vašu! Tvorením iba získame a pritiahneme lepších duchov. Sišla som sa tu s ruskou rodinou, ktorá priľnula ko mne opravdovou náklonnosťou. »My Slaviani,« hovorí starý pán, nejaký štátny radca, »my bratia.« Ako sa pri tom šíri úzka, stiesnená hrud'! Ako ma to potešilo! Oni bývajú až kdesi v Asii, a predsa rozumiem mnoho z ich reči! Veľký to pocit, pyšné povedomie, byť členom takej mohutnej rodiny. Ešte slovo o vašej skvelej práci: Vy nepíšete pre povrchné rozjarenie citov, no vaše dielo stojí na širokej postati skutočnosti a vysoké mravné princípy kvitnú nevdojak, samy sebou z pekných stránic. Nevidno síce sentence, ako: fabula táto učí . . . atď., ale fabula vaša predsa učí a pozdvihuje!

Odpustite, že píšem po nemecky. Pekné veci po slovensky čítať je omnoho ľahšie, ako len prostredne niečo napísať! Tak nás vychovali . . . Hriech rodičov naozaj prišiel na deti. Eduard vás pozdravuje, ja som mu mnoho o vás rozprávala . . . Počína zas kašľať! S Bohom, učiteľ

môj . . . Spomeňte si časom na svoju ctiteľku Eugeniu Malinskú. P. S. Nesmejte sa tomuto dodatku. Odpište mi, čo robí Sokol, jestli si s ním dopisujete. Odporúčam mu zakončenie vášho románu; nech nezabúda ani on na vaše krásne slová. Vďaka vám ešte raz, vďaka, a želám vám oboj veľké dobrodenie božie: nech mier duševný neopusti vás do skonania. Vaša Ženka.

* * *

Hrabovec i tentokrát prepadol pri voľbe sirotského, trpí na podagru a vadí sa už i so svorným Fridrichom, ktorý gazduje zase len starým spôsobom. Karola chlopotí sa čez celý deň okolo gazdovstva a kuchyne. Už prestala odkladať, dôchodky našly kanál. Marku vydala za Pavla Ružu a prevzala pri svadbe úrad širokej. Mravec zmenil dvakrát svoje »politické« presvedčenie, nahneval otca a ztratil tri miesta, ktoré mu otec horko-ťažko zaopatril. Ernestina spieva v Slanici pri rozladenom piáne piskľavým, zato však veľmi sentimentálnym hlasom: »Wenn ich ein Vöglein wär'« Mala známosť s dôstojníkom, ktorý chodil k jej otcovi na večere, a keď sa mu prejedla jeho kuchyňa, dal sa preložiť do inej garnizóny a spolu i do srdca inej dcérky s večerami.

Aristid dlhó chörel duševne. Pri všetkom obdivovaní vnútorných dôstojností Ženkiných predsa

s bôlom niesol ztratu tak blízko, tak ladne kynuvšieho mu šťastia. Na ženu viac nemyslel. Pomaly bolo mu nudno »učiť sedliakov o dva cole hlbej orať« a dať svoj majetok do prenájmu. Vo Viedni v obrazárni sišiel sa náhodou s Ludovítom. Priatelia objali sa so slovenskou úprimnosťou a šli po slovensky na pohár vína.

»Čo s tebou, brat môj?« pýtal sa Aristid.

»Spisujem, spisujem — ale nenašiel som takého veľkodušného nakladateľa, akým si bol ty. Prídu i lepšie časy. Nakladatelia budú nás hľadať, nie my ich! Nuž čože s našimi známymi?«

»Všetko pri starom! Hrabovec hreší a stone na podagru; naša temná víla žije s mužom, ktorého vyrvala na pár rokov z hrtana smrti!«

»To zvláštna žena, brat môj! V nej býva opravdová slovenská duša.«

»Prepíatec, rojko ty kadejaký! No, ale to je pravda, že prevýšila nás všetkých vysokým smýšľaním! I teba, brat môj, i teba!«

V jasku.

Rozprávka.

1881.

Jánovi Hráškovi odpredali na verejnej dražbe chalupu i s príslušnosťami. Zostal so ženou i dorastajúcou dcérkou bez prístrešia a bez chleba, a čo bolo veľmi unižujúce a smutné, stalo sa to z väčšej čiastky jeho vlastnou vinou. Pracovitý domkár upadol do zlej spoločnosti, počal vyhýbať chalupe a navštevovať Jonáša Ehrlicha (pri tomto poslednom neplatilo latinské porekadlo: nomen, omen), kasňa v dedinskej krčme pokryla sa naskore hnusnými hakybakmi hebrejskými, ktorých valná čiastka platila jemu — a potom to išlo pekne-rúče dolu vodou, ako s každým sedliakom, ktorý dostane sa na židovskú kasňu a do driapov tohoto bohopustého úžernického floku. Polyp na dne mora nemá toľko tykadiel a ciciakov, ako Žid spôsobov znivočif celé rodiny. *Phylloxera vastatrix familiarum*.

Jednou stanicou po záhube priplazilo sa pokánie. Ale predsa len prišlo, a za nim polepšenie. Hráško zariekol sa piť pálenku, a že vo svojej mladosti prešiel kus sveta, vyslúžil kapituláciu

u vojska, prijali ho za železničného strážnika k dlhému jasku, dlabanému do tvrdej skaly tatránskej. Veseľá, svieža rieka prúdila sa neďaleko, nad ňou strmely jedlinou pokryté vrchy. Na jednom z nich boli šedé rozvaliny zámku. Nejedna skalka, dažďom a vetrom oddelená od múru, zomlela sa do bystrých vôd.

Hneď pri začadenom otvore jasku stála Hráškova strážnica; v nej sušila jeho rodinka sisy, vyvolané náruživosťou pijáckou a nešťastím. Mladá Judka sa veľmi pekne rozvíjala, jej matka obrábala s mužom kus poľa a záhradku, patriacu k úžitkom strážnika. Práca a schránlivosť dopomohla rodine naskore k úplne uspokojivému stavu, tak že Hrášková mohla obliekať dcérku svoju čisto a vkusne, ba omnoho jemnejšie, ako by očakávať dalo sa u bývalých domkárov. Inu, otreli sa o svet, čo len chvíľami — neďaleká dost veľká stanica vĺvala i na strážnickú búdku. A veru to nebolo Judke na škodu: veď nezdala sa byť narodenou pre tvrdý roľnícky stav. Malá nôžka a rúčka, biela tvár a črty jemné — to by bolo zkažu vzalo pri mŕtvyke. A vtipnej hlávky bolo by škoda! Prácný život domkárscky nedovoli ujať sa snom a túham, nedovoli rozleť sa fantasií. Tu v strážnici je ináč. Koľko vlakov vynori sa fukotom a hukotom zo skalného jasku — s každým letí dievčenská myseľ svetom a predhľadá ešte jeho let. Koľko stihlych jedlí pnie sa do sviežeho hór-

skeho vzduchu, a každá šumoce vo veitre poviedky a piesne. Pekné belasé oči Judkine hľadet smú voľne dohora na rummy hradu a útesy malebných skál — a nie voždy k hrude. A potom aké čisté, leskle sá rušno, železná paripy, v holú skutočnosť uvedené tátošiky. Korýtko ohňa a korýtko vody dá šuhaj-vodič svojmu tátošovi, a letí keď aj nie ponad hory a čoly, ako Popelvár, ale aspoň popri mestach, horách a dolách rýchlostou veternou, tak že ta zaleti do večera, kde predtým jeho predchodcovia potrebovali týždeň. A rušňovi vodičia sú naozaj Popelvari. Na železnej pôde svojho rušňa stojí vysoká postava, žilnatá pravica trima mäsadnú kľučku, oči bystro hľadia do predku. On je pánom celeho vlaku, na jeho ramenách spočíva život mnohých. Na celom modernom železničnom vlaku nielo kvapky poesie, až ta mu rušeň utiekla za ona k vodičovi. On je duša celého vlaku, on je šlechetný nerv, spravujúci krydla letu. Pravda, musí byť taký svižný, mladý a drtčivý, ako Gregor Rázný, správca rýchlovlakého rušňa «Achilleus». Každý štvrtý deň jecha on cez tunel so svojím rýchlovlakom až po hľakú stanicu, kde ho zamenia.

Gregor je znamenitý mladík Samouk, potom zámočník, prisadol to svojou truchtosťou a vytrvanlivou námahou až na vodiča. Náhodan on bol raz Hráčko doma, keď mal príležitosť vlak. Judka chytila do malej rúčky signálnu ložiatu

a stala si po vojensky pred strážnicu, šelmovsky salutujúc vlaku, spravovanému Gregorom. On uspel hodiť náhly pozor na driečneho námestníka. V bystrých zrakoch vodiča utkvela štihla postava a šelmovsky úsmevná tvár devy, prv než pohrúžil sa vlak do tlamy jasku. Obraz devy sprevádzal mladého muža čez jask i všetky mosty a stanice. Keď o pár dní jachať nocou nazpäť, šibol okom po strážnici, opretú majúc ruku na hamovník. Svetlo lúč osvetľovalo Hráškovu postavu. Gregor si vzdychol, bárs nevedel prečo.

Hráško bol svedomitý strážnik. Pred každým vlakom prezrel pozorne tunnel, odstrániac motlou napadanú so sklepenia maltu. Zlého ducha, pálenky, odriekol sa, a Boh mu pomáhal. Raz rúbal drevo vo svojej malej pajte, keď tu prikvitol Gregor Rázny. Hráško vyvalil oči ako plánky. Vodič prichádza do strážnice! Ved' to aristokrata železničného delníctva, a on je paria, posledný medzi svätými dráhy.

»Pomáhaj Pánboh, Janko!« prihovoriť sa vľúdne Gregor; »prechádzam sa traťou! Či by ste nemali pohár vody?«

»Ah, máme, máme! Tereza! Tereza!« volá strážnik, odhodiac sekeru a utrúc pot s čela.

Namiesto Terezy vybehla z domku Judka a zapálila sa. Gregorovi chutila voda znameňte, lebo ju pil dlho. Odvtedy chodieval častejšie, až povstal z vodových návštev požiar. Gregor

a Judka si skoro porozumeli k veľkej radosti rodičov. Janko skoro spyšnel. Omnoho vážnejšie salutoval pred vlakmi, ako by chcel kamarátsky ruku podať každému vodičovi! »Moja dcéra bude patriť na rýchlovlak,« zahundral spokojne, keď sa popri jeho búdke ťahal dlhý nákladník. Chýr o Gregorových sľuboch rozšíril sa skoro medzi úradníctvom a služobníctvom stanice. Každý uznal, že je Judka krásna — ale predsa len strážnikova dcéra! Mesalliance! Každý stav má svojich aristokratov, a darmo hovorí sa v delníckych kruhoch o rovnosti. Na cintoríne je rovnosť, lebo náhrobníky nepremenia stav hrobových mŕtvol. Ale kde ľudia žijú v skupeninách a spoločnosti, tam s prvým dňom spolubývania utvoria sa rozdiely. A konečne, veď práve na nerovnosti ľudí zakladá sa všetko i v najrepublikánskejších štátoch.

Gregor nerobil si nič z reči. Bol opravdive šťastný milotou svojej vyvolenej.

Najviac príčiny k nespokojnosti mal Tomáš Hrubý, železničný delník na stanici. Tohoto náruživého a dobrodružného čeladina okúzliť mladá Judka — jeho smyselnosť horela, krv mu uďrela do tváři, oči šľahaly iskrami, keď ju videl na stanici, kam časom prišla po práci. Nik nevedel o ňom, zkadiaľ prišiel: zjavil sa a pre známosť maďarskej reči prijatý bol bez ďalších ťažkostí do služby. Zlostným, rozjedovaným pozorom hľadel na vlaky, tiahuce sa cez jeho vyhybadlo,

ktorého opatera bola jemu sverená. Na Gregora zanevrel smrteľnou zášťou. Raz nocou číhal naňho s revolverom v ruke. Rázny prešiel popri zákerníkovi, veselo hvizdajúc poskočnú pieseň. Traslavá ruka Tomášova zdvihla sa -- ale zas klesla . . . Zločin nebol uzretý v jeho duši. I po zaslúbení dvoch milujúcich robil úklady Judke. Ona sa ho zľakla a zutekala do staničnej trafiky. Zaškripal nešťastný zaľúbenec zubami, ale ohne ešte viacej páľily jeho útroby. Neraz tiskol horúcu hlavu o železo vyhybadla a zimnica drvila jeho mocné telo. Tuho tmavé oči jeho nabehly krvou a pery osinely, keď uzrel peknú, hrdú postavu Gregorovu na rušni. Ach, on musí naprávať vyhybadlom beh jeho rušňa -- jeho! jeho!! Keby ho mohol napraviť do priepasti, ba do pekla. Keď prvé ohne vybuchli v ňom, rozprestrela sa akási chladná zlosť jeho vnútornosťou. Oči prestaly svietiť, ale boli poloprižmúrené, poškuľovali neisto a behave. Jeho prirodzená svárivosť dosiahla neznesiteľného stupňa. S každým sa vadil, podkladal ľuďom nohy, popadali. Povstaly hádky, súdy pred staničným predstavenstvom, až konečne povedali Tomášovi, že jestli sa nemôže nijako zniest, bude prepustený, a to pri prvom prípade. Toto ho ešte viac rozhorčilo. Vídal bol niekedy lepšie časy, a prítomné sa zhoršovali so dňa na deň. V rodičovskom dome ho maznali, osirotiac stal sa sebevoľníkom. Majetok zdedený strovil na már-

nosti a vo vire vilných náruživostí. Prepadol, prepadol v hluku svetskóm, sám a sám bez rodiny a priateľstva, ktorého zošlechťujúci cit mu bol neznámy. A teraz, padlému na dno, zjavila sa postava nevinná, prostá a hodná túžby. Prvý pocit bol hnev, druhý zvrátená, horúca túžba, a potom nasledovala zhubná náruživosť bez medzi a hraníc, ktorých neznal jeho divý duch v ničom. Sú prírody, neznajúce sa ohraničiť. To sú ale i najnešťastnejšie.

Tomáš bol sliny, vysoký muž. Načervenalé vlasy pokrývaly jeho čelo do polovice, husté ohrvy zatieňovali temnisté oči. Chodil a posunkoval trhavo, nervózne -- robil na človeka dojem rohatého motovidla. Chvilou šiel rýchlo, chvíľou sa vltokol, pokrývujúc na ľavú nohu. Vždy máchaval nepokojne rukama, najmä pri svade. Byval v osamelom domku, a robotníci, idúca z nočnej práce, častejšie zastavovali sa u jeho ohľokov, lebo z chalupy ozývalo sa temné mumlanie, akési búľno-hnevne stony. Len raz pokusili sa zvedieť príčinu, v domienke, že je obyvateľ nezdružavý, a tak chceli mu prispieť pomocou. Ale obanovali dobrí ľudia. Lútym hrešením vrhol sa na nich; ako na buričov svojho nočného mieru. Chlapi stísli pleciami a odišli. Za chvíľu zase znely stony, pretrhávané rúhavým hrešením.

II.

Starému Hráškovi pomiatlo dcérino šťastie rozum. Tereza len že nepadla s nôh zdesením, keď prišiel raz so stanice so zapálenýma očima a jazykom ťažko bľabotajúcim — tak to zapáchlo starým, hriešnym časom . . . Slzy polialy líce ženine.

»Janko, pre Boha, čo počínaš?«

»Nič — stará!« odpovedal s prestávkami Hráško. »Budeme mať zanedlho svadbu; milého zata! Radosť, stará, radosť! Upil som si od radosti!«

»Sám si pil?«

»S Tomášom. On sa tešil, veľmi tešil — pozval som ho na svadbu!«

»Pre Kristove rany! S tým človekom kamarátiš sa?! Všetko od neho bočí, ale ty, ty si vyhľadávaš vždy najhoršiu spoločnosť. Iď spať — k nočnému rýchlovlaku treba vstať!«

Jano si lahol s tichým protestom. Pred polnocou zobudila ho žena a on polotriezvy len chytil lampáš a ubieral sa ku jasku. Noc bola tmavá, čierne mraky letely tepané vetrom po nebi. Keď sa už blížil k otvoru, zdalo sa mu, že akási postava vnorila sa do tmy skalnej diery. »Hnusná čertovica,« potešil sa, »ešte mi mátoží v modzgu! Bol to iste môj vlastný tieň.«

Strážnik vošiel do jasku. Lampáš jeho jarko osvetľoval kvadrové steny a oblukové sklepenie

jasku — vihké miesta blyskotaly v lúčach lampy. Kolajnice bežaly rovnými čiarami, užily sa v diaľke a mizly vo tme. Časom zašumi kvapka, padajúca so začadeného sklepenia na štroch trati. Po bokoch sú diery v skale vydlabané. Každé dýchnutie strážnika vyráža sa jasno. Hup — skočí žena nafakaná svetlom a krokom a zmizne v bočnej diere. Lampy jaskové svieta veľmi slabo, len tak aby bolo.

Pri východe jasku stretol Hrašok Ďuro, strážnika, majúceho búdku na druhej strane neďaleko jasku pri moste. Ďuro bol nezdravistý šuhaj a samotár, pritom tichý, dobrosrdečný a prostý.

»Neprediel nik jaskom?« spýtal sa Hrašok svojho kollegu.

»Nik.«

»Dobrá noc!«

»S Bohom!«

Oba sa vrátili. Ďuro oprel sa o zábradlie mostu a ňadol do rieky, ktorá šumela pod ním. Tuším sa čosi černie na rieke. Je to čln. A tak pozde Ďuro sa utiahol do svojej búdky.

Hrašok vrátil sa k strážnici a čakal vlak. O chvíľu bolo počuť ďaleké dunenie, potom hvizdnutie a temný, rýchlo rastúci huhlot. Zase hvizdnutie a z temného otvoru vyrútil sa vlak málo umiernenou rýchlosťou. S rušňá ozval sa tonórný hlas Gregorov a kytka zviežích kvetov

padla strážnikovi k nohám. Vlak sa vzdáľuje — len červené svetlá zadného vozňa svieťa a umenšujú sa každým okamihom.

Hrášok odloží signálnu lopatu a vojde do chyže. Judka sa podňala v svojej postielke. »Tu máš kvety,« riekol Hráško, odovzdávajúc dcére kytku.

»Otec, zdalo sa mi, že ste nazreli pred príchodom vlaku do tamtoho obloka.«

»Sníva sa ti! Ja som bol v jasku.«

Judka sa striasla, jej sa, veru Bože, nesnívalo, ale dvoje očí blysko cez table obločné. Niekoľko obchádza nocou strážnicu, už pred pár dňami zbadala stony na svojej hriadke. Vari len nie nejaký zlosyn?!

Už sa vykadil dym z jasku, už počal východ jemným svetlom šerief, keď zaspala Judka. Ale i jej ranný sen nebol tichý a spokojný. Zdvihla často ramená a vzdychala hlboko a úzkostne. Videla vo sne rušeň svojho milého letieť krásnymi dolinami. Ona bežala rovno s ním, ba predbehla ho. Tu vidí zrazu, že koľajnice chýlia sa v priepasť — boly odtrhnuté a visely ako dva prúty nad priepasťou bezodnou. Chce dávať znak — ruka nechce poslúchnuť, chce volať — hrdlo nemá hlasu. Temný ston ozval sa z prs devy a ona s námahou posledných síl otvorí oči. Popri búdeke fahá práve ťažkým krochkaním dlhý nákladný vlak. Slnko už vyšlo a svieti veselo na kraj.

III.

Hrášok mal prácu na stanici. Predstavený stanice zavolať ho k sebe a pochváliť jeho vzorné strážníctvo. Po chvále riekol mu, aby mal strážnika Ďura na dobrom pozore, lebo že je nezhavistý a nespoľahlivý. Zamýšľa sa často a môže sa stať, že by zameškal niektoré zo svojich povinností. Predstavený stanice dostal bezmenné sice, ale pritom predsa pozoruhodné ušľachtlenie. A preto povyšuje Hráškov plat, ale robí zodpovedným výlučne jeho za stráženie jasku.

Hráška tešila takáto dôvera a povýšenie platu, a on vybral sa na zplatočnú cestu s veselou tvárou. Slnko páliť s neba a smädik dostal sa. Radosť v srdci, grof vo vrecku, smäd v hrdle a krčma v ceste — to sa prídobro rymuje, než aby bol mohol odolať náš milý Hrášok zvuku tejto harmonie. Ale bol by snáď so zatlasnutými perami prešmykol sa popri úverách, keby sa nebol v nich zjavil Tomáš Hrubý, dávno už ťhajúci za ním. »Janičko, Janičko« volal naňho a chytil ho za ruku. »Aký pyšný zostal tento pán strážnik, odkedy k nemu zaletuje kúzny, no ale zato si môže vypiť s dobrým známym.«

»Nie, Tomáš! Mám slabú hlavu a v noci treba byť triezvym.«

»Kdeže je ešte noc! A veď nik nehovorí, aby si zoda prebral. Štrngneme si a pôjdeme každý svojou stranou.«

Hrášok vstúpil s Tomášom do hostínca. Víno bolo znamenité a šlo hladko dolu hrdlom. Janko prišiel skoro do sdielneho rozmaru a nevedel prenachváliť svojho budúceho zaťa Rázneho. Každé slovo chvály bodlo Tomáša priamo do srdca.

»Ej, na to si ešte zapijeme!« A zase svietil liter na stole. Keď ho vypili, našiel Tomáš nový titul k ďalším flašiam. Hráška počalo svedomie omínať — tu sa dotiahli ešte aj iní delníci s dráhy. Hovor bol jarý — ba i spievať počali si — lebo veď bolo prvého, každý mal kus groša.

Už sa hodne zvečeriло, keď sa Hrášok energicky zdvihol k odchodu. Tvár jeho blčala ohňom a krok bol neistý. Tomáš vzal ho pod pazuchu a sprevádzal k trati. Na ceste išli okolo druhého hostínca.

»Janko,« hovorí Tomáš, »tu predávajú znamenitý otriezvujúci likér; keď pustiš si čo len dva kališky, necítiš nijakej ťažoby v hlave.«

Hrášok bol prístupný takémuto dôvodu. Staré pálenie v hrdle obnovilo sa. Vošli do krčmy, a teraz šiel kališek za kališkom. Za malú chvíľu trátilo sa Jankovi povedomie — topilo sa v nič, ako sneh na slnku. Chcel vstať — posledné bodnutie svedomia pocítil v prsiach -- a padol na lavicu pohrúžený v mrtvý sen.

Tomáš prikázal krčmárovi, aby ho nepúšťal v takom stave, a zmizol. V krčme nebolo už

nikoho, krčmár zahasil svetlo a nechal bedára na drevenej lavici.

Hrášková s dcérou čakala naňho netrpelive. Keď nechodil na mraku, bežala Tereza na stanicu — ale nenašla muža. Povedali jej, že pil v krčme, ale že odišiel na mraku. Nešťastná žena prišla s plačom do strážnice; i Judka sedela smutná na výstrojnej svojej truhle a vzdychala. Večerilo sa, prišla noc a Hráška nič a nič.

Polnoc blížila sa.

„Judka moja, choď ty miesto otca jaskom! Prezri dobre trať a vráť sa mi skoro. Ja budem zatiaľ strážiť dom,« hovorí smutná mať a celý prúd slz vyrinul sa jej z očí.

Judka poslúchla. Noc bola veterná a tmavá, veľké krupaje dažďa šľahaly tvár devy. Vošla do jasku — mráz bežal jej chrbtom. Chlad ovial ju, tak že sa celá triasla. Ale čerstvá deva premožla strach a kráčala pozorne, lampášom prisvetujúc na železné kofajnice, ktoré vyhladené kolami, ako striebro blýskaly sa v lúčach lampáša. Studená kvapka padla so sklepenia na jej hlavku. Už blíži sa k prostriedku. »Bože môj!« zvolá chůďa deva: tu osvieti jej lampáš veľké tri brvná, položené križom čez kofajnice. Zmeravie biedne dievča, ruka nevládze trimať lampáš — ten sa rúti na zem, zasyčí a hasne. Len slabé svetlo ďalekej lampy, pribitej o stenu jasku, šerie sa neisto. Ozve sa brinknutie — a i to zhasne. Dievča okružuje hustá tma

O chvíľu má prileteť vlak! Na vlaku jej milý! Za vlak zodpovedný je jej otec! Hríza valí sa na neborku. Jej hlávka horí, slych tepe, ako by roztrhnúť mala sa jej hlávka. Niet času. Deva chytila sa slabýma rúčkama do zúfalej práce. Už odvažuje jedno brvno — už ho valí na stranu. Chytá sa do druhého. Triesočka zadrela sa jej do ruky — ona nedbá na pichľavý bôľ. Už i druhé brvno skoro odstránené! V tom chytiť devu dve mocné ramená.

»Stoj!« zareve temný hlas jaskom!

»Kto si?!« zavolá deva zúfalým hlasom.

»Tomáš, ten opovrhnutý Tomáš,« chripí nešťastník, »ktorý prichystal miláčkovi tvojmu maličké prekvapenie v jasku. Tu potečie jeho prekliata krv!«

Judka vymanila sa z ramien Tomášových. Jako cítila svobodné ruky, hneď vrhla sa na brvno, aby ho odstránila. Zďaleka huhlal už valiaci sa vlak.

»Ty nespíš kaziť dielo moje!« posmešne zavolať Tomáš; jeho chrapľavý hlas niesol sa strašne dlhým sklepením. »Už letí tvoj milý na ohnivom koni do záhuby!« A tu povstal nerovný boj. Judka, odstrkovaná mocnými ramenami Tomáša, vždy znovu tlačila sa k nešťastnému brvnu. Vlak huhlal vždy hlasnejšie. Už sa potriasala ľahunko pôda.

»Budeš mojou? budeš mojou, Judka? Ja odvalím sám tieto hrozné brvná!« Hlas Tomášov

triasol sa náruživosťou, ktorá dosiahla stupňa šialenosti.

Judka kľakla na kolena. »Pre Božie smilovanie, odvaľže brvná!«

»Hah! Tu bude naša svadobná posteľ, pod kolami tvojho mileného rušňa, za ktorým si tak rada pozerala. Bez teba žiť — to mi nemožno, bez pomsty zomrieť nechcem, nesmiem! Počúvaš? Už šumí spanilo rýchlovlak náš! Hoj, jak krásna to hudba pre uši moje! Znáš muky, ktoré som pre teba podstúpil? Vieš, jak často zatínal som nechty svoje do biednej, bolavej hrudi! A tvoj milý pýšil sa medzitým na svojom prekliatom rušni! Teraz je na mne rad pýšiť sa! Tys moja! Moje ramená svierajú čo len na okamih tvoje sladké telo, ja cítim na svojej hrudi tlkot tvojho srdca, na tvári mi planie ohnivý dych tvoj!...«

Dlhé hvizdnutie ozvalo sa a po ňom dlhý rachot do jasku vchádzajúceho vlaku. Dve červené svetlá ukázaly sa v diaľke. Celé sklepenie potriasalo sa. Judka sobrala svoje posledné sily a odstrčila od seba šialenca. Ten sa potočil a sklznúc na mokratej pôde, padol na bok. V tom ozvaly sa úžasné výkriky starej Hráškovej, ktorá, starostná o dcéru, šla ju hľadať do jasku. Tomáša pomútily nečakané výkriky, Judka vrhla sa ako ranená lyca na posledné brvno a odvalila ho silou, zväčšenou strachom smrteľným. V tom zaškripi hamôvnik, vozne bijú sa jeden

o druhý, para syčí v dvoch prúdoch a tiahly, desný piskot zajačí jaskom. Pred samým miestom nebezpečenstva zastal vlak . . . Gregorovi bola podozrivá vyhasnutá lampka a zkúsené ucho jeho rozoznalo vzdor hrmotu rušňovému akýsi neobyčajný hlas. Avšak viac tušenie, ako pozorovanie nútilo ho všetku silu vynaložiť zastaviť vlak.

Nastala desná scéna v jasku. Náhlým drgnutím zobudil sa i najväčší spáč vo vlaku. Z vozňov ozvaly sa revy chabcov, vresk žien a volanie o pomoc. Gregor skočil s rušňa a uspokojoval svojim sonórnym hlasom cestovateľov. Lampy sluhov a konduktorov osvietily záhadné miesto -- nemý úžas opanoval všetkých: pred rušňom dve brvná, tretie len polo odvalené s koľajnic, a pri nich dievča s krvavou rukou. Tomáš uspel vrátiť sa a bežal nazpak tmavým jaskom.

Gregor poznal svoju Judku. Hrúza ho objala do svojho mrazného náručia! Bože, Bože, či ona chcela zahubiť vlak? Sotva sa mohol spamätať, keď už konduktor s topičom držali devu v mocných ramenách a počali ju zlostou besne trhať! »Stojte!« zavola Gregor, schytil Judku na ramená a vyniesol na rušeň. Jej hlávka bezvládne visela, ruka ako mŕtva opáľala sa na dol.

V tom okamžení ozvaly sa kriky od ústia jasku. Hrášok, zbudенý konečne zo svojho pi-

janého sna, skočil na rovné nohy — a bežal z nešťastnej krčmy rovno k svojmu jasku. Šípil nešťastie, a nenajdúc svojich doma, vrhol sa do jasku. Tam stretol ho utekajúci Tomáš! V Hráškovi zovrel jed a jeho vojenská krv rozprúdila sa v ňom divoko. Nastal boj, nastalo hrozné hrešenie a kliatba. Už podliehal starší Hrášok mladej sile Tomášovej, ale jednako nevy-pustil Janko jeho ruky zo svojej. Osob-nictvo vlaku pribehlo k bojujúcim a sviazalo oboch. So stanice pribehol pomocný vlak, fagle osvietily jask a vysvetlilo sa všetko.

Samo sebou rozumie sa, že Hrášok prišiel pod vyšetrovanie, z ktorého ľahko vymanil sa. Hrdinstvo jeho dcéry, a to, že bez jeho pomoci neboli by dolapili zlodēja, pomohlo mu valne. Ale od pijatiky sa odvykol náležite! Beh z krčmy ku jasku bol plný múk, plný nikdy nepocíte-ných hrôz.

A Gregor je pyšný na svoju mladú ženu! »Takú treba vodičovi,« hovorieva, »resolútnu, smelú, lebo on stojí jednou nohou v hrobe a druhou v krimináli. Načo by mu bol a teda ne-jaká mazňa. Ale skrúšene ďakujeme Bohu, že nás tak divne zachránil v onej hroznej noci.«

»Bol to čin nevidaného zločinca, Gre-gor! Zločinca iste najväčšieho, jaký dá sa myslieť.«

»Nie zločinca, ale blázna,« povedal vážne Gregor, »práve dozvedel som sa, že ho museli z väzenia previesť do krajinského blázinca.«

A Judka sa ešte ten večer vrúcne modlila za nešťastníka.

Babie leto.

Novella.

1882.

Pani Koreňovská pribavila sa v mestečku. Už sa klonilo slnko k obzoru. Čez poludnie topil sa sneh, tak že jej kočiš Ondrej počal strachovať sa, že zoderie na kopnej hradskej sviežo podkuté sane. No k večeru padol krýdlatý sneh a počalo máličko mrznúť. Gusta, jej bratanica, ktorú vzala si k boku len zo zábavy, dupkala netrpelive nôžkami o mokrú, nečistú dlážku sklepu, v ktorom vyjednávala jej tetka poslednú kúpu. Boľože tých kúp! No nie div; keď nechudobná dedinská pani príde do okresného mestečka, k tomu pred Vianocmi, koľko tam rozličných vecí treba nakúpiť! A nadto mala pani Adela Koreňovská i prácu u pravôtára Zvonára, i tam sa teda pribavila. Nemilá vec mala zlého suseda — tedy nevychádzala z pravôt. A to je veru veľká mrzutosť. Nebolo dost nepokojov a utrpenia, ktoré preniesla v ťažké časy revolúcie? Jej muž živo zúčastnil sa na tehďajších slovenských pohyboch, utratil značnú čiastku majetku a umrel pod prenasledovaním perfidného úradníctva, zanechajúc zadlžené Vy-

škovce a vdovu. Adela vedela sa borit so životom, za nedlhý čas očistila majetok od dlhov a ujala sa bratovej siroty Augusty Koreňovskej, ktorej otec umrel ako mučeník slovenský na šibenici, lebo išiel brániť mečom národ svoj pod slovenské zástavy. Gusta vyvinula sa pod starostlivou rukou tetky v potemnistú, trochu zadumanú, pritom zaujímavú devu. Nevdojak ľudí priťahovala a nevediac o tom, okrašľovala dom i spoločnosť. Koreňovskej dom počal znovu kvitnúť, ona ako jasienka, Gusta ako plná májová ruža. Ich dom bol vážený, a pokiaľ ženským neprichodilo starať sa o politiku, vídal častejšie hosti z najrozmanitejších táborov. Krása Gusty zaokryla rodinnú históriu. Zdalo sa, že stará Koreňovská dožila sa mieru a šťastia. Len ten sused, ten sused. Kornel Belan volal sa hubiteľ jej pokoja. Mal pekný majetok, tisíc vrtochov, medzi nimi: neukrotiteľnú nenávisť proti ženskému pokoleniu. Táto zášť bola jedinou pohnútkou, že robil susede veľkú protivieň. Tam jej odoral brázdu, tu srezal najkrajšie haluzi štepu, lebo visely nad jeho pozemkom, tu zase kázal prehnáť voly cez jej ďateľinu. »Strašidlo! však ty predáš svoju škvarku! Viecha!« No viecha nepredávala škvarku, ale bránila sa ako mohla proti susedovým nápadom. Sú sekatúry susedské, ktoré nemožno právom stíhať. A tieto bolely najviac príkladnú gazdinu. Celý rok vliekly sa pravoty a zapričiňovali

nepotrebné výdavky. A vnútorne nebol Belan zlý človek. Nenávisť a bázeň pred ženskými hnaly ho až do krajnosti. Vo svojom dome trpel iba jedinú ženskú, starú Doru, a to len ako inventárny kus dedičný.

Adela Koreňovská usporiadala poslednú kúpu, dámy vprataly sa pomocou Ondriša do sánok. Kupecký pomocník medzitým pokládol pakety do zadného priečinku. »Ráče i druhý raz rozkázať,« riekol a zohol sa ako trst.

»No, Ondriš, pohni v mene Božom!« riekla pani Koreňovská. Sotva urobily kone pár skokov, zas bolo počuť veliteľské »stoj!« Hrkáľky silnejšie zahrkotaly a sane zastaly.

»Skoč tam k plechárovi,« riekla pani Koreňovská. »nech sú mi tie hrnce na prádlo hotové do soboty.« Ondriš zastrčil bič do koženého futrálu a kýval sa ku plechárovi. Plechár neporozumel Ondrišovmu posolstvu a vybehol sám prostovlasý k saniam. V jeho čiernych, mastných vlasoch topil sa padajúci sneh. »Aby mi len netiekly, pane majster!« prisne nakladala Koreňovská, »a len nijaké klinče, ktoré hrdzu robia, to kazi bielizeň.« Plechár sľúbil všetko, a sane sa pomkly ďalej. Na predmestí zastali ešte raz: tam bývala agentka slúžobného personálu. Privolali ju k saniam. »Zuza, zle ste mi poslúžili s Žofkou! Mlsná a lenivá, ba i nocou blúdi.«

»Pre Kristove rany, milosťpani! Nenie možné!«

»No, no, hľadte, abych inú dostala.« Sane sa definitívne dali do behu.

»Na každej nájde chybu,« dudlala agentka Zuzana, »nik u nej nevydrží.« Okrútila holé barnavé ruky do zástery a nahrbená ztratila sa v nízkych dverách malého domku.

Konečne sa dostaly dámy z mesta. »Chvála Bohu,« vzdychla Gusta, ktorú dosť málo zaujímal tetkine starosti hospodárske.

Studený vietor zavial od polnoci a dvíhal celé chomáče sviežo napadlého snehu. Asi hodinu letely sane, dámy mlčaly. Iba pokriky kočiša prerušovali monotónny šum sani. »Hió, Luca!« »Ehé, Tátoš!« »Čo striháš ušima, potvora!« »Nu, nu, aké to strachy, to klát!« »Hió!« »Hatta, hatta!«

»Pohni, Ondriš, pohni,« ozval sa zvonivý hlások mladšej cestovateľky, »aby sme za šera prešli bor.«

Ondriš vytiahol bič z futrálu, švihol ním dva razy tuho vo vzduchu, a potom ho pustil na chrbát Tátošov, ale nie nemilosrdne. Sane sa razom trhly, tak že obe dámy akoby na povelenie razom oprely sa na kožené operadlo.

Vošli do boru. S oboch strán pnely červenkasté pne boríc, z nich vialo teplo. Možno, že je to namyslené, no mne zdá sa, že bor hreje. Ideš letom okolo bukového, dubového, lebo i jedľového kra: chlad z neho veje. Choď okolo borového, zdá sa ti, že akýsi teplý dych ťa zarazil. Pod boricou niet chladivej tieni: hoci i nepreniká slnečný blesk cez koruny, no

teplo jeho akosi preniká. Celé ináč chladí bukovy háj!

Gusta počtala náteplie horu, odhodila s tvári ručník, a z jeho šedých záhybov vykukla svieža, mrazom rumenná tvárička mladej devy. U nás mnoho milých, otvorených ženských tvári, no pravidelná krása je riedkosťou. Augusta Koreňovská mala bezúhonný profil, živé farby, veľké oko, ktoré hľadelo tichým, prísnyim svetlom, aké máva časom mesiac. Teraz temné, veľké oči s úfuhou hľadely dookola. Stĺpy horic hemžily sa, rovno ako by viedly tance na šedej pôde, len riedko pokrytej snehovými ťlakmi. Vektor duňal v korunách, no nemohol si prekriesniť cestu až k saniam. Taký nevitený vektor je len hudbou, tajnou a príjemnou, je tušeným len vetrom.

Asi v polovici horu razom prestala dráha hlboko hrodily kone vo sviežo napadlom panenskóm snehu, nedotknutom krivicou saní. No v závetrí horu nebolo aspoň závejov, cesty ubývalo. Sotva stihli vymaniť sa z horu, počal padať sneh ešte hustejšie, šero rozprestrela sa a zahalilo celý okršlek do svojho tmavo-šedého závoja. Táto zimná tma nie je taká hustá a čierna, ako letná pri zachmúrenom nebi, lebo sneh fosforeskuje akýmsi bielym svitom, on ako by vsiakol do seba kus svetla denného, a vydáva ho skúpo nocou.

Kone bežaly širokým poľom, avšak už častejšie premieňaly beh svoj v krok: počaly sa tvoriť záveje. Dámy premenily sa v dve snehové sochy, mäkký, svieži sneh je lipkavý, a kde sadne, sedí pevno.

Ondriš pokrikoval vždy častejšie, údery jeho biča prestaly byť už veľmi milosrdné. Niekdy i stal na rovné nohy a usiloval sa preniknúť tmu a metel. Vôbec hniezdil sa nepokojne na sedlisku a prestal s koňmi shovárať sa.

»Hó, hó!« zakričal. Brodili sa vysokým závejom, sneh sa sypal vrchom do korby. Kone vyťahovali nohy zo záveja a kládly ich nesmelo do snežnej spusty. Z mokrých chrbátov vystupovala para.

»Nie ti je zima?« pýtala sa tetka Gusty.

»Nie, tetuška.«

»Mne je horúce,« doložila tetka. »Ľúto mi našich koní. Nešťastný Belan! Preňho humplujem drahý statok!«

»A pre plátno nie?« ozvala sa Gustka, »a pre medovníky, voskovice?«

Metel hustla. Sniežky prestaly sa už lepíť na odev — boly tuhšie.

Sane zastaly. Ondriš buchol nohou do nosa sani, vytiahol ruku z halenovej rukavice a riekol:

»Zle je, milošťpani, ztratili sme cestu! Ďalej sa hojím. Tu musia byť niekde hlboké výmole! Bože uchovaj, keby sme sa tu vrútili! Tam zahynieme, i kone i my!« Kone boly v prvom rade.

«Nuž a či tu chceš nocovať, chumaj?!» zakričala Koreňovská nervózne. Na titule bola dosť štedrá; zkusila i pohnutý život vojenský a povstalecký.

«Rozkážu, pôjdem! No, veď nevidím ruky pred tvárou! Zahynieme, ich milosť, zahynieme! Úbóhé, nerozumné tvory! Ledva dýšu!»

Gustka vytiahla z muffa svoju malú rúčku a pozrela na ňu. Naozaj, sotva ju bolo rozoznať v hustej, tmavo-šedej tme.

«Kdeže máš oči, ty ospalec! Prihol si si v meste besnice? Puak nešťastný!»

«Nie, milosťpani! Tрезvy som, ako novorodzeniatko. No nech sami pozrú! Nevídnú na krok!»

«Nuž ale či prvý raz ideš radiaľto?!»

«Veď sa sám čudujem, — tuším nás vodi!» doložil nemeselo, ač bol presvedčený, «že ich vodi».

«Tvoja hlava opitá nás vodi, ale kade! Pekná história, temer doma — a blúdiť!»

No na výčlky nebolo času. Vektor sa zosilnil, zdvihol oblak snehu, zavíril ním ponad sane a sosypal ho hojne na ne. Kone počaly fčkať nespokojno.

Nemilé položenie. Gustka pocítila popri strachu akúsi tajnú radosť. Celú váhu nebezpečia nevedela pochopiť, a trochu toho dobrodružstva štekľilo jej sviežu obrazotvornosť.

«Hž len pohni!» velala tetka, aie daj pozor. Drž kone, jašia sa!»

Ondriš šľahol do koní, tie sa zopäly, no nikam do predku. Musel soskočiť, pohol sane na bok, kone potrhly. Krok za krokom, pomaly, opatrne dvíhal sa povoz do predku. Zastal.

»Prosím ponížene, ja nejdem ďalej. Veď sa tuším vraciame k boru. Laľa — akási mrákava pred nami!«

Ondriš sišiel s kozla. »Idem stopu hľadať,« riekol a omotal opraty o nos saní, ktorý sa končil hlavou fúzatého beťára, z dreva vykrúženou.

Sotva urobil biedny Ondriš niekoľko krokov, už zmizol s očí dám, ktoré odhodily boly s tvári teplé vlnené šatky. Sneh padal husto na tvár Gustinu a roztopený kanul ako prúd slz po jej lícach.

»Teraz sme celkom samotné,« polo jedovato, polo tajeným strachom riekla Koreňovská. »Len ticho sed', Gustka, aby ťa neprevialo. Veď by sme mali byť už blízko, dľa prekonanej cesty!«

»Nuž a jestli sme išli opačným smerom, ako zdá sa Ondrišovi?« Po chrbte panej prešiel mráz.

»Hou!« bolo počuť zďaleka Ondrišov drsný hlas. V chumelici zašiel kamsi na pravo a nevedel nájsť sane.

»Ondriš, tu sme!« zavolala tetka.

»Ondro!« opätovala za ňou Gusta silným, zvonným hlasom, vystupujúcim zo zdravých prs.

V šume vetra a padajúceho snehu znel on magickou krásou.

»Hou!« bolo počuť po druhý raz, no omnoho slabšie. Patrnó: Ondriš sa vzdával.

Gusta zakrikla ešte mocnejšie, tak mocno, že hlas jej ztratil zvonnú prsnú resonanciu a blížil sa ku kriku. Ticho. Hlasy dám sa spojily. Ticho. Šušti hustý sneh, netrpelivo fíka náručný kôň, jeho kamarád hrače prednou nohou kyprý sňah. Dovôkola pustý, bezforemný snežný chaos. Divné obrazy snujú sa v metelici. Veď to hora — ona vystupuje do výše. Veď to nie hora, ale vysoký vrch, srázný, kolossálny. Už spľasol, už otvorila sa nekonečná diaľ, čosi mihotá sa, čosi sa blíži. Blíži sa fujak a snehový zásyp. Vir snehový maľuje prepodivné postavy, raz zdá sa, že maľujú kolonna vojska vedľa saní, raz ukážu sa vysoké domy.

Gustka mala už dosť toho dobrodružstva. Na jej tvári prestal topiť sa sneh: bola už studená, ako snehový páper.

Nespokojnosť rástla. Dámy slýchaly, že keď kôň čuje zďaleka vlka, vtedy počne ušima strihať a fíkať. Bože moj, vari blíži sa vlk! zkrsló v blavách ženštin.

Kone zarehtaly, zopály sa a trhly mocne sanami. Ešte dva kroky, náručný vbóril sa hlboko do snehu, len že mu hlava trčala z noho. Sedlový sa zjašil, potáhol a sane sa vyvallily, vysypúce obe dámy do makkého snehu. Gustá so-

brala sa dosť skoro, avšak teplú botošu ztratila s pravej nôžky. Jemná črievička zaryla sa do snehu. Biela punčoška zmáčala sa. Tetka zostala ležať nepohnuto, ako v mäkkom páperí.

»Čo vám je, tetuška!« úzkostne zavolalo preľaknuté dievča, trasúc sa zimou.

»Nič! Nemôžem vstať. Pomôž!«

Gustka urobila krok, druhá botoša zostala v snehu. Už vyše kolien cítila studenú vlahu. Vietor zadul, metel nešľahala už len od jednej strany, ale krutňavou od všetkých bokov. Oči otvoril nedalo; Gustka usilovala sa k tetke, ale už nevidela, kde leží... Hmatala voslep, do rukávov nabralo sa jej snehu.

Ozvalo sa temné mrmlanie a šum snehu, ktorý povstáva, keď ním brodíme. Na malom briežku nad úbohými ženskými zastal si — Kornel Belan.

»Vlk,« pomyslela Gusta a učúpila sa do snehu. Pritom odhrnula sa jej šubka a sneh nasypal sa jej i za hrdlo.

»Čo to tu, kto to tu!« bolo počuť mužský hlas, mrzutý, neprívetivý.

»Chvála ti, Hospodine! nie vlk!« vzdychla Gustka a usilovala sa priblížiť sa k neznámemu.

»Bezpomocné ženské... smilujte sa!«

»Ženské!« zamumlal Kornel, a už sa chcel vrátiť. Strojil na svojom záhumní pať na lišku, a začul volanie o pomoc. Čosi ho ťahalo, veď hlas ozýval sa na jeho pozemku. Ondriš zmýlil

cestu a voviezol dámy svoje pred blízke humno starého mládenca, bez toho žeby bol vedel, kde sa nachádza. Hustá snehová kunda slepila oči, klamala, zmotávala všetek cit pre smer.

»Veď to súseď,« s úžasom pomyslela Gusta.

»Pre Boha, rieknite, kde sme?« ozval sa hlas v snehu zaborenej Koreňovskej. I ona začula hlas ľudský.

»V Surovinách na mojom záhumní,« zamumlal Kornel. Svedomie sa v ňom zobudilo. Podišiel k saniam, jednou rukou ich zdvihol, tak že stály na oboch krivicích.

»Sadajte!« velel bez ceremónie. Gustka horko ťažko pomáhala tetke na nohy, Kornel koňovi, tiahnuc ho za zubačlo. Potom zahočil v ľavo a už vrždely široké vráta. O chvíľu bol celý povoz v stodole. Dámam sekaly zuby od zimy. Čez stodolu šiel tuhý prievan.

»Chcel som lenit líšku, chytily sa dve,« pomyslel Belan, a pot mu vyšiel na čelo. »Čo teraz? Veď len nemôžem tie »osoby« vyhnaf do nočnej bûre.« Vichor zareval, desno hvižďal v škulinách stodoly.

Kornel Belan zavolať na sluhu a kázal kone opatrit; »veď veľmi zkrehly, nebožiatka,« doložil.

»Vikl!« pomyslela Gusta, »my nič? Aký to človek! Nechá nás v prievane stodolnom.« Vďaka oproti ochrancovi premenila sa v jed.

Sluha pomaly, ako by mal času nazbyt, vypriahol kone, povôľne hádzal opraty cez ich

chrbáty, rozvažíte odopínal zdržiaky. Konečne ich zaviedol, hrešiac, po jednom do stajne. Potom vošiel do kuchyne, spokojný úplne so svojím dieťom, zakašľal, striasol sa, podúchal do rúk.

»Nenie hodno psa von vyhnať,« riekol v kuchyni starej Dore, ktorá ticho párala perie. Za každým desiatym pierkom vzdychla »A—a—ch!«

Kornel chodil po chyži v hrozných rozpakoch. Obzeral svoju chyžu, odostlanú posteľ, prichystané noviny, k zažatiu prihotovený čajovník.

»Ďuro!« zavolať konečne.

Ďuro sa vrátil do chyže a počal si škrabať zátylok.

»Povedz tým paniam, aby sa dnu ľúbilo!« Horko išly slová tieto z úst Belanových, tvár jeho mala melancholický výraz.

»Akým paniam?« spýtal sa hlúpo Ďuro.

»Tam v stodole na saniach sedia; morky,« doložil pre seba.

Ďuro sa vliekol do pajty.

»Aby sa ľúbilo,« riekol a ušiel.

Naše nešťastné, zimou skrahnuté cestovateľky voľky nevoľky sišly zo sani. V kuchyni ich nik nevítal. Dora vyvalila oči, polo-natrhnuté pierko nechala nedodrapené, podniesla nebielené, konopné opliečko k nosu a smrkla.

Tetka s bratanicou vošly do chyže. Mal Kornel izieb dosť a dosť — no, čo po nich, až na jednu, nekúrené boly všetky.

Koreňovská klesla do koženého totelu. Bola blízko k mdlobe. Nešťastné bolo ich cestovanie — no ich spása bola taká podivná, zahabujúca, nemožná, zdalo sa. Avšak skutočnosť je skutočnosťou, vdovica i s pastorkyňou nachádzaly sa v dome nenávideného, hrubého, zlostného, nesmieriteľného nepriateľa.

Pán domu zmiznul v bočnej izbe. Cestovateľky počuly už iba cveng sklenených úvier. Hnev, no ešte viac nervózna mrzutosť zavládla jeho dušou. On v zime, vo tme, a v jeho kúrenej izbe ženskej, ženskej, považ, ó, človeče! »Bože môj.« zľakol sa naraz Kornel, »čože povedia na to susedia? Aký to bude nekonečný, nesmrteľný smiech.« Posmech veľmi ťažko znášal, páľil ho na duši, viac ako hryzota svedomia, viac ako čokoľvek na svete. Celý zničený, udrel si päsťou do čela. »Ja mamfas, ja trúba! Nemohol som ich tam nechať v jazeranom pekľe!« Už rozmýšľal, že dá zapriať svoje ťaky, a odviezť ta, preč »ľahký tovar, klebetnice, ostudu človečenstva.« Veď i tak len pol hodinka do Vyškoviec. Tu zaskučala povíchrice, oblaky zavendžaly, ba i strecha obširného prizemného domu sprašcala. »Veď by zahynuly ťaky moje,« pomyslel si a sadol na stolicu s vysokým operadlom.

Bieda železo láme. Naše ženské poobzeraly sa po chyži a nemo súhlasily, že veru tu nič nezostáva, iba zariadiť sa po domacky. Izbiča

bola dosť prívetivá. Mohutný, solídny stôl stál na prostriedku, nad ním knísala sa visiaca lampa, iste tiež znepokojená nebývalou návštevou. Na stolíku pri posteli ťukal rýchlym taktom budiček. Pri ňom v akurátnom poriadku ležal perový nožik, ceruzka, mištička na popol, nádobka na zápalky, majúca formu medvedíka na zadné labky vzpriameného. U postele ležala medvedia koža, krásna silná hlava dravcova hľadela tupo do sveta sklenými očami. Chalát s červeným futrom preložený bol cez operadlo divána; darmo čakal svojho pána. Pri obloku celá výstava penových fajok, pekne-krásne v priečniku. Malá bibliotéka zastretá bola šedým čalúnom. Nad posteľou visela puška, revolver a myslivecký nôž. Na stene medzi oknami viselo čello, sláčik bol šikmo pretiahnutý pod strunami. Pec hovorila príjemnou, pasigrafickou rečou, srozumiteľnou v zime pre všetkých smrteľníkov. Malý čajovník stál na stole: pri ňom flaštička so špiritusom, druhá s rumom. Plechová dóznička, polootvorená, ukazovala svoj milý obsah bieleho cukru.

Dámy shodily šuby. Z jednej vylúpila sa vysoká postava Gusty. Vrkoč, prevrhnutím do neriadu uvedený, padal jej chrbtom niže kolien. Bol to ťažký, bujný vrkoč, že by sa človek zadržil nad silou ladného hrdla, ktoré ho musí nosiť. Tetka počala tiež svoju toaletu.

Medzitým biedny Kornel nyl v zúfalosti.

Jeho pokoj, jeho mnohoročné obyčaje, poriadok života — všetko prervané, zkazené, pobúrené.

»Čože len robia nešťastnice,« zamumlal a bližil sa k skleneným dverám. Nedobre zatiahnutá oponka dovolila mu výhľad do chyže. Čo videl! Jeho mäkký chalát na diváne postiatý, iste bude na ňom odpočívať niektorá zo ženských. Na fajočnej škrinke povesená bundička! Mokrú bundička pri jeho penkách! Na foteli, jeho foteli, sedí mladá Koreňovská (prekliate meno!). Hah, rúčkou pozdvihla máličko sukienku, botinka odpadla i s punčuškou na zem. Blysla biela nôžka. Malá biela nôžka so slabým prievitom belasých žiliek, a punčocha, ženská punčocha zavisla na operadle jeho milného stolca! Ženské punčochy, sušia sa pri jeho vlastnej, vlastnučkej peci! Ďalej nemohol vydržať takýto pohľad. Bolo mu i vecou svedomia takéto špehovanie. Zamumlal, že ženské nevdojak, ako na povelenie, pozrely na vyvalené sklené okále medveďacej hlavy. I vyšiel utrápený mládenec koľ do koľa do kuchyne, tu ho netrpelo, vrazil do komory a zadúmal sa. Tam páchlo chlebom.

»Doma pán?« ozval sa v kuchyni mužský hlas.

»Doma,« riekla Dora a párala trpelivo ďalej svoje perie.

Bol to poľsný Fabian Spáčil. Počas svojho pobudnutia v Uhorsku, ztratil to posledné /, a menoval sa od niekoľko rokov »Špály.«

Špály otriasol so svojho šedého kabáta sneh a valil sa ku dverám. Bez klopania otvoril: medzitým uspely naše ženské dosť ďaleko pokročiť v nedbalkách. Špály zostal stáť v dverách ako hromom porazený. Z úst Adely Koreňovskej vyronil sa krik úžasu a prekvapenia. Gusta, bárs bola biela, cele biela, bosými nôžkami pribehla k dverám a zachlopila ich tak energicky, že by pán polesný skoro bol dostal frčku po červenom, hodnom nose.

»Ah!« zavolať plným hrdlom, a trochu sa potočil, »teda takú holubičku usalašil u seba srditý misantrop a misogyn Kornel! Ej, ej, nová, celkom nová vec! Kdeže si, ty vokativus?«

Kornel sa rozhneval zúrivým hnevom. Vyskočil z temnej komory, ako blesk z mrákavy.

»Koho smieš upodozrievať?« spýtal sa hosťa črsným hlasom. Jeho bodrá postava sa vypála, z očí svietil akýsi blahorodný, bohatýrsky oheň. Tak sa zdalo, ako by mu nešlo len o obrazenie jeho osoby.

»Hah, ešte upodozrievať!« nehybkým jazykom riekol podnapitý Špály, »dôkazy sú tu, živé, krásne, neodškriepiteľné! Ah, ale máš dobrý vkus! Vidiš, a aký si ty egoista! Kde tvoja nenávisť všetkých žien pod slnkom? Stopila sa! Erdek atta!« polesný zahrešil po maďarsky svojím slovanským prízvukom.

Sotva to vyriekol, už bol v snehu na dvore. Síla hnevu je veľiká. Kornel takmer jednou ru-

kou vyšinul Špályho do výšky a vyšmaril ho kuchyňskými dvermi.

»Dávno si sa mi už zunoval,« riekol určite, bez ľutovania.

Špály chodieval často k Belanovi, a časom nebol mu nepríjemným, keď osamelého muža trápila nuda. V dlhých zimných večerach hrali »dartl«, lebo pili čaj. Kornelovi vrstovníci, ktorých mená mal zaznačené v zvláštnom protokole, poženili sa alebo odišli z kraja. Pri mene každého ženatého kamaráta urobil Kornel tučný križ a pripísal ešte slovo „umrel.“ Málo mien bolo bez toho znaku; medzi nimi pravda v prvom rade meno Kornelovo. Nuž takým činom i Fabian Špály bol vítaným, ačpráve tvrdej, no čistej duši Kornelovej protivil sa cynismus neumného človeka. Už raz ho bol podnapitý Fabo obrazil Dartl a výhľad na úplnú samotu nedaly víťaziť citu obrazenia. No v dnešnej nesnázdi Kornel zabudol na samotu i dartl. Vyhodenie nevoľného hosťa bolo tak rýchlo uskutočnené, že sa sám Kornel zadivil.

Dora splašená rýchlym výstupom, vydala zo seba silný vzdych, perie sa zdvihlo a rozletelo kuchyňou, nie ináč ako vonku snehové pierka. Traja Belanovi psi počali zúfale brechať.

Hnevom rozpálená útroba Kornelova počala chladnúť; pomíňajúci hnev vzal so sebou kus mrzutosti nad nemilou návštevou. Poslal Dorku zakúriť izbičku nad komorou. Konečne ľahol si

na nezvyklú posteľ. Nemohol zaspať. Všade ho tlačilo, pod hlavou nemal dosť vysoko, chýbala mu uspávajúca lektúra. V polosne blysla mu pred oči malunká, mramorová nôžka, s tenkými belasými žilôčkami, slabo prebleskujúcimi cez biele kožtičku. Víchor zavýjal, strecha práskala. K ránu konečne zaspal tuhým snom.

II.

Biedny Ondriš zostal teda sám v snehovej spuste a fujaku. Bol úplne presvedčený, že blíži sa jeho posledná hodinka. Osud svoj znášal tichou resignáciou. V trpení sme my Slováci veľmi silní. Zunovaný brodením sadol konečne do snehu, aby si odpočinul. Tak sladko mu bolo, tak mákko sedelo sa tam, ako na pohovke. O chvíľu počalo ho zasýpať. Myšlienka zkrsla v jeho hlavě: »veď tu zmrznem, v sne, bez bófu.« Predsa sobral všetky svoje duševné sily a zdvihol sa. Nohy mal už zdrevenelé, neohybné. Len ťažko rozklátil sa, pohol sa napred -- a brnkol nosom do parkanu. Hmatom šiel ďalej vedľa neho, našiel bránu a zabúchal. Po mnohom úsilnom búchaní vyliezol z maštale Ďuro a otvoril kollegovi dverce. Pri menej silnej vôli mohol chudák Ondro zmrznúť, len málo krokov vzdialený od ľudského príbytku.

Ondriš padnul Tátošovi okolo hrdla, i Tátoš poznal svojho opatrovníka a zarehtal. Luca ohľadla sa iba a pokrútila chvostom.

Kornel Belan precítnul o ôsmej hodine. Zprvu nevedel, kde sa tu vzal, a vytreštil oči na nízku poval. Konečne sa spamätal; celá včerajšia historia predstúpila mu pred oči. Hlboké vrásky pokrily jeho čelo.

Na dvore zacvendžaly hrkálky. Koreňovská brala sa z pohostinného dvora.

»Boh s vami!« riekol Kornel, rýchlo sa obliekol a išiel dolu. Strašný neriad objavil sa jeho očiam. Na diváne požmatý chalát s červeným futrom, budiček nemý — zastal, nemal ho kto večer natiahnúť. Ceruzka na zemi s ulomeným končekom, perový nožík na veľkom stole, z fajkovej škrinky spadla drahá tajtička; dámy ju síce zdvihly a dali na staré miesto, ale ako? Pipasár naopak strčený a na hrdle pípy hodná poškriabanina! Biela poduška ukazuje priehlbínu, zrejmy dôkaz, že na nej spočivala hlava. »Len ktorá,« pomyslel si nevdojak Kornel a zastal nad svojím mládeneckým lôžkom, »či tá s šedinami, a či tá s mocným vrkočom, siahajúcim nižšie kolien?« Eh, čo ho do toho!

Zďaleka bolo počuť hlas zvoncov; ceng rástol. O chvíľu vstiahlo do dvora dvoje saní, naplnených ozbrojeným mužstvom.

»Doma pán?« ozvaly sa veselé hrmotné hlasy.

»Doma!« zavolal Kornel, otvoriac dvere do koráa. Sedem strelcov vrátilo sa bez ceremóní čez ne. K starému mláďencovi sa tak chodieva.

»Svieži sneh, starý priateľ,« zavolał obstarný muž s bielymi bajúzami, »zachcelo sa nám do vášho bohatého revíru. Dajte slivovice!« Bol to majetný hrebenár, Pavel Húžva, ktorého náruživosťou bolo obcováť s »pánmi«. Pravda, že ho takáto náruživosť veľa stála. Medzery svojho vzdelania a odiosnosť svojho poctivého remesla musel nahradzovať svojou šplendidnou pohostinnosťou. Dom jeho rovnal sa roju, kde priletovaly a odletovaly panské včely, no nenosily, ale odnášaly med: teda včely zlodejky. Mohol-li poctiť dôstojníkov celej malej garnisony, ležiacej v mestečku, keď sa na polovke ním spravovanej dobre zabával slúžny, komisár, alebo aspoň pisár od okresného súdu, cítil sa šťastný a veselý. Poskakoval s nohy na nohu, krútil sa, oflinkoval nemčinu, chtiac »vzdelane« hovoriť, krútil učené sady, priadol hrubé, makavé lže, ako križový pavúk: v prostred každej totiž sedel sám a čakal na veriace muchy. Poznomenať sluší, že mu nikto neveril. Za Húžvom vítali sa estatní s domovým pánom.

Kornelova tvár osvežela, celý chlap sa vzpriamil, omladol, ožil, ako keď lapenú rybu nazad do vody hodia.

Medzi hostmi bol mladý, veľmi bohatý gazda Julius Werner; jeho otec pochádzal z Hannoveru, zakúpil sa na Slovensku pred mnoho rokmi, tak že, syn bol už celkom aklimatizovaný. Bol tam tučný notár Korbeľ, vtipkár a

zábavník Polanský, ktorý vedel eskamotovať, fistulou spievať a — rád zostával dlžníkom pri kartách. Tento človek nemať nijakého zamestnania, ani majetku, ani dôchodkov, a predsa žil na voľnej širokej nohe. U nás možné sú takéto zjavy, nepochybné už hodne rednú. Nechýbali na hostinách, banketoch, vychádzkach, baloch alebo paľovkách. Sniesol sa s každým; bol večne hosťom, no vedel si svoje návštevy veľmi ekonomicky podeliť. Ako zbadal, že počína byť len trochu nepohodlným — zmizol ako gáfor. Znal všetky rodiny stolice, ba rodokmeny, historie, stupne pokrevnosti, slabé i silnejšie stranky; od neho dozvedel sa človek najčerstvejšie klebetky, škandalky, historiky. Neuvážny, úslužný, zručný človek tento bol akýmisi pohyblivým momentom celej vonkovej society. Treť bol slávnostný pomocník, šéfbľek, ktorý viedol skace nerozlučne s Wernerom, ohľadujeval ho a žil na jeho účet.

Karol Kaňa, mohutná, širokoplecnatá chlapina, cynik a hrubian, sadol na divan, až i k všetko spráčať, a zabľľel nemočným kaľom. Bol úradníkom veľkého majetku. Hovorilo sa, že pán kannár už tak ďaleko prišiel, že svojmu grófovi peniaze požičiava. Divno, no stať sa nechýbali ani Šebay. Preč poriesol Kernelovi ruku veľmi srdečne. Mal zlú pamäť, keď to bolo prospesné. Dva je hriahy zastali sláť skrumbe u dybet.

Skoro javila sa na stole táčňa s bruchatou fľašou, obloženou kališkami. Izba ozývala sa krikom a smiechom.

«Odkedyže pariumuješ svoju izbu?» spýtal sa Werner Kornela, krčiac nos, »veď tu fialkami páchne.«

Nusledoval Polanského neliterárny vtip.

»Na zdravie, pánil« riekol trochu zmútený Kornel a pozdvihol kališteľk tuhého nápoja.

Kališky sa vyprázdnilý. Polanský úslužne nalial znovu.

Kornel úzkostlivo pozrel na Špályho. Špály hľadel prasto, nevinne pred seba; z mysle Kornelovej zmizlo podozrenie.

»Novina, pánovia,« ohlásil sa Polanský; »chcem ju predniesť v plénume. Naš pán Húžva sa žení!«

Spoločnosť sa zasmiala.

»Nie, nie to na smiech! Keď sa stará strecha chytí, biď tuhšie, ako nová. A potom, veď iniciatíva nepošla s jeho stránky. On, pravda, dlho nevydržel paľbu krásnych očú!«

Húžva sa počal mrviť. Samoľubý, tajným byt majúci úsmev sadol mu na ústa.

»A ktože je tá nešťastná?« spýtal sa Korbel, cylejúc kališteľk slivovice do hrdla, ani sa nezmrštiac. No, odpluť nezahudol.

»Hoj, náš Palko má vytríbený vkus! Sotva uhádnete!«

»Barbora Šusliková!« hádal Werner, zapalujúc cigaru.

«Fuj!» zamračili sa Húžva »Stara panna; ja len delikátnosti ľúbim.«

«Človeče, veď ste hieľi, ako Wernerov šiml Beťárle zahrmel od divána Karol Kaňa a zakašľal, odervenejúc ako moriak»

«Pravdu má pan Húžva,» tvrdil Polanský; »on má vyššie túžby.»

«Nuž?» zvolálo niekoľko hlasov.

«Jeho milé reči a sladké lichotenie účinkovali magnetickou mocou na srdce najchýrnejšej krásavice celého kraja.»

Húžva bol sám zvedavý, na koho vlastne myslí Polanský. Veď bol galantný vždy a všade, a našim hliňko presvedčený o svojej milote.

«Vam s tým,» netrpezlivo riekol Korbeľ.

«No, je to slas tajnosť. Ponevác iste viem, že sa nedostane z nášho kruhu, nuž neotalam vám ju vyjaviť; stečna Augusta Koreňovská mrie za Húžvom!»

Sichol sa chutný smiech. Iba Werner sa nesmal, jeho tvárou preletel mrzutý mráček. Kornel sa zamútil a pozrel na Spályho.

«Hop, pani,» riekol notár Korbeľ a napriek svojmu objemu dosť šibko zhybol sa k zemi, »interessantný nález! Vlasová ihlica! Ako pride liarnaála do Kornelovho príbytku?»

«Iste ju Dora vytratila zo svojej trisúry,» poznamenal Polanský.

Ihlica išla z ruky do ruky. Pohľady hosti sústreďňaly sa na tvári Kornelovej.

»To sú domáce tajnosti,« zahrnel Karol Kaňa; »nezabúdajte, že je diskretnosť povinnosťou hosta.« Ale v duchu chystal sa k zlostným potvárkam.

Kornelovi vystúpila krv do tvári. Werner to pozoroval a vzbúrili spoločnosť k odchodu. O chvíľu sedeli hostia v saňach a leteli k blízkej Kornelovej hore. Svorka psov poskakovala za saňami.

Kornel Belan skoro osamostatnel. Matky vôbec ani nepoznal. Pred dokončením gymnásia vzal ho otec zo škôl ku gazdovstvu, ktoré nestačil riadiť následkom porážky, oslabivšej telo jeho. Za prvou nasledovala druhá porážka, ktorá uložila starého, voždy mrzutého muža do hrobu. Kornel vyvínoval sa vo školách pomaly, učil sa ťažko, čo sa však naučil, čo pochopil, to stalo sa jeho úplným majetkom a vrylo sa mu do hlavy i duše nevymazateľnými črtami. Medzi druhými nevynikal, nevojvodil, no bol svojou silou telesnou oporou všetkých slabých. Vtedy sa školskí chlapci ešte prali bohatýrsky, telesná sila bola drahocennou vlastnosťou. Dnes pravda počínajú sa shovárať už v štvrtej triede asi takto: prosím, dovoľte, jestli by sa páčilo; na ulici klaňajú sa švižno, kúria cigarety a pozerajú za dievčencami.

Celý školský beh Kornel len tak akosi prevegetoval: nezostalo mu z neho nijakých dojmov, nijakých rozpomienok. Nerojčil, neplakal, ani ne-

zahúrila v ňom radosť. Doma sovrelý ho všedné starosti do suchých ramien a nevypustily viac. Ani nepokojný a elektrinou preplnený rok štyridsiatyôsmý nereagoval na jeho nervy: raz iba cítil úzkosť, keď utekal ako 21-ročný šuhaj pred doširovoľníkmi . . . No obe strany videly, že nenie nebezpečný, a daly mu svätý pokoj. Svet ho znal ako prostodušného, nie zlého podivína. Tak dožil sa štyridsiateho roku: neohliadajúc sa nazad a neshlediac napred. Mnoho u nás ľudí, čo hynú tichým vegetovaním. Ale človek predsa musí mať predmet, v ktorom sa sústreďujú city jeho. Kornel vpadol podivným psychologickým procesom do nášti proti ženám, ktoré mu nikdy nič zlého neurobili a o ktoré sa ani nestaral. Zdalo sa mu, že ženy sú buričmi ľudského porajja, a on ľúbil mier a tichý tok života. Keď vyšiel v horúci, bezveteraný deň na pole svoje, videl nepohnuté stáť veľú bielu raž, nebo jasné, tiehó vibrovanie voduachu, lenivý tok rieky, plnej priehľadn, všade tichoš a ustalosť, akési príjemné bezvládie: «oj,» vzdychol, «vidim šťastie, som spokojný!» Duch jeho vpil sa do tichej, jasnej prírody, a tečil sa smierlivo lenivej sládkosti, nenarušenému mieru. Jestvoval treba tak, aby človek nešpil, že jestvuje, že je bytie spojené s mukou alebo námahou. A tu ženy nás večne upomínajú na náš byt, ony sú miuňou, ktorá zapričňuje búrky. Hlúpo. Prečo nehovoríme ku potoku: ty tečieš, ty tečieš, ty

tečieš!? Nie, takí nerozumní a jednoduchí nie sme, to by bolo naivné, netrebné, my vidíme tok, dáme mu tiecť, a tešíme sa večnému pohybu, šumu a životu vodnému. No a nám privoľávajú so všetkých strán: ty žiješ, žiješ! No a ako žiješ, zle žiješ, nerozumieš žiť! Vidíš, takto by si mal žiť! A ženy sú hlavným momentom nepokojov. Odporno!

Belan čítal dosť mnoho. Večerom bral medzi kolená svoje milé čelno a vyludzoval z neho podivné, citné, ba až prepäté sentimentálne fantázie. Hlbokým bôľom stenaly basové struny, medzitým čo e-struna triasla sa v túžobných, zamierajúcich traseniach. Keď sa niekto sblížil, prestal hrať, alebo, na úsilnú prosbu, zahral nechutne nejaké nemecké sólo. Čo ozývalo sa vlastne v oných samotárskych fantáziách? Boly to stony väznenej duše, ktorá neuspela sa vyvinúť, nemala priestoru rozpieť krídla svojej? Boly to zdusené ohne mladosti, ktoré nikdy nepreborily sa zpod kôry?

Isté je, že niet dvoch ľudí, čo by mali jednaké tváre. Nevyčerpatelné formy má príroda v úzkych hraniciach telesných. No ešte istejšia pravda je, že nieto v ľudstve dvoch jednakých duší. Tam pole široké pre poesiu. A práve preto je ona večná, mnohotvarná, nevyčerpatelná. Voždy pohybuje sa v starých kontúrach, no niet počtu jej tvarom a obrazom. Čo je poesia? Je večná túžba po kráse duchovnej, zjavujúcej sa vo viditeľných krásnych formách.

Kornel, omámený tichosťou svojho mieru, žil bez ideálu, bez vyšších túžob. Jemu konečne nebola neprijemná divá cháska rozpustilých, ľahko žijúcich ľudí. No v najrozuzdenejšie chvíle pocítil akýsi dutý, utajený bol. Bol nepredral sa až k mozgu, on sídlil hlboko v útro-
bách; soznanie nezasvietilo nad ním jasnou po-
chodňou. A divno, čím viac pribývalo rokov, tým jasnejší bol ston ujarmenej duše. Túžila po svobode; všetky zovnútorne jej atribúty Kornel mal, a predsa chvíľami cítil tlak ľarma. Veď, čo je svoboda?!

III.

Koreňovská bývala na dve strelenia od Vyškoviec, pod samým vrškom, tiahnuúcim sa ponad dedinku. Z predku bol jej dom na pö-
schodie, od zadku bol cele ako prízemný dom, s poschodového obloka mohols' rukou dočiahnuť kamenistú pôdu vrška. Na ľavo, ešte vyše než dom, stál kostolík zapustnutý, v prostriedku starého cintorína. Časom utratil kostolík svo-
jich veriacich, patronát sa málo oň staral. Každoročne iba raz slúžila sa v ňom omša, aby zostal domom Hospodínovým. Staré lpy neoby-
čajnej veľkosti okrašľovali cintor i kostol. Do cintora už nepochovávali. Za kostollikom, prista-
vená k múru, stála kostnica. Bola to nízka, okrúhla rotunda, vyľtřená diera, niekedy oblok,

dovolila nazret dnu. Tam medzi kamenim rástia hrňava a ľuboda. Asi päť umrleých hláv a niekoľko dúčel a kostí upomínalo na opravnenosť toho pomenovania. Hneď pri kostole otváral sa hlboký výmol, ktorým hučala kalná riava v dažďový čas.

Z obľokov domu otváral sa veľkolepý výhľad na rovinu, len málo zvinenú nepatrnými návršiami a plytkými dolinkami. Na pravo v rovine ležala dedinka Suroviny. Na ľavo tiahly sa široké hory, pretrhané neúrodnými pieščinami.

Dom pani Koreňovskej sriadený bol nie bohate, avšak pohodlne a vkusne. Za hospodára mala Jozefa Boricu, na vnivoč vyšlého sedliaka. Padol v oheť národnému pohybu v čas revolúcie. Verný panoš bratov Koreňovských opustil v búrlivé roky dom svoj i ženu a vydal sa na výpravy dobrovoľnícke. Medzitým hynulo gazdovstvo jeho. Prišly honby na verných, ostatok rozplynul sa v pravote o usedlost, zaujatú zradným okkupantom. Koreňovská upravila mu byt v prizemí a tešila sa, že môže byť vďačná vernému človeku.

Borica bol územčistý mal, modrooký, s otvorenou, jasnou tvárou. Bol asi z takzvaných biblistov, no bez fantastickéj prichuti. Ľud náš, obývajúci rovnejšie kraje, nemá toľko poetického nádychu, ako ľud, obývajúci tatránske doliny. Zato je reálnejší a vládne humorom, ba i sarkasmom. Uň obľek jeho poukazuje na reálnu,

solidnú postavu. Tvrdá, široká bota, v zime kožuch s hazuchami, belasé nohavice — to nie je také malebné, ako voľný krpček a vkusná huňka Oravcova. Avšak istejšie stojí sa na hrubej podrážke a väčšia zámožnosť hľadí z červenkastého, tulipánmi ozdobeného kožucha.

Borica bol príkladný, verný hospodár, ba môžeme tiež, priateľ svojej veliteľky. Často býval jej radcom a tešiteľom. Ona ho aj pri poradiach voždy pekne na fotel usadila, sama naliala mu vína a podniesla peceň s nožom, z ktorého si on ukrojil až smiešne malú smitku, lebo vraj »chlebom nesvobodno opovrhnut«. Riedko chodieval na poschodie. Stávalo sa to obyčajne len raz za týždeň. Hovoril ticho, v krátkych vetách, často si hladil šedivé vlasy, na stred hlavy pravidelne pútcou rozdelené. Siahaly až na plecia a boli voždy v ladnom poriadku. Žena jeho, Beta, viedla dozor nad ženskou čeliadkou, a preto nepoživala u nej veľa lásky.

Do prvého poschodia viedly pohodlné drevené schody. Sieň skvela sa čistotou. Na stenách visely obrazy všedné, ktoré často vidávame u nás: dievča s baránkom, štyri čiastky roku, päť ženských, predstavujúcich päť čiastok zeme. Na pravo boli tri izby, salónik, stôlová a spalňa. Na ľavo izbička Gusty. Priamo proti schodom, s výhľadom na kostolík, hostovské dve izby.

Koľko ráz prebehla stará pani hore-dolu schodmi čez deň? Boh zná, no raz si ju

videl hore riadiť, prach utierať, a za okamih už stála v prízemí pri sporáku, alebo udeľovala v čefadníku svoje rozkazy. Jej láska ku Guste bola veľká. Náhradu za utratené šťastie, všetku útechu bohatého ženského srdca, celý život svoj videla v nej, a sústrednila na ňu myšlienky, nádeje, city duše svojej, prečistenej ohňom tragiky životnej.

Gusta sedela pri obloku a hľadela na snehové pole. Dobrodružstvo, tak šťastne prestaté, nezostalo celkom bez následkov, nervózne boľenie hlavy trápilo ju od niekoľko dní. Za ňou stál Werner a zádumčivo mlčal. Prišiel si pre pôvodné zprávy o divnom blúdení. Samo sebou rozumie sa, že chýr o tom rozletel sa celým krajom.

Julius Werner býval od troch rokov hosťom u Koreňovských. Neprešla nedeľa, že by nebol u nich trávil popoludnie. Gusta rada počúvala jeho umný rozhovor, úsečné poznámky, príjemný jej bol jeho krotký mrav. A predsa boly pre ňu návštevy jeho prameňom nepokojov. Ženskou dôvtipnosťou spozorovala, že v tichom mužovi rodí sa silná náklonnosť k nej. Jeho ľahostajná zovnútornosť pokrývala ohne náruživosti; Gusta triasla sa pred okamikom, v ktorom vybuchia. Ona sa dobre cítila v jeho prítomnosti, dôverovala mu, vážila si jeho priamu česťnosť. No o nejakej tuhšej náklonnosti nebadala nič. Mnoho ráz tratila sa, keď prišiel,

usilovala sa dokázať mu, že jej priateľstvo k nemu nemôže prestúpiť hranice, za ktorými leží sblíženie sa dvoch súrodných srdc. On znášal trpelivo také zanedbávanie, presedel svoj čas u tetky a prišiel zas. Tetka pravda robila si isté pekné plány.

Kto plánov nemal, bola Gusta. Siroba je pôvodom istej zavretosti, nesmelosti. Nikdy láska rodinná nenahradí lásky rodičovskej.

Do dvora vjazdily sane. V bunde s širokým bobrovým golierom sedel Pavel Hůžva.

Werner sa hlasno zasmial.

»Teda účinkuje Polanského recept! Slečna, ide zaľúbenec!« riekol s chutným smiechom.

Gusta obrátila sa k Julovi Wernerovi s tázavým pohľadom.

»No veď uvidíte. Hovorím, ide zaľúbenec.«

V predsieni stretol sa Hůžva s domovou paňou. Kočíš vliekol rozličné poďarky hore schodmi. Bez podarkov nešiel Hůžva k »pánom«. Pani kázala slúžkam sobrať s hosta bundu, on sa mladicky skrútil a zavesil ju sám na klinec. S mnohými poklonami dopratal sa konečne do izby.

Werner sadol do kúta na stolec a krotkým úsmevom pozoroval obeť nesmyseľnej márnivosti. Hůžva bol sladší ako syteža smokva, blížil sa často ku Guste, tak že niekoľko ráz reteroval musela, siahal jej po rúčke, lhal svoje najsmelšie lže, krčil sa, hľadel ako zo sna, lichotil nezruč-

ným spôsobom, tak že z jeho lichotivých slov vyšla často hrubosť. Guste bolo najprv otupno, neskôr vpravila sa do humoristickej nálady, ba riekla čosi o príjemnej usadlosti, o svojej nenávisti naproti vetroplachom a holobriadkom. Húžva rástol. Ešte sa prívetivejšie krčil, ešte častejšie drapkal za rukou Gustkinou, a pozeral víťazne na Wenera.

Konečne sa pobrali obidvaja hostia. Húžva stisol rúčku devy pri odbierke, pošepol jej niečo na uško, tak že sa ona dala do nervózneho smiechu. Werner zostal dlhší čas v predsieni s Koreňovskou. Húžva čakal ho, sediac v sieniach pravda, nie bez toho, aby nebol hádzal zalúbené pohľady do oblokov na poschodie.

Sotva zmizly sane z dvora, Gusta zase padla do zádumčivosti. Akúsi pustotu cítila v duši. Len čo slnko zapadlo za kostolný vršok, bozkala tetke ruku a odišla do svojej chyžky. »Čo ti je, dieta moje?« pýtala sa jej tetka.

»Hlava ma bolí. Dovolila si hosťom kúriť, to ma ešte viac rozdráždilo. Veď tu dusno!«

»Zo salónu do jedálne.« podumala deva a sadla na odstlanú posteľ, »a z jedálne do izbičky; to kruh môjho života!«

Na obloku kvitly ľadové kvety. Celé palmové, exotické bujné formy kryštálové vyčaroval mráz na chladnú tabuľu. Pred jej oči vystúpila vysoká postava Wenerova. Jeho časté návštevy mali svoj pochopiteľný význam, hoci sa on

o ňom nikdy nezmienil. »Ladový, strojný kvet,« snuvaly sa jej myšlienky, »prečo z neho takým chladom veje? Prečo nemôžem pohovoriť s ním tak od srdca, zdôveriť sa mu s voľnou dušou? Aký je tichý, nemý, oddaný, no mňa trápi, mňa tiesni jeho oddanosť. Na otázky odpovedám otvorene, ale prečo nenúti ma nič prihovoriť sa mu bez otázaní, tak ako k tetuške? Možno, že nemám srdca, že som hrdá bez povedomia, chladná, bezcitná. I dnes pozrel na mňa tak významne, teplým, dlhým pohľadom. Mňa striaslo. Mne to bolo nemilo, chladom ma zaránilo.«

Boľo počuť tiché klopanie na dvere.

»Spiš, Gustka?« ozval sa hlas tetky.

»Nie, tetuška.«

Pani Koreňovská vošla. Oči mala plné slz, jej prse dmuly sa, tvár svietila rumencom.

»Čo vám je, tetuška?« nafakaná spýtala sa deva.

»Nič, dieťa moje. Nesiem ti vážnu novinu.« I počala objímať bratanicu, horúcimi buzkami zľúbala jej jasné, hladké čelko.

Gusta zbledla. Predtíla, čo to za novina. Nastalo ticho. Gusta hľadela strmo pred seba. Obe ženské si porozumely.

»Nuž spi, dieťa moje.« rozhodol sa už ráno, lebo ráno je múdrejšie než večer, ono hovorí bleskom svetla, večer šepce tieňom. Mala si ho videt. Láska a veruá oddanosť zahrala v jeho tvári. Vručne mi celoval ruky. »V týchto ru-

kách leží moje šťastie,» riekol, a veď vieš, aký je zdržanlivý a triezvy v slovách. Starý blázon krikol zo saní a pretrhol jeho prosby, jeho pekne, otvorene slová. Len rýchlym pohľadom vyrazil svoju prosbu. Nuž nie v mojich, ale v týchto malých, bielych rúčkach tvojich je jeho šťastie!«

»A moje?« spýtala sa deva vážne.

Koreňovská sa trhla. Ešte nikdy neprotivily sa mysle a želania jej s želaniami Gustinými. Ona tak vžila sa v jej dušu, znala, aspoň myslela znať všetky jej city a náklonnosti, že nemohla pochybovať o jej súhlase. Veď bol Werner znamenitý mladý muž, na ktorého pozeraly mnohé matky s utajovanými želaniami. No, v otázke »a moje?« zvučalo *nie*, isté, určité *nie*. Dávno sa toho bála, a predsa strnula nad istotou.

O týždeň prišiel Werner. Po večeri pribehol k tetke do ambitu. Celý čas bol privetivý, pokojno veselý, celkom spokojný. Ako sa octnul sám s Adelou Koreňovskou, prejala ho zimničná netrpelivosť. Nahol sa k nej, že skoro uchom svojím dotýkal sa jej úst. Adela pozrela naňho priamym, srdečným pohľadom a chytila ho za obe ruky.

»Trpelivosť, trpelivosť, pane Werner! Ona je i pre mňa ťažkou hádankou.« I rozpovedala mu na krátko svoj rozhovor s Gustou. Tvár mladého muža zatemnila sa. Zdalo sa, ako by bola zostárka. Potriasol svojimi rusými vlasmi

a vošiel do chyže, celkom tichý a zdanlivo veselý. No Gusta šípila, prečo ponáhlal sa za tetkou. Ona súcítla s ním. Blahodarná určitosť zobudila sa v jej duši; cítila sa byť silnou, cítila v sebe schopnosť sdeliť silu svoju iným. »Úprimné slovo, lekárstvo pre dušu,« hovorievala tetka. Gusta tedy rozhodla sa, že svalí farchu s prs svojich a obľahčí sebe i jemu. Oči jej zasvietily krotkým svetlom lúny. Tvár oživila, zduchovnela.

Vstala a pokročila k nemu; ticho vložila rúčky svoje na jeho plecia, tvár jej sblížila sa k jeho tvári, hrudou temer dotýkala sa jeho prs.

»Pane Werner,« počala prsným, hlbokým, citom zvlneným hlasom, »máte pred sebou nevdačnicu!«

Werner cítil sladkosť jemného dotknutia, jeho plecia páliły ho slásto pod ľahkými rúčkami krásavice. Dych devy hurny, odryvistý ovieval jeho tvár. Blesk očí Gustyných bol oslepiateľný, on nevoľno zažmúril na chvíľu oči. Triasol sa, už ju chcel pritisnúť k prsiam.

»Keby ste precíliť mohli, čo som podstúpila cez sedem ťažkých nocí,« pokračovala rozjatreným, traslavým, no zvučným hlasom, »vy by ste mňa azda neodsúdili, vy by ste pochopili moje rozhodnutie. Ja si vás vážim — mlújem,« riekla tichšie, »vy ste môj brat, môj rodný brat! Viac mi nemožno!« i položila ruku na srdce, hľadiac na mladého muža srdečnou úprimnosťou. Potom chytila hlavu jeho do oboch rúk a bozkala ho

na čelo. Akým horúcim plameňom pálil ho tento bozk . . . rozlúčenia! Anjelská, čistá úprimnosť rozohnila ešte jeho lásku, ona mala byť vodou na plamene, a bola olejom. Werner sa odvrátil, lebo mu zvlhly oči. Tri roky nosil v hlbine srdca svojho nádeje, ktoré sa rozplynuly v nič v troch minútách.

Tetka našla oboch v nemom rozčulení. Pozrela na Gustu a prešla cez izbu. V spálni prevládala ju bolesť. Hlasno zaplakala a pohrúžila sa v tichú modlitbu. I jej nádeje rozplynuly sa v paru a dym.

A Werner zase chodil po nedeliach do Vyškoviec, zase len hral na piano, bár menej žartoval a držal sa ešte ďalej od Gusty.

Jej krása prestala byť preňho žiaducím predmetom túžob, on tešil sa ňou, ako tešíme sa krásou básne alebo obrazu. »Moja Galathea,« hovorieval sám k sebe. »Živá bytnosť, volajúca k šťastiu a pôžitku, vystúpila zase na svoj mramorový piedestal a premenila sa na sochu, studenú, neprístupnú, no krásnu.« Kus nemeckého idealizmu sedelo v jeho krvi. On obdivoval krásu ako umelec, ako znalec. Sledil za jej voľným krokom, podával mantillu, tešil sa jej sytej, farbistej, plnej kráse. Naraz zazdalo sa mu, či nehrá smiešnu úlohu, či nenie v ceste jej šťastiu, či ju nevrhá do krikľavého svetla, do podozrenia? I vystal mesiac. Prišla od nej kartička. »Čím sme vás urazili?« písala Gusta,

»tetka je smutná, že sa od nás vzdafujete; keby ste znali, ako vás ctí a miluje! Myslela som, že ste nezdraví, no pravotár Zvonár rozprával nám, že ste sa výborne bavili po tri nedele u Belana, nášho nenadáleho hostiteľa. Jarné slako už vyvábilo trávu na našom mišom vŕšku. Chceme vŕst do dubiny nad kostolík. Nuž prijdte, a tetka by rada, keby ste toho misantropa Belana nejako privábili, je jeho dlžníčkou, rada by ho uhostil za dobrú pomoc a nocľah milulej zimy. Všetky pravoty proti nemu zastavila a sama platí útraty. Za tú cenu by mohol na pár hodín strpet «viechy»! Prijdete? Prosi vás o to vaša Gustka.«

Werner zaradoval sa kartočke. Silný muž, ktorý poľovníckym nožom skolil porazeného diviaka, rutiaceho sa naňho, stal sa povoľným deckom v rukách devy, u ktorej mu nekynula už viac nádej. Pravda, mi neradi žijeme bez nádeje. Ona rastie vľdy a vľade, na ramoch i na hrôbe. Ako by si vedel vážif lásku prekrásnej ženy! Ako by omladol, okrial, aká perspektíva kynula by mu v budúcnosti! No, že Gusta neko- ketuje, vedel. Že má samostatného ducha, nebolo mu neznáme. Že sa ľahko nepremení, to mu rozum ukazoval, no, srôce, srôce predsä zabúchalo časom . . .

Že sám neopovrhne povoláním, bolo mu jasné, no menej jasné mu bolo, ako vyplnil druhú čiastku úrošty, o Belanovi. Želanie mlých dām

bolo mu vzácné a drahé. Sadol na svojho Beťára, bieleho ako srieň, a zajazdil do Surovín, hoci bolo už dosť pozde. Ďuro prejal z rúk jeho úzdu, on šiel záhradou. Čez otvorený oblok vinuly sa tóny čella. Sladké, dumné, fantastické to boli tóny! Ony boli nekonečné ako vesmír, hľadaly niečo, avšak trátily sa v nekonečnom priestranstve a nedosiahnúc cieľa zunely bez ohlasu. Boly to nejasné, neurčité, umením nesystemizované melodie. Jedna prechádzala do druhej bez vnútorného súvisu, kontrastovala s predošlou, nepojila sa duchovným sväzkom s nasledujúcou: no čez všetky vinul sa cit túžby, výraz boja, vymaňovania sa bezvýsledného z akýchsi pút, z ťažkého jarma.

Werner zastal u obloka a počúval.

»Tento Kornel je hlbší človek, ako sa ukazuje! Alebo sa pretvaruje! Ba či ho netrápi dávna, nezabudnutá rana lásky? Či jeho nenávisť naproti ženským nezrodila sa na pôde sklamaní? Dobrý večer, Kornel,« doložil hlasno a oprel sa o oblok.

»Špehún,« zamumlal mrzuto Belan a strčil sláčik medzi struny pri kobyľke.

»Nie schvátny! Prišiel som ťa volať na vychádzku. Dostal som z Viedne nový revolver, môžeme ho oprobovať na vyškovskom kopci. Tam rastú duby.«

»Nedbám! Ale roboty je veľa.«

»Veď pôjdeme v nedeľu, ty večne zapria-hnuté zviera.«

»Dobre!«

»Môžeš sa trochu pricifrovať; čakám baróna. Aby ťa nezastal v tvojom poplátanom pluviiare.«

»Čo mi do tvojho baróna!« odsekol Kornel; »nuž ale veď poď dnu!«

»Niet času! Daj ruku, že prídeš. Čakaj ma okolo druhej, ohlásim ťa!«

»Aspoň posúdiš moju toaletu, či sa hodí pred oči tvojho fufnaveho baróna!«

»Skysneš, brat, skysneš! Už sa ťa chytá plieseň.«

»Ani tvoj kvet nenie zdravý,« s úsmevom poznamenal Kornel, ktorý vedel o srdiečnych nesnáďach svojho priateľa.

»Ako to len môže človek tak hniť?«

»Tys' Nemec, úzky ako tylo noža! Nechcel tys' piva a plomúckych tvarôžkov?«

Ďuro podviedol Betára a o chvifu ozýval sa čupot koňský, vždy slabšie a slabšie.

Kornel vzal čello a hral ďalej.

Možno pozorovať, že u našich, ačpráve nenárodných, urputne odrodilých ľudí, ukazuje sa slavianska príroda omnoho markantnejšie, ako u náš povedomých národovcov. My sme ľudia myšlienky, theoriou presiakli, ideami zvýšení, a preto ťažko nám javiť sa konkrétne, vypuklo v slavianskej prírode. Tamti, ačpráve theoreticky protivia sa menu a názvu Slaviana, sú nim každým dychom, každým citom. Ich slavianska príroda len tak kričí z každého pohybu, pravda, len pre tenké uši. Treba len cudziu

škrupinu oddrapiť a ukáže sa nám svojské jadro. Kornel bol čistá slavianska príroda, obtiahnutá škrupinou cudzinského vychovania. Preto azda pozval Wenera Nemcom, ktorý následkom svojej blízkej známosti s Koreňovskými omnoho viac súcitol s národným, slovenským dielom, ktoré počalo sa v tie časy rozvíjať a bralo na seba určitý, praktický ráz zakladaním, poľažne podporovaním čisto národných ústavov. Werner zúčastnil sa značnými summami pri obetiach, a bol predsa »Nemcom,« kdežto Kornel necítil nijakej sympatie k novému ruchu, nenávidel »novoty,« »hladných nespokojencov,« »problematické osobnosti,« ako nazýval oddaných ľudí našich, a bol predsa slavianskym človekom v každom ohľade. Tak máme v horných stoliaciach renegátske zemianstvo, ktoré má medzi sebou rýdze slovenské typy. Všetko ich vykrúcanie, všetka pretváarka nemôže zaokryť ich skutočnú prírodu. Nech zahovorí v hlavách ohnivú víno, nech udre cigáň na tón ich srdca, a maska padá! I počne si pokreskávať zatatý neprajník tupiteľ ľudu svojho tak, ako si pokreskávali nezkazení predkovia jeho. Sladká rodná pieseň zavznie z úst, ktoré čez deň drvily maďarčinu. Pravda, to platí o starých. Vychovanci najnovších čias sotva zachovajú v sebe nenarušene starú prírodu. Priveľa jedu púšťali do ich žil.

Tony znemely. Kornel sa zamyslel. Ani sám nevedel, ako to prišlo: prišla mu na um postava

mladej devy, ktorú mimovoľne prijal do bytu v búrlivej zimnej noci. Všetmožne hľadel predstaviť si jasné črty tvári — no akási hmla ich pokrývala. Len ťažký, dlhý vrkoč, malá nôžka s belasými žilôčkami a alabaster jasného čela zobrazil sa mu.

IV.

»Proč se bouří národové, a lidé daremné věci přemyšlují? Sestupují se králové zemšti, a kmžata se spolu radi proti Hospodinu a proti pomazanému jeho. Ale ten, jenž přebývá v nebesích, směje se: Pán posmívá se jim.« Tak recitoval Bōrica, stojac pri obluku. Ruče ruky jeho byly zopáté, zrak vlhký. Mal oblečený svia-točný kožuch s bielymi barančenými hazuchami; zpod hrdla visely mu stužky plátené, ktorými zavazuje sa pod hrdlom košeľa. Vykrojený lab-blik vyšľvaný bol červeným hodvábom a okráš-lený olovenými gombičkami. Temnomodré no-havice mal v hollenkach vysokých čižiem. Bolo vidno, že chystá sa do Surovín do kostola. Každú nedeľu hrúževal sa už ráno v hlboké rozmýšľanie. Veď v robotný deň nebolo času na dumy. Vtedy mu najživšie zjavovaly sa vý-javy minulosti, chvíle búrneho rozjatrenia i okamihy strašné, zničujúce. Neďaleko od Su-rovín, na pustom prešľatom návrší vyrástol keď noc strašný, bezlistý, smutelný strom. Strašná

cesta z mestečka do jeho večného stínu! Spolu konal ju s Koreňovským. On dostal milosť — Bože môj, milosť od — šarhov. No, pán jeho! Ešte vidí pokojnú tvár mučenícku, avšak oči, oči prezradzovaly strach, bôľ a ľútosť!

Preto zvlhly oči staríka, preto zaspieval s žalmistom. Konečne sa trhol a obrátil k dverám.

Práve nimi vošla Gusta.

»Kam, strýčko Borica? Ešte včas do kostola; prečítajte mi niečo,« prihovorila sa mladá deva k hospodárovi, ktorého dľa krajového zvyku »strýčkom« zvala. Strýčko bol tam každý starší človek v pomere k mladšiemu.

Tieň odletel s Boricovej tvári, oči jeho dostaly prívetivý výraz. Krýdlom svojho kožucha utrel lavicu, hoci sa len tak lisla čistotou, a ponúkal devu, aby si sadla; »za vrch stola,« doložil. Sám pritiahol k stolu drevený stolec s massívnym dreveným operadlom, v ktorom bola vykrojená diera v podobe srdca.

Keď Gustu trápily smutné myšlienky, keď v nej zabúril nepochopiteľný nepokoj, voždy sbehla s poschodia do bytu Boricovho. Za nejakú chvíľu mizly myšlienky, utíšil sa nepokoj.

Borica otvoril bibliu a počal čítať. V jeho hlase bolo niečo slávnostného, vážneho. Nečítal plynno, bolo badať, že oči jeho obzerajú písmeny; hlas nemoduloval, dôraz na jednotlivé slová nekládol. A predsa zvučala v jeho hlase čudná

pravda, hlboký cit a presvedčenie o svätosti čítaného.

Gusta hľadela uprene na starika. Jej neušlo nič, pohyb jeho úst, spôsob prekladania listov, hra muskulov na vyholenej tvári.

Starik prestal a pozrel na mladé krásne stvorenie; vzdychol.

«Čo vám je, čo tak vzdycháte?»

«Nič, nič; len mi tak prišlo.»

«Aj mne ťažko prichádza.»

«Dlhý život žil som. Mnoho bolo v ňom trpkosti. Niekedy ma pochytila.»

«Rozprávajte mi o otcovi,» poprosila Gusta.

Koľkýkrát rozprával jej už starik smutnú historiú túto! No ona jej bola vždy milou, ako talisman po drahej, večne ztratej osobe. Rozprávka starca bola stereotypná. Tými samými slovami počal, tými samými skončil; hoľstná rozpomienka utkvela v pamäti jeho nevymazateľne. Gusta počúvala sotva dýchajúc. Pri opise posledných chvíľ národného mučeníka vystúpili veľké slzy z Gustiných očí. Ony kanuly rýchlym tokom po lícach.

«Dieťa moje, dieťa moje,» rozprával starček, «to boli slová vášho otca v posledné chvíle vo väzení. Vy ste boli pri prsiach, malinký červiček, slabunká, tak že vám života nesľubovali; no duša jeho zaoberala sa s vami; «sotva svet uzrelo dieťa moje, nastáva mu siroba, a aká si robala Vašu matku, Pán Boh jej daj slávu večnú,

nepripustili k nemu. Ako si žiadal vidieť ju a vás! Už uprosil strážnika; bol to dobrý človek od Komárna, čistý Maďar, zanechal doma drobné deti. Bolo mu ľúto vášho otca; poslal gardistu pre vašu matku. Razom počujeme strašný krik v predsieni väzenia, tam na mestskom dome. Poručík Baday, rodák tu z Bielej, udrel na strážnika! Nastal strašný hurhaj. Matku vašu odohnali od brány. Hnusné nadávky sypaly sa za ňou. Chudák, dobrý dolnozемеc dostal strašnú pokutu. Omdleného odniesli s dereša do špitála. Od tej chvíle prestal otec váš stenať za ženou a vami. Vzдор svietil mu z bledej tvári. V posledné minúty už nás mali odviezť, tešil nás, a jediné slová jeho boli: »môj národ, môj ľud slovenský!« Tamhore ešte volal: »vstaň, národe môj, my mrieme, ty budeš, ty musíš žiť! vstaň, ľud môj!« Bubny zajačaly. Ó, aký hnusný to bol treskot! No hlas otca vášho prevýšil vír bubnov, »Slováci,« bolo počuť jasno, ostatné slová ohlušené boli hubnami a kommandom »vidáz!« Stípol som, oči mi stembely.»

Ticho zavládlo v chyžke. Drevené hodiny siplým hlasom počaly biť. Gusta sa vzchopila, potriasla ruku Boricovu a ušla.

Jasný nedeľný deň bleskotal nad krajom. Škovránky jasaly v čistom vzduchu a šibaly z výše do tuho-zeleného osenia. »Budeme mať peknú pohodu,« riekla pani Koreňovská ku Guste. »vyjasni už tvár; som už stará žena a

predsa teším sa každej vychádzke do zeleného. Gustička, nože jasnú tvár ukáž tomu slnku.«

Lesť Wernerova vydarila sa úplne. Belan upadol do «miešanej» spoločnosti ako bomba. Krása «lunnych» očí Gustiných urobila na Kornela hlboký dojem. Koreňovská bola prívetivá, vďačná a pritom zdržanlivo blahorodná. Divná vec. Belan sa skutočne sfídl na Pavla Húžvu, keď sa urputne stíkal do tvári devinej, keď jej podíval bukrétu, keď jej ponúkol rameno na zpiatočnej ceste; alebo keď Polanský dovolil si trocha hrubý vtíp, ktorému sa Húžva z plnej hrudi smial.

«Starík,» zamrmlal sám k sebe Kornel; ale tu mu prišlo na um: «veď som ja sám dosť starý!»

Letom častejšie zachádzal ku Koreňovským, najprv len s Wernerom do sadu, lebo ku kostolu, konečne i bez neho do domu. «Ženský duch ovial ma v zimnej noci,» hovorieval sám a nádych ľnevu ho ovial mrazivo. No hnev topil sa a roztupil ako sneh, ktorý mu dohnal do mládeneckej chyže dve šlochetné ženské bytnosti.

A lunne oči zasvietily nad hlavou muža magickým bleskom. Tak idú protivy životom ľudským. Neveríte?

Aká divná, utajená sila prelomila tvrdú skupinu duše jeho? Aké teplo vhostilo sa do

hrudi, aké cenenie života, aká túha po duchovnom pôžitku!

Leto zahrieva zem, i uňho v útrobe leto! On chodí denne do Vyškoviec, denne mlčí u boku Gustinom, lebo dáva krátke odpovede. Idú na prechádzku ku kostolu, obzerajú večerné pole, hľadia, ako dvíhajú sa pary na obzore, ako svieti temnomodré nebo, počúvajú, ako škrieka v lúčinách chriašť. A zase vrhá sa Belan do práce, chodí poľom, pestuje lúky, kope drenáže. Gusta oboch mužov považuje za priateľov. Jej nie sú nemilé návštevy Belanove. »On nie taký nudný, ako Werner,« dumá, a predsa Belan menej hovorí; menej hovorí, no nehľadá na ňu tak citlivo, tak bôľne, to jej milé.

U Belana nastalo naozaj akési omladnutie. Jeho hra na čello dostala zrejme obrysy, túžba, trasúca sa zvukami, nenie taká nekonečná, bezhraničná. Vypuklo javí sa vo fantáziách istý predmet.

»Túžievam po kráse!« riekol raz na vršku u kostola ku Guste, ktorej líca horely večernou letnou horúčosťou, »lebo som nepocítil nikdy jej dychu. Drsný môj život bol taký jednoduchý, bez rozčulenia. Žil som spokojne — no už tak nežijem.«

»A ako žijete?«

»Ináč; neviem sa vysloviť! Už i poľovka sa mi prikri. Boli sme na postriežke na diviakov. Predtým býval som celý uchom, ani po-

hyb listka neušiel mi. A teraz vystrčí veľký brav rypák svoj z húštiny, ja medzitým hľadím na krásu bukovej hory. Zbadal ma a pošiel inou stranou!«

Kornel hovoril priamo, otvoreno, bez nejakého zvláštneho cieľa. No na Gustu urobily slová jeho mocný dojem.

»On túži po kráse,« podumala, »a nevidí jej; jeho duša hľadá ideále, zamestnanie, a nenachádza ho. Myšlienky, za ktoré mreli otcovia naši, nepohly ho! Sedmispáč, sedmispáč, presníval život!«

Sínko klonilo sa k západu.

»Jesto i hlbšia krása u nás, ako bukova hora,« ticho riekla Gusta a pozrela na Kornela úsmevným, plným pohľadom; »vy jej nebadáte, vy studeno idete vedľa nej. Kde máte oči?«

Kornelovi trepalo sa srdce v hrudi. Čo to, veď posiaľ ani nevedel, že má srdce?

»Áno, jesto krása, ja ju vidim. Doteraz zakrýval som oči pred jej bleskom. Pomstila sa, ona je víťazná — a krutá. Vae victis!«

»Oj nie! Vy ste boli vožďy víťazom, vy hadzali ste meč svoj na váhu, aby ona krása, zlatoskvúca krása, zahabbená bola! Bezcitní, bezžalostní ľudia!«

Zreia, silná vôľa viela z celej osobnosti Gustinej. Ona rovno vyrastla pred nim, pol ľahkého ručníka sklalo jej s pleca. A pri všetkej kráse,

pri ohni, čo za hlboký, tajný bôľ v jej očiach, aké to rozorvané vibrovanie v jej črtách?

Kornel dávno sledil za Gustiným charakterom; on pozorne sprevádzal jej obyčaje, skúmal slová, smysel jej bytu. Ona sa halila pred ním do akéhosi závoja, keď myslel, že ju už chytá za ruku, unikala ako silfida. »Fanatismom páchne,« riekol bol raz o nej Karol Kaňa, ktorý pri všetkej zovnútornej hrubosti a mravnej spustlosti mal bystrý prirodzený rozum. Ba či nemá pravdu starý kmín? premýšľal neraz Kornel. Nuž ale či môže byť taký tichý, čistý, skvostný fanatismus? To jediná seriósna ženská! Z nej tak hľadí um a upevnené, plasticky vypuklé náhľady.

»Bezcitní ľudia,« opätoval za ňou Kornel na zpiatočnej ceste. »Ona mi krivdí. Veď od pol roka som samý cit! Na staré roky sa blazniem,« doložil s horkou ironiou a vošiel do izby. Tam ho čakal Špaly s Polanským.

»Na mena Húžvovi,« volal Polanský. »starý blázon chystá veľkolepú hostinu! Doniesol som mu gratulačnú kartu od jeho nevďačného ideálu!«

»Nejdem,« odvrkol Kornel. Hostia zbadali jeho zlú vôľu a odišli.

Belan bol rád samote. Chodil po sade, vrčal s Dorou, nadal Ďurovi, a predsa rozladený sadol na svoj diván, keď noc pokryla kraj.

Tajnosť mladej devy ťažkým bremenom ležala mu na duši. Ona mu často vytýkala

hluchú bezcitnosť, slepotu vnútornú pri »ostrôzraku« telesnom.

»Snáď som zalúbený!« pomyslel konečne. Tu sa musel hlasno zasmiať. Myšlienka bola mu prídobrodružná, príkomickeá. Nuž a predsa neschádzala mu s mysle tá jasná, »lunná« tvár, tá vysoká, junonská postava, ten svit veľkých, tmavých očí!

Namiesto smiechu chytil ho úžas do klepiet! »Bože môj, aký to nesmysel, trápny, bláznivý, a predsa, predsa!«

Vyskočil s divána a počal hrať na čello.

Nevdôjak prišla mu pod ruku melódia melancholickej, hlbkej piesne, ktorú Gusta častejšie hrala na piano. Večná melódia, plná sily a krásy a jednoduchosťi (písonasmus: krása je voždy jednoduchá), večná, posvätná melódia piesne »Nitra milá, Nitra«

Ľ hral Kornel srdečne, citne; tóny zvučaly pľno, skvostne: z jednoduchého nápevu tvorily sa modulácie, rozširovaly sa, rastly . . . a vždy zunel nekonečno, nevysloviteľno žalostný refrain: »kdeže sú tie časy, v ktorých si ty kvítila!«

Kde sú tie časy, v ktorých kvitol on? Nikde! Kedyže zahúrily v ňom mladické strasti? Nikdy! Kedy zabuchalo v ňom čujno srdce, rozšířila sa duša? Dnes po prvý raz, keď Gusta hovorila o »hlbšej krás« Aké to záhadné slovo slingy! Ona nie je koketa, ona nemohla natážiť na svoju krásu. Hádanka! Tajnosť!

Zdravá príroda, zdravé srdce musí prejsť svoju vulkanickú periodu. Bieda a žiaľ, keď perioda ohňov nevpadne súčasne s kvetom, s pravým, horúcim letom mladosti, keď zasiahne už len jasenné babie leto.

V.

Werner dobre pozoroval premenu v duševnom stave Belanovom. On vždy ešte silno strádal, ešte vždy zkrslý mu pred očima nádeje, čo mu i rozum prísno velel: »Nechaj nádeje, keď si prešiel cez prah takzvaného ženského priateľstva.« Ženské nemajú spôsobu cítiť priateľstvo k mužovi. Ony sú alebo ľahostajné, alebo cífa lásku.

Belan chodil do Vyškoviec, zjavoval sa u kostola, hľadel do »lunných« zrakov, mlčal, trápil sa, chorel.

Jeho nechytla Gusta za hlavu, nebozkala na čelo, nebola dôverčivá, ani nepreťala jedným šmahom nádeje. Ba nádeje! Veď Belan nemal nádeje. Veď to skoro jeho dcéra, dieťa; on muž starší, seriósny; za ním život, pred ňou sa on iba brieždi.

A predsa, koľké maky, koľké strádania! Už nemôže vynechať deň, aby nevidel aspoň dom na poschodie, pod ním jabloňový sad. I keď vzdiali sa Gusta k rodine, lebo ide do mesta on nepominie prejsť cez kamenný chodník ku

kostolíku. Sam hnevá sa, sľubuje sám sebe, že to bolo ostatný raz, no na druhý deň pod večer zase berie palicu a klobúk, zase driape sa príkrym kopcom. Na pravo leží dom Koreňovskej. Ide na starý cintorín, obide zapustnutý kostolík. Veď ona je v meste. Slnko zapadá, a jeho blesky trblietajú sa v zaprášených tabľách kostola. Divno, dvere sú otvorené. Z nich vyjde kostolník surovinský.

»Čo tam robíte?« pýtal sa Kornel.

»Plnil som večnú lampu, prišla slečna, prosila, abych trochu počkal.«

Triaška pochytila Kornela. Teda ona už doma! Kostolník sadol pod lipu, zapálil si fajku.

»Uteč, uteč!« riekol sám k sebe Kornel. No nemohol poslúchnuť. Otvoril dvere. U oltára, zaprášeného, zanedbaného, stála Gusta bez pohnutia. Pozerala na obraz, ktorý predstavoval mučenícku smrť apoštola Ondreja. Nad jej hlavou silno knísala sa večná lampa. Svetielko v belasom skle, slabo sľepňalo. Bočné dva oltáre pokryté boli plachtami. Na stenách vrezané boli tri náhrobníky s latinskými nápismi. Posledné blesky slnka padajú slabô čez porúchané sklenené maľby obložné. Svätá Barbora, stojac nohou na dele, nemá hlavy, matka Božia nad bočným oltárom prázdne trima ramená. Spasiteľ — dieťa zmizlo z jej rúk.

Gusta začula kroky a rýchlo sa ohľadla.

»Ah, vy tu,« nenúteno prihovorila sa Kornelovi, »aká šťastná náhoda! Chcela som do krypty, no predsa som váhala sama. S vami už možno.« Zavolala kostolníka.

Kostolník otvoril bočné dvere, a zostal hore, nemohúc pochopiť, čo tam tí páni hľadajú. Gusta s Kornelom spustili sa niekoľko schodíkov do krypty, ktorú niekedy založila vymretá už rodina zemianska. Asi desať vetkých rakví osvetlila sviečka, ktorú priniesla Gusta a zažal Kornel. Úzke, dusné, sklepenie to bolo.

Nemo stáli v syrej miestnosti. Kornelom striasol mohutný cit, neobyčajné vlnenie rozprúdilo jeho krv. Tu živá, lačná postava krásnej ženy medzi prachom a sledami hynutia!

Chytil ju za ruku. Stalo sa to prvý raz. Jej teplá, mäkká ruka povoľne ležala v jeho dlani. Azda dojmy, ktoré vzbudila miestnosť, sú príčinou devinej povoľnosti. »Poďme,« riekol ticho Kornel, a ťahal ju hore schodíkmi. V kostole bolo už dosť tma, večná lampa knísala sa už pomalšie. Keď vyšli na vozduch, zavialo na nich teplo letného večera. Aké je ono milé!

Kostolník zamkol dvere kostola a ušiel. Kornel oprel sa o oblok kostnice, Gusta sadla na starý, dávno zabudnutý hrob. V lete dlho trvá až sa zotmie. V šeru tak dobre sedelo sa u kostolíka.

»Nad prachom kráčame! Aký to zvláštny dojem v tomto zapustnutom kostolíku. Už som

sto ráz bola dnu, znám každý kút, no vždy oveje ma v ňom cit smútku, jediný opravdu hlboký cit ľudský. V žiali ukazuje sa vyvýšenosť našej prírody, v hynutí, v prachu, medzi starými rakvami cítíme jasno, že žijeme, že dýchame!»

«Načo vám také dojmy! Váš život nepotrebuje kontrastov, aby ste ho cítili. Niečo inšie u nás, staríkov!»

«Nie, i vám kynie vysoké šťastie životné, jestli ste nepremrhali život, lebo nespali, keď druhí pracovali. My ženy poznávame, že žijeme, až keď navštívime hrobku. Náš život je vegetovanie; to zákon. Jestli vegetuje muž, teda si je sám príčinou. Všetko zve ho k činu, má tuhé svaly, nebojácnosť, svobodu, má ideále, má právo! Kde by nám to? My hľadeť musíme bezvládne, ako hynú naši milí, ako vrahovia makosia a hubia všetko, čo nám je k srdcu prirastené.»

«A potom, vidíte okolo seba zhnité kláty!» s hlbokým vzdychom riekol Kornel, a zožierať ho ľôf sovrel mu srdce. On badal, že v Gustinej reči zuni výčitka.

«Zhnité kláty, ľudia mŕtvych za živa, len že neležia v zpuchrelých rakvách, ale tmolia sa poľom, ako šemy. Vy by ste chceli nadchnúť ich, no u nich niet schopnosti nadšenia. Preto navštevujete zapustlý kostol a schránku kostla!» Kornel zohol sa cez oblok kostnice, zdvihol pravou rukou črep lebky.

»Hľa, táto prázdna lebka práve toľko vytvorí, čo moja, plná modzgu!« I hodil nazpak lebku, až zašumela v prhľave a upadla tupým zvukom do skalí. Tvár Kornelova pokryla sa rumencom, oči mu zajasaly ohňom. Gusta prísno pozrela naňho, a ľahký úsmev zahral jej na ústach.

»Ah! teraz ste nie kollega tamtých,« ukázala ku kostolu, »veď život sa hlási, veď mysle zkrslý! Keď ste dvíhali naše sane, možno že vtedy horel v očiach vašich taký blahorodný plameň. Hľa, aký Hamlet z vás vykukol! Kde ostal zemepán, kde nízko a lenivo plúžiaca sa želva!! Len raz vykuknite, želvy, zo svojho tvrdého egoistického štítu, a hneď teplo človeku!«

»Aby ste nám uťali hrdlo,« riekol mrmlo-
tom Kornel. »Želvy tak bijú: priložia na štít korytnačky rozpálené železo, ona chudera vystrčí biednu hlavu, ktorú jej odseknú!«

»Ktože prikladá vám na váš štít železo?« pýtala sa úsmešno Gusta, a zvedavo hľadela na Kornela.

On pozrel na ňu. V pološere videl krásu, ladný ženský zjav, cítil silný vliv jej ducha, smelosť a pevnosť jej myšlienok a presvedčení. Videl ladnú vysokú hrud', plnú, no nežné formy, jasot jej osobnosti. »Bohatá žena,« pomyslel si.

»Ešte málo horúceho železa?« riekol na hlas siplo, prse jeho dmuly sa. Blížil sa k nej ťahaný magnetickou silou. Spustil sa na jedno

koleno, ona pohla sa ďalej na hrobe, ako by mu robila miesto. Kornel prisadol. Gusta rovnala si šaty na lone a vtiahla nôžku pod sukne. Hlava Kornela počala nevdojak klesať na jej lono... Pred očima sa mu zotmelo, z prs vinul sa ťažký dych; necítil iného, než vôňu. »Čo vám je?« zavolala Gusta, pomaly vstávajúc s mohyly. Kornel sa vzchopil, ako zo sna.

Hore chodníkom stúpala pani Koreňovská.

»Už som mala o teba starosť,« riekla, prídúc k nim, »no nevedela som o bohatýrovi! Krásny večer. Werner sedí dolu v záhrade, nechcel ísť sem. Nemôžeme ho dlho nechať o samote. Vaše rameno, pane sused.«

Kornel podal panej rameno a všetci stúpali po širokých kameňoch dolu kopcom. Ako zmenil sa starý mládenec. Po večeri odišli dvaja mužovia spolu pešo.

»Bohatá žena,« riekol Kornel na rozcestí Wernerovi; »neskoro počínam veriť, že v ženách jesto duch!«

»Braček, čo tam po duchu,« riekol ticho Werner, »v nich krása, cit, prelesť! Tri pekelné plamene! Varuj, starý hriešnik! Tvoja plť ide rovno na vlka! Varuj! Varuj!«

Kornel by sa bol skoro nahneval. Chodník, ktorým šiel Werner, zabočil v ľavo, sožatou ražou. »Varuj!« bolo počuť jeho hlas z diaľky, hoci surovinské zvony veľmi hlasno zvonily a ich prenikavý hlas niesol sa ďaleko a široko poľom.

Pred Kornelovými očima vznikaly dnešné scény jedna po druhej, plasticky jasno. Videl v pošmúrnom kostole rujnú, vysokú postavu, nach ruže, tepnu žitia v púšti, pocítil teplotu jej ruky medzi rakvami, v syrom pivničnom vzduchu starej krypty, videl jej úsmev, plný vyčítiek, plný spravodlivej nespokojnosti, videl jej svetlú krásu vo večernom letnom polosvite; spomínal, ako prisadol k nej na hrobe, ako jej voňavá blízkosť zmiatla jeho hlavu, rozpálila smysly, ako tratil povedomie, ako len jedno želal, položiť hlavu na jej krásne lono — a duša jeho rozbolestila sa, zaťatá zúrivosť na seba samého ovládala ním. Doma nemohol zostať! Niečo hnalo ho preč, preč! Dal zapriať do bričky, a o chvíľu letel do mesta. V kassine našiel veľkú spoločnosť. Podnapitý Korbeľ klábošil nesmysly, Húžva prehran bol práve asi päťdesiatku slúžnemu, a celý šťastný vítal Belana, kriviac nohy, usmievajúc sa celou tvárou.

»He, boli ste u mojej holubičky?«

Belan ho nepočúval a sadol k stolíku, kde Kaňa zabával dvoch pisárov od okresného súdu svojimi hranatými anekdotami. Špály salutoval Kornelovi dákom billardovým a hral ďalej, voždy falošne počítujúc karambole, z čoho povstávaly časté škriepky. V miestnosti bolo veľa dymu a zápachu od nápojov.

»Vína sem!« zavolať na posluhu Belan a o chvíľu nebolo miesta na Kaňovom stole. Špály

nechal partiu, preferanc a tarok ztratily právo. Divnú náladu Kornelovu skoro spozorovali.

»Čo sa to robí Kornelovi,« podumal Polanský, keď videl, ako celé batterie fliaš javia sa na stole.

»Mladne, Belan mladne,« poznamenal ticho k Stehlikovi, »robí na starosť hlúposti.«

Stól počal šumeť, trhový deň shromaždil do mestečka mnoho okolitých zemánov a hospodárov. Celé »kassino« len tak zašumelo životom. Dym hustnul, vravot sa silil. Komusi prišlo na um zanôtiť — ihneď zjavil sa vo dverách cigáň primista, pod kabátom husle. Celkom skromne sadol u dvier na stolec. Dosť bolo, že ho Polanský zazrel.

»Húzd rá!« zavolať. Cigáň vytiahol zpod kabáta husle a štrnkal na struny hneď valľa sa do chyže celá banda, ktorá inštinktívne cíti, kde sa bude hulať.

A hulanie sa počalo. Kto by neznal naše vonkovské hulanie? Šampanské nestrieľa, pášoty štrassburské neobťažujú stoly, no zato je revu a kroku dosť. Okolo billardu pokreskáva si podnapitý zemán bez nákrčníka, tuhá hádka o *idé zuni*, tam si dvaja spievajú, tu tretí zle- nedohre na cigáňa, flale prázdniť sa, ako by toly deravé ako sitá: každý je smelý, vaččina je srdečná; staré hádky a hnevy sa vyrovnávajú, nové sa pučňajú. Rozkavanie, výlevy a mnohá vŕna po stoloch a »hlavách.

»A teraz si ja rozkážem nôtu,« riekol Kornel, ktorý ticho sedel, no neobyčajne mnoho pil. Tvár jeho blčala ohňom z vína i vnútorného rozčulenia. Víno išlo mu dosť tuho do hlavy, neobyčajný hurt a lom omámil ho celkovite.

Cigáň pretrhol akýsi otupný čárdáš, chytil husle i sláčik do ľavej ruky a pribehol ku stolu. Nejednu piatku dostal dnes od tohoto nemého hosťa. Hurt na chvíľu prestal. Veď sa to ešte nikdy nestalo, že by Kornel Belan bol si kázal hrať.

A Kornel Belan zamumlal niečo k prímášovi, ten drnkol sláčkom párkrát v struny a mrkol na svoju bandu. Basista nerozumel jeho rozkazu, predsa chytil sláčik do ruky, hotový zamumlať na svojej base.

Ozvala sa krotká, melancholická melodia „*Nitra milá, Nitra.*“

Šum celkom stíchol. Mnoho zlostných pohľadov hodilo sa na Kornela. On hľadel strmo pred seba, oči jeho svietily, tvár blčala.

Zahrmelo surové hrešenie. »Ženské dielo,« zaklebetil Polanský k svojmu susedovi, »hovorím, že robí hlúposti na starosť!«

Kornel vstal. Neistým krokom poberal sa z chyže!

»No, už svet nebude dlho stáť,« riekol kasnár Kaňa, »Belan, Belan, do svitu pri cigáňoch« (počalo sa už brieždiť), »pije, panslávske nôty rozkazuje, za babami sa vláči! Kometa,

kometa rozpučí biednu našu zem, ako červavý lie-skovec.«

»Húzd rá!« zavola! Stehlik, pravda lacno, lebo cigáň bol nasýtený Kornelovými šupákmi. A divá hortobádska pieseň znela na vidnú už ulicu slovenského mestečka. Oblokom letely na ulicu fľaše, prázdne i nedopité.

VI.

»Čo bude s ňou,« dumala Koreňovská, »kam to výnde! Zdržanlivá, tichá, do seba zavrená zachádza s ľuďmi z vysoka, mnoho číta, často píše a nemá sa k opravdovému životu. Kam príde, všade jasá v silnom blesku krásy, nie príťažlivej, ale neznosnej pre oči. Časom blyсне v jej tmenom zraku enthusiasmus! Aký to zápal? Nemá-li tajnosti, netrápi-li ju utajovaná náruživosť? Len s Boricom vie byť laskavá, u neho presedí hodiny, chodí za ním na lúky, rozpráva mu, čo počítala.«

Tušim uhádla Gusta tetkine dumy. Objala ju, slzy zaskvely sa v jej zrakoch.

»Vy staráte sa o mňa, tetuška, a to ma boli. Dajte mi svobodu, nie každý človek narodil sa pre radosť a pôžitok. I u mňa istý druh pôžitku: ja plésám, keď vám zdá sa, že som nešťastná.«

Staruška pohľadila si šedinou preskočené vlasy. »Dumy mladosti skoro prejdú. Sladkosť samoty je otrava pre dušu. Ty si mnoho o sa-

mote. Pred tebou život, ruch. Nuž a či nepotešíš tetku svojou svadbou? Čo znamená Belanovo zachádzanie k nám? Ty si ko mne nedôverčivá, a to ma bolí!»

»Nie to nedôvera. Vidíte, či som ja vina, že Belan tak často k nám zachádza? Veď vy sami ste mu tak radi, dúchate mu miesto. A on je veru zvláštny zjav v našom kraji. Samorostlý, priamy, a pri tom veľmi nehlúpy. On nie je sentimentálny, netrápi ma zaľúbenými pohľadmi, ako Werner. Werner voda, Belan víno, trpké, silné, ohnivé víno s vermutom. V ňom duša, tetuška, a duši tak málo okolo nás. On rozjaril sa vermutom, a svedomie mi hovorí, že som ja tomu pohnutkou; nuž a či to zle?«

»Čo z toho výnde, Gustička, čo z toho výnde?«

»Musí byť svadba východom každého sblíženia duši?«

»Teda sblíženie je tu,« bôľne vzdychla Koreňovská; »krotenie »medveďa« je možno interresné, možno i — koketné.«

»Keď zobudil sa »medveď« zo zimného spanku a počal žiť, to je nie smutno, nie nešťastie. V ňom mnoho sily.«

»Hľadal by si inde svoju družku,« riekla plačlivo tetka, »primeranú a bližšiu vekom. Šediny v brade, a hľadí na mladé, krásne stvorenie! Nie, Gusta, ty sama seba klameš, a jestli nie, teda iste klameš svoju tetku,« a tu počal

sa opravdový plač, »ktorá som tá od mala-malička vychovala, ktorá v tebe vidí svoj život, svoju jedinú radosť.«

Gusta zostala vážna, skoro studená.

»Tetuška, mne už dvadsaťdva roky, ja nie som viacej nezrelým deckom; jestli som sa previnila proti vám, odpusťte. Moja vďačnosť nemá hraníc, ja len vás milujem, vás, tetuška: s vami zostanem navždy.«

»Nado mnou skoro zatvorí sa hrob, ty ostaneš sama. Posledná minútka života môjho bude ťažká, ťažká, Gusta, pre teba! Preč, fantázie! Už sa žiť, ako druhí ľudia žijú!«

»Za fantáziu umrel otec môj, hen na surovinskom vršku?« zvonným, prsným hlasom riekla Gusta, vzpriamila sa, oči jej horely, mohutný vrkoč padol jej dolu chrbtom. Akási neprirodená žiara vyvierala jej z ňe. Až po sluchy udrel jej purpur krvi.

Koreňovská pozrela na »svoje dieťa« a zadržala sa jej samostatnému hlasu.

»Nad hlavu mi vyrastla, staruche,« pomyslela. Celý deň bola k nej laskavá, vypravovala ju až do postele, poukryvala a zapálila svetielko. Do polnoci mudičila na so starej knižky.

Kornel zjavoval sa denne pod večer vo Vyškovciach. »Štuka na udici!« hovoril sám k sebe, »čo mi prospeje, keď odtrhnem šnúru, udica zostane mi v mäse.« A udica zarývala sa do jeho mäsa tým hlbšie, čím väčšmi sa hádzal.

O piatej už rehotal ozubadlený a osedlaný jeho kôň. Koľko ráz mykal zubadlo na ľavo, no konik založil hlavu a hybaj rovno do Vyškoviec. Taká je strasť, taká náruživosť. Čo tam pre ňu zubadlo?

»Starík víťazi!« podumal Werner. »Jej oči hľadia naňho celkom ináč, celkom odchodne, nežli na iných.« A išiel do kúpeľov.

Leto prešlo, počaly panovať príšky. Konečne zasvietilo teplé jasenné slnko, nastala stála, teplá pohoda s rannými mrazmi, dažďom obživená príroda zadýchala posledným predsmrtným dychom. Kornel Belan vyvolal Gustu na prechádzku; »hodne ďaleko,« riekol, »dost nasedíme sa doma čez zimu.« Gusta prehodila cez plece šedú mantilku, obula silné topánky s dvojitými podošvami. Tetka nechcela s nimi, hoci ju volali. Ona smutno, nespokojno hľadela za odchádzajúcimi.

Borica videl oblokom, ako Belan tiahne so slečnou.

»Tiež z tých, čo kladú osídla nohám mojim,« mrmlal starík, »čo obsadli kraje naše, aby týrali ducha nášho! Koreňovský, čo by on riekol, vidiac dieťa svoje po boku renegáta, vraha! Bože náš, tys' zakryl tvár svoju pred nami, na púšť si vydal rod náš, darmo čakajúci na mannu. Rozhneval sa Hospodin hnevom veľkým, nechce poznať krv našu. Pane, zachovaj nás, hynieme!« Bez rozmýšľania vzal ľahký čakan na plece a vyšiel z chyže.

Belan i Gusta išli lúkami, prešli cez lavičku ponad ticho tečúcu riečku, obrastenú jelšínami. Neveľká riečka tvorila miestami priehlbne, miestami išla plytko. Hlienistý spodok dodával jej šedo-mutný výzor.

Ranné mrazy uspely poškodiť stromovému listiu: jedno zožlкло, druhé schúlilo sa v trúbelky.

Popoludňajšie slnko vyslalo na zem svoje najskvostnejšie blesky, dvoraninov to svojich, ktorí oznamovať mali jeho vzdialenie sa. Na pošedlej lúke vybresklo hajno jaseniek, kvetov to bez zelených listov, bez farby nádeje.

Dlho išiel Belan nemo vedľa svojej krásnej sprievodničky. Ona shodila mantilu, on ju prevesil cez rameno. V tejto jasenej, mrúcej prírode viac pozorovateľná bola teplota jej bytnosti. Ľahký krok, »lunné« oko, jasná tvár s pravidelnými črtami, ovál briadky, bohatosť vlasov: to samý horúci, letný život. On už žije len *harié leto*: presnil, premrhal čas, ktorý sa nikdy nevráti!

Vari sa vráti! Vari padne lúč pravého leta do jeho pustež záhrady.

Sotva vedel kráčať, sotva vedel prehovoriť všednú frázu. V prsiach mu búrila *laska, laska k ženštluc*: mladistvý oheň rozhorel sa v stydnúcej hrudi, ako pozdný blesk podzimného slnka. A predsa to slnko páli! Ba tuším zhavejšie, citelnejšie páli ako o Jáne. Vzduchom letia pavučiny!

Hodil sa za čas do víru zábav, i skoro odvrátil sa od nich celý presýtený a zunovaný.

Hľadel sa odtrhnúť od Vyškoviec, »no udica zostala v mäse šfuky.«

A ústa nehovorily, ba i poznanie samého seba nemalo jasných črt. Len hmla a dutý bôľ. Čez bôľ križovali sa jasotné blesky krásy. Za čím túžil v muzikálnych fantáziách, dostalo formy v krásnom profile ženskej tvári.

To pomsta jednostranného, tupého žitia. To hra kontrastov, to následky bezideálneho živorenia.

»Som Húžvom, v inom spôsobe,« zlobno zašeptal, kosom pozrúc na rujnú postavu vysokej, nádhernej devy. Jeho vnútorná zlosť topila sa pred horúcim citom náruživej lásky.

Pod neprikrym vrškom zastali. Pred nimi Vyškovce, dom Kochanovskej beľel sa v slnku. Nad ním kostolík uprostred líp.

»Poďme na vršok,« riekol Kornel, ktorému bolo srdečne úzko. Túžil po výške.

»Nerada na ten kopec,« odpovedala Gusta, »no dnes ma tiež čosi ta ťahá!«

»Poďme, ale pomaly! Smiem vám podať rameno?«

Gusta prijala rameno. Vŕšek bol piesočnatý, chôdza hore bola dosť ťažká. Ona sa silno opierala o jeho rameno, časom oprela sa pravým bokom o jeho bok. Horúci, slasťný prúd preletel mu telom.

»Ako dlho to bude trvať, táto muka, táto slasť,« podumal Belan, »tu čas! chcem rozhodnutie.« Zafal pery a zdŕžal Gustu. Išli veľmi pomaly.

»Slečna Augusta,« počal mŕtvym, nezvonným hlasom Kornel, »už dávno mal som k vám hovoriť. Nemohol som. Náš pomer je nezniesiteľný. Vidíte, že tak ďalej nemožno. Odžeňte, odžeňte starého blázna!« Gusta pozrela naňho bokom. Ľakla sa hľadostí jeho tvári. Akousi popolavou farbou potiahla sa. Oči mali prísny, mátožný svit.

»Aké odháňanie! Ja som smierila vás s naším domom, tak ste aspoň tvrdili, zo zlého suseda stal sa dobrý, ste čerstvý, jarý muž, máte um, ste verným druhom nášho domu, bezžistným, pomáhate, radíte! Srdce vaše je šlechetné, dobré, prečo tedy odháňať vás?«

»Vy nemáte inej požiadavky?«

»Mala bych, mala! No, čo tam po želaniach?«

»Nesmiem o nich vedieť?«

»No, ony sú také jasné, prirodzené! Povedzte si sami, či ste nezmárnili život svoj, či ho nemárnite?«

»Nežil som, pokým som neuzrel vašej tvári!«

»To Wernerova fráza! Vidím, že motáte sa do nevinných sietí! Niet v nich pavúka, čo by ssat chcel krv vašu. Vy sami hodili ste sa na pieščinu a hyniete smädou. Okolo vás hladní, vy ich nekímte, okolo vás krásny ľud, vy ho

neľúbite, vám cvendží do ušú jasná, kryštálová reč, vy ju opovrhujete! Razom vás hodí egoismus do citovej priehlbne, mutnej, ako tam tá rieka. A tu sa vám zazdá, že ste našli cieľ žitia, že to cieľ túhy, koruna všetkých námah!« Gusta pustila jeho rameno, už boli prišli na kopec. Biedne ostárky boríc tiahly sa v ľavo. Stará borica, svedkyňa lepších časov, vypínala nad nimi svoje kosé konáre. Zostala jediná zo starého, vyklčovaného lesa.

Kornel Belan stál pred krásavicou so sopenutými rukami. »To súd Boží!« riekol, »pri ňom niet smilovania!«

»Áno, vidím, vy ste zahoreli ko mne láskou, pane Belan, a môžem vám úprimno riecť, ja cítim tuhú sympatiu k vám. Mne milá vaša mužská priamosť, váš svetlý um! No vy ste nezdarilec, ako všetci vaši kamaráti! Čo sú výsledáty vášho žitia? Svetom letí teplý lúč, či on našiel cestu čez vaše srdce? Či viete, že ste Slováčok? Či vám pri tom slove zastenala duša, zohrialo sa srdce? Či ste pocítili bôľ svedomia, celú bezdnu múk pri zvuku tohoto slova? Nie! Vy klamete sám seba, vy ste kamarát zločincov, podávate ruku vrahom, ktorí mordujú celé pokolenia! Nenie mi ľúto Polanských, Húžvov a Špálych — nie! Vás mi je ľúto! So slzami v očiach hrýzla som sa nocami, že i čestné prírody, jasné umy nenachádzajú pravdy, ktorá tiská sa každému vidúcemu do

očí. Tridsať rokov ste zažmurovali oči svoje. Mužov našich zbili, zostali sme ženy, predmety vašich sebeckých túžob. No v nás viac sily, ako sa vám sníva!»

Kornel s úžasom počúval výmluvné slová devy. Ona sa celkom zmenila v jeho očiach. »Panna orleánska«, mihlo mu modzgom. Prse devy dmuly sa rýchlym taktom, rúčka, tá malá, biela rúčka, živo agirovala. V každom pohybe ramena, v každom blesku jasno-temného oka zrkadlil sa plamenný entuziasmus, dlho skrývaný, teraz razom prevavší kôru, ktorá ho pokrývala. Čo ztratila na krotkej nehe, to vyhrala na veličestvennosti. Rovno, ako by bola vyrástla pred biednym mužom. Nie viac Afrodite – to už Pallas Athene! Čez polootvorené pery beľel sa rad skvostných zubov, oči jasaly akoby hnevom.

Pristúpila k nemu, vzala ho za ruku. V ňom zajasalo srdce, zablýskalo sa, ako slnko na západe. Ono pozre ešte raz jasno, skvelo na kraj, a padá neúprosne za vrchy. I dohárajúci oheň, brat slnka, zhasinajúc zaplápolá pokonnými plameňmi.

Tvář devy bližila sa k tvári Kornelovej. Jasné oči naplnily sa veľkými slzami.

»Čože urobil vám náš dobrý ľud?« tichším, citným tónom počala Gusta. Každý jej dych počul Belan. »Nemrie v mukách, neživori krotko, nečapujú z neho krv, a on: úsmev na tvári!

Bez nárokov, bez sily, a v ňom predsa sila, milliony tuhých, drsných rúk. Vás postavil Boh za tútorov nad ním. Aké vaše tútorstvo? Opo-
vrženie, nenávisť, výsmech, to vaše dary!»

»Ona mudruje, učí, keď medzitým páli ma
hrud', smysly opúšťajú! Koketa, využíva moment!
Kam za ňou? Ona letí, ako kofta-vták — ja
nevládzem krýdlami pohnúť,« dumal Belan a
zlobou navrelo mu srdce. Dämonicky rvalo ho
čosi ku krásnej žene; šeptalo mu na ucho: sovri
to stvorenie do ramien a podnes, ako páper, tam
do tieňu borov, do samoty! Kto vyrve ju z tvojho
objatia?

»Ah, vidím, vy myslíte, že chcem robiť pro-
selytov? Nie, pane Belan, nehľadte tak zlobno
na mňa. Vy ste dávno ztratení — máte za
sebou dlhý rad rokov, prázdnych, pustých. Vy
ste sa odtrhli od drahej rodnej zeme, preto
hranatiete, preto nevyhnila z vás zelená parútká!
Nie, nechcem použiť náruživosti vašej, abych
videla preobrazenie vaše. I zo mňa hovorí púha
náruživosť, vyblkuje dusený plameň, no čistý,
nesebecký, nezlobný! Hľa, na tomto kopci skončil
otec môj! Na strašnom čiernom stĺpe, a pred
bolestnou, hanobnou smrťou volaly ústa jeho
»môj národ, môj slovenský národ!« Vám ne-
pohne sa srdce, vám, ktorý neznesiete úsmešku
pre vec, za ktorú on v mukách skonával. Kde
berete smelosti pozdvihnúť oči k dcére toho,
ktorého ste nemilosrdne umrtvili na tomto pu-

stom kopci? Či vás nestriasa zimnica, keď dotýkate sa ruky devy, ktorej otec bol zradcom, zločincom, dľa pochopov a citov vašich? Celý môj život, od kolisky, zatienený je vraždou sterby, s ktorou sa vy bratričkujete! Vy milujete moje bohaté vlasy, moje hladké lice? Ja milujem špatný ľud, ktorý aspoň v nemom smútku stál okolo popravišťa a v duši vzdychol; nevinný umrel! Tvár jeho zostala biela do tretieho dňa! Muka otca môjho na mňa, jestli pošpiním svätú pamiatku jeho!»

«Bože môj, Bože môj!» zastenal Belan, a výraz zloby odletel s jeho tvári, «ona nemudruje, neučil! Ona vyzradila teraz svoju »tajnosť,« tú tragickú tajnosť, ktorá tak zduchovňovala celú jej bytnosť!» Krása devy zaplála magickou silou v bleskoch zapadajúceho slnka. Od severa počal duť zimný vietor a hnal pred sebou šedý oblak.

Pod Belanom klesaly nohy Prosebno, útló pozrel na ňu a počal celovať jej ruku. I v deve zkrasnul boj. Čistý ráz, zachovalá, priama príroda Belanova urobila silný dojem na ňu. Duchovne vyvinutej ženskej imponuje mužná sila a tvrdosť rázu. Nadto nadovšetko, keď tvrdosť taje v blesku krásy, keď zápalom zrumenie chladná tvár a hrubé čtry zjemní oddaný cit.

«Gusta, vy ma ničíte. Nemôžem. Slovo väzí v hrdle, iný tón, iná myseľ! Jedno prosím: milosť! Vaša výška, na ktorú ma ťaháte, zá-

vratom naplnila mi hlavu. Padám do bezdna! Anjel, zachyťte ma, dajte ruku!»

Gusta podala mu ruku, on silno pritisol ju k lícu

»Nežiadam skvostné dni a noci prežívať s vami o samote, ďaleko od ľudí! No, neodvrhujte ma! Dovoľte aspoň do blízkosti, aspoň len časom, raz za týždeň!... Nie, nemožno! Bojte sa ma devo, budí sa časom vo mne zver, ľúty zver! On už ceril zuby na vašu krásu! Už chcel zmakosiť kvet! Bojte sa ma! Poďme! poďme!«

A zas tvár Kornelova stvrdla, oči trblietaly hlbokým a pritom pichľavým svitom.

»Vaša vysoká tajnosť skrotila vo mne zvera! Gusta, nedrážte, milosť, milosť.« Slzami pokropil jej bielunkú rúčku.

Lútosť bodla srdce Gustino. Videla ho u svojich nôh, počula bôľne divé reči. Žena zbudila sa v nej. Položila pravú ruku na hlavu jeho. On kľakol na piesok, ovinul rameno okolo jej pása. Ona ho odtískala, ľahko skríknuc. Sila ramien jeho nedala sa prekonať, jeho plece, ako skala, ani sa nehlo. V deve zabúchalo srdce kľčovitým, rýchlym bitím, krv udrela do sluchov, šumela hlavou ako ruch ďalekého vodopádu. Aké isté, mocné sú ramená milujúceho muža, sladko bolo by opreť sa o tie široké, búrkou zvlnené prse. Veď sláčik vinie sa o skalú. Ako krásne modrajú sa zvonky jeho v machu.

«Dost!» zavolala Gusta zvonno, veliteľsky. Ju sovrela úzkosť, pery Belanove triasly sa a z očí ťahal zlý plameň! Skoro na silu vyvinula sa z jeho ramien, ktoré mu klesly nadol ako mŕtve.

«To sväté miesto!» ozval sa za nimi monotonny, vášny hlas. U starého stromu stál Bórica, a podoprel sa na svoj čakan, ticho hľadel na skupeninu.

Akási jasnota rozbreskla sa v duši Gustinej, ako keď temný oblak odletí s tvárou slnečnej. I teplo bolo i jasno. Nervy prestaly hrať, krv stýdla.

«Tu čas zjavil vám, Augusta Koreňovská, smutnú zvesť,» pokračoval starik, sbodil čiapku, kľakol u borie na zem a zaryl rukou do piesku. «Tu tu,» riekol a bozkal trikrát preščitú pôdu. Sedivé dlhé vlasy padaly mu do piesku.

Belan hľadel s polootvorenými ústami na sedliaka. Pery sa mu ľahko potriasaly.

«Máme síce svedka, dcéra Koreňovského,» hovoril ďalej Bórica, kľáčiac na zem. Modré oči jeho zaganily neskrotiteľnou nenávisťou na Belana. Hlboká zašť ovládla hrud' sedliaka: on dúšil v sebe za dvadsaťdva rokov zúrivú nenávisť proti odrodilcom, a vidieť musel ako sa ich pleme krúti okolo krásy Gustinej. On rozduchoval v nej plameň, ktorým sám zahorel. No v boji proti okolnostiam, pravda, podľahnúť musel. Sedliak pokračoval: «No veci stoja tak,

že neškodná prítomnosť jeho. Mlčal som, no vidím dieťa dobrodinca svojho nad priepastou; mne ľúto hynúceho kvetu — hynúceho *nad hrobom otcovým!*“ Posledné slová riekol vyvýšeným hlasom.

»Čo to, blaznie sedliak?« polohlasne preriekol Belan a päste jeho zaťaly sa.

Údami Gustinými zalomcovala triaška, široko otvorila oči a hľadela prisne na Pavla Boricu.

»Áno, tu, dieťa moje, tu kľačím na hrobe otca tvojho; pod, pomodli sa so mnou nad prachom mučenika! Tri dni nechali ho na dreve, potom ho nocou zahrabali tu na pustom mieste, bez prežehnaní! No Borica túlal sa vysokým vtedy borom a hľadel na bielu tvár obesenca: ona sa mu usmievala dobrodušne, v mesačnom svetle. Oni nevideli, drábi, že im je v päťách Borica! Tu pod týmto stromom zahrabali poctivca, ako šelmu. A Borica vyšiel z temna, a označil čerstvú zem! On zachová pamiatku posvätnej zeme, aby stala sa pútnickým miestom pre budúce pokolenia!«

Gusta počala štkat bez slz! Nechcely z očí, iste padaly zrovna na srdce. To ťažké slzy, pália ako oheň. Potom pokročila k Pavlovi a klesla vedľa neho na kolená.

»Tu hlava,« hovoril žalostným hlasom starik; »hľa, pod pieskom kameň, moje ruky ho ta kládly, a znovu zasýpaly, keď vetor a dážď

sobraly piesok! Tu tvoj otec, Gustička, tvoj biedny otec: tak blízko k jeho rovu opovážilo sa pokušenie! Borica žije, on chová teba na srdci, ako zrenicu oka svojho ťa chráni! Never im, odrodili sa, mučili našich! Never, Gustička! Na mojich rukách si vyrástla! Never, never!«

Nebo sa zasmušilo, počal kvapkať drobný, studený dáždik.

»Tvoja som, otče!« zavolala lkavo Gusta a sopala ruky. »Tys' mi poručil dedičstvo lásky k národu! Tvoja som, otče, tvojou zostávam!«

A Belan, ako hriešnik, ako svätokrádca stál pred starikom a krásavicou. Oni vstali. Starik privinul k sebe devu! Aký to zvláštny pohľad! Tam nekrásny, šedý, starý muž v hrubej, dažďom ožiklej halienke, a pri ňom, skoro v objatí jeho, mladá, bujná, junonská krása! Tak javí sa blesk mluny na šedom úzadí oblaku, tak pne sa ruža, podopretá na nestrojný kolík záhradníka. A v očiach devy aký posvätný fanatismus »nesebeckta,« ako hrá v nich ohňostroj vysokých, širokých citov!

»Ja som mocnejší kôl pre ružu túto,« podumal Belan a blížil sa k deve. Chcel ju vziať za ruku

»Nazpät!« zavolať fanatickým hlasom Borica »Pivá návšteva dcéry u otcovho hrobu je svätým okamžením.«

Aký hrdý výraz zablysol vo vráskavej tvári sedliakovej. Korol nedoťak odstúpil

»Pán veľkomožný,« počal zlostným, surovým hlasom Pavel Borica, »žijeme zlé časy, hyenské obyčaje ešte podržaly právo vo vlasti našej! Mohly by sa zjaviť bestie, ktorým nedá pokoj svedomie, a pobúriť by chcely tento tichý dom! Myslím, že bude vám svätou tajnosť dcérina! Ináč...!« a ruka jeho krčovite stisla rukoväť čakana.

Belan stál prvý raz pred sedliakom nie ako pán, ale ako obžalovaný hriešnik.

Chytil sa oboma rukama za hlavu. Nezneseiteľným bol mu výraz smútku v Gustinej tvári. Chladom zavialo z nej, chladom blahorodným, odôvodneným. Ona nie je hračkou vrtochov, ona dieťa vysokých zásad, nadľudských letov. Kofta-vták s mohutným krýdlom! Kde jemu za ňou? Rúška padla s jej duše, no s rúškou i jeho nádeje.

Nebo počalo sa ešte temnejšie kaboniť

»Kde ohne moje?« dumal Belan; myšlienky išly ako blesky jeho modzgom. »Ja, netopier, mne cudzie jeho blesky, ony oslepujú oči moje.« I razom pocítil bremeno svojich rokov. Rovno, ako by sa bol shrbil. Živý cit ľútosti nad ztrateným životom hľodal mu útroby. »Prepadol som bez sledu!« riekol a uprel žižnivý pohľad na krásnu postavu devy. »Aká to priepasť, do ktorej padám, — a ona stojí tam na výši! A ja zohrial som sa divo na jej ohni! Prešlo babie leto. Babie leto je klamlivé, krátke! Pavučiny odletely! Ajhľa, snehom páchnuci dáždik, zima počína sa!«

Gusta obliekla mantilu. Ticho podala Belanovi ruku. Preskočil mráz silného muža, keď vzdalovala sa dolu kopcom. Kynula mu, aby zostal. .

«S Bohom!» zavolala z úpätia kopca. On pozdvihnul tvár k nebu; ostré kvapôčky dažďa chladily mu čelo. A rest — vytriezvenie z krátkeho chmeľu.

Dom Belanov spustnul. Dora driape v zimných večerach perie, Ďuro škriabe si zátylok a laská sa s koňmi. Osud a sneh zavialy chodníky do Vyškoviec. Starý mládenec klesol zase do plytkého bahna. Studeno, pusto bolo v jeho duši, ako na snehovom, širo-široom poli. Cez ruzka, medviedik so zápalkami, perový nožík ležila v náležitom poriadku na nočnom stolíku, budíček pravidelne tŕká tiky, tiky, tiky, tiky. Na veľkom stole pr-chystaný čajovník, pri ňom fľaška so špiritusom, Chalát hore červeným súknom na foteli. Špály chodia večerami na dartlik, izbou šumi duchaplné »terc«, »quart«, »quint«, »nichts nutzt, vom König«, »double«.

A keď mu o niekoľko čias priniesol Špály zprávu, že Augusta Koreňovská vydáva sa za Wenera, zahľadel sa do obloka a vzdychol.

«Dočkal sa, dočkal,» riekol Špály. «Geduld bringt Rosen, pristala vziať si Wenera na šťastie starej, ktorá leží na úmor.»

«Bude sa páčiť niekoľko partí?» opýtal sa Kornel a zase lumelo izbou: »terc«, »quart«, »quint«, »fertig!«

A za jara zjaví sa na borici surovínskej
venec z jarienok, potom zamení sa fialkovým,
v máji ružovým. To obeť detinského srdca.
Dumné vetry dujú nad zabudnutým hrobom.
Ihly borice pršia naň. Kedy vyvýši sa nad hro-
bom mučeníka pomník? Vstaň, ľud môj, vstaň!!

Na Bašnárovom kopci.

Obraz.

1880.

Od Prítrže po Bašňarov veďie suchoparná cesta. Na pravo v dolinke leží dedinka Bukovec, cele zahrabaná stromami, nad ktorými vypína sa lipa, akých je málo na lipohojnom Slovensku. Je to opravdový lipový oher, najmä jej výška je imposantná. Všetky vekové stromy okolo nej menia sa na nízke krovie, keď hľadiš s vršku na dedinu. Bár by ju chránila pieta slovenského srdca pred záhubou. Raz ju už ochránil pred Židom a jeho pažravosťou Ján Leška, vtedy farár bukovský. Škoda by bolo tohto stromového monumenta, keď mramorových u nás niet. Nemá síce nápisu, ale možno, poet budúcich čias vypočuje z jej šumu nejakú slovenskú rapsódiu lepšej budúcnosti.

Šiel som v lete týmto krajom. Slnko páliło mäčne s čistého neba. Zanechajúc kamenisté úhore, došiel som do Bašňarov, kopaníc, pozostávajúcich z niekoľko domov a hospodárskych stavísk. Domy a staviská potešili dušu slovenského človeka. Vidieť pred sebou stavbu na pšochodie, čistu, bielu, mocnú. Dvor široký, pohodlný, štvorku v ňom možno obrátiť. Brána

s veľkým solídnym oblúkom vedie pod šopu. Tam sú silné dva vozy na železných osiach, nové pluhy. Stajne naplnené tučným dobytkom. Vysoký kamenný násyp vedie k dverám do príbytku. Dvermi vstúpiš do siene, zo siene do kuchyne. Ako to tam jasá všetko čistotou. Na ľavo je predná izba, veľká, jasná — páchne z nej sviežopečeným chlebom. Nábytok a riad je v nej ako všade u zámožných slovenských sedliakov: v ľavom kúte stôl, okolo lavice, nad stolom na fogaši pestré čbány, misky a pekne vyrovnaný rad pohárikov. Na stene obraz Luthera. V prostriedku stojí on, okolo neho na menších obrázkoch výjavy z jeho života. Najdeš i Kuzmányho i Jozeffyho. Za roštom je domáca bibliotéka: biblia, tlstý Tranoscius, snár, postilla, kalendár. Na dvoch posteliach periny až po samú poval, a ktoré nemajú už miesta, visia nad posteliami na hambálkoch. Plachty posteľné vyšité sú koketne červeným pamukom, v kúte nad stolom stojí trojuholná kasnička — schránka peňazí a písomností. I nešťastná daňová knižka tam špatí svet Boží, a nepobije sa s piatkami vedľa nej ležiacimi.

Pusto bolo u Bašnárov, keď som zastal pred najkrajším domom. Zo susedného nižšieho domku volaly na mňa dve decká: »Žide! Žide!« Nie hádam preto, že by moja tvár upomínala na egyptských nedobrovoľných tehlárov, ale preto, že tam útla mládež každého drží za Žida, ktorý

nosí nemecké šaty. Uznám, mrzelo ma to: už čokolvek, ale Židom sa mi nechce byť. A to tým menej, keď som zbadal, že jedno z deciek, desaťročná dievča, malo utešenú tváričku a oči pravé nezábudky. Mladší, chlapček, bol rusý, dosť špinavý, ale svieži a čiperný ako víča. Ja vám nesiem lásku, vy znachorence, ja som v stave čez vaše belasé a temné očká preniknúť do vašich dobrých dušičiek, ja teším sa, že máte krdeľ bielych húsok, tučné voly, dojnú kravu, bujnú kone, mňa pýchou plní váš krásny dom, vaše huclaté lička, a vy . . . že Žide, Žide! No dosť, zato moja láska nevyhasne a moje oko neztráti svoju vnikajúcu silu.

V sade pri veľkom dome zapaľovali sa skoré okruhlíce. Obloky domu na hlúcho zatvorené boli plechovými okenicami. Pusto bolo na dvore, nemo stála šopa, blesky slnka opierali sa o biele, široké, kamenné plotne násypu. Na čerešniach pred domom čvirikaly vrabce — celé kídle tohoto vtáctva húpaly sa na konopiach s druhej strany cesty. Pole bolo oddelené od cesty kamenným plotom, kyklopským. Domy kopaničiárov stoja v centre ich pozemkov, tak že gazda, vyjdúc pred dvere na kamenný násyp, má pred sebou celé svoje malé kráľovstvo.

Čez konopné pole vedie chodník ku príkremu kopcu. Len pár krokov a už sa musíš driapať hore skalistým vrškom. Z ľava čnie kolmo malebná skala, v pravo nízkym krovím stúpa ledva viditeľný chodník šikmo nahor.

Vyšiel som trápne na vrch a očiam mojím ukázalo sa krásné panoráma. Bezprostredne u päty vrchu domy Bašnárov, ponad ich strechy vidno malebnú dolinu, vedúcu až na Brezovú. V diaľke vidno imponujúce stavisko brezovského chrámu, postaveného na vršku. Jeho biele steny kontrastujú s tmným úzadím hôr. Vysoké Bradlo panuje nad nimi. Na pravo, v šerej diaľke obkľučujú obzor Biele Hory, ich západné kupy tratia sa za obzorom. Celkom s prava vlnia sa vršky a pahorky, zarastené bučinou; tam z bučiny vykukajú šedé rupy hradu Branča. S tejto strany je Branč neúhľadný, nízky, kdežto od senicko-sobotištskej cesty javí sa veľmi majestátne.

Sedel som na kopci a hľadel veselo na prívetivé krásy kraja. Skoro počul som hovor. Vysoký šuhaj so starou babkou išli s druhej strany od Turej Lúky a sadli neďaleko odo mňa na machom obrastený balvan. Babka mala biely, vráskovitý obličaj, bielu šatku na hlave, biely prucliak, biely rubáč . . . bola fanaticky biela. Jej kasanica robila tisíc záhybov. Na nohách mala úhľadné botky, že som až obdivoval útlosť jej nohy. Rukávce len tak jagaly sa v jasných lúčach slnka . . . len jej ramená boli až do brunasta ohorené.

Mladý šuhaj bol sviatočne oblečený v jasnomodrých nohaviciach a kabanici so širokými gombíkmi. Široký ťažký klobúk okrášlený bol

cafrangami a na traslavých drôtikoch pripevnenými umelými kvetmi a sklenenými guľôčkami. Okrem toho vialo mu s neho kohutie pierko a pri ňom svižná halúzka rozmajrinu. Celý švihák. Z niektorých slov, ktoré si povedali tvrdým svojim nárečím, dohádala som sa, že je to syn s matkou.

Prihovaral som sa k nim a pozoroval prisne na ich slová i pohyby. Babka hovorila jadrne, úsečne, skoro v epigrammoch, preplietala svoje sady porekadlami. O chvíľu vedel som celú históriu jej nespleteneho života. Staršiemu synovi odovzdala celý svoj majetok, sama vymienila si dôživeň, čo sa častejšie stáva v tomto kraji. Ale syn nebol hodný toľkej lásky: vysankoval matku z domu. S mladším synkom odťahovala sa k sestre, on jej bol verný do ostatného krajíčka. Pri tejto pochvale pozrela na mlčiaceho syna.

«A včuf ideme do Bašnárov tu doľu na robotu!» dokončila, «nikdy bych toho nebola sa nazdala od pankharta, vždy bolo zamosúrené, ako by nebolo vedelo do troch načítať. Ale keď sedí raz žobrák na koni, ani čert ho nedohoní. Ja som sa nahetala k fiškálom, dieťa som vystala u súdu v ambite — nech tam pekelný plameň zhltnie všetky súdy a všetkých fiškálov! Odreli ma a chlapčisko zvíľazilo nad matkou.»

V babke bolo viac hnevu než ľútosti. Celá osoba, čo ako pomýlená skrivodlivosťou, cítila

sa silnou. Veľké čierne oči behaly jej nespokojne, keď hovorila; keď mlčala, mala ústa srdito sovreté.

Všetkého príčina je nevesta,« poznamenal konečne syn, ako by sa bol hanbil predomnou za brata.

»To čertovo motovidlo! Pobehajka,« rozšídila sa starenka, »ako had vliezla starej žene do rukáva! Cifry, caľry . . . i frajeri budú, na každého mužského sa vyškiera! A teraz pýši sa na mojom grunte, trepe konope z môjho konopiska! Veď sa pokutuješ, neposlušný Martine! Budeš jej mať vyše krku, ty nepodarenec nepodarený!« Babka rozohnila sa do žerava. Oči jej blýskaly sa zlým ohňom.

»Ale načo tak horlíte; pomáhajte si, poradím vám dobrého advokáta, našínca, pána Fajnora v Senici.«

»Ach, trci-frci, kňaz Ondrej! Aj oni sú z toho panského plota kôl i s ich dobrým advokátom! Ešte i výžinky mám nosiť pánom do hrtana? Zárobok želiarsky, mozole starých rúk? Panská láska na zajačom chvoste. Posledný mech jačmeňa predala som na štemple! Pekné to byly štemple! Vstrčil moje šupáky ten Korontály -- bohďaj mu psi na kare trúbily -- hlboko do vrecka, vypučil svoje hrubé, masťné brušisko a vypúľil oči ako háľky. »Dobre, dobre, osoba! Už je všetko v poriadku. Nachystajte si ešte groše na sentenciu. S Bohom!«

Z baby len tak sršala nenávisť k »pánom«, k súdom a fiškálom. Mňa to veľmi zasmútilo. Smutná vec, že ľud býva vohnatý do citov nenávisť a ľudí vyššej vrstvy a vzdelania považuje za svojich prirodzených nepriateľov. Moje ideále (bol som vtedy ešte veľmi mladý), závojom pokryly si tváre, cítil som disharmoniu v sebe, v národe, v celom svete. Mladý človek hľadá na svet cez farbisté sklička svojich citov. Tedy i ja som »z toho plota kôl«, ja, ktorý si namýšľam, že verne milujem svoj slovenský ľud? Jeden kričí na mňa »Žide!«, druhý vo mne vidí priam vraha a sdercu. Ako bude možno nášmu národu objasniť potrebu vzdelanšej vrstvy a naučiť ho robiť rozdiel medzi Korontalym a Fajnorom? V mladom ohni počal som hneď na Bašnárovom kopci poučovať svoju rozzúrenú starenku. Ličil som nadšene snahy šlechetných »černokabátnikov«, spomínal som národ, jazyk; ako oni, tí šlechetni »černokabátnici«, bránia práva ľudu, národa, jazyka, ako pišu knihy, skladajú piesne . . . Mój hlas chvel sa oduševnením, rukami posunkoval som . . . A veď tuším urobil som na starenu dojem; jej nepokojné, čierne oči ustálily sa a pozeraly vnímavo na mňa. Najprv hľadela prosto, neveriaco, potom ticho, ako sa mne zdalo, veriaco. Konečne usmiala sa:

»Mladý pán, ale bude z nich za farár!« poznámeneala sucho, a mladý šuhaj, počúvajúcí moju reč s polootvorenou perou, zakýval hla-

vou. Mne srdcom prebehol studený pocit sklamanania a zúfania. Pamätám sa na podobný pocit, keď som bol raz ako chlapec padol do obilnej jamy a cítil sa bez pomoci v hĺbinách žltej, sliznej zeme. Ale vtedy som aspoň mohol kričať a privolať strýca Papánka (nech mu je zem ľahká na hľbockom cintoríne), ktorý mi do jamy podal rebriček a pomáhal mi na svet Boží. Ale tu na Bašnárovom kopci nemáš na koho zavolať, nemáš rebrika, nemáš strýca Papánka!! Si v jame!

»Mamka, poďme, už bude poludnie!« riekol chladno syn. Starena vstala s balvána, syn jej zodvihol nôšku a oni spúšťali sa ticho šikmým, strmým chodníkom. Biela kasanica stareny za každým krokom hlasno plieskala o holičky. Šuhaj šiel napred a podopieral matku.

»Bože môj!« vzdychol som si, hľadiac za odchádzajúcimi, »jeden syn vyhádže matku a druhý ju takto milo podopiera!« Keď prešli konopnisko a preliezli kamenný plot, zaštekali u Bašnárov psi a vrhli sa na pútnikov. Psov odvolal silný mužský hlas, ich štekot premenil sa na zlostné zavýjanie. Predo mnou ležal krásny kraj v horúčosti poludného slnka. Ľahké pary ťahaly sa k modrianskym ďalekým horám a zatienily dva kupolovité kopce. Z bedra Bielej Hory vykukal hrad Korlát, v rumoch ako jeho bliženec Branč. Cesta na Barvínek svietila bielo stuhou a tratila sa na vrchu. Prítržské strmé

kopce zastavovali výhľad na vlnovitú rovinu senicko-šaštinsku a zužovali obzor. Skupenina hôr na východe, bližšia a tmavšia, doplňovala obzor. Okolo mňa medzi skalami rástla materi-dúška a miestami červenal sa zrelý, chutný trúskavec: hore červený, ku spodku biely, ako by mal fez na hlave. Nad brezovskými horami zdvihly sa tmavé oblaky s jasno-bielymi okrajkami a tisly sa mocne do výše. Sviatočná tichosť rozhostila sa po kraji, i slabučký vetrík zatíchol. Zahrmelo v diaľke temno a hrozivo. I spustil som sa s druhej strany, menej príkrej, dolu Baš-nárovým kopcom a prebehol čerstvým krokom chladistú úbočiny. Nezádlho sbehol som na prašnatú cestu, ktorá bola už zastrakatená veľkými kvapkami predhúrkového dažďa. S posledného, žltými úhormi pokrytého kopca zjavily sa mi slamené strechy Turej Lúky, z ktorých jedna skryla ma práve keď sa spustil tuhý lejak.

Podrost.

Novella.

1881.

I.

Listár vošiel nízkou bránou do domu Andreja Bohatého. Často ta nechodieval. Bohatý bol nebohatým kožušnikom v mestečku Závodie, pilňoval svoje remeslo s dvoma tovarišmi, chodil na trhy na veľkom voze s veľkými truhlami a dlhými týčkami, z ktorých staval na tržištiach šiator pre seba a svoje sedliacke kožuchy a baranice.

Andrej pozrel na listára nedôverčivo, skoro bojazlive. Nemal k tomu príčiny, lebo listár doniesol dobrý list. Majster utrel ruky o zásteru a šlabikoval recepis.

»Dorka, Dorka,« volal basovým hlasom na svoju ženu, »prines okuliare!« Jeho žena príbehla celá pofakaná. Už raz tak volal na ňu, keď mal podpisovať citáciu. Koľko bezsenných noci priniesol starene onen neblahý podpis! — Andrej kúpil bol na veru ovčie rúna od Žida — dal úpis. Po dlhej práci a svedomitom sporení zaplatil Židovi dlh, od radosti nezabudol vypiť viacej vína, ale zabudol úpis i kvitanciu v rukách užerníkových. Dedič Židov žaloval. Pravota

šla dlho a stála nejeden kožuch! Pravotár Lúty osvobodil horko-fažko neboráka od dvojnásobného platenia, ale útrat, behania, úzkostí a nemieru bolo dosť.

Preto sa starena triasla, až sa spiežové drôty okuliarov rýchlo pohybovaly. Andrej podpísal recepis a prevzal list. Manželia zostali sami. Nastalo prevracanie listu na všetky strany, hádanie, obzeranie pečati. Po dlhom rozmyšľaní a dômyselnom uvážení ustálili sa manželia na tom, že list môže pochádzať iba od ich syna. Až potom odhodlal sa Andrej zlomiť pečať.

Vskutku: list nebol síce rovno od syna, ale týkal sa ho. Triedny učbár posielal rodičom polročné svedectvo Štefanovo a k tomu pripojil list. Vo svedectve čmírily sa eminencie ako hviezdy, a v liste chvály. Čo ale najviac potešilo starkých rodičov a čomu lepšie rozumeli, ako eminenciam, bolo zakončenie panegyrickej epištoly: »váš syn je prvý v ôsmej triede.«

Dorotea Bohatá rozosmiala sa bezhlasým, šťastným smiechom, jej tvár zvráskovatela ešte viac pritom, oči sa prižmúrily. Temnelo jej pred očima. Medzi toľkými bohatými, urodzenými, fajnovými šuhajci jej jedináček prvý!! Jej jediný syn, pre ktorého toľko bôľov srdca znášala, toľko utajovaného strachu trpela, toľko vrúcich modlitieb posielala k Hospodinu! Cudzí svet zdal sa jej byť priepasťou, cudzí ľudia svodníkmi, ktorí nemajú nič inšieho na starosti, ako

žihať na Štefana a klásť mu úkladné siete. Ako ťažko lúčila sa zakaždým s mileným synkom. Keby nebolo tvrdého dudrania Ondrejovho, ona by ho bola pri lúčení zmáčala slzami, ustiskala do zadrhnutia. Avšak obyčajne sotva stačila prežehnať syna svätým križom, už hrmel otec: »na voz, na voz, kone sú netrpelivé!« Štefan sa vytrhol z objatia materinho a sadol na voz. »Daj pozor na lušnul« volal otec, prísnyim pozorom prehliadajúc voz, »hľaď často na hlavne, aby ste zaosek neztratili. Pozoruj na opálku, je celkom nová. Na Priboji pokríte hodinu. Ty, Jano, neopi sa a opatruj kone.« Matka pristúpila k vozu a podala synovi ruku. »Máš šál?« pýtala sa, trebárs dobre vedela, že ho sama položila na sedlisko. »Nezabudol si vačkový ručník?« Otázka sprevádzaná bola hojnými slzami. »Chráň sa prestydnutia, Števko!« »Od voza, stará, zasmoliš sa!« zabručal Ondrej a pleskol koňa po chrbte. »Hajde, v Božom mene!« Jano praskol do koní. O chvíľu bolo vidno starenku v sade v najzadnejšom kúte pod hustolistou lieskou. Tam sa mohla svobodne vyplakať.

Všetky strachy a obavy byly teda neoprávnené, všetky slzy odmenené. Jej syn je podarený šuhaj a je prvý v najvyššej triede. Oj, úbohá hlavička! Čo musí vytrpeť múk a námah! Prvú nedelu po obdržaní skvelého listu sadla si pani majstrová za stół (pán manžel bol medzi majstrami) a maľovala na hrubý papier staro-

dávne švabachské písmeny. Písala synovi list: »Vrelomilovaný synku! Pozdravuje ťa otec, tetka, krstná matka, starý Jano, i ja ťa pozdravujem na tisíckrát a prajem si od milého Pána Boha, aby ťa toto písmo pri dobrom a stálom zdraví našlo. My sme potešení nad tvojím prospívaním, otec ti odkazuje, že sa raduje nad tvojimi svedectvami. Daj pozor na periny, aby ti páperie nevybrali — lebo ľudia sú zlí. Prádlo si očitaj pri každom praní. Pán farár ťa chváli, i fiškál, i slúžny. Pozdravujem ťa a bozkávam na tisíckrát. Dorotea Bohatá.« Na konci listu postscriptum: »Posielam ti v tomto liste piatočku, otec o nej nevie. Uži, syn môj, v zdraví. Nezabudni modliť sa, choď do Božieho chrámu, varuj sa trungu, zlých ľudí a karát. Sú i zlé a úkladné ženské, varuj sa. Tvoja smutná matka.«

Štefan Bohatý prijal piatku i materinské rady, ktoré boly stereotypné v každom jej liste. Život žiacky so všetkými svojimi pôvabmi pútal mladého šuhaja. Bol on tým zaujímavejší, že sa s ním družila romantika tajnostkárstva, fanatického priateľstva, boja a večného rozčulenia. Štefan náležal totiž ku krúžku žiakov, ktorí s mladistvým zápalom zahorel za vec národnú. V otčimskom ústave, medzi večnými nadávkami na všetko, čo bolo slovenské, rozbleskol sa malý plamienok rodolásky. Málo bolo v krúžku šuhajov, avšak každý stál pri veci s rozhodnosťou a pevnosťou, ktorú môže utvoriť iba ideálny,

čistý plápol za pravdu. Štefan, v dome vycho-
vaný v nepovedomej chladnosti, ba v duchu
zjavného odpadlictva, prišiel náhodou k poznaniu
seba, k cíteniu za svoj národ. Živý, talentovaný
šuhaj hodil sa do bájneho prúdu s celou ener-
giou mladosti. Ako svietily jeho belasé oči, keď
rečnil v chudobnom byte shromaždeným šuha-
jom »Mor ho!« »Ti mladí ľudia sa blaznia,« ho-
vorievala Barbora Wunderová, Nemka, u ktorej
býval Štefko. Ona nevedela pochopiť, ako vedia
pätnásti mladí ľudia, úzko stisnutí v zafajčenej
diere, presedeť tri hodiny bez pitia, bez kriku,
kerát a rozpustilosti. Jej dcérka Helena zato
často stávala v bočnej chyži, slúžiacej za ko-
moru. Slovensky málo rozumela, ale tešil ju
zvuk mladých hlasov, neha oduševnených, hoci i
nepojatých slov. V izbe všetko vrelo, šumelo.
Kofko túžob a ohnivých nádejí zkruslo tam,
kofko myšlienok smelých, nevyzrelých našlo tam
svoj výraz! Helena netrpelivo očakávala sobotu;
po sobotách totiž mladí ľudia schádzavali sa
v ich byte. Živý ruch, časom tichý, utlumený
spev: to všetko bolo pre ňu nevšedné, zvláštne.
Život dievčaťa bol nudný a jednotvárný. Mnoho
šila, mnoho pracovať musela okolo domu. Krásy
dost veľkého mesta, v ktorom žila, vídala tak-
mer iba cez oblúk. Tichá melancholia opanovala
jej mladú dušu.

Štefan sotva spozoroval bleďú devušku;
vedel len toľko, že žije, vedel, že je poslušnou

dcérkou starej Barbory. Jeho mladá, ohnivá duša, rozpálená národnými ideálmi, privinula k sebe Ladislava Královského, niečo staršieho šuhaja. Priateľstvo mladých ľudí bolo takmer nerozlučné.

Štefan chcel, aby Královský prešiel k nemu bývať.

»Nie,« hovoril Lacko, »zovšednel by som ti. Keď chceš rozkmotriť sa so súdruhom, teda bývaj s ním na žiackej hospode. Priateľ nesmie byť nepohodlný.«

»Teda ani takú malej obeť by si nepriniesol nášmu priateľstvu?« podivil sa Štefan.

»Veľkú hej, malej netreba.«

Ladislav Královský nebol rojkom. Súdil o veciach chladno, triezvo, ba môžeme povedať, sucho. Bol on takrečeno kontrolorom mladej spoločnosti. Jeho ostré slovo často poviažalo krýdla prirujnému letu, jeho posmešná poznámka zrútila ne jeden nepraktický plán. Zato kde bolo treba rázne robiť, tam bol Laco na mieste. Pokladnica bola sverená jeho rukám a kvitla pomerne veľmi skvelo. On udeľoval požičky dľa svojho dobrozdania — kto na čas nevrátil, márne žiadal od neho po druhý raz groša. Preto sa na neho srdil Mikuláš Strážnik, temer najstarší člen študentského krúžku. Chcel ho shodiť s pokladnictva — no nepodaril sa mu útok. Strážnik patrila k spoločnosti viacej základom známosti s poniektorými šuhajmi. Bohatý mu nedôveroval

a poveril Janka Pinkavku, neposedu, vtipkára a nevinného intriganta, aby za ním sledil. Pinkava bol potešený nad tou úlohou, bola celkom po jeho chuti. Nespozorovane dlelo jeho bystré šedé očko na Strážnikovi.

V duši Štefanovej bol tajný bôľ. Pochádzal hľadavý bôľ z toho, že musel spôsob svojho života zakrývať rúškou tajomstva pred otcom, ktorý, celkom pod vlivom pravotára Lúteho a slúžneho, nikdy by nebol dovolil synovi priznať sa ku slovenskej národnosti.

Bohatý sedel podvečer vo svojej chyžke. Ladislav Kraľovský opiera sa nedbale lakťom o pult. Oba šuhaji čušia.

Tu vrazí do chyže bez zaklopania Ján Pinkava. »Bračekoveci, špatné chýry!« hovorí Janko rýchlo, zadychčano.

Štefan vyskočil zo stolca. Laco pozrel ticho na prichodiaceho. »Nuž?«

»Strážnik chodí od troch dní každý večer k Šošotkovi, tomu vyschlému chrtovi, ktorého náruživosť tak žerie, ako suchoty.«

»Nuž?«

»Viac neviem.« Štefan hľadel v nedorozumení.

Lackova tvár sa niečo málo zakabonila. »To dost,« riekol svojím hlbokým, sonórnym hlasom, vzal klobúk a odišiel.

Štefan pokrútil hlavou. Ťažké myšlienky zaujaly jeho hlavu. Šošotka bol učbárom na

gymnásiume, rodom Slováč z Baňskej Bystrice, avšak besne, zlobne horlivý maďarón. Čo môže hľadať u tohoto zúrivého človeka Strážnik? Čo hľadá menovite podvečer? Prečo nehovorí svojim kamarátom o svojich návštevách?

Najbližšiu sobotu podvečer shromaždil sa hlúčok študentov v Štefanovom byte. Rozpriadla sa živá dišputa. Šuhaji bojovali duchovný turnaj zručne. Myšlienky sa križovali ako blesky. Keď prechádzala shovárka do ohňa, napomenul Lacko k tichosti. Tu sa otvorily zrazu bočné dvere, vždy zavreté, a vo verejach objavila sa Helena. Všetci zatichli a hľadeli na neobyčajné zjavenie.

»Professor ide!« zavolalo dievča. Študenti poskákali s kufrov a stolíc.

Avšak devina výstraha prišla neskoro. Sotva stačili sa študenti spamätať, keď sa otvorily dvere s chodby vedúce a zjavil sa školský pedel — za pedelom učbár Šošotka.

Nastala trápna scéna. Žmurkavé oči starého ničomníka Šošotku svietily mefistovskou radosťou. Trasúcou sa rukou habal so stola noviny a knihy — corpora delicti.

Štefan bol bledý, ako smrť. Laco zaťal zuby. Jeho mocná mladá ruka mykala sa kľčovite.

Pozorný Pinkavka pristúpil k nemu.

»Ešte nie je čas pre teba,« šeptal, »počkajme, ako sa veci vyvinú.«

Šošotka si zapisoval mená prítomných. Pedel stál, ako cerberus, pri dverách.

»Prosím pokračovať v zrade vašej vlasti, ktorá nám dáva chlieb duševný i telesný,« zlostným hlasom hovoril žltotvárný profesor pri odchode. »Vám milý, pekný pane Bohatý, gratulujem k národným veľčinom! Kto chce byť hrdinom, nemusí požívať mizerné štipendia! Národný hrdina a štipendium — ktože to slýchal! Nech sa páči hneď so mnou!«

Šošotka odišiel so Štefanom Bohatým.

»Šuhajci,« povedal Laco Kráľovský, »nože sa mi tvrdo držte! Prosiť chabo nejdeme. To by nás nectilo. Naša vec je svätá a nevinná!«

Počaly sa dlhé inkvizície, nie menej vážne vedené, ako by išlo o deväťdesiat vypálených dedín. Resultát bol dosť smutný — Štefan Bohatý bol vyhodенý zo školy, Kráľovský a Pinkavka dostali consilium abeundi, ostatných pozavierali do karcera. A čože zavinili šuhaji? Čítali slovenské časopisy, rečnili básne a robili i kritisovali slovenské práce. Ako známo, je to u nás zločin.

II.

Pô výroku školského súdu sedeli dvaja priatelia, Štefan a Ladislav, v chyži u Wunderky. Štefan bol zronený. Nie sama relegácia kormútila mladého šuhaja, ako hrozná myšlienka: ako oznámif otcovi hrozný chýr, ako pred neho predstúpiť? Lacko bol chladný, ako vždy, ba robil zlostné poznámky na vyšetrujúčich pro-

fessorov, opisoval ich tváre, posunky, smial sa hlúpej vážnosti prísnych sudcov a besnote udavačov. Mikuláš Strážnik bol hlavným udavačom, svedkom a očerňovateľom mladých ľudí.

»Čo počať?« riekol Štefan. »Moje postavenie je bezvýhodné! Kam sa teraz vrhnúť? Za týždeň musím opustiť mesto toto. Potom budem vrhnutý do šireho cudzieho sveta!«

»Čo počať? to je vec veľmi jednoduchá,« odpovedal Laco a položil sa na neodkrytú posteľ; »pôjdeš pekne-rúče k apovi a povieš mu, že ťa vyhodili zo školy. Apa bude chvíľu hromžiť, potom sa za dva dni pomračí, ako jasenné nebo, tvoje múdre chovanie a matkina výdatná pomoc rozoženie otcovské chmúry — a vec skončená!«

»To nepôjde tak ľahko. Môj otec je tuhý človek — a čo je najhoršie — stojí pod vlivom našich úhlavných vrahov.«

»Never ty otcovskej tuhosti. Zním ja našich ľudí a pánov tatíkov už dávno. Hlavná vec je, aby človek vedel stoicky pretrpeť prvú búrku. Nebo sa zas vyjasní.«

Avšak do vyjasnenia neba bolo ešte dosť ďaleko. Šošotka sa postaral, aby Štefanovi rodičia dozvedeli sa o synovom nešťastí. Jeho list ešte zväčšil vec. Bol plný vlastizrady, panslavizmu atď. Ondrej Bohatý skamenel od ľaku a hnevu, čítajúc Šošotkov list. Čisté nebo rodičovskej radosti premenilo sa razom v smutnú

mrákavu žiaľu, jedu a zúfania. »Nikdy viac mi nechod' na oči,« písal synovi, »ani nehovor, žeš' mojím synom, ty zradca, ty — ty —« — nasledovali tituly Šošotkovské a nadávky, čerpané z informácie Eúteho. Eúty nemal inšej starosti, ako rozplameniť otcovský hnev v prsiach Ondreja Bohatého. Pomáhal mu farár i slúžny. Ich anathema bolo zničujúce.

Štefan ukázal Lackovi otcov list.

»A predsa pôjdeš domov! Ja pôjdem s tebou. Bola ty strela, aby vec nemala prísť do dobrej kofaje! Consilium abeundi prijal som ako rozkaz a dnes mi dá riaditeľ moje vysvedčenia. Mne zuňovaly sa už mizerné školy s ich blbými, polosurovými professormi, s ich nereálnym základom, karcermi, maďarčinou, po bordeloch rozletenou mládežou, pedelom a všakovým nesvarom. Maďaromanská škola je pravý chliev. Urobím svojmu otcovi radosť: budem pomáhať stárnuceму pri ekonomii — už ma dávno volal. Len nie strachy na Eachy.«

Na druhý deň lúčili sa šuhaji od svojich kamarátov. Pílo sa na slávu odchádzajúcich a na zmar zradcom a udavačom. Večer Štefan pakoval svoje veci. Po dokončenej práci šiel k starej Wunderke. Nemka bola smutná a nerada videla odchádzať svojho mladého pána. Helena sedela pri šijacom stolíku a iba časom bľuskla na Štefana. Bolo jej ľúto, že odchádza. Včasne ráno prilrkkotal vozik pred dom, Lacko už sedel na

ňom. Helenka bledá, s červenými očami vybehla z chyže a podala Štefanovi sviežu kytku.

»Hľa, predsa za tebou jedna skromná duša smúti,« poznamenal Laco s úsmevom na nežnosť jednoduchej devy. Štefan potriasol srdečne ruku Helenky a vyskočil ku kamarátovi na voz. Kočiš šibol ospalo do koní — a voz hrbolcoval po dláždení. Helenka kynula ručníkom za odchádzajúcimi. »Nože sa ohliadni,« riekol Kráľovský. »odberá sa od teba tajná láska.«

»Aké to nechutné žarty,« poznamenal Štefan; ale sa nevdojak obzrel. Sám nešípil, aký bolestný pocit zvířil sa v útrobach dievčaťa nad jeho odchodom.

»Ah, čo po tom,« máchol rukou, »o tri dni zabudne na študenta.«

»Alebo ani nezabudne,« poznamenal Laco, zapaľujúc krátku pipku; máš to všelijaké ženské na tom svete. Väčšina ich pravda ľahko zapomína na mladé dojmy. Avšak je malá hrbka sentimentálnych ženských stvorení, ktoré nosia mladé dojmy — do staro-panenského čepca, alebo i do hrobu. Mne zdá sa, že Helena prináleží k posledným.«

Svieže letné ráno brieždilo sa vo svojej purpurovej kráse. Mladí ľudia zamysleli sa a požívali plným dúškom ladnosť obkľučujúcej ich prírody. Na celej ceste málo hovorili. Štefan nemal príčiny byť veselý a Laco počal čez poludnie podriemkávať. K večeru vtiahli do Zá-

vodia, a síce do hostínca. Chceli sa prezvedieť o nálade starého Bohatého prvej než by sa ako ztratení synovia pred neho postavili.

V hostínci počuli neblahé chýry. Bohatý zúril vraj — o nejakom vyrovnaní ani slychu. Na druhý deň sa rozchýrilo, že mladý Bohatý, zo škôl vyhodený, prišiel. Chýr dostal sa i k Bohatým.

«Nikda ten chalan neprekročí môjho prahu!» volal surovým hlasom Ondrej, a jeho oči blčaly zúrivým hnevom. Matka lomila rukami, mierila muža, prosila — avšak všetko márne. Prišiel posol od matky do hostínca. «Nechoď, syn môj, domov,» písala mu, «otec ťa nechce vidieť. Avšak na večer príjdi na záhumnie, pod lipu ku studienke.»

Bolo to smutné shliadanie sa. Starenka plakala, až jej srdce usedalo. Štefan bol zničený — bôh matkin žral ho ako tuhú zimnica.

«Čos' to porobil, Števkó, čos' to porobil!» líkala úbohá matka, a ovládaná hŕomom, sadla na drnovú lavicu pod lipou.

«Nič hanebného, mamička, nič zlého! Nedorozumenie, zášť . . .»

«Tys' nemohol byť podlý,» tvrdila starenka a pozrela prísno do očí synových, «tvoje oči sú jasné, hľadia priamo a svobodne! Ty nešťastné moje dieťa!» Viac nemohla. Kľčový, konvulsívny plač pretrhol jej ďalšiu reč.

»Pandúrov chce poslať tvoj otec, aby ťa zlapali — slúžny mu to urobí k vôli. Nebav sa tu ďalej,« a s tým vyňala niekoľko pokrčených bankoviek z vrecka a vtisla synovi do rúk.

»Nechcem peňazí, mamička, podržte si ich! Ja si zarobím, čo budem potrebovať . . . Povedzte otcovi, že ho prosím za odpustenie; povedzte mu, že nepotrebuje pandúrov . . . Ja sa mu neukážem pred tvár! S Bohom, mamička, neza-búdajte na mňa!« A s tým vytrhol sa z matkinho náručia. Jako srnec preskočil cez plot a zmizol v sadoch. Dorota Bohatá klesla poznovu na lavicu. Nemohla už ani plakať. Zdalo sa jej, že už utratila syna na večnosť. Ako by ho boli do hrobu položili . . . Vstala . . . šla rovno k farrárovi . . . Šupáčky, ktorých syn neprijal, vtlačila mu do rúk. »Na sviece,« riekla, dusená plačom, »ostatok chudobným . . . Bože, Bože!«

»Ty máš dobrú matku,« riekol Lacko, ktorý zo sadu hľadel na podivné lúčenie sa syna s matkou. »Ale ani to neverím, že by otec tvoj bol taký medveď, ako sa stavia. Počkaj! Zkúsme šťastie, hádam podarí sa nám ho smieriť — ba čo viac: poslovenčiť. Mal by som veľkú vôľu vybiť mu z hlavy tých pár maďarských frás, ktoré posbieral na vandrovke, a s nimi i toho Lúteho so slúžnym. Hrozná je predsa pritom, aké časy žijeme! Medzi otca a syna, sestru a brata hádže sa národná zášť! Peklo tým ohyždám, ktoré to zapríčinily!«

»S mojím otcom je nemožné vyrovnanie!« vzdychol Štefan.

»Kto vie! Tvrďšie hlavy zmäkly pod lúčami nášho slnka! Ale teraz poď ko mne. Mój otec ťa vďačne za pár čias pohostí — a potom, keď len niečo vyhútame.«

Statok Kráľovského ležal asi tri hodiny od Závodia. Mladí ľudia prišli nečakano k starému pensionovanému kapitánovi. Práve šiel z poľa.

»To sú skóre prázdniny,« riekol ekonom, keď poznal syna.

»Vyhodlil ma zo škôl, apuško,« riekol svojbodne Laco, srdečne objímajúc svojho otca.

»Tomu by som sa veru nečudil. Šalún si bol vždy, pansláv si, poslúchať nevieš. Avšak čo po tom! Ste bez pochyby smädní, mladí páni,« obrátil sa vyslúžený vojak k mladým ľuďom.

»Neuročné! Fero, do pivnice,« volal na sluhu Lacko, »načapuj z toho, ktoré mi je vrstovníkom!«

»Štefan Bohatý,« predstavoval Lacko svojho hosťa.

Veselý vyslúžilec bol celý natešený, keď dostal hostí. Slúžil tridsať rokov v armáde, pri-
vykol na hlučný vojenský život, ktorý teraz musel postrádať v dedinskom zátiší. Zato bol veľmi vďačný, keď časom zašumel jeho úhľadný, prízemný dom veselou vpravou a čengom pohárov. Jeho dcérka, Eleonora, vyvábená hlučným vitaním, vybehla na dvor a poznajúc brata, počala ho objímať.

»Pomaly, Lorka, pomaly, veď mi cviker vraziš do tvári. Aký to pomarančový oheň!«

»Tys' vždy ten starý posmešník, Lacko,« v tom zbadala neznámeho Štefana a zapýrila sa.

»Vidiš,« smial sa Laco, »bolo ti treba toho purpuru — teraz sa hanbíš za svoju sesterskú prudkosť. Môj priateľ Bohatý — vyhodený maturant,« predstavoval svojho priateľa.

»Tebe sa o vyhodení nebezpečne sníva,« poznamenal kapitán.

»Žiaľbohu, je to nie sen, ale skutočnosť. Predstavujem sa ti, apuško, ako kandidát ekonomie, tvoj adjutant, tvoja pravá ruka. Tu si vystavím svoj šiator, už len pre ten znamenitý zemiakový šalát, ktorý vie hotoviť Lorka.«

»A pre toho vrstovníka svojho,« doložil veselý starý pensionista a smial sa celou tvárou. »Teším sa, že si sa tak rozhodol. Bravo, syn môj!« Jeho pomer k synovi bol zvláštny, viac kamarátsky. On dôveroval na silnú prírodu, rozvahu a chladnú, rozvažnú myseľ svojho syna. Preto mu dal úplne voľnú ruku. A k chvále mladého Ladislava musíme podotknúť, že v ničom nesklamal otcovu dôveru. Mal nezlomný, hrdý ráz, a možno pod feruľou bol by z neho zlý ferina. Úplná svoboda upevnila ho v dobrom. Pravda, že je to zriedkavý prípad; avšak platí stará pädagogická pravda, že každý človek má byť dľa zvláštnej metódy vychovávaný. Pod jednu šablonu nezmetí sa veľa duchov.

Števkó Bohatý celkom okriak pod pohostinskou strechou kapitánovou. Rozvlnená, bôľami a bojom vzbúrená hrud' počínala sa upokojovať.

Lorka blížila sa k hosťovi s nenútenou dôvernosťou, prosila ho často, aby jej čítal; jej otázky boly vtipné, jasné; on rád odpovedal, rád poučoval. Dva týždne uplynuly mladým šuhajcom ako deň.

»Už čas, abych zanechal váš milý dom,« riekol večer pri lihaní do postele Števkó svojmu kamarátovi. Veď je to očividomý hriech pre nás, takto postávať!«

»Postávať? Nie, to znamená užívať svobodu! Beťári dali ti možnosť pôžitku úplnej neodvislosti a svobody, ktorej si posiaľ neokúsil. Na školách si bol vo večnej práci, doma fa tlačil fílisterský otec. Uži tých pár dní a posilni sa k dielu. Lebo veru dielo musíme počať. Naši predkovia zanechali nám veľkú ideu slovenskú a slaviansku v celej posvätej čistote, to je pravda. Oni obracali oči do minulosti, deklamovali o Rastislavoch, Mojmiroch a mnoho i o nikdy nejestvovavších Svätobojoch. Všetko pekne a dobre! Oni lietali s holubicou nad mutným Dunajom — všetko krásne. Oni hádzali sa do prúdov partikulárnych bojov — žiaľbohu, často ničlili v nich najlepšie sily! Podhodila im Viedeň, z ktorej nikdy nič dobrého pre Slavianstvo nevyjde, nejakú falošnú kosť — oni sa rúvali s vrahmi národa a vyliievali najhorúcejšiu

srđcovú krv! Jedným slovom zaviezli nás do závozu . . . my v ňom trčíme pevne, nepohnute. Efemerné „zásluhy“ starých liet sú ťažkým balastom každého živšieho ruchu! Brat môj, uznaj, že to ďalej nemožno trpeť. Vysoký ideál, za ktorý horíme svojou celou bytnosťou, slietol v naše časy trochu nižšie: treba sa mu do očí prizreť a hľadať čo len tónu jeho priklincovať skutkami na túto našu svätú a pritom reálnu pôdu. My stojíme na slovenskej, skutočnej, skalnej alebo čiernozemnej pôde, ktorá volá na nás: urobte niečo, čo by na mne basirovalo! Ustaňte vo vysokom lete! Nás netreba dvíhať do vysokých sfâr, nás netreba ideálom riediť v šémy. Každý opravdový Slovák je čistým idealistom, k hovädskému materializmu kloní sa iba slovenský odrodilec. Avšak slovenský idealismus musí zrieť a dospievať ku konkrétnemu, skutočnému činu. Dost' už bolo fantasmagorií! Preč s frásami, ony sa už vyžily!«

»Krásne reči, málo vecí,« podotknul ospale Števko a zívnuł. »Zakiaľ nevieš nič podstatného udať, zakiaľ neznáš, v čom tá naša reálnejšia činnosť pozostávať má, zatiaľ si nič nového nevyhútal. Veď i ja cítim, že púhymi veršami, prípitkami a »živio« volaním neprijdeme nikam. Ale udaj cesty.«

»A ty nevidíš pustý, hrozný úhor, ktorý leží pred nami? Ty ho musíš hľadať a po ňom šmátrať? Tu máš na pr svoje rodné mesto Zá-

vodie. Pozri naň. Starý šudier Lúty, bonvivan kňaz a bankrotovaný slúžny držia na povrázku 4000 dobrých slovenských duší! Ty, zrodenec tohoto Chalupkovského Kocúrka, nevedel si získať pri všetkej svojej horlivosti ani len dobrého šomráka, ktorý je tvoj otec! Hanba! Ale na našich schôdzkach horel si za Slavianstvo, za našu budúcnosť, za duševno-aristokratické postavenie nášho Slovenska vo veškerom slavianskom svete. Čo robí Samko Rovný, tá znamenitá chlapina? Nakúpi čez rok pár kníh, drží časopisy, a myslí, že urobil niečo epochálneho za svoj národ. Jeho traja paholci nabili v krčme istého tovariša, ktorý prišiel z Pešti a vo svojom vystatovaní riekol, že je slovenská reč iba pre lumpov a zlodejov. Ver mi, tí traja paholci majú toľkú zásluhu, ako celý Rovný. Tovariš stal sa predmetom posmechu, a celá služobná mládež vie, že dostal výprask za slovenskú reč, ktorú pohanil. Bár by sme sa učili od tých troch znamenitých paholkov. Pravda že v inom spôsobe.«

»Cesty, cesty ukáž.«

»Ešte nevidíš, ty snilko? Teraz máš ferie, vďaka tomu soschnutému, pľuhavému Šošotkovi! Pôjdeme do Závodia. O pár dní ta dorazí i šibal Janko Pinkavka. Počneme dielo.«

»A môj otec?«

»Veď s tým počneme! Ty nám budeš bránou do zaklätého hniezda.«

»Nerozumiem ťa. Konečne pristávam na všetko! Práve neprirodzený otcov hnev zaoceľoval akosi moje útroby. Slzy matkine pália ma na duši. Oplanstvo podlých Šošotkov zobúdzava vo mne zúrivosť!«

»Tak ťa! Už sa mi páčiš! A teraz dobrú noc!«

O chvíľu ozývalo sa dlhé, chutné dýchanie spiacich mladíkov. Spali oni tuhým, oloveným snom, ako svedčí sa na mladých ľuďoch. Štefan Bohatý sa časom mocne pohýbal, až posteľ práskala, a prehovoril zo sna nesrozumiteľné slová. Bledý svit mesiaca vnikal cez riedke záclony do chyže. Neunavený svrček spieval svoju trasľavú pieseň. Dobré sa to spalo pri jeho monotónnom speve:

III.

Slová Lackove zunely v ušiach Bohatého veľmi dôrazne. Už zavčas rána vstal, obliekol sa ticho a vyšiel do záhrady. Celá preleť letného rána dýchala z prírody. Na tráve a kvetoch visely rosné kvapky, celý roj vtákov čvirkal v košatých lipách. Poľnou cestou vŕzgaly kolieska pluhov. Skoro za ním vybehla Lorca s červenou tvárou a jasnými, vyspatými očami. Vkusný ranný oblek pokrýval jej nevysokú, niečo plnú postavu. Tvár jej nebola pravidelne krásna — ale tajný pôvab kryl sa v hlbokých

očiach. Belavé vlasy, voľne spustené, vlnily sa chutným, okrúhlym chrbátom. Všetko žiarilo z nej životom, radostným povedomím, že je predsa len krásne na tejto Božej zemi. Čistý, zvučný hlas vinul sa jej z hĺbky pŕs — rovno ako cveng zvona. Matku ztratila veľmi včasne, prežila prvé dni rozvíjajúceho sa panenstva pod asketickými očami hysterickéj tetky. Prechod do rodičovského domu bol pre ňu dielom osvobodenia. Oddala sa celou svojou ohnivou, citeľnou dušou laďnej svobode, ľúbila prírodu až do entuziasmu, opatrovala celú menažeriu domácich zverov, liečila mačky, chránila vrabcov a stehlikov pred ukrutnosťou dedinských uličníkov, spravovala domácnosť, pestovala kvety a čítala po nedeliach nemeckých lyrikov.

Štefan poklonil sa Lorke a obdivoval jej ranostajnosť.

»Nie div, pane Bohatý — ja som nekrákorila do polnoci, ako vy s bratom!«

»Divno! Vy musíte mať tajných zvedov, domácu políciu!«

»Vaše hlasy. Moja chyžka je práve vedľa vašej, stena nehruhá. Počúvala som chvilu temný huhlot — ale nebojte sa, rozumeť som nič nemohla. A tak rada bych s vami prehovoril o veciach seriósnych, o činoch, nádejach! Ale môj brat je negalantny ošklivec! Keď sa priblížim k vášmu rozhovoru, hneď zamĺkne alebo počne pletkáriť. Akoby ženská odkázaná bola len

k pletkám, prázdny m poklonám a každodenným klebetám.«

»Váš brat zabúda, že má pred sebou pätnásťročnú slečnu.«

»Prosím, šestnásť.«

»Teda šestnásťročnú pannu, a myslí o vás tak, ako vás zanechal, keď šiel do škôl. Jestli môžem niečím slúžiť, veľmi vďačne.«

»Povedzte mi, pane Bohatý, čo vlastne chcete s tým svojím »národom,« »národnými túžbami,« »obetami?« K čomuže to všetko smeruje?«

Bola to niečo krušná otázka. Od abecedy sa mu nechcelo počínať, a v krátkych slovách bolo mu ťažko dať dostatočnú odpoveď.

»Človek delí sa od zvera medzi inšim aj tým, že chce žiť v sriadenej spoločnosti a v úzkych sväzkoch s ňou zdokonaľovať sa.«

»To chcú i Nemci, i Francúzi. Ba i mravci a včely, načo teda akýsi osobitný národ?«

»Chceme to i my Slovania, a síce na svojich vlastných základoch, pomocou svojej vlastnej reči.«

»Veď sa to stať môže i pomocou inej reči. Ba čím vzdelanejšiu reč si vyberiete, tým ľahšie dosiahnete cieľa.«

»Jednotlivec možno! Avšak druhá vlastnosť ľudská je, že človek vozvýšený, čestný želá si čím viac súdruhov mať na púti k dokonalosti, ku vzdelanosti a šťastiu.«

»A takých spojencov hľadáte v našom krpčiarском ľude? Pomýlená cesta — choďte ta, kde nájdete súcich ľudí.«

»Tretia vlastnosť čestných ľudí je, že hlboko ponímajú sväzky, ktoré ich pútajú k ľudu, z ktorého krvi pošli, ktorého reč vravia od detstva, ktoré ich viažu na rodný milý kraj. A preto má byť ich túžbou, aby svoj pokrevný ľud brali so sebou na ťažkej púti k dokonalosti. V tom leží celá tajna nášho rojčenia o národe. Preto dáme sa vyhadzovať zo škôl, znášame posmech, smežeme sa nad zlobou; preto kormúti nás každý neždar, posilňuje každý pokrok. Preto sme hotoví dať všetko v obeť za svoj národ, i i životy, slečna, i životy!«

Lorka sa zamyslela. Celkom iné pochopy, iné myšlienky zkrslý v jej bystrej hlávke. Každé slovo mladého šuhaja širilo jej dušu. Srdce bilo jej akýmsi nepoznaným, triumfálnym tlkotom.

»I môj brat tak smýšľa?« pýtala sa po malej prestávke a potriasla belavou šticou.

»Tak.«

»Celkom tak? Nemožno! Či by pristaly také reči do jeho posmešných úst? Veď on považuje celý svet za žart!«

»Nie celkom. Mnoho seriózneho ukrýva sa pod jeho často bizarnými myšlienkami.«

»A či by ste nepotrebovali spojencov vo svojich mladistvých bojoch za národ?« pýtala sa horlive mladá deva.

»Tých hľadáme všade! V lude, mládeži, medzi starými, múdrymi i jednoduchými.«

»Ale nie medzi ženskými?« spýtala sa Eleonora s istou prísnosťou. Zvedave uprela svoje krásne, výrečné oči na tvár Štefanovu.

»Čo s tým chcete?« odpovedal otázkou Štefan.

Eleonora neodpovedala. Vbehla do chyže. Štefan sa prechádzal pod krásnymi lipami záhrady a dumal o sviežej, bystrookej dievčine. Dva týždne bývať pod jednou strechou s takým milým zjavom a nepodumať časom o ňom, bolo by konečne hriešne. Takého hriechu nedopustil sa dumný, mäkký Štefan, hoci bol ďaleko vzdialený od každého erotického rozjarenia citov. Jeho celé srdce preplnené bolo vysokým túžením za ideálmi, starosťou a bôľom nad neutešeným stavom jeho dnešných neblahých okolností. Krásne oči priateľovej sestry tešily ho, ako tešia nás ruže alebo fialky kvetnej záhrady. Posledný rozhovor vzbudil v ňom nikdy nesnívanú myšlienku: či by nebolo možno rozplameniť toto mladé pekné srdce ohňami, ktoré horely v jeho mladej hrudi? Od myšlienky nebolo ďaleko k pokusu. Zamenil raz Heineho Sládkovičom. Čítal Eleonorke zvučným hlasom svojím Detvana. Ona ho často pretŕhala otázkami, na ktoré on dával ochotne vývod. Prečítajúc niektoré krásne miesto, položil knihu na lono, a medzi mladými ľuďmi rozvinula sa shovárka,

mysticky bájna, ohnivá, fantastická. Reč Štefanova prúdila sa jasným, čistým tokom. Eleonora nerozumela všetkým výrazom a zvratom, počínala však hĺbku citu, vernosť a pevnosť presvedčenia a poetický náter, ktorý ležal zlatým pelom na všetkom, čoho sa dotkly slová nadšeného mladika. Ľahké pochopovanie so strany devy pružilo jeho úsilie — o týždeň bol v plnom prúde svojho proselytského námáhania.

»Musí byť našou,« šeptal sám sebe, keď zadumeno odchádzala Lorca od stolika. Jej tvár nadobudla akejsi priehľadnosti, zduchovnela, ožiarila sa svitom myšlienok a citov.

Lacko počal sa mrzeť na časté prechádzky mladých ľudí. Bratia pocítia časom istý druh revnivosti — k tomu bol zaťatým nepriateľom takzvaných »študentských ľúbostí.« Ako ľahko mohlo niečo podobného povstať medzi sestrou a jeho sviežim, peknoduchým priateľom!

Raz urobil poznámku na priateľove schôdzky, ktoré dialy sa síce pred očima všetkých, avšak predsa prezradzovaly akési hliženie sa intímnejšie, ktoré muselo vzbudiť pozornosť takého ostrého oka, ako mal mladý Kráľovský.

Štefan bol ohrozený. Videl klíčky nedôvery — v srdci svojho priateľa, za ktorého by bol dal život.

Počal sa strániť jeho sestry, strániť až do krajnosti.

Eleonora bola zarazená. Už prvý deň cítila prázdnotu. Chybel jej Štefan, jeho zvonný hlas, jeho umné, šumivé myšlienky. Prešly tri dni — a Štefan sa zas len stránil devušky, ako ohňa.

Už chcela pýtať sa po príčine. Tu vyhrkla jej krv do tvári, páčila celú tvár až po sluchy. Bol to rumeň ženskej pýchy.

»Oni mňa nechcú k dielu za svoje národné ideále, oni mňa považujú za decko, za plochohlavú húsku! Celý deň sú pospolu, píšu, čítajú, radia sa. Ja som odsúdená k punčoche, k tej hlúpej, všednej ihle. Nuž či nevlnilo sa moje srdce tak prudko, tak búrlive, ako ich? Či je môj cit nič, moja túžba prázdny hluk — môj bôľ je nič, moja túžba odsúdená do jarma? Niet pre nás nijakej úlohy vo všeobecnom diele? Nevieme my tiež aspoň trpeť?«

Opovrhovanie, akého sa jej dostalo od mladých mužov (tak si to namyslela), upevnilo v deťu Štefanom vzrušené city. Celkom iným okom hľadela na »krpčiarov«, celkom iným uchom počúvala spevy robotníč. Jej malá belunká rúčka zatínala sa, keď prišli susedia na návštevu k otcovi. Ich reči ploché, triviálne naplňovali ju ošklivosťou. Miešanie maďarčiny protivilo sa jej v hĺbke duše. Vo svojej čistej panenskej chyžke, na malom kamene naložila z triesočiek dokonalú hranicu, položila na ňu malý, jej vlastnou rúčkou písaný sväzok maďarských piesní, priložila maďarsky vedený den-

nik, taktiež popreplietaný veršovanými citátmi, a všetko pekne-krásne spálila. Veselo blkotal červený plamienok. Listy sväzkov krčily sa, rudly, potom černely. Slzy radosti, slzy tajnej víťazoslavy blysky v očiach devušky. »To môj prvý čin!« riekla a zasmiala sa srdečným, nervósnym smiechom. V tom vpálil do chyže Lacko. »Priprav mi bielizeň, Lorka,« zavolať veselo; »ideme do mestečka na viac dní.« Deva sa trhla. »Aj, aj, ty kúriš v tak horúcom lete! Čo to?« a vytrhol polozhorený list z ohňa. Eleonora mu to nemohla prekaziť. »Ah, tvoje verše — čo to má znamenať? Daj sa bozkať, sestra, daj sa objať,« a už sovrel sestričku do náručia. Tá ukrývala horúcu tvár na jeho prsiach. Teraz už nebudeš viac kaziť toto naše čisté, slovenské povesenie? Už nebudeš viac maltretovať náš biedny klavír! Výborne! Teraz k dielu!»

Oči devušky zasvietily tuhým, intenzívnym plameňom. Jej brat prestal pletkáriť s ňou. On ju volá k dielu, dielu vážnemu, zodpovedajúcemu ideálom, ktorými naplnila sa jej duša od pár čias. Ona bude môcť účinkovať na veľkom diele osvobodenia utlačených, opovrhovaných, zanedbávaných. Liečenie mačiek, chova kanálikov a sústrasť s trápénymi vrabci ustúpi dielu naozajstnému. Hlávka devy krúžila sa. Jej citné srdce bilo tak mocne, tak smelo, že ho musel počuť jej prísny pán brat.

»K dielu, hovorím!« spešno riekol, hurtovno, netrpeľivo.

Eleonora pozrela naňho dôverne, s výrazom vďaky v zraku. Cítila v sebe sily dosť pristaf k mladým, neohroženým ľuďom, chystajúcim sa na hrbľovatú cestu bojov a trampôt.

»Nuž dobre, braček — kde začaf, čo podujat?« pýtala sa Lorka s ohňom v očiach.

»Košele chcem, aspoň tri-štyri; chytro, Lorka!«

Eleonora zostala stáť ako skamenelá. Potom zaplakala hlasito. S výše svojich mladých, len pred krátkym časom zkrslých dúm shodená bola razom do temností prosaického bytu.

IV.

Mladí ľudia chystali sa na dlhší pobyt do Závodia. Štefan nechápal celkom jasno ciele svojho priateľa. Avšak jeho rozhodnosť mu imponovala. On dal sa viesť bystrému rozumu a pevnej vôli.

Keď už kone netrpeľivo hrabaly kopytami, vyšiel na dvor starý Kráľovský s dlhou fajkou.

»Nuž teda predsa vás kamsi fahá?« riekol mladým ľuďom. »Potreboval by som jednu kompániu svojho regimentu — a koniec všetkým vašim detinským námahám!«

»Ohó, milý apuško,« odpovedal ticho Laco, »pred našimi námahami bude utekať celá armáda

— (a teraz naschvál urobil dlhú pauzu) hlupcov a sebcov. O kompánie sa my veľmi nestaráme. My berieme vec summárne. Maličkosti nie sú v našom programme.«

»Netáraj, Lacko, netáraj,« pohodil dobrosrdečne starý vojak, »my ľudia sme všetko samé opice! Affentheater, mein Sohn. Jedna opica je komickejšia a vtipnejšia — nuž vydožyje si viacej orechov. Ba či sa hodno tak lopotiť, premýšľať a stavať veterné zámky? Mohli by ste sliezť s voza a zapíť si so mnou v svätom mieri! Škoda vašej podoby!«

»Počuješ o nás zo Závodia,« riekol chladno Laco, vyskočil na kozla, vzal Ferkovi z ruky opraty a zaplieskal bičom.

»Oni sú pochabí,« máchnul rukou Kráľovský, keď voz zmizol zo dvora; »robil som tiež hlúpe kúsky za kadetstva.«

Eleonora počula otcove slová, stojac za sklenenými dvermi ambitu.

»Nie sú pochabí, apuško,« povedala určitým, pohnutým hlasom; »chcú byť viac v národe, ako lenivcami a darmožrútmi.«

Kráľovský pozrel na dcérku v úplnom nedorozumení. Zkadeže jej rozpálené lica, zkade ohňom blčiace oči? Čo sa stalo s Eleonorou, veselou a vždy žartujúcou? Aké to slová z jej četiných karminových úst?

Dlhé rozmýšľanie nebolo vecou starého pensionistu. Hodil svojou šedivou hlavou v bok,

ako to robieval, keď niečo pretrhlo jeho duševný mier, a šiel polievať svoje oleandre a kaktusy, svojich ľúbimcov.

Lorka prebehla sad, sadla do bujnej, vysokej trávy, nikda nekosenej. Dlhé stvolky s metličkami hýbaly sa predvečerným, teplým vetierkom pred očami devinými. Po sneti trávnej liezla pánbová kravička, vyliezla na odštiknutý vrcholec, rozopäla červené, čiernymi bodkami posiate vrchné krýdelká — obnažiac spodné, priehľadné — a uletela. V stromoch sadu šumel vietor tichou, uspávajúcou melodiou. Zďaleka bolo počuť lenivé hrkotanie voza, veľmi ťahaného. »Hajs, hajs!« volal voliar. Devuška pocítila v útrobách žravý bôľ. Kde sa podela jej voľná, nenútená veseľosť? Zmizla. Prečo zmizla, ako zmizla? Darmo sa pýtalo mladé dievča. Vietor šumel ďalej, trávky zhýbaly sa ako prvej. Veď by vlastne všetko malo byť inakšie, premenené, pretvorené! Veď by celá príroda hovoriť mala jasnejšou, markantnejšou rečou! Príroda je tou samou záhadnou, nemou prírodou.

Deva položila plnovlasú hlávku na ruku. Hlávka bola priťažká laktú — ona položila ju do chladnej trávy. Chladná tráva tak dobre, tak príjemno osviežovala horúce sluchy. Zvedavá jašterička vykukla z huštiny trávnej. Lorka pohla rukou, jašterička požmurkala v strachu malými očkami, pomykala chvostom a ztratila sa ako blesk — ako myšlienka, ktorá zrazu povstala a

zrazu zanikla v rozpálenej hlávke devinej. Bola to myšlienka zlá, myšlienka nemožná. Sama vrhnúť sa do diela! Sama počať účinkovať? Niet spôsobu, niet moci! Bratove posledné slová zazvuchaly jej v ušiach. Myšlienka uletela. »Košele chystať,« pošepla, »košele chystať — to tvoje dielo.« Slnko zapadlo. Chlad prebehol údami mladého stvorenia. Vstala, zanechajúc v tráve šľak svojej postavy. Do sviežeho líčka vrezala sa tráva a zanechala na ňom tuho červené pruhy. Niečo upokojená, otriezvená ľahla večer do postielky. Nemohla spať. Psi celej dediny brechali neustajne. Inokedy ju to málo znepokojovalo — teraz počula každé zavýjanie vzbúrených strážcov dediny. Sotva zadriemala — tu zas počula spev kohúta. Za prvým nasledoval druhý, tretí a tak až do rána. Ba či len psi a kohúti boli na príčine jej nepokojného sna? Sotva. —

Celé Závodie hovorilo o príchode troch mladých ľudí. Poznemenáť slušno, že i Janko Pinkavka dopálil — veď už boli prázdniny. Onedlho rozmnožil sa krúžok priateľov o niekoľko šuhajcov z rôznych škôl. Štefan Bohatý býval u dobrého, ale slabého Rovného — do domu nesmel. Rovný bol starý mládenec a žil z malého gazdovstva. Odchovanec Štúra, bývalý dobrovoľník, bol bezúhonným národovcom — avšak farchy boja, farchy večnej zášti nudily statočného muža — zanevrel na prevrátený svet, stískal päsť vo vačku, ale i to iba o samote.

»Odi profanum vulgus,« hovorieval, keď naňho robili v mestskom »kassíne« filisterózne poznámky. Presvedčený o svojej dôstojnosti, svojom vyvýšenom stanovisku, viedol život dosť samotársky a podivný. Mládež miloval a jeho vrecko bolo vždy otvorené pre poriadnych šuhajov.

Počal sa čulý život v tichom ináč mestečku. Lacko vedel každý deň okrášliť a urobiť pamätným nejakým dobrým výmyslom. Raz sriadil vychádzku na blízke rummy hradu — a napriek tuhému dažďu, ktorý sa spustil na veselú spoločnosť, tvrdil každý účastník, že takej zábavy nebolo ešte v Závodí. Druhý raz improvisoval tanečnú zábavu. K mládeži pripojili sa starší. V bočných izbách rozvinula sa živá debatta. Lacko pripíjal statným mešťanom, ich poťažným »spanilomyseľným« polovičkám, dcéram, atď. — a šuhaji naši vydobyli si skoro pevnú pôdu v Závodí. Ich smelosť rástla so zdarom. Pomýšľali na divadlo. Po mnohých bojoch prišlo i k pripravám. Štefan bol zručný režisér i herec. Lacko stal sa direktorom, šepkárom, kassírom. Pinkavka prvým komikusom. Malomestské slečinky učily sa úlohy o zlomkrky. Chyba bola len v tom, že každá chcela len úlohy, v ktorých sa mohla pekne obliecť.

»Pekné veci stvára váš syn!« S týmito slovami vstúpil pravotár Lúty do dielne starého Bohatého.

»Nemám syna!« odvrkol poctivý blanár, neustávajúc vo svojej práci. Ostrým nožom rezal kožušiny, rezal tak energicky, až sa nôž hlboko do stola vrýval.

»Áno, nemáme syna,« horkým, traslavým hlasom zamiešala sa do reči Dorotea Bohatá, ktorá už v kuchyni zlostným okom privítala bola Ľúteho; »nemáme syna pre pánov, ktorí huckajú rodičov proti deťom, a deti, naše nevinné deti, proti rodičom! Nemáme syna,« a v tom jej vyhrkly slzy, »nemáme syna!«

»Mlč, stará!« ohriakol svoju ženu tvrdý kožušník, »nemiešaj sa medzi mužov! Ta — do kuchyne!«

Starenka poslúchla. V kuchyni popadla hrniec a hodila ho celou silou o zem.

»To veru búrka i hrom,« poznamenal Ľúty s úsmevom.

Bohatý mlčal. Predvčerom sišiel sa s Rovným, ktorý mu nevedel dosť vynachváliť skromnosť, poriadnosť a um Štefana. A hoci mu odvrával, synovi nadával do panslávov, zradcov vlasti, kolompošov, predsa slová Rovného mali silný dojem na zatvrdlého muža. Otec sa ozval v zbaláchanom a podlými svódcami zmýlenom mužovi.

»Veru pekné veci stvára váš vyhodенý syn,« počal znovu Ľúty, »komediantom sa stal! Bude hrať komédiu, meštiansky synak, a to slovenskú komédiu. Vy to trpíte? Vy ste vlastenec, Uhor?«

Starý Bohatý zaťal zuby. Nieкто klopal na dvere. »Szabad!« zakričal zlostne domáci pán.

Vstúpil do dielne Janko Pinkavka. Úctive sa poklonil a odovzdal majstrovi divadelný lístok. »Divadelní ochotníci budú si pokladať za česť, keď vaša ctená rodinka ich predstavenie navštíví!« Pinkavka predniesol svoje invitačné slová so smelou istotou, ani okom nehodiac po Lútom.

»Tiež jeden z tých nepovolaných hostí?« opýtal sa drzo Lúty. Jeho široké nozdry triasly sa.

»Áno, prosím,« odpovedal úsečno Janko, »z nepovolaných od kadejakých verejných lotrov — ináč z povolaných — konečne, s kým mám šťastie?« doložil akoby to nič, so zdvořilým, studeným úsmevom.

Lúty sa zmiatol. Tak neopovážil sa nikto s ním hovoriť. Avšak čo bolo robiť, dovolil si v cudzom dome smelú poznámku, musel smelú odpoveď zniesť, tým viac, keď videl zlostne nakrivenú tvár starého.

»Tento pán je mojím hosťom,« zakričala Dorota, vkročiac do dielne. Veľkú dierkovanú varechu držala kľčovite pevno v pravici. Líca starency horely zlostným ohňom; ona rovno omladla. Ako by boly zmizly početné vrásky s jej tvári.

Ondrej Bohatý hľadel v nemom úžase na svoju krotkú ženu. Nikda jej nevidel v takom

energickom rozčulení, ani len pri najostrejšej domácej differencii.

Lúty cítil svoje nepekne postavenie. Podával starému Bohatému ruku. Dorota postavila sa medzi muža a Lúteho.

»Nie tak, pane veľkomožný, ruka môjho muža je drsná a špinavá pre vaše samatové dlapky, ktorými ste uvrhli nepokoj do nášho domu. Vy ste tu nepovolaným hosťom.« Zo stareny len tak sálal oheň a zloba obrazeného, materského srdca. »Pre vás som musela hľadať svoje dieťa na záhumni, pre vás musel môj syn opustiť svoj rodičovský dom, pre vás a vašich pomocníkov tiekly moje horké slzy v bezsených nociach. Kto vám dal právo pichať prsty do môjho domu? Ja a dom môj slúžiť chceme Hospodinu! Kto vám dal právo prziť moju svätýňu? A čo mi muža hubíte a na opicu obraciate? Môj milý Maďar! Aký Maďar je môj muž zo staro-turanských kopanic? Ko mne sa priženil!« Varecha len tak lietala vzduchom.

Postava stareny bola pružno vzpriamená, chomáč šedin vypadol zpod ručníka hlavou prehodného a vlál jej rozrumenenou tvárou. Pinkavka s úľubou hľadel na starenku. Jeho srdce topilo sa v slasti. »Tuším je v našich babách naša budúcnosť,« pomyslel si a tichý, nespozorovaný úsmev preletel jeho tvárou.

Starý Bohatý bol prekvapený. Už chcel sa oboriť na ženu; niečo ho nevidnou silou hatilo.

Niečo nepovedomé, mocné. Staré rozpomienky domáceho mieru zkrslý v jeho hlave. Celý život počas rozlúčenia so synom bol tupý, mrzutý.

Nastala nemilá pauza. Lúty sa odobral. Starénka vyšla von a vrátila sa zas taká shrbená, tichá a pokorná, ako obyčajne. Niesla na tanieri zákusku a v ruke flašu vína. Obsluhovala Pinkavku so srdečnou, úprimnou radosťou, veď i on bol so Števkom. Pinkavka rozprával históriu vyhodenia Štefanovho. Postaral sa o skvelé farby. Vedel zaujavo rozprávať — a mal utešenú inštrukciu od Kráľovského. Dorotea visela celou dušou na jeho ústach. Pri vtipných, zčiasťky poeticky vykrášlených opisoch, ktoré boli silnou stránkou veselého Janka, uškeril sa viac ráz i Ondrej. Keď opisoval mužské povedomé držanie sa Štefana pred školským senátom, zasvietily Ondrejove oči. Pýšil sa v duchu.

»Polovicu svojej veci som vyhral,« s tými slovami vrazil Pinkavka k Rovnému, kde bolo so pár študentov. »Štefanko, tvoja matuška je číre, rýdze zlato! Dala tá Lútemu lekciu!« A Janko vyrozprával príhody svojej návštevy. Všetko sa rozjarilo. Lacko slávnostným tónom vymenoval Pinkavku za diplomatického poslanca študentskej kolonie.

Divadlo vyšlo skvelo. Štefan, hrdina kusu, zaujal celé obecnstvo svojou hrou. Jeho rodičia neboli síce prítomní, ale bola ostatná rodina. Tá takrečeno útokom hnala na starého Bohatého dňom po predstavení.

Ľad bol prelomený. Dorotea obliekla sa do sviatočných šiat, vzala starého kočiša Jana a šla k Rovnému. Našla samého starého mládenca.

»Ej, ej, aká to zvláštna visita!« žartoval Rovný. »To kufor môjho syna, ber ho, Janko!« Janko bral kufor na mocné plecia. »A mňa sa ani nepýta mamička; čo to aké habanie, aká exekúcia?«

»Odpustite, pane Rovný, mám staršie právo! A kde je Števkó?«

»Zmizol, mamička, zmizol!«

»Veď sa vráti. Vari ho počkám. Už mi neuletí divý holub, keď som odpúdila jastraba.«

»Počul som, počul o peknom výstupe s Ľúty. Ba že ten postrach celého mesta musel na vás nájsť osteň. Len škoda, že ste varechu nepustili do roboty! Čo hovorí váš starý?«

»Mlčí a robí svoju prácu, ako by bolo pred jarmokom. I pán farár ho dal volať. Museli sa pekne porovnať, lebo došiel domov celý usmiaty. Vypil si na to, a to nad mieru, čo sa uňho málokedy stane.«

Veselý vravot zaznel pred dvermi. Študenti sa hrnuli do chyže. Štefan, uvidiac svoju matku, vyskočil veselo, sovrel ju do náručia a bozkával jej vráskovité líce.

»Nepodarený syn,« durdila sa starena, ale v očiach jej svietily iskiery radosti; »tak poslúchaš otca i mať? Celé dlhé dni trávi v rodnom meste, a rodičovský dom obchádza ako

hriešnik!« Štefan pokrýl rukou pery matkine. Študenti boli dojatí peknou scénou. Podávali ruky čulej staruške a každý mal pre ňu príjemné slovo.

Štefan šiel s matkou do rodičovského domu. Otca našli oddychovať na lavici vo dvore.

Zamračil sa, potiahol tuho z krátkej fajky a odplul. Štefan stal si pred neho, sňal klobúk a položil mu ruku na plece. Nastala malá prestávka. Konečne obrátil Ondrej tvár k synovi a zasmial sa. Oči mu pri tom podivnom smiechu niečo málo zvlhly. Syn objal starca a bozkal ho vrúčne na líce.

»Pletky, plotky,« dudral Ondrej; »načo sa pochabiš! Aké to ceremonie! Stará, dones tej šunky!«

»Už je dobre,« vzdychla si Dorotea, ktorá čušala ako myška v kuchyňských dverách a pozorovala každý pohyb dvoch svojich najmilších ľudí. V komore všetko jej z rúk kypelo. Pri krájaní šunky zarezala si do prsta — konečne pustila krásny tanier na tehlovú dlážku. Krásny tanier s červenou ružou, ktorý dostala ešte s venom.

Kráľovský bol celý blažený nad smierením otca so synom. Študenti usporiadali hlučné večierky, privliekli i starého Bohatého, lichotili, toastovali — konečne prišiel do hry i »slovenský národ«, »národní mužovia! Ondrej ani sám nevedel, ako vplával do takéhoto prúdu.

Cítil sa v ňom celkom domášne. Zabudol celú maďarčinu, posbieranú na vandrovke. Začal uznávať, že však Závodie je *naše* starodávne mesto (najprv riekol len *naše*, v ďalšom rozhovore potrafil i na slovo »slovenské«), že malo kedysi privilegia neplatiť mýto, a tie privilegia boli po slovensky pisané. I cechovné artikule, na ktoré držal ako na sväté Písmo, pisané sú po slovensky, hoci trochu ináč. Že však on pochádza zo Starej Turej!

»A kto zrušil vaše artikule?« spýtal sa Laco Šibal. »Vari tí panslávi?«

»Veru, veru, teraz každý nedouk chce byť majstrom, tovarišia neznajú mravu a starých zvykov. Remeslá klesajú. Všetkých nás zničia mašiny a nové poriadky!«

»Ba neporiadky, apuško,« poznamenal Štefan.

Mladi ľudia počali spievať také staré, dohré piesne . . . staré tóny vzbudzovaly v Bohatom staré rozpomienky. Prijdúc domov, udrel sa starý remeselník po čele. »Ale čo to urobili zo mňa splašení, lumpácki študenti? Veď sa sotva poznám! Eh, veď ja to vyspím!«

Nevyspal. Semeno bolo hodené a púšťalo klíčky.

U Róvného sišla sa mládež. Vo veľkom samovare šumela vriaca voda, a podobne kypely a šumely mladé mysle.

»Myslím, že bolo dosť zábav; zo samého cukru nevyžije človek,« riekol mrzute Ladislav

Kráľovský. »Mali by sme počať niečo seriózneho, reálneho. Tunajšie obecnstvo rozhúpali sme dosť dobre, nedovoľme, aby kyvadlá pomaly utíchly a konečne zastaly.«

»Nemuseli by sme mať nášho Janka,« poznamenal Štefan a bluskol potmešilo na Pinkavku.

»Nuž?« ozvalo sa viacej hlasov.

»Má vám užitočné známosti. Vykvitne i tam, kde ho ani nezasiali. Remeselnícka mládež, ktorú tak zanedbávame, vzbudila v ňom zvedavosť. Už sedí v ich rade. Celý peripatetický systém zaviedol.«

Pinkavka sa usmial. »Pletky, plotky! Sobral som asi pätnástich do hrbky — po dve nedele prechádzal som sa s nimi, a presvedčil sa, že je to schopná vrstva našeti.«

Všeobecné radostné prekvapenie žiarilo z mladistvých očí. Rovný bol najviac prekvapený. Na niečo takého nepomyslel za celých dvadsať rokov svojho pobytu v Závodi! Neznal hľadať ľudí, a tí ho veru tiež nenašli v jeho dvoch tabakom a čiernou kávou voňajúcich izbách.

Kráľovský potriasol ruku statnému Jankovi. »Dobre, dobre, braček. My musíme ceniť národ náš tam, kde ho najdeme.«

A naša mládež hodila sa s oduševnením na pospolnú národnú agitáciu. Po dielňach ozvaly sa národné piesne, celý malý sklad kníh rozbali za krátky čas. Závodie počalo myslieť.

Jedna myšlienka plodila druhú. Živší duch zavládol v obecnstve. Šuhaji objednali stanovy rozličných spolkov — dľa nich nové boly o chvíľu hotové. Starý Bohatý sám povolal mešťanov k porade o vzájomnej pomocnici, zakladala sa knižnica i čítací spolok.

Nedele trávili mladí priatelia Lacko a Štefan v dome Kráľovského. Eleonora vyhýbala z počiatku mladým ľuďom. Ohne jej citných prsú vzplápolaly razom — a razom obliate boly studenou vodou. Ale voda nestačila vyhasiť všetok pal dievčenskej útroby. Jej krásne, hlboké oči jasaly, keď počúvala študentov, ako rozkladajú starému vojakovi svoje činy, ako tešia sa na nové, aký radostný to boj, ako duchovne vífazia nad filisterosnou nemocou svojich odporníkov. Radosť devy nad jarým, vedomým počínaním mladoňov kalená bola pocitom vlastnej ničoty, vlastného bezsilia. Keby bola mohla byť taká chladná, ako otec! Kapitán hodil hlavou v bok pri každom tuhom výraze ohnivých rozpravačov a na konci každej dikeje vypil pohár vína a počal dokazovať, že my ľudia sme vlastne všetko iba opíce, ale nie v prirodzenom, divom stave, ale opíce preobliekané a vyfintené pre »Affen-theater.«

»Pravda, každý máme inšie zvončeky na farbistých šabrakoch,« hovoril podvečer v záhrade, v búdke ustrojenej z viniča. Krásne strapce polozrelého hrozna visely zpod striedky, i po bo-

koch vykukaly modré a zlatisté zrnká hrozna z temnozelených listov.

»Ty na príklad, Laco, máš škrekľavý zvonec pod bradou: zvoní ti o hrdinstve, o mužstve, o činnosti — a pritom čo si vlastne? Študent — nedokončený študent!«

»Ktorý neutekal ešte!« poznamenal Lacko. »Už som nie ani študent, ale prvý človek tvojej čeliadky, apuško! Počkaj, čoho sa na mne dožiješ!«

Slnko zapadalo. Jeho posledné blesky predraly sa škárou vo viniči a padly na peknú, niečo bledú tvár Eleonory, sediacej proti dvom priateľom. Štefan pozrel na devu — v pobelavých vlasoch hraly lúče — oči prižmúrila pred bodavou mocou svetla. Mladému šuhajovi udrela razom krv do tvári. Koľko bájneho pôvabu svietilo z mladuškej, slnkom oblesknutej tvári! Hryzol pery a odvrátil tvár. Sotva by sa bol mohol udržať výkriku. Srdce ho zaboľelo. Takého bôľu nepocítil ešte nikdy. Bol to naozajstný, skoro bych riekol telesný bôľ, křčovité stiahnutie sa útrov.

»Čo ti je?« pýtal sa Laco; »aký si premenený! Veď si rovno ozelenel!« Kapitán pozrel na Štefana. »Naozaj ste premenený, pane Bohatý! Veď je tu »medicina prope divina.« Nalial mu do pohára vína. Štefan priložil pohár k ústam a silil sa piť. Sotva mohol urobiť glg.

Lorka otvorila oči, brániac ich rúčkou pred lúčom slnečným. Potom vstala a odišla. Sho-

várka šla ďalej. Štefan sa na nej slabo zúčastnil. Počalo mrkať a mladý Bohatý sa sobral. Kapitán mu potriasol ruku, Laco ho prepúšťal vtipkujúc a sľubujúc, že ráno príkvitne na otcovom pejkovi, »jako rytier smutnej postavy — bez Sancha Pansu.« Mala to byť zlostná poznámka, ale nedosiahla cieľa.

Popri plote záhrady stúpал Štefan. Chcel dôraziť do Briežoviec, malej dedinky, ktorej farár bol horlivým prívržencom mladého slovenského podrostu. Mnoho mal s nim hovoriť, mnohé veci uvážiť a posúdiť. Keď už bol pri konci plota — zazrel belasú šatku miháť sa medzi nehustými kolmi plota. Pozrel lepšie — v pustom, lieskami a osikami porastlom diele záhrady zazrel Eleonoru.

»Darmo som vás hľadal,« riekol niečo nemeselo, »a ako vidíte, bol bych odišiel bez odobierky. Šťastná náhoda usporila mi neslušnosť — aspoň čez plot môžem sa od vás odobrať.«

Eleonora pristúpila ku plotu. Pozostával z vysokých stĺpov, z ktorých jeden vyvalil sa a ostala po ňom dosť veľká škára. Čez ňu podal Štefan ruku Eleonore. Videl ju ako v ráme obrazu. Úzadie — striehristá zeleň osík. Polomrak osviežil, zduševnil jej milostnú tvár. Bez rozvahy, mechanicky sklónil sa šuhaj k plnej mäkkunkej rúčke a bozkal ju ľahunkým bozkom. Divno — veď toho ešte ani raz neurobil. Chcel

ísť, avšak niečo neodolateľného ťahalo ho k otvoru.

»Pre pilné práce zabúdate na svoju žiačku,« povedala tichým, zato plnozvučiacim hlasom Eleonora; »ach, veď ona je bezsilná, k domu a nízkym prácam na večnosť prikovaná bezprávna stvora. Chápem, rozumiem!«

»Ja som biedny učiteľ! Máte brata, ktorý je výrečný; jeho bystrý, prenikavý um dá vám vysvetlenie v každej záhadnej veci!«

»Rovná sa vám! Ba je ešte zarytejší, nesúcitny a opovrhuje ženským rozumom a srdcom. I knihy, vami prinesené, sobral do svojej chyže. Nechce veriť na moju lásku k národu. »Prišívaj riadne gombíky na manchety,« hovoríeva; »nepresol polievku, jako onehdá.« Mňa bolia slová jeho. On nemá pochopu o ranách, jaké zadáva tým mojej samolúbosti, mojej márnomyseľnosti. Čo ma búri v mojom namyslenom štastí, prečo hádže skalie holej skutočnosti do oblokov mojich veterných zámkov?«

»On iste dobre smýšľa s vami! Načo trápiť srdce túžbami, načo prijímať rany, keď je boj nemožný?«

»I prijímanie rán patrí k boju!«

»K boju smutnému, nevíťaznému, keď nemôžeme ranu ranou odplácať. Pokoj vášho srdca je drahý jemu, drahý všetkým nám.«

»Ja nechcem pokoja! Ja chcem potrasenie, živé potrasenie citov, mňa unuje a nudí táto

lenivá spokojnosť, táto bezobsahová, každodenná nóta nášho života. Mňa pokoj nepokojí!»

»Neviete, čo si sami žiadate! Mier duše je najväčšie dohrodenie Božie! Boh dáva mier duševný len svojim vyvolencom!»

»I hľa, sborený, prehnitý kôl nášho plotu má mier! On umožnil dnes našu náhodnú shovárku. Ja práhnem po rozhovore — a nik so mnou tak rozprávať nechce — vy ste dobrí a znášate trpelivo nudu, ktorú vám nesie moja reč — vy ste mäkkí...!»

»Nuda? Nenúťte ma, Eleonora, k nemiestnym, hrlešnym výrazom! Ja nesmiem byť k vám otvorený. Vy ste vysoko nado mnou — vysoko i ďaleko. Nie činy žiadajú sa od vás! Samé jestvovanie, neha duše, sám lesk vášho oka je činom, je pružinou silnou k činom pre tých, ktorí sú odsúdení k bojom a trňovej ceste! Oj, nech svieťa oči vaše mierom a blaženstvom! Neželajte si viru náruživosti, neželajte si ohňa strastí! Veď osladi naše utrpenie a pyšné povedomie, že vy s nami cítite, že nás posielate modlitbu k nebu! Vaša teplo duša zohreje nás schladených často nepeknými schvatkami, ona je mocným liekom v neduhoch! Chráňte si čistotu duše, jasnotu citov kryštálovú!»

Stefan prichádzal do ohňa. Jeho srdce bilo a zamieralo. Eleonora v nepochopenom cite prižmúrila oči — jej tvár zaplála zas v nehe, nebeský cit, sladké rojčenie rozlialo sa po ener-

gických črtách. Štefanovi išla hlava kolom. Prie-
hľadná bledosť pokryla jeho tvár. Ruka sa triasla.
Trasúcu ruku vystrel k otvoru. Deva podala
mu obe rúčky — na pravom ukazovateľovi bol
jednoduchý zlatý prsteň. Štefan uchytil obe
ruky, tisol okrúhle ramienka k obledlej tvári.
Ramienka boli teplé, pálily ho. Chcel sa od-
trhnúť — nevládal. Celoval pršteky, tlačil ústa
na chladný prsteň. Prsteň niečo privoľný —
zostal mu v ruke.

Hurtovné kroky zavznely. Eleonora sa trhla,
biele rúčky zmizly ako lúč zapadajúceho me-
siaca. Studený pot vyšiel na čelo sladkosťou i
lútosťou ohlušeného Štefana. Udrel sa dlaňou
po čele.

»Čo som urobil!« nevdojak zastenal. V tom
stone ozvala sa duša.

»Darebáctvo!« zasipel zjedný hlas Ladislava
Kráľovského, ktorý zjavil sa zpoza uhla sadu.
V rukách mal paličku, pozdvihol ju.

»Stoj!« zavolal Štefan, a rumeň hanby, bóľu
i hnevu pokryl celú tvár jeho. Oči sa rozovrely
— rovno ako by chcely vystúpiť z dolkov. Päť
sa kľčovito svierala.

»Dovoľ pár slov, prv než súdiš!« riekol
pevným hlasom.

»Medzi nami dvoma reči a slová nemajú
viac miesta,« jedovito, chriplavo odvetil Ladi-
slav a zdvihol poznove paličku, blížiac sa
k Štefanovi. »Tu sú už skutky, podlé, ničomné!

Tu vravi tento otcovský sad, toto večerné šero! Tu svedčí večernica! Pozri na ňu, jestli máš oči pre čistý lesk! Pozri na ňu smelo — ju nezakališ dotknutím sa zradnej ruky, lebo je vysoko, vyššie, ako moja úbohá, zavedená sestra!»

Ruka Ladislavova napriahla sa k úderu.

»Brat môj, brat môj!« zavznel zo sadu tiahly, zúfalý, zvonný krik. Ruka Kráľovského klesla. Prešiel dlaňou čelo a obrátil sa k protivníkovi chrchtom. Pružným krokom kráčal preč a zmizol za uhlom sadu. Štefan dal sa do tuhého chodu, ktorý rovnal sa behu. Hore vrchom, vedúcim do Briežoviec, nezmiernil tempo, tak že octnul sa na jeho vrcholi celý zadychčaný. V pravej ruke svieral Lorkin prsteň. Pred ním ležal kraj, zahalený do šera. Z ďalekých dediniek ozývaly sa hlasy zvonov.

Krátka polhodinka — a aký obrat v živote. Krátka polhodinka ležala bezprostredne za ním, a koľko precítil, koľko prežil v jej rýchlom letu! Ako pomenovať stav jeho duše, ako nazvať nával, búrku — sladkosť i cit urazenia a zníženia, najvyšší polet duše a náhle klesnutie do priepasti pekelného bófu? Kde si, ty pyšná vôľa? Kde si samourčenie, kde mužská samouverenosť? Či on chcel hodiť sa do týchto hrozných prúdov? Či je to on, on, ten istý, ktorý pred polhodinkou tak iste, horúce a zručne hovoril o mieri duše? Veď on sám narádzal pokoj, on sám veril, že zachovanie mieru svätého, bož-

ského leží na nás samých. On videl pred sebou mladé dievčatko, sotva odrastlé z krátkych šiat, cítil jej duševné, poryvisté zmietanie sa v bezmieri, videl rodiť sa základy strastí a nepokojných náruživostí — a tak rozvážne, chladno vedel dávať jej rady. A teraz? Kde je človek, čo by mu podobnou radou prispel? Niet ho na svete. Keby tuším archanjel na lazurných krídlach sletel z vysokého hviezdneho neba a položil svoju ruku na jeho hrud', ani vtedy by nevtiahol do nej svätý mier! Rozorvané srdce, skormútená duša! Jasot rýchlo rozbleskej sa lásky, pohanenie, sotretie prvého pelu s devinej duše, ztrata priateľa, vina, ťažká vina proti sebe, svedomiu, pohostinstvu, národu! Sklamaná dôvera, nehodný záchvat a predsa pocit hlbokkej pravdy, vrúceho, opravdového citu! Ako ho nazvať, ako si ho znázorniť! Je to večnosť, osud, život, smrť, nebo, peklo — čo je to? Je to láska.

Pred okom šuhajovej mäkkej duše kmitly sa prižmúrené viečka Eleonory, na ústa jeho sadol pal jej vrelých, belunkých rúk. Položil ruky na tvár -- až teraz bolo mu povedomo, že má v ruke devin prsteň. Ona mu ho nevenovala, on ho nepýtal. Sám ten prsteň padol v jeho hriešnu, nešťastnú dlaň — rovno, ako ich divná láska do srdca! On nehľadal devy — jej ani na ume nebolo, že Štefan odchádza na večer, tým menej, že odchádza tak, že ho ešte

stretne. Do pustej húštiny, do samoty išla so svojim nepokojným cítením. Lieskové listie prikladala na sluchy, aby chladilo čieľko. V samote, tesno obkľúčená prírodou, hľadala úľavy v nepovedomom rozochvení. Ona mala miláčka, ktorý jasal sa neprestajne pred ňou. Jej milenec bol národ, ku ktorému vzbudili v nej lásku ducha-plní dvaja priatelia. Ako k nemu, ako načref z jeho krásy, z jeho jasna niekoľko bleskov? Nešťastnou cítila sa preto, že obraz, zmaľovaný mladou dušou, uchádzal jej rozostretým ramenám ako fatamorgana. Prečo nenarodila sa mužom, aby zahasíť mohla smäd duše činami?

A čo našla? Našla mladého muža, ktorý zpevnil fatamorganu, ideu národa stelesnil v sebe a zviril zrazu v duši mocný cit, o ktorom nevedela si dať vývodu.

»Zhrešila som?« pýtala sa sama seba, keď prišla do svojej chyže a sadla na malý diván.

»V čom vina moja? Čo som urobila? Konala som zúmyselne, s vypočítaním? Nie. Prečo mi leží ťarcha na prsiach, prečo zatriasa sa mi svedomie?« Nebolo odpovedí! »Svedomie darmo sa nezatriasa, ach, tak boľno, tak boľno!« vzdychla a položila hlávku na operadio. Malé hodiny na etažeri klepaly rýchlym taktom. Ešte rýchlejšie bilo srdce devino.

Vošiel Laco. Bledý, zakabonený; pokročil tesno k sestre.

»Lorka, bola si prvý raz na chodníku, na ktorom som ťa dnes čola sil?« Hlas jeho bol

temný, očividno tlumil v sebe rozjatrenie náruživé.

Eleonora neodpovedala, ani sa nepohla. Jej hlávka bola takmer vtisnutá do mäkkej podušky divána.

Laco čakal na odpoveď.

Dych jeho bol drsný, každé vydýchnutie jeho prsú bolo počuť. Pery polootvorené vibrovaly.

»Vieš, že tajné schôdzky mladého dievčata, decka ešte takmer, s cudzím, nesvojím, zeleným darebákom, sú nehanebnosť?!« posledné slová zareval turým hlasom. Table obloka sa potriasly a cvengly.

Eleonora vstala s divána, vzpriamila sa. Jej prse sa vzdmuly silnou strastnou vlnou. Celá krv udrela jej do tvári. Stud, panenská pýcha a hnev vzrušily ju z apatickeho pocitu bófu. Nikda nevidel Ladislav sestru svoju v takej majestátnej, samovedomej postave. Ona, tak rieknuc, narástla pred jeho očami. A skutočne, ako by bola zmohutnela, dozrela, zväžnela.

Bez slova, energickým, poveliteľným kynutím ruky ukázala na dvere. Polootvorené karminové pery triasly sa, ako lístky vetrom klátenej ruže.

Ladislav hľadel na sestru v nedorozumení. Vedel, ako horúce ho miluje, k akým obetiam je schopná za brata. Koľko ráz pomohla mu z drobných študentských nesnádz, koľko ráz vy-

prázdnila svoju skromnú ihlovú pokladničku k jeho prospechu. Teraz však sála z jej zraku hnev, ba tuším zášť a obrazená, nevinná duša! Tak sa nechová deva, ktorá si je povedomá viny.

Podobné myšlienky preletely mlunnou iskrou hlavou Lackovou. Nevdôjak, pudený nepovedomou tajnou silou, vyšiel z čistej, voňavej panenskej izbušky.

»Vari som ja hriešnik, a ona môj kárateľ.« zamumlal pod fúz na dvore. »Čože sa stalo s mojou dobrou sestrou?«

Dva veľki novofoundlanski psi vyskočily mu oproti. Zarachotil voz.k. Kapitán vybehol z dvier a vítal advokáta Lúteho.

»Neskorý hosť,« povedal v zlej nemčine prichádzajúc z bričky.

»Vždy milý. Ráďte bližšie.« O chvíľu sedeli obidvaja v kapitánovej izbe, okrášlenej parohami, šablami, podobizňou cisára a strelnou zbraňou počnúc od miniaturného revolverka až po veľkú kremeňovú pušku z čias napoleonských vojen.

VI.

Úsilná činnosť mladého slovenského podnikcu v Závodi, najprv vysmievaná, počala hnieť zadlženého vyše uší slúžneho. Lúty bol v hroznom nebezpečenstve utraťiť fiškaláty a iné benefície, lebo Závodie dostalo chýr panslávského hnieťa. Závodie malo veľmi vhodné centrálné položenie

a tak nákaza išla ďalej . . . Najviac desila maďarónov nevídaná rýchlosť, jakou sa širilo národné povedomie . . .

Lúty prišiel s žalobou starému kapitánovi. Počal zle-nedobre na syna Ladislava. Vravel mnoho o budúcnosti, o zkazenej kariére, o nebezpečenstve.

»Nepáčilo by sa radšej o inom hovoriť?« spýtal sa starý vyslúžilec, a na sluchoch mu navrely žily; »vedia, pán fiškál, ja nedržím nič na všetky tie pletky. Keď sa smie starý chlapec, šesťdesiatročný župan, bláznit s hlúpou maďarčinou, prečo by sa naši šuhaji nemohli trochu pobláznit so svojou hlúpou slovenčinou! Daromnice! Ja bych *ponemčil* všetko. Duobus litigantibus tertius gajdoš. Ostatne uistujem, že môj syn má viac statočnosti v sebe, ako ich závodský slúžny, ktorého kúpim za pár zlatých, keď mu dechádzajú zmenky. »Bleibe zu Hause und nähre dich redlich,« a konečne je všetko komédia — a my ľudia sme opice! Affentheater, Herr von Lúty!«

Lúty videl, že so starým ničoho nedosiahne. Na druhý deň odobral sa so sladkým úsmevom, ale s horkosťou v duši.

Jeho dvaja novofoundlanci skákaly pred koňmi. Laco nebol doma počas jeho pobytu. Včasne ráno hodil bol pušku na rameno a odišiel. V hustej borine stretol Lúteho na zpiatočnej ceste.

Krv udrela mladému mužovi do tváři. Divné mysle preletely mu hlavou, ako strašné blesky. Sám sa ich zdesil. V ruke a celom pravom ramene napružily sa všetky svaly a žily — tuším by ho zdvihol stocentový balvan. Cítil, ako rúti sa krv do jeho hlavy a tváři, ako vrie a šumí! Vozik sa blížil pomaly, lebo kolesá rezaly sa hlboko do pieskovej pôdy. Laco sňal pušku s pleca a udrel hlavňou o piesočnatú, suchým ihličím husto pokrytú zem, lakťom oprel sa na ústie duplonky. Jeho oči, tak rieknuť, pribily sa o tvar Láteho. Láty sa usmial a zdvihol klobúk ku zdvorilej poklone. Lacovi zajakotaly zuby, chvel sa zimnične. Vetor zašumel v borinách. »Eleonora,« zašeptal nevdojak. Laco vhlbil sa do húštiny. Zďaleka zaznievalo práskanie biča. Tu stíhla breza medzi boricami. Laco strhol pušku, namleril do brezy a strelil. Výstrel ozval sa trojnásobnou ozvenou po borine. Priblížil sa k breze: guľka a dva fusty vryly sa hlboko do bielej kôry. Laco usmial sa zlostne. Láty trhol sa na sedlisku svojho vozíka, počujúc neďaleký výstrel. Ba či šípil, ako blízko bolo, že guľka a fusty miesto do bielej brezy nevletely do iného predmetu?

Na Závodi húrka. Denunciácia, obľúbená zdroj malomestských potentátov, rozšírila temné perute svoje nad tichým mestečkom. Školský rok nastúpil, mládež rozišla sa po školách. Láty a slúžny cítili sa oslobodenými od

tlaku, ktorý ich hnetol v podobe sviežeho mladého ducha. Vzájomná pomocnica, čitateľský spolok, nedeľná škola — jedným slovom, všetky počiatky humánne zablávené boli hneď v mnoho-sľubnom vzniku. Prišiel totiž vládny schválny komisár z Pešti utlačiť »protivlasteneckého ducha«. Maďarský vládny komisár — myslíme, že je tým dosť povedané. Kdeže je Gogoľovo pero, aby mohol dokonále zosatyrisovať postavu takéhoto mravného chudáka, ozbrojeného brutálnou ničiacou mocou! Niet ho u nás! V tebe, podrost náš, čakáme nového Gogoľa, v tebe, mládež moja lúbená, ktorá si mrzla a hynula pod driapami svetských i nesvetských šarhov.

Rok za rokom ubiehal. Už piaty chýlil sa ku koncu po pamätných prázdninách, ktoré tak zvirily mysle v Závodí. Laco Kráľovský zmocnel, tvár jeho zastienila sa hustou bradou a barnavou farbou. Slnko a vietor vtisly na ňu svoju pečat'. Jeho otec slabnul vekom a ponechával synovi celú starosť o rozsiahle svoje polia. Pomer brata k sestre bol predivný. On od pamätných, ťažkých minút svojej návštevy, ktorá mala byť vyšetrením nepekneho zablúdenia, neprehovoril s ňou intimneho slova — avšak jeho láska k sestre rástla každým dňom. Práve jej »zablúdenie« vzbudilo v ňom starostlivú lásku — jeho oko spočinulo na každom pohybe, on cítil každé jej hnutie, aj keď nehľadel na ňu. Eleonora viedla samostatný, sa-

motársky život. Črty jej krásnej tvári zduchovnely, staly sa menej mäkkými, zato však trónila v nich prelesť prestátého bôľa a víťazné povedomie, že premohla sama seba. Jej chovanie prezradzovalo, že urobila záverečný účet so sebou a svojím čínením. Lúty, víťaz nad »panslávskou propagandou«, zjavil sa jedného dňa v dome kapitánovom, ako pytač. Starý vojak rozpovedal jeho vec svojej dcére po vojensky, priamo a jednoducho. Vtedy, prvý raz od dávna, zaplály náruživosťou hlboké oči Eleonory. Zase ožiarila sa jej postava majestátnym svetlom, rovno ako bys' hľadel na Nike.

«A to mi ty hovoríš, apuško?» Aký nevy-sloviteľný cit triasol sa v hlase devy!

«Každá otázka zaslúži, aby sa na ňu odpovedalo!» preriekol skoro nastrašene dobrý starík.

«Sú otázky, na ktoré niet odpovedi,» tichým, pokojným hlasom riekla Eleonora, sklopiac oči. «Ty, apuško, obrániš svoju dcéru?»

V Kráľovskom zobudil sa vojak. «Lorka, Lorka, odpusť, veď je nič! Letá sa míňajú, a moja láska kázala mi predostreť žiadosť Lúteho. Ľudia vravia o dobrej partii. Avšak neboj sa, dcérka moja! Moja ruka je dosť silná, aby ňu obránila pred dotieravosťou. Chvála Bohu, nie si bez záštity, aj keď pravica moja smrťou zmé-ravie!» V očiach kapitánových zasvietily sa slzy. To boli prvé slzy, ktoré Eleonora videla v očiach

svojho milého otca. Laco vi udrela temná struja krvi do líc, keď dozvedel sa o nabídnutí Lúteho.

Ladislav nevidel sa so Štefanom od osudnej katastrofy pri parkane. Vec ich bola vtedy dozrela až k súboju. Prišli inkvizície, prišlo zhubné bašovanie vládneho komisára: boj národný prekazil súboj. Pinkavka vec natoľko vyrovnal, že rozohnení mladí ľudia ustúpili od boja voči národnej neresti.

»Nuž teda vy sa budete strieľať, vy, brat s bratom, keď na vás mitrailleusami decharge dáva beťárska podlosť? Verím, že každý z vás neváži si života, keď ide o česť. Nuž či česť vášho bitého národa nie je kolossálnejší pochop, ako česť vašej osôbky, ktorá nebola konečne tak smrteľne ranená? Tam venujte svoj život, tam stavajte prse svoje proti otvorom pušky!«

Sokovia pozreli nemo na Pinkavku a rozišli sa bez slova. Moc času hojila pomaly rany, priestor rástol medzi srdcami verných priateľov, avšak spomienka nevyhasla v nich na pekné časy horúceho, nerozdielneho priateľstva.

Zas chýlilo sa leto ku koncu. Záhradná búdka u Kráľovských, teraz už hodne hustejšia, obrodila hojne hroznom. Laco sedel s otcom na lavičke, oba fajčili z čibukov. Eleonora proti nim. Prvý pel mladosti ustúpil zrelej, vyvinutej, bohatej kráse. Z nej len tak žiaril ženský pôvab, oslnený bájnou, duchovnou krásou prestá-tych bôľov. Opierala sa nenúteno o zelenú stenu

buďky; široké bujné listy pokryly jej čielko. »Aká je krásna,« podumal Lacko, »a všetky tie bohatstvá krásy a ducha v staropanensktve zvädnú!« Bol smutný.

»Páni sú v záhrade,« zadudral na dvore Pero. Lacko vyšiel pred hŕdku. Oproti nemu kráčal vysoký muž.

»Pinkavka!« zavolať veselo Lacko a objal starého priateľa. Hostia uvítali a posadili do záhradného dreveného fotela.

Počal sa živý rozhovor. Lacko pýtal sa po svojich priateľoch prvej mladosti.

»Hja, brat môj, všelijaké premeny staly sa. Strážnik, čo nás zradil bol Šošotkovi, priviedol vec najďalej. Včera som čítal, že je ministeriálnym úradníkom, dosť vysokým na svoj vek.«

»A na svoj rozum.«

»Pahl čerta sa ti u nás po rozume pýtajú! Blatnícky si pomaďarčil meno a stal sa diurnistom bez nádeje na »vancement, Čierny kaže slovo Božie a seje vlastnou rukou raž, Krkoš oženil sa bohato a poslúcha verne testu, ináč je verný našej veti a rozširuje slovenské knihy.« Eleonora zbledla. Jej upokojené srdce počalo biť dávno odvyklým bitím. Pinkavka pokračoval živo. »Puk vadí sa s celým súdom a sadi dohán, Hraslovec hnevá maďarónsku debankrovanú Mächtu svojim záprahom, ja zas skladám medicínske rigorosa — trochu pomaly, ale s Božou pomocou dohrabem sa v tomto stoloťi nejakó k doktorátu.«

Priniesli čaj. Pinkavka bol zábavný. Neraz musela sa usmiať i seriózna Eleonora.

»Apropo! Prišiel som s novinou. V Závodí som prenocoval. Tam mi riekli, že včera dostal Lúty mocného soka v pravotárskej praxi. »Kto je to?« pýtam sa. »Mladý Bohatý,« riekol mi hostinský. »Eh, bien,« poviem, »teda sa predsa akosi držíme!« Bystré oči doktoranda pozrely prenikavo na Laca, ktorý sa zamračil. Pinkavka pokračoval bez všetkého milosrdenstva. »Bežím k Števkovi — ej, aký ti to šuhaj! Život, samý život! Jestli nemýlim sa, vy ste ešte vždy v hneve, Lacko?«

Eleonora vstala a išla do sadu. Rumeň zafarbil jej líce, ona bála sa očí svedkov. Nevdojak octla sa v úzadí sadu, v huštine liesok a osíka. Hnevala sa sama na seba pre svoje pohnutie. Ved už dávno pochovala náruživosť a sen o šťastí! Čo sa má píriť a voľnovať?

»Páni sú v záhrade,« bolo opäť počuť hlas Ferka na dvore. Čez bránku v záhrade vošiel mladý Bohatý. Kapitán privítal ho srdečne. Laco vypustil tak veľa dymu z čibuka, že bol celý ako v oblaku. Akýsi nútený úsmev sadol mu na tvár.

Po krátkych otázkach a odpovediach prosil Štefan kapitána o slovo bez svedkov. Vošli do kapitánovej chyže.

»Zostal som vaším dlžníkom,« počal mladý pravotár, »a vinníkom spolu. Tento prsteň patrí

vašej dcére Eleonore. Nebol to dar — zostal mi v ruke zvláštnou náhodou.« A tu vyrozprával Štefan záhradnú scénu so synovskou dôverou, verne, bez okrašľovania. Starec zalomil rukami. Počalo svitať v šedivej hlave. Chytil obe ruky Štefanove a potriasal ich mocne.

»Urobte mi po vôli, ako pokutu za vaše kradmé zálety. Oddajte dlh svoj osobne tomu, komu patrí!«

Zimničná rozochvenosť zatriasla Štefanom. Šli hľadať Eleonoru. »Tam býva častejšie,« ukázal starec na huštinu a vrátil sa do búdky. Štefan našiel Lorku pri parkane.

Nemo podával jej prsteň.

»Starý dlh! Prosim za odpustenie . . . !« Eleonora stála ako skamenelá. Potom podala mu bez slova obe ruky, práve ako v onú tajnú chvíľu. Štefan schytil biele drahé ruky a usiloval sa nastoknúť prsteň na prst devin. Jeho ruky triasly sa.

Ostatné je tajnosť osík a lieskovej huštiny . . .

»Lorka, Lorka!« volal otec, »čaju, viac čaju!«

Eleonora vyšla s rumenou tvárou. Za ňou kráčal Štefan, blažený, premožený citami.

»Čo je s dlhom?« pýtal sa otec.

»Slečna ho neprijala!« riekol Štefan a predstúpil pred Ladislava. »Tvoja sestra je mojou snúbenicou, Laco; myslím, že klesne tvoja lieskovica napokon.«

Laco objal priateľa náruživé. »A teraz budeme zase spoločne bojovať, Števkó!«

Eleonora sa ztratila. V chyženke svojej kľáčala u postele a modlila sa dlho a plakala plačom šťastných ľudí.

»Prestáli ste víťazne pokušenie,« povedal Laco a vypil šálku čaju. »Ale dost už tej žbrndy! Ferko, dones toho vrstovnika!«

»Ani ty si iste nešiel bez diabla pokušiteľa týmto trápny m údolím,« poznamenal Pinkavka, ktorý prehovoril bol Štefka k smelému činu dnešnému. Lacovi prišla na um ranená breza. Potriasol hlavou a naliel do pohára starého iskrivého vína. »Rád som, že ma Boh zadržal. Ale prijdú i také časy,« doložil, »kde prestane hlúpe slovenské dobráctvo!«

»Budeže mať mamka radostí,« obrátil sa Pinkava k Bohatému. »Ona čaká zprávu — bol som totiž sekretárom jej materských starostí.«

»Moja dobrá, dobrá matka!« šepol Štefan.

Večer schýlil sa na kraj. Listie viniča osvietilo sa lampovým svetlom. V stínnom kútičku besiedky sedela pri hodujúcich mužoch Eleonorka, posilnená vrúcou modlitbou. Život pred ňou trblietal sa v jarkom svetle sladkých dúm.

»A teraz predsa vyjde na moje, Lorka,« riekol veselo Laco. »Vy ženské nie ste stvorené k samostatným činom! Vaša láska k národu je opravdová, mocná, keď je sústrednená na osobu takéhoto vtáčika, ako je tamten senti-

mentálny lčko. Už ti vyšumely emancipované mysle?»

»Mier mojej snúbenici!« s žartovným patosom predniesol Štefan; »šlechetné srdce ženské spojí obe ľúbosti v harmoniu!«

»Všetci ste na omyle!« chechtal sa kapitán; »my sme všetko opice, celý svet je iba komédia! Affentheater!«

»Chvála Hospodinu, že pre nás veselá!« zavolaľ Pinkavka a zdvihol pohár.

»Tak hovor až po rigorosach,« poznamenal Laco. Zavial vetor a vyhasil lampu.

»Domov, deti, chladno na nohy,« súril kapitán. Spoločnosť sa sobrala. Mladý párik šiel posledný a cesta zo záhrady do domu bola posiatá ružami sviežeho nečakaného šťastia.

Tri kabanosky.

Novella.

1879.

I.

V malej trafike u brány predávala mladá devuška cigarky, tabak a jednotlivé čísla novín. Zdalo sa, že nahnevané nebo toto mladé stvorenie na večné veka odsúdilo do tuhého aromatu dohánového za úzku púdlu. Napriek neprestajnému styku s ľuďmi cítila sa byť osamotenou a v jej pobledlých líčkach zrkadlil sa vážny smútok, zvláštnosť to diev osirotelých. Bledá Linka utratila skoro rodičov, jej tetka odchovala sirotu do štrnásteho roku, potom odovzdala jej trafikový obchod, sama zamestnávala sa šitím po majetných domoch. Linka s oddanosťou obsluhovala ľudí kubami, krátkymi, dohánom a verne vážila šnupavý. Radosť, veselosť nevnikla za sklené dvere krámku; ach, a predsa je pre mladistvé srdce taká potrebná, taká prirodzená; ó, by zašumela časom slasť a naplnilo sa srdce rujaným radovaním! Stereotypné rozkazy kupujúcich, zaobalené do formy prosby, stereotypné odpovede devy, plné navyklej uslužnosti — tak tiekol deň po dni.

Popri sklených dvierkach skliepku hrnul a hemžil sa blýskavý natešený svet za zábavou a pôžitkom; ona smutným očkom a s utajenou túžbou hľadela do živého víru. Pyšné kočiare hrmely dlažbou, v ich mäkkom objatí sedely dámy v bálovom rúchu, sedely družice s nevestou, letiacou v ústrety sladkému sľubu a sladkému životu. Starí a mladí páni vstupovali do skliepku a zapalovali vybrané cigarky na plynovom svetielku, ktorý horel modrým plamienkom v kútiku trafiky, pravé, zádušné to svetielko za vädnúcu v puku dušu devinu. A predsa v tejto dušenke, dohánovým zápachom umŕtvenej, zaískril sa časom ohňostroj fantázie a sny nečakaného, len zďaleka snívaneého blaha povstávaly v jej hĺbinách tak ľúbo, tak rozkošne!

Avšak to byly len krátke chvíle. Povedomie vlastnej ničoty sfúklo ľahkým vánkom fantastickú bublinku, a na bublinke i obraz assessora Eugena Olšínského, ktorý sa každé ráno na svojej ceste do úradu stavil u bledej Linky, aby sa zásobil na celý deň kabanoskami. Bol mladý, šlechtný muž, majúci pred sebou skvelú kariéru. Mnoho sa hovorilo mestom o jeho zriedkavej vzdelanosti, a jeho ostrý vtip stal sa povestným v spoločenskom živote. Linočka niekdy po jeho odchode utajene si vzdychla, a akási pustota opanovala priestranstvo skliepku, keď z neho zmizla elegantná postava mladého

učenca, zanechajúc po sebe iba modré pruhy cigarového dymu. Taký asi bol ideálny mladík dievčenských snov! Nuž aký div! Veď i my kocháme sa v ohnivých krásach hviezdy, a predsa vieme, že si ju nemôžeme dať za oblok ako ružu. Ona je pre nás vysoko. Jedného rána dvere na skliepku cvengly a vstúpil svieži, aksi natešený assessor Eugen Olišinský. Linočka mechanicky siahla za škrinkou, v ktorej ležaly pekne poukladané smotky, obfubované vstúpivším hosťom.

»Dobré ráno, slečna Linočka! Hej, aká ste dnes svieža! Vaše očká svieťa dnes zvláštne živo! Vám sa musel krásny sníček snívať,« prehovoril hneď pri vstupe assessor a hodil sa na slamený stolec, stojací na pravej strane skliepku. Linočka sa zarazila nad prívetivým, ľa dôverným tónom vysokého pána, ktorý len to u nej rozprával, čo požadoval obchod. A preto polozadiveným šeptom poďakovala sa za zdvorilé pozdravenie.

»Naozaj, svieža ste, Linočka,« pokračoval Eugen, aksi divne hľadiac do modrých očí trafikantky; »svieža — a taká smutná.« Pri ostatnom slove ponížil hlas.

Linočka sa ľahko začervenala a počala do poriadku uvádzať po stolíku rozhádzané fidi-busy. »Prečo smutná?« riekla, »nemám zvláštnej príčiny.«

»Netajte, netajte! Pred mojím inkvizitorským okom je i tak každé zapieranie marné! Ja ba-

dám už od niektorých čias, že vás niečo nepokojí a ruší mier panenskej, čistej duše.«

Linočka sa poďívala v nedorozumení na kvetistého rečníka a nemilý cit sa v nej vzbudil. Pri všetkej nízкости svojho viac slúžobného postavenia bola veľmi citlivá proti žartom. A preto prísnosť blysla v jej modrých očiach, ako by z nich bola zasvietila otázka: »Pane, čo to má znamenať?« Medzitým cvengly dverce a kupci sa sypali jeden po druhom. Assessor neodchádzal. Keď boli sami, vstal so stolca a preriekol vážne: »Vy ste tvrdá, pyšná, zaľatá a nedôverná! Ja vám to odpúšťam k vôli starej známosti, avšak uistujem vás, že takéto vlastnosti nekrášlia dievča sotva že rozvinuté.«

»Ľutujem, pane, že nenachádzam milosti pred vašimi očami,« povedala Linočka dosť urputne a stiahla spodnú peru k zúbkom. Mrzutost ju opanovala. Nikoho tak trpkou nedotkne sa nemiestny žart, ako siroty. Ona cíti dvojmo každý úraz. Ale — veď úbohá trafi-kantka musí mnoho zniesť. Ona je objektom istého druhu výstavy, ona je na to, aby svitom belasého očka a belostou mladých rúk zvyšovala cenu tovaru, ktorý predáva. V terajšej chvíli pocítila Linka celú farchu svojho podriadeného postavenia. V prvých rokoch detinstva zažila časy, kde pred jej rodičmi úctive sa choval svet. So sirobou sa všetko premenilo, ale jej útle naladená duša stenala ešte vždy

pod drsnatým bremenom nemilosrdnej skutočnosti.

»Vidíte,« pokračoval neohrozene assessor, »nespravodlivosť a tvrdosť oproti dobrým priateľom nedá sa chváliť! Ja som prišiel k vám priateľsky s jednou prosbou, avšak z vašej tvári jasne čítam, že nie ste dnes veľmi blahosklonne naladená pre prosebníkov.« Hlas mladého príseďiaceho súdu prešiel do vážneho sonórneho tónu. Lahký úsmev, predtým poletujúci jeho tvárou, celkom zmizol. On sa zamyslel a hral sa pečatným prsteňom na ľavej ruke, krútiac ho mechanicky pravým ukazováčkom.

»Prosbu?« pomyslela úbohá Linočka, a ľahký mráz prebehol jej chrbtom; »akú on môže mať ko mne prosbu? On, s ktorým som sa doteraz temer ani neshovárala.« Bez slova, v rozčulení pozrela deva tázave na hosťa.

»Úprimne vás žiadam, neodvrhujte ma prv, lež by ste sa presvedčili o nevinnosti mojích zámerov. Neodpierajte mi môjho želania, ale veselo mi sľúbte už teraz, popredku, že moju prosbu vyplníte.« Hlas mladého muža zdal sa byť Linočke úprimný, a ak sa veľmi nemýhla, pohnutý. Jeho prísne oči milo svietily vnútornou rozjatosťou citov.

Na Linočku išla horúčosť. Cítila, ako sa jej krv tiská do líc, do čela, do celej hlavy. Myšlienky nejasne hnaly sa jej hlávkou. Či vari — obrazy lublínové — tajné, tajné túžby.

Tu jej ale prišlo na um nerytárske chovanie sa niektorých bohatých elegantov, ktoré tak vzbúrilo v nej čisté devičie city! Nepekné veci šibly jej myslou. »Ach, osirelé dieťa, bezbranná deva!« pomyslela, a srdiečkom zatriasol ostrý bôl. Dal jej smelosti a zobudil v nej panenskú pýchu. »Nemáte čo odo mňa prosiť, pane assessor, ja neznám nič, iba svoju povinnosť.«

»Povinnosť, povinnosť,« pretrhol ju mladý muž horlive, »ktože vám káže, aby ste narušili svoju povinnosť? Naopak, naopak, ja vás srdečne prosím, aby ste vykonali svoju povinnosť, vám k prospechu, mne k radosti. Verte mi, vec tá týka sa nás dvoch a donesie nám oba-pôlnú spokojnosť. Sľúbte mi, Linočka, sľúbte mi, milé dievčatko, že vyplníte moju prosbu!«

»Povedzte mi popredku, čo to má byť,« hovorila Linka a sladká predtucha sletela do osamelých prs devy. Ona poznala váženu osobnosť Olšinského a ztratila nepeknú myšlienku, ktorá v nej bola zkrsla. On nemôže byť ľahťkárom.

»Nie, nie! najprv mi sľúbte vyplniť moju prosbu — ja som vás znal ešte ako malé dievčatko u vašej tetky, a bol som vám vždy naklonený! Prečo by ste mi nemohli vyplniť — keď tak chcete — túto moju kapricu, a sľúbiť mi popredku, že ma neodvrhnete s mojou žiadosťou!«

Devino srdce zahorelo, zabúchalo trepotne. Ona počala čím dial tým jasnejšie cítiť, že sa

jej bublinové sny počínajú bližiť ku skutočnosti, že dostávajú opravdivé obrisy. Čítala bola niekdy, že sú príbuzné duše, ktoré sa nevedome obapolne priťahujú. Nepritiahly snáď Eugena tajné sničky jej osirelej duše? Jej prse ledva že dýchaly, rúčka sa jej triasla na stolíku.

»Nože von s tým sľubom, Linočka! Smelo, dieťa moje, veď to nejde o život! Nebuďte nemilosrdná na toľké prosby. Linočka, smiem dúfať?« Oči Eugena Olšinského hľadely na ztrašenú devu milo, jasno a nevinne.

Sny Linočky odievaly sa v živé, skutočné farby. Celá jej bytnosť chvela sa do najhlbších základov pred mohutnou, imponujúcou osobnosťou Olšinského a pred svitajúcim blahom lásky. Jak mocný, krásny, dôvery hodný stál pred ňou muž, ako skala, o ktorú sa ona ovinie ako hybký brečtan. Jej srdce zaplesalo v tomto okamihu láskou! Láskou, trvajúcou po hrob i v prípade uspokojenia, i v prípade večného rozlúčenia. A on zas len prosil, vždy útlejšie, vždy oddanejšie. Líca Linočky horely purpurným plameňom. Korálové malé ústka sa otvorily a za nimi blysla rada drobných zúbkov. Horúci dych vanul z jej ústok. »Neviem, či smiem,« zašeptala devuška, nevediac ani smysel svojich slov.

»Smiete,« odvetil ohnivo assessor.

»Neviem, či môžem,« zašeptala opäť Linočka a uprela očká k zemi.

»Môžete!« tvrdil Olšinský, skočil zo slameného stolca a nahol sa cez úzky stolík, deliaci ho od Linočky, tak že cítil na svojej tvári vlažný dych voňavo a ladne vanúci z polo-otvorených ústok devušky. Jej srdce bilo tuho, slastno. Celá jej smutná bytnosť pomknutá bola zrazu na rozhranie, za nímž sa počínal život nečakaného, iba v smelých, šťastných snoch tušeného šťastia. Akýsi svetlý pruh ožiaril jej zrazu svet a život, ach, a v tom žiarivom pruhu koľko krásy, koľko slasti!

»Nuž, Linočka?« pýtal sa Olšinský a jeho ruka dotkla sa nežno a ľahúčko devinej rúčky.

»Áno,« zašeptala Linka, ledva udržujúc prúd slastných síz. Assessor radostou pohnutý pustil devinu ruku.

»Hurrah!« zavolal veselo, »teda prosím vás, Linka, predajte mi tri kabanosky!« a smelo siahol po barnavej cigarovej škrinke, vyňal tri cigary, položiac na stolík peniaze. Ohebnou poklonou vyšiel zo skliepku. Linočka zostala skamenelá ako Niobe. Keď sa za Olšinským dvere cvengom zavrely, vrhla sa ako podkosený kvietok na malý divánčik. Z prs jej zakvílil křčovitý, usedavý plač bez síz, najkrutejší to tyran medzi nárekmi ľudskými.

II.

Vošla tetka a po nej kupci. Tetka ju napomenula, že má pomrvené vlásky na čele, a zašmudlaný učeň zámočnícky pýtal piskľavým,

mutirujúcim hlasom dve cigary za tri nové krajciare.

Pre úbohú Linočku nastaly smutné hodiny. Jej srdce nahliadlo úzkymi dvierkami do raja, a dvierka zachlopila drsná ruka. Okolo nej povstala tma, beznádejná tma. Ale jej srdca dotkol sa anjel lásky, a láska posilňovala ju, hoci bola nemilosrdne udusená v prvom vzniku. Ženské srdce je divná hádanka. Mihnutie, jedna mlunná iskra premení celú jej bytnosť, ako dotknutie sa elektrického prúdu premieňa chemickú látku v cele inú, odchodnú. Tichý smútok osamelého srdca premenil sa razom na utrpenie beznádejnej ľúbosti.

Pán assessor Eugen Olšinský, prijdúc do svojho úradu, počal pilne prehrabávať sa v pís-mach. Ale práca mu nijako nešla od ruky. Bol roztržitý a zabudlivý: akta zloděja Vegyessyho položil do fascikulu, ktorý obsahoval históriu všetkých hriechov šudiera a úžerníka Abrahama Lottera. Z tohoto preclimatu povstalo mrzuté hľadanie, z hľadania krik a štabarc s diurnistom, z kriku hrmavica na súdneho sluhu, a po hrmavici vyhodenie sluhu dvermi. Ešte pred dvanástou buchol Olšinský dvermi, zabudol ich zamknúť a odobral sa k »Zlatej hviezde« na obed. Dnes však musela mať kuchárka u »Zlatej hviezdy« veľmi zlý deň, lebo Olšinskému nič nechutilo, ani len kapustné halušky, ba ani len obligátne vtipy tlstého podsudcu. Z každovečer-

nej spoločnosti za okrúhlym stolom v pivovári vrátil sa domov o pol druhej hodiny skôr, ako obyčajne chodieval, a práve preto nenašiel doma sluhu, ktorý, nečakajúc tak skoro pána, po slobode s netopiermi frnkal. Zas nový hnev. Lahol do postele a chcel čítať, ale kniha bola nudná, a predsa to bol Scheffelov »Ekkehard,« dávna potecha jeho samotných hodín. Zhasil sviečku. V tichosti a tme sadol mu na prse dnešný žart ako múr. On už mnoho pekných kúskov vyviedol v svojom rujnom humóre, ale dnešný mal akúsi inakšiu tvár — on sa neusmieval tak nevinne naňho. Zažmúril oči, a tu videl pred sebou bledú tváričku — videl, ako ona ožíva, ako sadá na ňu rumenec, ako temneje postupne v tmavý purpur. Vidí v belasých očkách boj citov, myšlienok a náruživého pohnutia. Polootvorená, ľahko chvejúca sa pera, za ňou rýdzi koral zubkov — harmonické šumenie, rozvlnenie čistých ňáder.

Stenové ťažké hodiny ťukajú pravidelne: oplan — oplan —!

Nahneval sa, obrátil sa k stene! »Kto to mohol vedieť, že tá húska —« zamrmlal na hlas. A hodiny len ďalej neunavne ťukajú: oplan — oplan —! Sen nijak nechodil. »To dievča má významné, citné oči,« dumá bezsenný assessor. »Ale do paroma! Kde som len mohol zapotrešiť ten Vegyessyho akt? — I tie vlásky sú plné, rujné a tak nežno venčia hlávku, ako

u nejakej princezny! Ha! tabaková princezna! Aké to hlúpe mysle! Zajtra dvanásť termínov, a osla za pisára. Samé trápenie. Linočka, Linočka! Akože sa volá po otcovi, aha, Rakičová! Nebohý Rakič, statočný chlap. Pamätám sa na jeho milú úsmevnú tvár, on mi bol pomohol niekedy z biedy; ach, to sú už staré veci!« Hodiny húdly starú nótu: oplan, oplan!

»Dobré ráno, pane assessor,« zavolať na Olšinského o niekoľko hodín šumný brieždiaci sa deň. A hľa, hodiny stály! Divná vec, veď to od rokov ešte ani raz nespáchaly.

Assessor ponáhlal sa už pred ôsmou do úradu, ale keď mal prejsť vedľa Linkinho skliepku, začervenal sa, urobil v ľavo bok a obrátil sa inou cestou, ktorá bola nepriama a hodne ďalšia. Prečože nešiel pohodlno rovno? A takto bočil náš milý prisediaci slávneho kráľovského súdu za štrnásť dní od nevinnej trafiky, nie ináč, ako niekedy Vegyessy a Abraham Lotter od prísneho pána assessora. Fajčiť mu nechutilo, preto zanechal chvalitebnú obyčaj celkom, stával sa ale zato ešte mrzutejším a svárlivejším. On, predtým všetkými chválený, ako humánný, milovania hodný úradník, stal sa pravým škaredom a mumlákom. Práca nešla, reštancie, pre jeho pilnosť a poriadkumilovnosť pravé nešťastie, kopily sa a rástly ako z vody. Z toho povstala iba nespokojnosť a hriech. Jedného rána

zas chcel urobiť osudný »v ľavo bok« a šibnúť do bočnej ulice -- ale tu mu zrazu zablyso niečo hlavou. Zastal, nezvrtol sa, ale šiel rovno. Bol to osudný obrat. V tomto rovnom napredovaní ležalo semiačko jeho celej budúcnosti. Žart s bezbrannou devou stropený doktorom veške-rých práv — aká to špata — a ona s výrazom viery na tvári! Doktor sa naozaj hanbil, a zpoza hanby kukaly nesmelo Milkove buclaté líčka. Čím bližšie kráčal k osudnému skliepku, tým viac sa mu chvelo srdce! Všetka jurisprudencia a náležite preštudovaný Justinian s konfúsnym Verböczyho gallimathiasom nemohol zastaviť nesudcovské chvenie. Keď položil ruku na sklenú kľučku, pocítil na srdci temný bôľ — a málo chybelo, že ju nazpäť nestiahol. Vzmužil sa a otvoril dvere. Za podlhovastým stolikom, ktorého jedna tretina dala sa zdvihnúť na pántikoch, stála Linočka práve tak nevinne a nenútene, ako pred štrnástimi dňami, avšak vstúpenie Olšinského nebolo také pružné a smelé, ako vtedy. Na šťastie bola sama. Ona sa pri vstúpení Eugenovom striasla tichunko, nespozorovane, ako väd-núci list v jasennom vetre. Hodnú chvíľku zostal stáť náš Eugen pred mladou devou, tak asi, ako stojí po prvý raz obžalovaný pred sudcom.

»Slečna Linočka Rakičová,« počal hriešnik hlbokým sonórnym hlasom, »ja som sa pred dvoma týždňami držal tak, ako sa na muža

nesvedčí!» a tu sa mu zatajil hlas v hrdle. Linočka skrásnela od vtedy, čo ju bol posledný raz videl. Jej belušká tvár nabyla výrazu zrelosti a bájneho pôvabu, ktorý sa vyvíňa z hlbokého, ale už premoženého žiaľu.

»Pamätám sa, že ste ráčili žartovať, pane assessor,« preriekla nenútene Linka, »ale my predávačky cigár sme až príliš navyknuté žartom.«

»Linočka, pozrite mi do tvári a presvedčíte sa, že mi je už nie do žartu. Prichádzam, aby som vás prosil o odpustenie. A keď chcete dôkaz môjho pokánia — teda vás prosím, Linočka, buďte mojou ženou!« Hlas Olšinského sa triasol rozčulením. Na bledé líca devy sadol ľahký rumenec, ale nie ten samý temný purpur, ktorý pred dvoma týždňami pokrýval jej utešenú tvár. Ona bez slova siahla po cigarkovej škrinke, a vezmúc z nej tri kabanosky, položila ich pred neho na stolík.

»Račte,« pošepla so sklopenými očami, nemohúc zniesť žeravé pohľady zaľúbeného sudcu: »rozkažete ohňa?« A podávala mu do špiritusu namočenú hubku na drôtiku, ktorú bola zapálila nad plynovým plamienkom. Drôtik i s horiacou hubkou lahodne potriasal sa

»Áno, áno, na tebe je rad pokoriť nešlechtného žartovníka,« zavolal naružive Olšinský; »ale si padla, devičo, mocnému do rúk,« a s tým zdvihol bleskom otvor stolíka a objal mocnými

ramenami milované stvorenie. Linočka celá zru-
menená zaplakala, slzy, podivné slzy kanuly
jej horúcimi lícami — potom sa zasmiala milost-
ným hlasným smiechom nekonečného blaženstva.
Jej biele rúčky obvinuly energicky hrdlo milého
zlostníka. Na zemi dohárala odhodaná hubka,
a vyhasla práve ako spravедlivý hnev z duše
devušky.

O chvíľu došiel človek po cigary.

»Pardon, pane,« zavolať veselo Olšinský,
»tu už nepredávajú viac cigár — ostatné kúpil
som ja!« Pán vyšiel s nedorozumením. Prišiel
učeň pre »dlhé« a za dva krajciare šnupavého.
»Marš!« zavolať Eugen, »zmizni, ako gáfór!«
Učeň vyplazil jazyk a vyskočil z dvier, ako
veverica.

Zjavila sa tetka, a ustrnutá zazrela za púd-
lou kompletný párik. Olšinský ju privítal: »Vaše
požehnanie, tetuška! Linočka je mojou pred
Bohom a ľuďmi.« Deva skryla zarosenú tváričku
na prsiach šťastného Eugena.

III.

Následky tejto udalosti byly v krátkosti
nasledujúce: pán assessor našiel Vegyessyho
akt a mohol darebákov process svedomite re-
ferovať, s kollegami a podriadenými bol zas
taký láskavý a humánny ako niekdy, kapustné
halušky u »Zlatej hviezdy« byly zas delikátne

a staré hodiny išly bez zastania a bez prišer-
ného tónu.

Teraz, ako všestranne ctený predseda p—
ského súdu spomína častejšie svojej milovanej
Linočke tri kabanosky. V detskej chyži robia
krik a štabarc dvaja čerství chlapci a belohlavé
dievčatko.

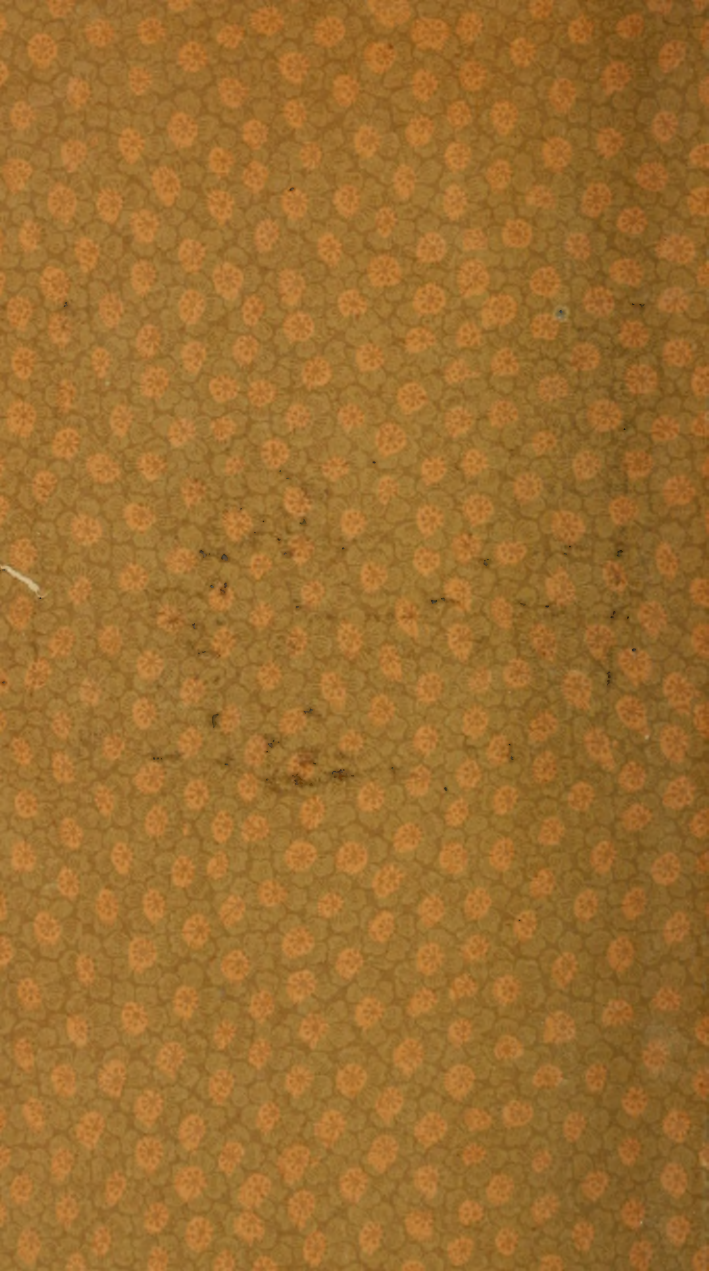

Obsah I. sväzku:

	Strana
Kandidát. Novella.	3
Mier duše. Novella.	47
V jasku. Rozprávka.	121
Babie leto. Novella.	141
Na Bašnárovom kopci. Obraz.	219
Podrost. Novella.	231
Tri kabanosky. Novella.	295

PG
5438
H8
1909
sv.1

Hurban Vajanský, Svetozár
Sobrané diela

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

